

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ
науково-виробничий журнал

№ 2(6), 2012

Луганськ 2012

**ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ
РЕФОРМ**
№ 2(6) 2012
НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

**TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC
REFORMS**
№ 2(6) 2012
THE SCIENTIFIC AND PRODUCTION
JOURNAL
WAS FOUNDED IN 2010

ЗАСНОВАНО У 2010 РОЦІ

Засновник Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

Founder Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

Журнал зареєстровано в Міністерстві
юстиції України

Registered by
the Ministry of Yustice of Ukraine

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 17412-6182Р
від 06.01.2011 р.

Registration Certificate
КВ №17412-6182Р
dated 06.01.2011

ISSN 2221-8440

ISSN 2221-8440

**Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора та кандидата наук (економічні науки).
Постанова президії ВАК України від 31 травня 2011 р. № 1-05/5
Бюлетень ВАК №7, 2011 р.**

Головний редактор: Калінеску Т. В., докт. екон. наук, проф.

Редакційна колегія: Бобильова А.З., докт. екон. наук, проф.; Даніч В.М., докт. екон. наук, проф.; Житна І.П., докт. екон. наук, проф.; Житний П.С., докт. екон. наук, проф.; Заблюдська І.В., докт. екон. наук, проф.; Закжевський Ю., канд. екон. наук; Йонова І., канд. екон. наук, доц.; Костирко Л.А., докт. екон. наук, проф. (**заступник головного редактора**); Левашова Л., канд. екон. наук; Рамазанов С.К., докт. екон. наук, докт. техн. наук, проф. (**голова редакційної колегії**); Третяк В.В., докт. екон. наук, проф.; Чиж В.І. докт. екон. наук, проф.

Відповідальний секретар: Ліхоносова Г. С., канд. екон. наук.

Відповідальний за випуск: Третяк В. В., докт. екон. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Протокол № 10 від 25 травня 2012 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

ISSN 2221-8440

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2012
© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2012

*Номер пропонує***БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА****Калінеску Т. В.**

«Роздуми про науку та науковців...»

5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ• **Економіка та підприємництво****Білоусова М. М.**

Підвищення інвестиційної привабливості хлібопекарської галузі АПК України

6

Гончаров О. М., Мартинов А. А.

Шляхи удосконалення державного регулювання інноваційної діяльності в Україні

10

Павловська В. А.

Підвищення стимулюючої ролі витрат на екологічну безпечність виробництва

15

Сумцов В. Г.

Планування діяльності по стимулюванню попиту

20

• **Податки та бюджетна політика****Калінеску Т. В.**

Символи оподаткування людської економіки

24

Романовська Ю. А., Ніконова Д. О.

Особливості організації податкової роботи незалежної України

29

Чернякова Т. М., Дрозняк О. В.

Урахування факторів ризику в процесі забезпечення податкової безпеки підприємства

34

• **Фінанси та банківська справа****Костирко Л. А.**

Фінансовий механізм саморозвитку господарюючих суб'єктів

в умовах невизначеності ринкової економіки

38

Павленко Л. Д.

Удосконалення ціноутворення на депозитні банківські продукти

44

Павленко Л. Д., Криклій О. А.

Ціноутворення на банківські продукти на основі використання витратного методу

50

Кучер Р. В.

Проблеми валютної політики України та шляхи їх вирішення

56

Полагнин Д. Д.

Концептуальні засади валютної політики в Україні

61

Самородов Б. В.

Розрахунково-теоретичний інструментарій управління фінансовими показниками банку

65

• **Управління сучасним підприємством****Костирко Р. О.**

Контроль і аналіз в системі управління сталим розвитком підприємств

73

Лепьохіна І. О.

Особливості створення мотивуючого робочого середовища на підприємстві

79

Надьон Г. О., Долгих В. В.

Оцінювання інформаційного і комунікаційного забезпечення стратегічно-пріоритетних напрямів інноваційної діяльності підприємства

84

Снопенко Г. Г., Бугайова І. М.

Забезпечення підприємства трудовими ресурсами: аспект професійної спрямованості підготовки і перепідготовки персоналу в умовах сучасних економічних змін

90

Филиппова І. Г., Сумцов В. Г. Оцінка потенціалу систем з активними елементами: управлінський аспект	97
Хома І. Б. Розроблення прикладної методики структурно-функціональної діагностики рівня економічної захищеності промислового підприємства	103
• <u>Соціальна економіка</u>	
Ахромкін Є. М. Систематизація інструментарію управління трудовим потенціалом регіону	109
Гук Н. А. Зміна традиційних підходів до організації трудової діяльності під впливом господарського поступу	116
Надьон Г. О., Ліхоносова Г. С. Математична інтерпретація інформаційно-інноваційної активності персоналу	122
Недобега О. О., Наталенко М. О. Теоретичні аспекти визначення готовності персоналу підприємств до інноваційної активності	131
• <u>Міжнародні економічні відносини</u>	
Спирягин В. И., Мустафаев А. А. Проблемные моменты развития рыбной отрасли в северном регионе	138
• <u>Економіка регіону</u>	
Солоха Д. В. Концептуальні складові формування й розвитку інноваційного потенціалу промислового регіону	148
Чумакова Т. М. Сутність та зміст машинобудівного комплексу регіону	155
<u>НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ</u> Регіональний науковий семінар, присвячений Дню науки «Луганщина економічна»	161
<u>РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ</u> Нові видання економічної літератури	162
<u>ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА</u> Напередодні Дня народження проф. Гончарова В. М.	164
<u>ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ</u>	168
<u>ВИМОГИ</u> щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу «ЖУРНАЛ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»	

РОЗДУМИ ПРО НАУКУ ТА НАУКОВЦІВ....

Кожен рік у травні країна святкуює дні науки і відзначає своїх видатних науковців. Майже у всіх провідних наукових центрах країни проходять семінари, зустрічі, конференції та інші заходи, присвячені цим подіям, на яких знов, і знов лунали фрази, про те, як важко сьогодні працювати, коли наука постійно недофінансовується, або й зовсім не фінансуються ті проекти, за якими є певна перспектива, але вони не вважаються такими, з точки зору бюджетного фінансування. Підкреслювалось і те, що дуже важко знайти й зацікавити іншого інвестора, щодо госпрозрахункового фінансування, бо майже всі підприємства й організації займаються переважно самовиванням, і їм сьогодні не до якихось наукових досліджень. Тобто наука і науковці знаходяться сьогодні на самому низькому рівні живлення.

Але це було завжди... Немає секрету, що головні наукові установи, що знаходяться у вже визначених й історично сформованих наукових центрах таких як Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Львів та інших містах, мали й мають більше шансів щодо фінансових спрямувань на певні наукові пошуки. А наукові установи, що знаходяться у периферійних регіонах – менше. Але це не значить, що тут є менш цікаві нароби й менш ефективні чи геніальні розробки, це просто пережитки централізованої системи фінансування науки. Тому в осередку науковців завжди є певні альтруїсти, які не чекаючи ніяких відзнак, більшої прихильності верхніх ешелонів власті, або достатнього фінансування, просто роблять свою справу – пишуть статті, готують наукові видання, проводять дослідження разом зі своїми послідовниками-учениками, доказують певною логікою проб і помилок, шляхом впроваджень на підприємствах, регіональних установах правоту своїх мислень і, намагаються тим самим достукатись до тих, хто ще не бачить важливості у будь-яких наукових дослідженнях, завдяки яким розвивається творче мислення у суспільстві, готується зміна та послідовники певної школи, розвивається культура суспільства, свідомість населення та підвищується морально-етичні складові розвитку людини.

Бажаємо всім науковцям, авторам і читачам нашого журналу бути оптимістами і мати прогресивне бачення на всі соціально-економічні явища, що відбуваються в українському суспільстві, та дочекатися кожному свята на своїй науковій вулиці!

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»

Т.В. Калінеску

УДК 330.322:664.6

БІЛОУСОВА М. М.

**ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ
ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ АПК УКРАЇНИ**

У статті проведено дослідження і аналіз стану хлібопекарської галузі як в Україні, так і за її регіонами. Встановлено, що обсяги виробництва хліба та хлібобулочних виробів зменшуються з кожним роком. Виявлені негативні тенденції, що відбуваються на ринку виробництва хліба та хлібобулочних виробів, обґрунтовано можливі напрями вирішення основних проблем розвитку, наголошено на необхідності залучення інвесторів.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, хлібопекарська галузь, якість, потенціал.

Постановка проблеми. Хліб був і залишається одним з основних продуктів харчування населення нашої країни. Проте хлібопекарські підприємства зіштовхуються із серйозними проблемами, що гальмують їх розвиток. Це і подорожчання ресурсів сировини, і неможливість поновлення обладнання у зв'язку з їх дорожнечою, а також високий рівень оподаткування. Всі ці чинники ведуть до збільшення собівартості продукції, що випускається. Хлібопекарські підприємства потребують модернізації технічного обладнання. Саме тому для економічного зростання галузі важливим фактором є інвестиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інвестиційного розвитку харчової промисловості та хлібопекарської галузі присвячена значна кількість

наукових публікацій у вітчизняній та зарубіжній літературі. Поміж українських учених, які займалися даною проблематикою, варто виділити Т.В. Майорову, П.М. Купчак, В.Г. Ткаченко, В.М. Гончарова.

Мета дослідження – запропонувати методичні засади підвищення інвестиційної привабливості хлібопекарської галузі АПК України.

Виклад основного матеріалу. Призначенням хлібопекарської галузі є забезпечення виробництва хліба, хлібобулочних та інших борошняних виробів в обсягах, які відповідають нормам державної продовольчої безпеки.

Протягом останніх років в хлібопекарській галузі зафіксовано спад виробництва. Обсяги виробництва хлібобулочної продукції подано в табл. 1.

Т а б л и ц я 1

Обсяги виробництва хлібобулочної продукції

Показник	2007	2008	2009	2010	2011
Виробництво (тис. т)	2033,7	1978,4	1827,5	1807,1	1694,2
У % до попереднього року	97,3	98,5	90,7	98,8	93,8
Кількість населення України	46 646 000	46 372 700	46 143 700	45 962 900	45 644 419
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів на 1 особу (кг)	43,6	42,7	39,6	39,3	37,1

Джерело: [2; 5; 7]

Аналізуючи дані табл. 1, можна констатувати, що обсяги виробництва хліба та хлібобулочних виробів зменшуються з кожним роком. Обсяг виробництва хлібобулочної продукції зменшився у 2011

році порівняно з 2007 р. на 340 тис. т.; у розрахунку на 1 особу у 2011 році склав 37,1 кг, порівняно з 43,6 кг у 2007 році. Зменшення споживання хліба стало основною причиною падіння обсягів виробництва

ва хліба і хлібобулочних виробів. Це пов'язується зі скороченням населення, зміною структури випікання і споживання продукції. Також на зменшення споживан-

ня хліба значний вплив має збільшення випікання хліба населенням самостійно.

В табл. 2 подані дані обсягів виробництва хлібобулочної продукції по регіонах України.

Т а б л и ц я 2

Обсяги виробництва хлібобулочної продукції за регіонами (тис.т)

Показник	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	2033,7	1978,4	1827,5	1807,1	1694,2
Автономна Республіка Крим	71,4	69,6	65,2	61,4	58,6
області					
Вінницька	81,0	77,3	69,2	66,3	60,4
Волинська	47,1	45,5	43,2	42,3	37,8
Дніпропетровська	215,4	205,5	190,6	186,7	178
Донецька	207,8	195,7	179,1	161,6	149,7
Житомирська	64,7	59,9	58,3	57,2	56,3
Закарпатська	21,2	18,2	16,7	13,6	-
Запорізька	74,5	77,1	73,4	74,8	71,5
Івано-Франківська	31,7	34,2	33,4	33,3	33,0
Київська	55,8	59,8	63,1	68,5	69,4
Кіровоградська	29,8	30,1	27,3	26,7	26,0
Луганська	94,4	87,4	78,2	74,4	67,2
Львівська	76,9	75,3	72,0	70,9	68,5
Миколаївська	44,8	42,7	38,9	36,8	34,9
Одеська	101,9	104,2	97,5	93,9	82,0
Полтавська	72,6	71,5	65,5	58,2	52,4
Рівненська	38,2	38,5	36,0	36,3	33,5
Сумська	67,9	65,6	62,5	61,2	56,7
Тернопільська	20,2	19,6	16,5	15,7	14,2
Харківська	116,8	111,6	99,9	131,3	110,2
Херсонська	40,4	38,5	35,4	34,4	32,4
Хмельницька	60,7	61,0	55,3	55,5	60,1
Черкаська	71,9	70,9	65,5	64,9	61,5
Чернівецька	25,2	26,5	28,1	29,4	25,6
Чернігівська	64,7	58,3	51,8	50,4	47,2
міста					
Київ	219,4	216,2	187,2	182,9	177,9
Севастополь	17,3	17,7	17,7	18,2	-

Джерело: [5; 7]

Аналізуючи дані табл. 2 перш за все, бачимо регіони, які лідирують за обсягами виробництва хлібобулочної продукції. Серед них можна виділити Дніпропетровську (178 тис. т), Донецьку (149,7 тис. т), Харківську (110,2 тис. т), Одеську (82,0 тис. т), Луганську (67,2 тис. т) області та м. Київ (177,9 тис. т). Найменші обсяги виробництва в Тернопільській (14,2 тис. т), Чернівецькій (25,6 тис. т), Кіровоградській (26 тис. т) областях.

Проаналізуємо обсяги виробництва хліба та хлібобулочних виробів на 1 особу за регіонами України у 2011 р. (табл. 3). Аналізуючи дані табл. 3, бачимо виробництво хліба та хлібобулочних виробів на 1 особу (кг) по регіонах України у 2011 році. За обсягами виробництва лідирують Дніпропетровська (53,6 кг), Сумська (49,2 кг), Хмельницька

(45,5 кг), Житомирська (44,2 кг) області та м. Київ (63,3 кг). Високий рівень виробництва хлібобулочних виробів в місті Києві пояснюється значною маятниковою міграцією в цьому регіоні і тим, що значна частка виробленої продукції вивозиться населенням, яке працює в місті Києві, а мешкає за його межами. Найменші обсяги виробництва в Тернопільській (13,1 кг), Івано-Франківській (23,9 кг), Кіровоградській (25,9 кг) областях.

Розвиток хлібопекарської галузі значною мірою обумовлений діяльністю і розвитком сільського господарства. Від нього залежать не тільки обсяги виробництва готових продовольчих товарів, але й якість та загальна цінова динаміка на продовольчому ринку країни.

Виробництво хліба та хлібобулочних виробів на 1 особу по регіонах України, 2011 р.

Показник	Кількість населення	Виробництво хлібу та хлібобулочних виробів на 1 особу (кг)
Україна	45 644 419	37,1
Автономна Республіка Крим	1 962 794	29,9
області		
Вінницька	1 635 018	36,9
Волинська	1 038 548	36,4
Дніпропетровська	3 321 366	53,6
Донецька	4 405 768	34,0
Житомирська	1 273 666	44,2
Закарпатська	1 250 517	-
Запорізька	1 792 341	39,9
Івано-Франківська	1 380 127	23,9
Київська	1 718 831	40,4
Кіровоградська	1 003 153	25,9
Луганська	2 274 082	29,6
Львівська	2 541 730	27,0
Миколаївська	1 178 695	29,6
Одеська	2 387 968	34,3
Полтавська	1 477 904	35,5
Рівненська	1 154 088	29,0
Сумська	1 153 077	49,2
Тернопільська	1 080 800	13,1
Харківська	2 743 121	40,2
Херсонська	1 083 733	29,9
Хмельницька	1 320 785	45,5
Черкаська	1 278 071	48,1
Чернівецька	905 225	28,3
Чернігівська	1 089 383	43,3
міста		
Київ	2 812 521	63,3
Севастополь	381 107	-

Джерело: [2; 7]

Слід виділити ряд проблем, які гальмують інтенсивний розвиток хлібопекарської галузі в Україні. По-перше, це дефіцит якісного зерна на ринку, зниження якісних і смакових властивостей хліба, зростання його ціни. Низька якість борошна – головна проблема виробників. Також треба відзначити наявність на більшості хлібозаводах морально та фізично застарілого обладнання. Через низьку рентабельність та відсутність державної підтримки підприємства самостійно не в змозі оновлювати обладнання.

Серед проблем хлібопекарської галузі варто підкреслити збільшення експортних

квот на сільськогосподарську сировину і пов'язане з цим підвищення цін на зерно до світового рівня, що призводить до здорожчання сировини. Отже, для економічного росту хлібопекарської галузі потрібен ефективний інвестор, здатний активізувати інноваційну діяльність на підприємствах, замінити технологічне обладнання на більш сучасне, енергозберігаюче.

Розглянемо обсяги інвестицій в основний капітал хлібопекарської галузі у 2009-2011 рр. (табл. 4).

Т а б л и ц я 4

Інвестиції в основний капітал підприємств хлібопекарської галузі (тис. грн)

Показник	2009	2010	2011
Освоєно інвестицій	405859	436704	429717
У % до попереднього року	-	107,5	98,4

Джерело: [6]

Аналізуючи дані табл. 4, бачимо зростання обсягу інвестицій в основний капітал хлібопекарської галузі у 2011 році (429717

тис. грн) порівняно з 2009 р. (405859 тис. грн). Але в 2011 р. треба відзначити змен-

Література

шення на 1,6% обсягів інвестицій порівняно з 2010 р.

Отже, можна констатувати, що хлібопекарська галузь привертає увагу інвесторів, але поки що в недостатньому обсязі.

Слід підкреслити, що Україна має значний потенціал для підвищення інвестиційної привабливості галузі. Це і родючі чорноземи, і доступність первинної сировини, що зменшує транспортні витрати та в майбутньому позитивно впливає на ціну продукції. Також відзначимо, що попит на хліб нееластичний, хліб є товаром першого вжитку, і незалежно від ціни, завжди буде реалізовуватись.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, до актуальних завдань, які необхідно вирішити задля розвитку хлібопекарської галузі слід віднести:

- розробку та виготовлення принципово нових конструкцій обладнання та зберігання сировини та готової продукції, а також для її транспортування;
- розвиток державної підтримки технологічного оновлення галузі;
- розробку технологій виробництва хлібобулочних виробів підвищеної якості і подовженого терміну зберігання та технології поліпшення складу виробів, які випікаються з муки більш низької якості.

Активне залучення інвестицій для постійного удосконалення обладнання й технологій є сьогодні необхідною умовою становлення високоефективної, конкурентоспроможності хлібопекарської галузі України.

Белоусова М. Н.

Повышение инвестиционной привлекательности хлебопекарной отрасли АПК Украины

В статье проведено исследование и анализ состояния хлебопекарной отрасли, как в Украине, так и по ее регионам. Установлено, что объемы производства хлеба и хлебобулочных изделий уменьшаются с каждым годом. Выявлены негативные тенденции, происходящие на рынке производства хлеба и хлебобулочных изделий, обоснованы возможные направления решения основных проблем развития, подчеркнута необходимость привлечения инвесторов.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, хлебопекарная отрасль, потенциал.

Belousova M.

Increasing investment attractiveness of Ukrainian baking industry

The analyses of the baking industry both in Ukraine and its regions were researched in the article. It is set that the production of bread and bakery products decreased year by year. Revealed negative trends occurring in the market of bread and bakery products, substantiated the possible ways of solving the basic problems of development, stressed the need to attract investors.

Keywords: investment attractiveness, baking industry quality, potential.

Рецензент: Гончаров В. М. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка підприємств та управління трудовими ресурсами» Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ.

1. Гончаров В.М. Стратегічні засади ціноутворення за умов ризику та невизначеності в системі інноваційного розвитку економічної системи України: монографія / В.М. Гончаров, Д.В. Солоха, О.П. Висоцький. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 208с.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. Л. В. Дейнеко. – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
4. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навч. посібник / Т.В. Майорова. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.
5. Статистичний бюлетень: Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень-грудень 2011 / Держкомстат. – Київ, 2012. – 138 с.
6. Статистичний бюлетень: Капітальні інвестиції в Україні за 2010 р. / Держкомстат. – Київ, 2011. – 44 с.
7. Статистичний збірник: Промисловість України в 2007-2010 роках / Держкомстат. – Київ, 2011. – 307 с.
8. Ткаченко В.Г. Экономические проблемы производства зерна в Луганской области / В.Г. Ткаченко, Ю.Ф. Наумов, О.П. Борисенко. – Луганск: Книжковий світ, 2000. – 80 с.

Стаття подана 03.04.2012 р.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Охарактеризовано роль інновацій в забезпеченні сталого розвитку економіки, взаємозв'язок інноваційного розвитку та економічної безпеки. Вивчено сучасний стан та проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в Україні. Надано характеристику факторів розвитку інноваційного процесу. Досліджено суб'єктну структуру, повноваження органів влади та управління в інноваційній сфері та інструментарій державного регулювання інноваційної діяльності. Запропоновано використання кластерного підходу до регулювання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, державне регулювання, фінансове забезпечення, економічна безпека, кластери, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Формування глобальних світових ринків обумовлює загострення міжнародної конкуренції товаровиробників та активне використання найбільш дієвих інструментів конкурентної боротьби, серед яких особливе місце посідають інновації. Впровадження інновацій забезпечує отримання конкурентних переваг за рахунок більш ефективного використання виробничих ресурсів, зниження собівартості та підвищення якості продукції, підвищення споживчих якостей продуктів виробництва. Здійснення державної інноваційної політики спрямоване на реалізацію інтенсивного типу розвитку економіки та забезпечує практичну реалізацію особливо актуальної в останній час для України концепції сталого розвитку.

Високоризиковий характер інноваційної діяльності та фінансові проблеми вітчизняних підприємств, важливість та пріоритетність здійснення інноваційних заходів, наявність суттєвого нереалізованого інноваційного потенціалу обумовлюють необхідність державної підтримки підприємств-інноваторів. В зв'язку із цим дослідження проблем державного регулювання інноваційної діяльності набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення інноваційного розвитку та розробки інструментів державного регулювання інноваційної діяльності отримали широкого висвітлення у вітчизняних та зарубіжних джерелах наукової літератури. Цим проблемам присвячені дослідження таких вчених, як Ю. Багал, Н. Гончаров, О. Лапко, І. Лукінов, І.

Балабанов, П. Завлін, В. Мединський, А. Пригожин, Е. Уткін, Р. Фатхутдинов, П. Друкер, Е. Менсфілд, М. Хучек, А. Хемілтон, Й. Шумпетер тощо. Однак використання розроблених підходів та інструментів не забезпечило якісного перетворення механізму інноваційного розвитку в Україні, інноваційна активність підприємств й досі залишається на низькому рівні, що є реальною загрозою для економічної безпеки держави. В зв'язку із цим виникає необхідність дослідження механізму державного регулювання інноваційної діяльності з метою визначення «вузьких місць» та пошуку шляхів удосконалення системи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні.

Мета статті. Метою наукової статті є розробка шляхів удосконалення системи державного регулювання інноваційної діяльності з метою інтенсифікації інноваційного розвитку економіки та підвищення рівня економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Категорія «економічна безпека» характеризується в науковій літературі переважно як стійкість економічної системи до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, а стійкість потребує її розвитку [3, с. 12]. І в цьому аспекті інновації є інструментом забезпечення інтенсивного розвитку економічної системи та підтримки конкурентоспроможності національних технологій управління та виробництва.

Зміст інноваційної функції держави полягає в діяльності держави щодо стимулювання інноваційної діяльності, планування її результатів у контексті економіч-

ного розвитку країни, управління та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання зі створення, комерціалізації, впровадження (використання) інноваційних продуктів як інновацій та випуску на їхній основі нової продукції або застосування нових технологій [4, с. 7].

Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється із застосуванням нормативно-правових та фінансово-економічних механізмів, які забезпечують правовий захист суб'єктів інноваційної діяльності, часткове або повне фінансування інноваційних проектів, пільгове кредитування, зниження податкового навантаження при реалізації інноваційних програм. Однак в умовах економічної кризи можливості держави щодо фінансової підтримки інноваційних проектів дещо обмежені. Нормативно-правова база інноваційної діяльності характеризується недосконалістю та нестабільністю, більшість нормативно-правових актів інноваційної сфери носить декларативний характер.

Слід зазначити, що основою механізму державного регулювання інноваційної діяльності в Україні є саме нормативно-правова база, яка визначає склад, порядок та спосіб використання інструментів підтримки та стимулювання розвитку інноваційних процесів в соціально-економічній сфері.

Основним нормативно-правовим документом, що визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлює форми та методи стимулювання інноваційної діяльності є Закон України «Про інноваційну діяльність» [1]. Важливе значення в сфері регулювання інноваційних процесів відводиться Господарському кодексу України (ст. 325-332) [2].

Реалізація завдань регулювання інноваційної діяльності здійснюється органами державної влади та управління, що мають відповідні повноваження. Основними органами державної влади і управління, які здійснюють регулювання інноваційної діяльності в Україні є згідно до діючого законодавства:

- Верховна Рада України, яка визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності;

- Верховна рада Автономної Республіки Крим, обласні і районні ради відповідно до їх компетенції;

- представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенції;

- Кабінет Міністрів України, який здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності;

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності - Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації;

- центральні органи виконавчої влади;

- Рада міністрів автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації (в межах делегованих їм органами місцевого самоврядування повноважень);

- виконавчі органи місцевого самоврядування.

Окремі функції в сфері державного регулювання інноваційної діяльності виконують також Міністерство економіки та Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Незважаючи на значну кількість органів державної влади та управління, задіяних в регулюванні інноваційного процесу, сьогодні вони не мають відповідного фінансового забезпечення для повномасштабного використання сучасних форм і методів державного регулювання інноваційних процесів.

Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється шляхом використання наступних заходів та інструментів [5, с. 241]:

- визначення та підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

- формування і реалізація інноваційних програм;

- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки та стимулювання інноваційної діяльності;

- захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

- фінансова підтримка виконання інноваційних проектів;

- стимулювання кредитування інноваційних проектів банками та іншими фінансово-кредитними установами;

- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

- підтримка та розвиток сучасної інноваційної інфраструктури.

Фінансова підтримка інноваційної діяльності відповідно до положень діючого законодавства може здійснюватись шляхом повного або часткового безвідсоткового кредитування, повної чи часткової компенсації відсотків за кредитування інноваційних проектів, надання державних гарантій за кредитами, наданими для реалізації пріоритетних інноваційних проектів та майнового страхування реалізації інноваційних проектів. Держава забезпечує контроль за дотриманням законодавства в інноваційній сфері та гарантує суб'єктам інноваційної діяльності підтримку, охорону та захист прав інтелектуальної власності, доступ до інформації про пріоритети державної інноваційної політики та інноваційні потреби держави.

Стратегічною метою державної інноваційної політики слід вважати перетворення національного науково-технічного комплексу у дієвий загальнонаціональний ресурс, динамічну, самоврядну, багатокладну систему виробництва науково-технологічних знань і продуктів, яка визнається пріоритетною державою, суспільством та приватним капіталом, що гарантує оптимальне сполучення масштабних фундаментальних досліджень з конкурентоздатними інноваційними розробками [6, с. 8].

При цьому інноваційний розвиток повинен здійснюватись під впливом раціонального поєднання ринкових методів управління науково-технологічною сферою із заходами державного регулювання.

Оцінюючи макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України за останні роки, можна зробити висновки, що позитивні зміни не відбулися. У фактичних цінах показники інвестицій в основний капітал національної промисловості мали незначні обсяги та щорічні темпи зростання були нестабільними, а у 2008–2010 роках взагалі збитковими (2005 - 3,4%, 2006 - 4,8%, 2007 - 5,13%, 2008 -

5,3%, 2009 - -32,4%, 2010 - -9,5% , 2011-3,3%) такі показники є результатом економічної кризи 2008-2009 років, яка зробила великі прогалини у розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності [7]. Низька інноваційно-інвестиційна активність обумовлює нарощування відставання вітчизняного виробничого комплексу порівняно із зарубіжними конкурентами, та відповідно закріплення тенденції зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Як свідчать статистичні дані, питома вага інноваційно-інвестиційного сектора в економіці України займає незначну частку - лише 1,3% (у розвинених зарубіжних країнах цей показник складає більше 25%) [7].

Аналіз статистичних показників за останні роки переконливо свідчить про необхідність продуманої комплексної державної економічної політики, яка зокрема повинна включати структурну та інвестиційно-інноваційну складову, що забезпечило б формування оптимальної відтворювальної структури національної економічної системи та стабілізацію темпів зростання ВВП. Важливим аспектом є також реалізація заходів, спрямованих на забезпечення розвитку інноваційної культури, популяризацію інноваційних досягнень, формування сприятливого ставлення до інновацій в суспільстві.

Основними завданнями стратегічного розвитку інноваційного потенціалу економіки на найближчу перспективу мають бути: підвищення обсягів фінансування науки; зміцнення матеріально-технічної бази науково-дослідних установ; поліпшення кадрового потенціалу інноваційної сфери, здійснення заходів щодо інтеграції науки і виробництва, формування інноваційної інфраструктури.

Ключовими проблемами реалізації ефективної державної політики є пошук організаційних форм та методів фінансового забезпечення впровадження інновацій, інтеграція наукового, виробничого та фінансового секторів з метою ефективної реалізації інноваційного потенціалу країни.

Одним із шляхів вирішення окресленого кола проблем інноваційної політики може стати використання кластерного підходу.

В найбільш широкому розумінні категорія «кластер» характеризується як територіальна економічна агломерація взаємопов'язаних підприємств. Об'єднання підприємств в ході інноваційної діяльності забезпечує вирішення низки завдань: розподіл ризиків між учасниками, обмін інформацією, досягнення синергетичного ефекту за рахунок поєднання зусиль та отримання нових якостей системи.

Як вказують Захарченко В.І. та Осипов В.М., кластери виграють в конкурентній боротьбі завдяки наступним обставинам [8, с. 69]:

- завдяки підвищенню продуктивності праці фірм які входять до кластерів;
- через підвищення здатності фірм, учасників кластера, до інновацій;
- шляхом залучення нових бізнесів, що підтримують інновації та розширюють межі кластера.

В цьому аспекті виникає потреба в розробці конкретних заходів щодо державного стимулювання та підтримки розвитку кластерів, формуванні відповідної нормативно-правової бази, забезпеченні ефективної взаємодії органів влади та управління із підприємствами-учасниками кластерів з метою реалізації інноваційного потенціалу та забезпечення сталого розвитку соціально-економічної системи.

Враховуючи властивість географічної концентрації підприємств-учасників кластера в одній місцевості, особлива роль в державному регулюванні їх інноваційної діяльності відводиться місцевим органам влади.

До компетенції місцевих органів влади в інноваційній сфері входять: розробка та затвердження проектів місцевих інноваційних програм; здійснення заходів із залучення підприємств, установ та організацій відповідної території до участі в інноваційній діяльності; доручення державним або комунальним інноваційним фінансово-кредитним установам проведення конкурсів інноваційних проектів та здійснення фінансової підтримки інноваційних проектів в межах фінансування, передбаченого в відповідному бюджеті; клопотання перед центральними органами влади щодо включення регіональних інновацій-

них проектів до державних програм та їх фінансування із державного бюджету.

Для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування також можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи, підпорядковані виконавчим органам місцевого самоврядування [5, с. 244].

Основною відмінністю кластерного підходу до регулювання інноваційної діяльності є визначення в якості об'єктів державної підтримки інновацій – регіональних виробничих кластерів, як основи забезпечення соціально-економічного розвитку території та економіки в цілому.

Реалізація кластерного підходу до державного регулювання інноваційної діяльності спрямована на забезпечення безперервності інноваційного процесу та процесу створення інноваційної продукції. При цьому окремі складові кластеру забезпечують послідовне вирішення завдань: генерації ідей, проведення досліджень та розробки дослідних зразків, патентування результатів розробки, дослідного виробництва, промислового виробництва та виводу конкурентоздатних товарів на ринок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі дослідження стану та проблем державного регулювання інноваційної діяльності запропоновано виокремлення кластерів в якості об'єктів державної підтримки інноваційної діяльності.

Взаємодія підприємств в межах кластерів повинна забезпечувати реалізацію інтересів кожного учасника кластеру та враховувати соціально-економічну відповідальність суб'єктів інноваційної діяльності. При цьому держава повинна формувати партнерські відносини із кластерами надаючи підтримку з метою отримання результатів, що забезпечують реалізацію державної інноваційної політики.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку інструментарію моніторингу інноваційної діяльності кластерів та формування пріоритетів державної підтримки територіальних агломерацій підприємств.

Література

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4.07.2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 36. — Ст. 266.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної ради України. — 2003. — № 18. — Ст. 144.

3. Экономическая безопасность: учеб. Пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления / [В.А. Богомолов и др.]; под ред. В.А. Богомолова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. — 295 с.

4. Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.04 "Господарське право; господарсько-процесуальне право" / Ю. Є. Атаманова;

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. ПХ., 2009. - 38с.

5. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. — Львів: «Новий світ – 2000», 2006. — 432 с.

6. Ворона Д. М. Формування та реалізація державної інноваційної політики : галузевий аспект : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / Д. М. Ворона; Донецький державний університет управління. - Запоріжжя, 2008. - 23с.

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

8. Захарченко В.И., Осипов В.Н. Кластерная форма территориально-производственной организации. — Ч.2. — Повышение региональной конкурентоспособности на основе кластерного подхода. — Одесса: «Фаворит» -«Печатный дом», 2010. — 236 с.

Гончаров А. Н., Мартынов А. А.

Пути совершенствования государственного регулирования инновационной деятельности в Украине

Охарактеризована роль инноваций в обеспечении устойчивого развития экономики, взаимосвязь инновационного развития и экономической безопасности. Изучено современное состояние и проблемы государственного регулирования инновационной деятельности в Украине. Представлена характеристика факторов развития инновационного процесса. Исследована субъектная структура, полномочия органов власти и управления в инновационной сфере и инструментарий государственного регулирования инновационной деятельности. Предложено использование кластерного подхода к регулированию инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, государственное регулирование, финансовое обеспечение, экономическая безопасность, кластеры, конкурентоспособность.

Goncharov A., Martynov A.

Ways of perfection of state regulation of innovation activity in Ukraine

The role of innovations in maintenance of stable progress of economy, interrelation of innovative progress and an economic security are characterized. The state of the art and problems of state regulation of innovative activity in Ukraine is studied. The characteristic of factors of progress of innovative process is presented. The subject structure, powers of authorities and managements in innovative area and toolkit of state regulation of innovative activity is investigated. The cluster's approach to regulation of innovative activity is offered.

Keywords: innovation activity, government regulation, financial security, economic security, clusters, competitiveness.

Рецензент: Максимов В. В. — д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

*Стаття подана
21.04.2012 р.*

ПІДВИЩЕННЯ СТИМУЛЮЮЧОЇ РОЛІ ВИТРАТ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕЧНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА

В статті представлено один із можливих варіантів механізму матеріального стимулювання еколого-економічної діяльності; визначені науково-обґрунтовані пропозиції щодо формування системи стимулювання еколого-економічної діяльності, утворення фонду економічного стимулювання працівників, які виконують роботи з покращання екологічної ситуації виробництва. В статті пропонується новий метод стимулювання екологічної діяльності персоналу машинобудівних підприємств, який визначають за такими його параметрами: податок на прибуток; витрати на екологічні заходи; рівень фонду заохочувальних виплат; економічний ефект роботодавця; норматив рентабельності інвестицій.

Ключові слова: оподаткування прибутку, витрати, пільгові знижки, екологічна безпека, ефект роботодавця, стимули.

Постановка проблеми. Стає загальновідомим, що небувалий науковий і виробничий прогрес, досягнений особливо за останнє сторіччя, виявили оборотний його бік – значне погіршення екологічної ситуації, яке загрожує життєдіяльності людей і природі. Особливо шкідливим для навколишнього середовища стає екологонебезпечне виробництво, покращення якого потребує застосування системи економічного стимулювання екологічної діяльності працівників та відповідних витрат на природоохоронні заходи.

Однак дослідження свідчать про відсутність у виробництві реально діючих методів стимулювання екологічної діяльності, окрім екологічного податку, який введено у дію з 01.01.2011 р. Та ґрунтовне ознайомлення з дією екологічного податку свідчить про його фіскальний, каральний характер, який безпосередньо не зачіпає матеріальних інтересів працівників. Тому розробка методів, які б заохочували підприємства і їхній персонал до ефективної екологічної діяльності, надто актуальна і своєчасна.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Проблемі природоохоронної діяльності присвятили свої праці такі учені, як І. Олександров [1, с. 133-145], Г. Астапова [2, с. 145-148], О. Беляєва [3, с. 21-24], Я. Берсуцький [4, с. 289-295], Л. Примостка [5, с. 49-54] і ін. Більшість публікацій присвячено методам економічної оцінки природоохоронних робіт та технологічним питанням розробки заходів з природоохо-

ронної діяльності на підприємствах, нормування викидів шкідливих речовин в атмосферу і водні простори. Наукові праці з стимулювання природоохоронної діяльності обмежені.

Принципові положення і пропозиції до створення такого механізму і методів стимулювання розглянуті автором цієї роботи в опублікованих раніше працях [6, с. 194-196; 7, с. 115-119]. В них визначено погляди автора на зазначену проблему. Та ця важлива тема потребує подальших досліджень і їх поглиблення.

Метою статті є обґрунтування параметрів пропонованого методу стимулювання екологічної діяльності персоналу машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Нашими дослідженнями встановлено, що основними елементами мотиваційного механізму матеріального стимулювання еколого-економічної діяльності працівників підприємств машинобудівної галузі є наявність фонду заохочувальних виплат за здійснення екологічних заходів та джерел і механізму їх утворення, пайової системи розподілу цього фонду між працівниками відповідно їхньому внеску до сукупних виробничих результатів підприємства, а також ефекту для роботодавця і держави від застосування відповідної системи стимулювання праці. Така система буде ефективною і стимулюючою, якщо вона відповідатиме особистим і корпоративним інтересам персоналу підприємства. В той же час, ознайомлення з теорією і практикою

стимулювання еколого-економічної діяльності в промисловості свідчить про відсутність системи матеріального заохочення, яка б відповідала зазначеним вище вимогам. Існуюча практика екологічного оподаткування не зачіпає особисті матеріальні інтереси працівників, відповідальних за екологічні заходи і ситуацію.

Розроблений і запропонований нами мотиваційний механізм матеріального стимулювання еколого-економічної діяльності працівників корпоративних машинобудівних підприємств передбачає такі положення:

вимогами до методів, показників і критеріїв оцінки нового механізму стимулювання, спрямованими на досягнення мети еколого-економічної діяльності працівників підприємств, є: забезпечення оптимального рівня екологічної безпеки, ефективності виробництва та соціальної відчуженості заохочувальних виплат для працівників і їхніх родин;

зовнішніми чинниками, що створюють умови для здійснення мети екологічно безпечного ефективного ринкового виробництва стають інституціональні, юридично-правові, техніко-технологічні і організаційні, соціально-психологічні умови та нормативи екологічної чистоти, а також інформаційна база еколого-економічного моніторингу;

мета формування механізму повинна відповідати основному закону соціально-економічного розвитку ринкового виробництва, що передбачає його прибутковість, екологічність і соціальну задоволеність працею;

змінний податок на прибуток може використовуватись як джерело утворення фонду заохочувальних виплат;

комплексний і реальний характер механізму представляється у поєднанні його дії з вже існуючими інструментами економічного управління виробничою діяльністю корпоративними, до яких відноситься екологічне оподаткування і оподаткування прибутку;

рекомендується застосовувати заохочувальне пільгове зниження суми податку на прибуток на рівні витрат за поліпшення екологічної ситуації, яке складає заохочувальний фонд і ефект для роботодавця, підвищення

економічних санкцій за порушення екологічних нормативів на рівні втраченого ефекту;

застосовуються методи визначення ефективності еколого-економічної діяльності за показниками: рентабельність використання персоналу, зарплатовіддача і продуктивність праці.

Дослідженнями доведено, що розроблений методологічний підхід до визначення фонду заохочувальних виплат реалізується через змінність величини податку на прибуток (Снпд), який розраховується за такою запропонованою нами формулою:

$$C_{\text{нпд}} = P_{\text{но}} \times U_{\text{нп}} \pm \Delta P_{\text{е}}, \quad (1)$$

де $P_{\text{но}}$ – прибуток підприємства до оподаткування, тис. грн.;

$U_{\text{нп}}$ - діючий норматив податку на прибуток, %;

$\Delta P_{\text{е}}$ - змінений прибуток оподаткування залежно від екологічної ситуації, тис. грн.

Механізм дії зазначеного методу передбачає наступні варіанти його використання:

1. При умові здійснення заходів з поліпшення екологічної ситуації:

$$\Delta P_{\text{е(1)}} = -[3_{\text{е}} \times (1 + \frac{R_n}{100})], \quad (2)$$

де $3_{\text{е}}$ - витрати на заходи з поліпшення екологічної ситуації, включаючи суми існуючого екологічного податку, тис. грн.;

R_n - норматив народно-господарської рентабельності інвестицій (15%).

$$C_{\text{нпд}} = P_{\text{но}} \times U_{\text{нп}} - \Delta P_{\text{е(1)}}, \quad (3)$$

2. При порушенні нормативів з екологічної безпеки і здійсненні економічних штрафних санкцій :

$$\Delta P_{\text{е(2)}} = +[3_{\text{е}} \times (1 + \frac{R_n}{100})], \quad (4)$$

$$C_{\text{нпд}} = P_{\text{но}} \times U_{\text{нп}} + \Delta P_{\text{е(2)}}, \quad (5)$$

В даному випадку значення $[3_{\text{е}} \times (1 + \frac{R_n}{100})]$ представляє суму штрафних економічних санкцій та екологічного податку.

Доведено, що у першому випадку розмір заохочувального фонду дорівнює корпоративному економічному ефекту підприємства, який виражається у зниженні

податку на прибуток і стимулює проведення заходів з поліпшення екологічної ситуації (Ee1).

У другому випадку при встановленні платежів до бюджету за штрафними санкціями за порушення екологічних нормативів або за екологічним податком, утворення фонду заохочувальних виплат не передбачається.

Результати дослідження закономірностей дії нового механізму стимулювання еколого-економічної діяльності персоналу при зміні його параметрів за умовними показниками і методи відповідних розрахунків розкрито в табл. 1 і на рис. 1.

Зображену на рис. 1 графічну залежність параметрів мотиваційного механізму було проаналізовано засобами кореляційно-регресійного аналізу з метою виявлення зв'язку між фактичними витратами на заходи з екології разом з екологічним податком та економічним ефектом роботодавця, а також фондом стимулювання за

екологічну безпеку і опису функціональної залежності у вигляді рівняння регресії.

Як свідчить аналіз, вказані параметри мають лінійну залежність. Рівень регресії має вигляд: $y = 1,15x$. Розраховане значення коефіцієнту парної кореляції дорівнює 1.

Результати кореляційно-регресійного аналізу дозволяють прогнозувати на подальші періоди в динаміці рівень ефекту роботодавця, а також фонду стимулювання за екологічну безпеку на підставі фактичних витрат на заходи з екології разом з екологічним податком.

Дослідження дозволили виявити закономірності функціонування нового механізму матеріального стимулювання ЕЕД працівників, а саме:

1. Зниження податку на прибуток в результаті здійснення заходів з екологічної безпеки забезпечує створення джерела їх фінансування і створення заохочувального фонду.

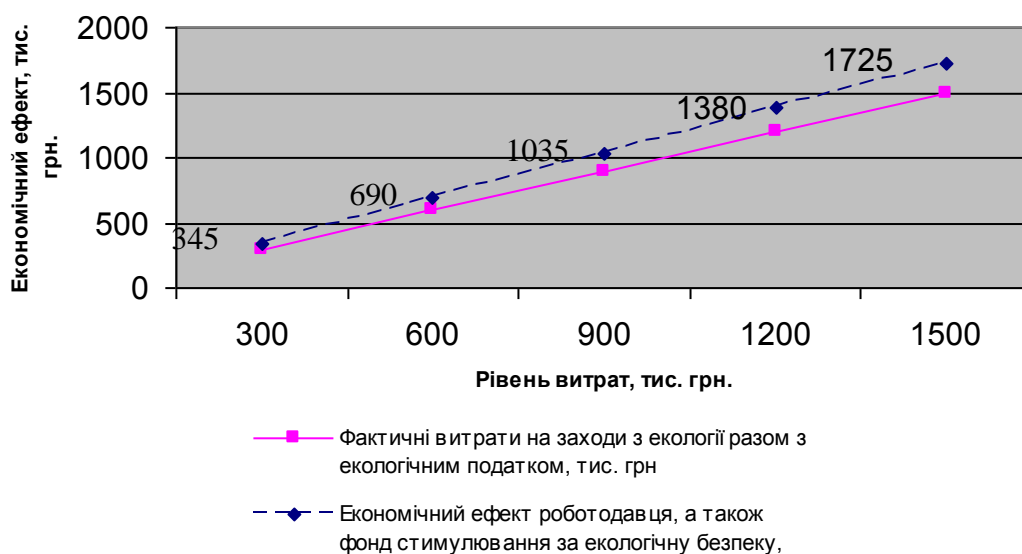

Рис. 1. Залежність зміни ефекту роботодавця і фонду заохочувальних виплат від витрат на заходи з екологічної безпеки разом з екологічним податком

2. Механізм виявляє стимулюючу функцію і забезпечує ефект роботодавцю.

3. Зі зміною параметрів механізму: витрат, рентабельності інвестицій, оподаткованого прибутку доведено, що більш доцільним виявляється варіант 2, за яким досягається найбільший ефект роботодавця і фонд заохочувальних виплат завдяки зростанню показника «витрати на екологічну безпеку».

Як видно з розрахунків, при рівномірному зростанні витрат на екологію відповідно і пропорційно зростає заохочувальний фонд і ефект роботодавця. Вплив інших параметрів механізму на зростання заохочувального фонду малопомітний. Визначена залежність між рівнем екологічних витрат і рівнем фонду, підтверджує реальність, ефективність і стимулюючу функцію нового механізму.

Виявлення закономірностей дії нового механізму стимулювання еколого-економічної діяльності персоналу при зміні його параметрів

Розрахунок суми податку на прибуток, тис.грн			Фактичні витрати на заходи з екології разом з екологічним податком, тис.грн	Норматив рентабельності на інвестиції, %	Пільгова знижка до податку на прибуток, тис. грн	Розрахунок зміненого податку на прибуток		Економічний ефект роботодавця, а також фонд стимулювання за екологічну безпеку, тис. грн	Економічні витрати для роботодавця в разі не проведення екологічних заходів, тис. грн
прибуток до оподаткування	норматив податку на прибуток, %	сума податку на прибуток, тис.грн				при виконанні робіт з екологічної безпеки, тис. грн	при невиконанні робіт з екологічної безпеки, тис. грн		
Варіант 1. При зростанні прибутку до оподаткування									
1800	30	540	300	15	345	195	885	345	- 345
3600	30	1080	300	15	345	735	1425	345	- 345
5400	30	1620	300	15	345	1275	1965	345	- 345
7200	30	2160	300	15	345	1815	2505	345	- 345
9000	30	2700	300	15	345	2355	3045	345	- 345
Варіант 2. При зростанні фактичних або планових витрат на заходи з екологічної безпеки разом з екологічним податком									
1800	30	540	300	15	345	195	885	345	-345
1800	30	540	600	15	690	-150	1230	690	-690
1800	30	540	900	15	1035	-495	1575	1035	-1035
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1800	30	540	1200	15	1380	-840	1920	1380	-1380
1800	30	540	1500	15	1725	-1185	2265	1725	-1725
Варіант 3. При зростанні нормативу рентабельності інвестицій									
1800	30	540	300	15	345	195	885	345	-345
1800	30	540	300	30	390	150	930	390	-390
1800	30	540	300	45	435	105	975	435	-435
1800	30	540	300	50	450	90	990	450	-450
1800	30	540	300	65	495	45	1035	495	-495

Практичну доцільність застосування нового механізму підтверджено розрахунками його параметрів в діючих умовах ПрАТ АМЗ «Вістек», ПрАТ «НКМЗ» і машинобудівної галузі Донецького регіону за показниками підприємств і Облстатуправління Донецької області 2010р. [8, с. 220-228] (табл. 2).

Як видно з табл. 2, за рахунок пільгового зниження податку на прибуток заохувальний фонд до рівня прибутку складе: у

ПрАТ «Вістек» 2,36%, у ПрАТ «НКМЗ» 2,07%, у машинобудівному комплексі регіону 1,72%. Відносно державних надходжень доведено, що держава зменшує бюджетні надходження від підприємств, які впроваджують заходи з екологічної безпеки, але прогресивно нарощує надходження від підприємств, які ухиляються від проведення екологічних заходів. Крім того, держава виграє від поліпшення екологічного стану довкілля в країні.

Таблиця 2

Визначення параметрів нового механізму матеріального стимулювання ЕЕД працівників за даними ПрАТ АМЗ «Вістек», ПрАТ «НКМЗ» і машинобудівної галузі Донецького регіону у 2010 р.

Об'єкт дослідження	Розрахунок податку на прибуток, тис.грн.			Витрати на екологічні заходи, тис. грн.	Норматив рентабельності інвестицій, %	Пільгова знижка до податку на прибуток (гр.5*(1+15/100), тис.грн.	Розрахунок зміненого податку на прибуток при здійсненні екологічних заходів (гр.4-гр.7), тис.грн.	Економічний ефект роботодавця (заохувальний фонд) (гр.4-гр.8), тис.грн.
	прибуток до оподаткування	норматив податку на прибуток, %	сума податку (гр.2*гр.3/100)					
ПрАТ АМЗ «Вістек»	41864	30	12559	857	15	986	11573	986
ПрАТ «НКМЗ»	198152	30	59446	3567	15	4102	55344	4102
Машинобудівна галузь Дон. регіону	1557400	30	467220	23361	15	26865	440355	26865

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі наукових розробок розкрито теоретичні положення і методи формування мотиваційного механізму матеріального стимулювання еколого-економічної діяльності персоналу машинобудівних підприємств, обґрунтовано його параметри, стимулюючу роль витрат на екологічні заходи, ефективність заохочувальних виплат для роботодавця і держави і матеріальну заохоченість працівників і їхніх родин до здійснення заходів з екологічної безпеки виробництва.

Напрямами подальших досліджень з проблеми являється визначення умов пристосування нової системи стимулювання еколого-економічної діяльності до умов конкретних підприємств, удосконалення методів розподілу заохочувальних фондів серед працівників відповідно до їхнього внеску в загальні виробничі результати підприємств.

Література

1. Олександров І. О. Економіко-екологічна безпека територіальних утворень та виробничих систем / І.О. Олександров, О.В. Половян, Г.О. Черниченко // Регіональна економіка. – 2004. - № 1. – С. 133-145.
2. Астапова Г. В. Організаційно-економічний механізм корпоративного управління авіапідприємствами на основі права тру-

дової власності: монографія / Г.В. Астапова. – К.: НАУ, 2006. – 248 с.

3. Беляева Е.Л. Эколого-экономическая оценка производственных проектов / Е.Л. Беляева // Вопросы экологии, 2005. - № 2. – С. 21-24.

4. Берсуцкий Я.Г. Экономико-математическое моделирование в управлении предприятием / Я.Г. Берсуцкий, А.Я. Берсуцкий // Экономика промышленности. Экономика Украины на пороге третьего тысячелетия: сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. АО «НКМЗ». – Донецк, 2000. – С. 289-295.

5. Примостка Л. Природоохранные затраты: учет и анализ / Л. Примостка // Бухгалтерский учет и аудит. – 2004. - № 4. – С. 49-54.

6. Павловская В.А. Развитие методов материального поощрения персонала за экологичность производства / В.А. Павловская // Социально-экономические проблемы регионального развития: матер. XIII Міжнар. наук.- практ. конф. 2 грудня 2011р. – Д: ІМА-прес, 2011. – С. 194-196.

7. Павловская В.А. Разработка методов экономического стимулирования экологической безопасности / В.А. Павловская // Актуальные проблемы экономического и социального развития региона: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Т.1. – КрП ДонНТУ. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011. – С. 115-119.

8. Статистичний щорічний Донецької області за 2010р. – Донецьк: Облстат. – 501 с.

Павловская В. А.

Повышение стимулирующей роли расходов на экологическую безопасность производства

В статье представлен один из возможных вариантов механизма материального стимулирования эколого-экономической деятельности; определенные научно-обоснованные предложения относительно формирования системы стимулирования эколого-экономической деятельности образования фонда экономического стимулирования работников, которые выполняют работы по улучшению экологической ситуации производства. В статье предлагается новый метод стимулирования экологической деятельности персонала машиностроительных предприятий, который определяют по таким его параметрам: налог на прибыль; затраты на экологические мероприятия; уровень фонда поощрительных выплат; экономический эффект работодателя; норматив рентабельности инвестиций.

Ключевые слова: налогообложение прибыли, затраты, льготное снижение, экологическая безопасность, эффект работодателя, стимулы.

Pavlovs'ka V.

An increase of stimulant role of charges is on ecological unconcern of production

One of possible variants of mechanism of material stimulation of ecology-economical activity is presented in the article; certain scientifically-reasonable suggestions are in relation to forming of the system of stimulation of ecology-economical activity of formation of fund of economic stimulation of workers which produce works from the improvement of ecological situation of production. In of the article the new method of stimulation of ecological activity of personnel of machine – building enterprises, which is determined after such his parameters, is offered: income tax; charges are on ecological measures; level of fund of encouraging payments; economic effect of employer; norm of profitability of investments.

Keywords: taxation of income, expense, favourable discounts, ecological safety, effect of employer, stimuli.

Рецензент: Ковальов В. М. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка підприємств та менеджмент» Української інженерно-педагогічної академії (м. Артемівськ).

Стаття подана 10.04.2012 р.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПО СТИМУЛЮВАННЮ ПОПИТУ

У статті розглядається рекламна стратегія як програма розподілу рекламної активності підприємства в різних сегментах його ринку в різні періоди часу залежно від кон'юнктури ринку, що склалася. Вона має дві складові: стратегію щодо сегментів ринку і стратегію щодо динаміки кон'юнктури в часі. Визначено рекламну стратегію компенсації, стратегію рівномірного розподілу рекламної активності, запропоновано класифікацію рекламних стратегій.

Ключові слова: рекламна активність, сегменти ринку, кон'юнктура, попит, стимулювання.

Постановка проблеми. Планування рекламної активності є важливим елементом маркетингової стратегії підприємства, ефективність якої неабиякою мірою залежить від того, коли, де, коли і в якому об'ємі проводити рекламну кампанію. Де і в якому об'ємі – залежить від географічних ринків підприємства, його збутових можливостей в кожному регіоні, орієнтації на перспективні сегменти. Коли – залежить від сезонних коливань попиту, етапів життєвого циклу товару, і, на жаль, в практиці вітчизняних підприємств найчастіше – від їх фінансових можливостей. І де, і коли, і в якому об'ємі – залежить від маркетингових стратегій конкурентів, кон'юнктури ринку, рівня інфляції і безлічі інших чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності реклами розглядалися багатьма науковцями [1, 2] і практиками [3, 4, 5, 6]. Але усі дослідження, присвячені рекламі і стимулюванню попиту, не дають загальнонаукового підходу до класифікації рекламних стратегій.

Мета статті – класифікація базових типів рекламних стратегій як програм розподілу рекламної активності по сегментах ринку підприємства залежно від коливань кон'юнктури в різні періоди часу.

Виклад основного матеріалу. Сезонні коливання попиту породжують три тенденції в рекламній стратегії підприємства, схильного до впливу цього ринкового явища: перша – стратегія резонансу, коли активізація рекламної діяльності підприємства планується на період сезонного підвищення попиту; друга – стратегія ком-

пенсації, коли рекламна активність підприємства найбільш велика в період сезонного спаду рівня попиту; і третя – стратегія рівномірного розподілу рекламної активності по сезонах.

У разі, коли скорочення обсягів виробництва продукції в період сезонного спаду попиту спричиняє за собою непомірні збитки для підприємства, пов'язані із заморожуванням виробничих потужностей і втратою кадрів, а збереження обсягів виробництва веде до затоварювання, неприпустимого зростання витрат на зберігання продукції, підприємству може виявитися вигідніше збільшити витрати на рекламу і стимулювання попиту, щоб утримати об'єм продажів на прийнятному рівні. Ця стратегія найбільш актуальна для крупних підприємств, постійні витрати яких достатньо великі, щоб скорочення обсягів виробництва продукції стало реальною загрозою економічної стабільності підприємства.

Прогнозування кризових ситуацій, пов'язаних із зміною ринкової кон'юнктури, дозволяють підприємствам стабілізувати своє положення на ринку за допомогою своєчасного проведення рекламних кампаній і акцій по стимулюванню попиту. Це означає застосування стратегії компенсації (рис. 1) у випадках коливання ринкової кон'юнктури, а не тільки у разі сезонних коливань рівня попиту.

Стратегія розпродажу є аналогом стратегії компенсації, тільки у випадках симптоматичного падіння попиту на товар, а не сезонних коливань кон'юнктури.

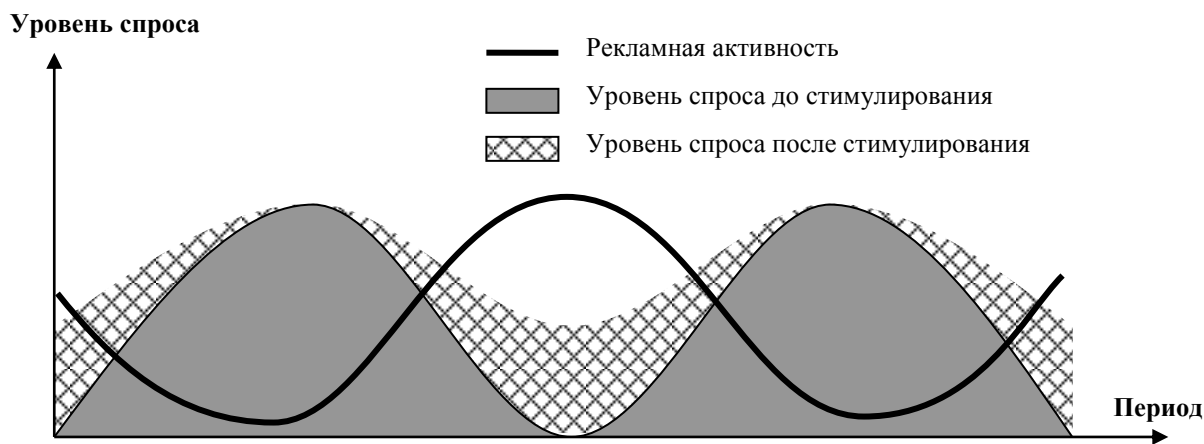

Рис. 1. Рекламна стратегія компенсації

Стратегія розпродажу ставить задачу не утримати попит на якійсь відмітці, необхідній для продовження виробництва продукції, а підтримувати хоч якийсь попит, що дозволяє позбавитися товарних залишків. Стратегія розпродажу завжди має певний ліміт часу дії, оскільки витрати на зберігання товарних залишків, рекламу і стимулювання попиту з часом можуть стати такі великі, що дохід від продажу товарних залишків не перекриє їх. Тому стратегія розпродажу, на відміну від стратегії компенсації, означає застосування радикальніших заходів по стимулюванню попиту, агресивнішої рекламної тактики.

З іншого боку, для дрібних підприємств з низьким рівнем постійних витрат

тимчасове скорочення об'ємів виробництва продукції може виявитися економічно вигідніше, ніж стимулювання попиту в період сезонного спаду. Такі підприємства концентрують свою рекламну активність на періодах сезонних підйомів рівня попиту, щоб одержати максимальний дохід від своїх виробничих потужностей, який дозволить протриматися в період сезонного спаду. Недолік стратегії резонансу, до якої вдаються такі підприємства, полягає в небезпеці втрати своєї частки ринку за час сезонної “сплячки”. Стратегія резонансу – типова стратегія підприємств з обмеженими ресурсами (рис. 2).

Рис. 2. Рекламна стратегія компенсації

І, нарешті, стратегія рівномірного розподілу рекламної активності (рис. 3). Підприємства, що використовують цю стратегію, не дають споживачу “забути” про себе, міцно тримають свою частку ринку і повільно, але наполегливо розширю-

ють її. Ця рекламна стратегія зводить до мінімуму ризику прорахунків, помилок, вона найбільш прийнятна для підприємств з великими ресурсами і географічно обширними ринками.

Відносно ринків підприємства стратегія компенсації означає максимальну рекламну активність в неблагополучних сегментах ринку, в яких позиції підприємства найслабкіші. В цьому випадку підприємство прагнути укріпити свої позиції в “слабких” сегментах, тим самим розширюючи межі свого ринку.

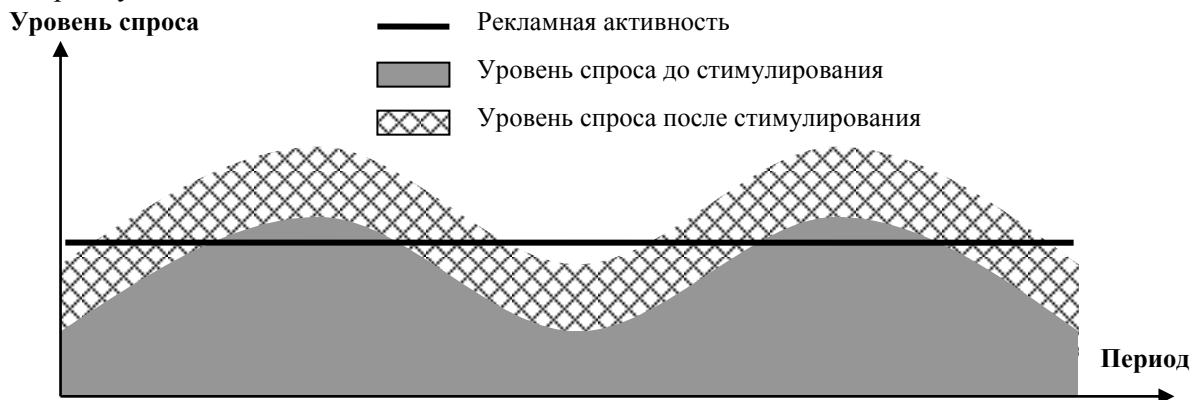

Рис. 3. Стратегія рівномірного розподілу рекламної активності

Стратегія рівномірного розподілу рекламної активності відносно ринків не диференціює сегменти ринку підприємства, а розподіл рекламного бюджету відбувається пропорційно фізичним обсягам сегментів.

Отже, рекламна стратегія – це програма розподілу рекламної активності підприємства в різних сегментах його ринку в різні періоди часу залежно від кон'юнктури ринку, що склалася. Вона має дві складові:

Стратегія резонансу, навпаки, означає найбільшу рекламну активність в тих сегментах ринку, в яких підприємство має найміцніші позиції. Така стратегія властива підприємствам, що уникають ризику, або ж не мають нагоди розширити межі свого ринку через обмежені ресурси.

стратегію відносно ринків і стратегію відносно динаміки кон'юнктури ринку в часі.

Якщо маркетингова стратегія підприємства орієнтована на розширення меж існуючого ринку, то відносно ринків підприємства застосовується рекламна стратегія компенсації. Якщо ж маркетингова стратегія полягає в глибшому проникненні на ринок, то відносно ринків підприємства застосовується рекламна стратегія резонансу.

Т а б л и ц я 1

Класифікація рекламних стратегій

Рекламна стратегія	Відносно ринків	Відносно динаміки кон'юнктури ринку
Стратегія компенсації	Максимум рекламної активності в неблагополучних сегментах ринку, в яких позиції підприємства найуразливіші	Максимум рекламної активності в критичні періоди прогнозованих спадів попиту або порушень рівноважного стану кон'юнктури
Стратегія резонансу	Максимум рекламної активності в тих сегментах ринку, в яких позиції підприємства найстійкіші	Максимум рекламної активності в періоди зростання рівня попиту
Стратегія рівномірного розподілу рекламної активності	Рекламна активність підприємства в різних сегментах пропорційна їх фізичним об'ємам	Рекламна активність однакова в будь-які проміжки часу незалежно від стану кон'юнктури ринку

Поєднання стратегії компенсації відносно ринків підприємства із стратегією компенсації відносно динаміки кон'юнктури ринку в часі є край невдалим, адже в очікуванні повені немає сенсу ховатися в підвалі, тобто робити ставку на ненадійні сегменти ринку. Тому застосування стратегії компенсації відносно динаміки кон'юнктури ринку

в часі розумно застосовувати в рамках стратегії резонансу відносно сегментів ринку підприємства.

Стратегія “подвійного” резонансу, тобто стратегія резонансу відносно сегментів ринку підприємства в поєднанні із стратегією резонансу відносно динаміки кон'юнктури ринку в часі є дестабілізуючою, оскільки

провокує різкі скачки обсягів продажів, але не забезпечує постійного їх рівня.

Використання відносно сегментів ринку підприємства стратегії рівномірного розподілу рекламної активності означає або відсутність серйозних відмінностей позицій підприємства в різних сегментах його ринку, або використання комплексної рекламної стратегії відносно динаміки кон'юнктури ринків в часі.

Комплексна рекламна стратегія – це застосування в різних сегментах ринку різних стратегій відносно динаміки кон'юнктури ринку. Наприклад, застосування стратегії компенсації до “стійких” сегментів ринку і стратегії резонансу до “нестійких” сегментів. Комплексна рекламна стратегія володіє більшою гнучкістю відносно ринків підприємства при більшій широті обхвату. Не залишаючи без уваги “стійкі” сегменти свого ринку, підприємство одночасно укріплює свої позиції в тих сегментах, в яких ці позиції ослаблені.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, стратегічно рекламна діяльність підприємства повинна бути спрямована на стабілізацію рівня приросту доходів, отримання запланованої динаміки обсягів продажів. У комплексі маркетингу підприємства рекламна стратегія є інструментом корекції ринкових перспектив підприємства під впливом прогнозованих ринкових явищ дестабілізуючого характеру.

Сумцов В. Г.

Планирование деятельности по стимулированию спроса

В статье рассматривается рекламная стратегия как программа распределения рекламной активности предприятия в разных сегментах его рынка в разные периоды времени в зависимости от сложившейся конъюнктуры рынка. Она имеет две составляющие: стратегию относительно сегментов рынка и стратегию относительно динамики конъюнктуры во времени.

Ключевые слова: рекламная активность, сегменты рынка, конъюнктура, спрос, стимулирование.

Sumcov V.

Strategy planning of demand stimulation

The article deals with advertising strategy as a program of promotional activity distribution companies in various segments of its market in different periods of time depending on market conditions prevailing. It has two components: a strategy for market segments and strategies on the dynamics of market conditions over time. Defined advertising strategy compensation strategy even distribution of promotional activity, classification of promotional strategies.

Keywords: strategy, advertising, market segments, state of affairs.

Рецензент: Максимова Т. С. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Маркетинг» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Для досягнення найвищого рівня ефективності заходів щодо стимулювання попиту необхідно чітко визначення типу рекламної стратегії, яка буде застосована до різних сегментів ринку підприємства в різні періоди часу. Подальші розробки і дослідження в цьому напрямі можуть бути присвячені питанням класифікації типів рекламної тактики.

Література

1. Докторов Б.З. Реклама и опросы общественного мнения в США. История зарождения. Судьбы творцов / Б.З. Докторов. — М.: ЦСП, 2008. — 628с.
2. Дымшиц М.Н. Манипулирование покупателем / М.Н. Дымшиц. — М.: Омега-Л, 2004. — 252 с.
3. Огилви Д. Тайны рекламного двора. Советы старого рекламиста / Дэвид Огилви. — Типография «ИТАР-ТАСС», 1993. — 112 с.
4. Репьев А.П. «Мудрый рекламода-тель» / А.П. Репьев. — М.: «Эксмо», 2005. — 352 с.
5. Репьев А.П. «Маркетинговое мышление» / А.П. Репьев. — М.: «Эксмо», 2006. — 384 с.
6. Хопкинс К. Моя жизнь в рекламе / Клод Хопкинс. — М.: «Эксмо», 2010. — 304с.

СИМВОЛИ ОПОДАТКУВАННЯ ЛЮДСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Означено певні символи оподаткування людської економіки, які дозволяють зрозуміти основні цінності демократичного суспільства, його готовність до діалогу між різними гілками влади, державного управління, сферами діяльності в умовах існуючої національної культури, традицій і рівня моральності суспільства. Підкреслено, що узагальнюючим символом оподаткування в українському суспільстві є сучасний Податковий Кодекс, який виступає формою суспільної домовленості або соціально-економічного благополуччя населення, визначає ідеологію людської економіки на сучасному етапі розвитку і становлення демократії в Україні.

Ключові слова: символ, оподаткування, людська економіка, ренесанс, ідеали добробуту, ідеологія оподаткування, Податковий кодекс, соціальний контракт, соціальні стандарти життя.

Постановка проблеми. Останній час в умовах глобалізації виникає необхідність узагальнити певні символи соціально-економічного розвитку, що виходять на перший план, і є підтвердженням певного рівня економіки для людини, як на рівні окремої країни, так і кожного члена територіального суспільства й глобального середовища загалом. Звертаємо увагу, що мова йде не про окремі показники, а символи, що можуть передати або охарактеризувати стан тієї чи іншої нації, громади чи територіального суспільства. Ці символи – мають бути універсальними, виступати візитною картою тієї чи іншої нації, держави, народу, накопичувати певний досвід багатьох поколінь, визнаватися більшістю людей і вмщувати в себе підґрунтя для передачі іншим поколінням. А якщо до цього додати, що основою розвитку будь-якої економіки є людина – самий цінний ресурс у світі, то значення таких символів у кожному суспільстві набуває певної ваги, особливо, коли мова йде про систему оподаткування, що невід’ємна від системи соціального захисту, страхування та пенсійного забезпечення. Тому й виникає постійна необхідність у покращенні, підвищенні іміджу, репутації, значення й сенсу певних символів оподаткування українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переходячи, до визначення податкових символів українського суспільства, слід навести таку статистику, що характе-

ризує відношення населення до податків як до фіскальної складової бюджету, а не як до інструменту перерозподілу суспільних благ. Так серед головних причин, котрі постійно турбують українців [1] – 58% складають ціни на продукти харчування, 54% – ціни на комунальні послуги, 34% – відсутність роботи, 32% – затримання різних виплат, 30% – погане здоров’я, 27% – економічна криза, 27% – зростання корупції, 20% – розгул злочинності та 19% – доля рідних і близьких. А серед проблем, котрі викликають страх [2], 53% українців назвали падіння економічного розвитку, 47% – зростання безробіття, 23% – падіння курсу української гривні, 23% – свавілля влади та 18% – деградацію населення.

Виходячи з такої ситуації досить складно стверджувати про наявність в країні засад людської економіки, про яку вже писали і продовжують писати не одне покоління представники різних шкіл Європи та Сполучених штатів Америки, починаючи від Адама Сміта і, закінчуючи, Шарлем Бланкартом [3], Вільгельмом Ропке [4], Луисом Езенштейном [5] та іншими [6]. Думається, що ті світові ідеали, ідеї та ідеології, які вони подають у історичній ретроспективі мають бути враховані, коли йде мова про формування національних символів оподаткування – це, по-перше. А, по-друге, в умовах глобалізації, коли Україна намагається інтегруватись до Європейської та бути повноцінним партнером на світовому ринку, то рано чи пізно вона пі-

дійде до тих же принципів розвитку економіки для людини, що вже не одне століття розроблюється й впроваджується в Європі та Америці. Ці досягнення, ідеали і символи – є результатом певної боротьби за права людини, вирішення багатьох політичних, соціально-економічних конфліктів, пошуку компромісів для розв'язання питань у середині різних соціальних класів, груп, точок стикання між ними, розвитку демократії; забезпечення розвитку майбутніх генерацій стосовно питань освіти, охорони здоров'я, забезпечення роботою, соціальною підтримкою, подальшим технічним прогресом, інноваціями і таке інше. Для успішного вирішення цих задач необхідна зацікавленість, відповідальна, вдумлива і активна участь в цьому процесі усіх членів суспільства.

У останніх авторських публікаціях вже підкреслювалася необхідність [7, с. 85] використовувати у сучасній економічній науці, зокрема податковому управлінні і менеджменті, не тільки чисто податкові інструменти регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві. Це проблема комплексна і не обмежується рамками однієї економічної науки, до якої слід додавати існуючі соціологічні, політологічні, психологічні та інші інструменти й механізми, та ті, що описуються у філософії та природознавстві.

Керуючись зазначеним міждисциплінарним підходом, можна звернутися і до різної варіативності підходів щодо визначення символів. Ожегов С.І. [8, с. 585] визначає «символом» все те, що є умовним знаком будь-якого поняття або будь-чого відвернутого. Але, якщо мова йде про символ віри – то це вже скорочене викладення основних догм віровчення, майже що й «кредо», яке і є будь-яким переконанням, світоглядом [8, с. 246]. Під символом можна ще розуміти – предмет, дію і таке інше, що служить умовним визначенням якогось образу, втіленням якоїсь ідеї [9, с. 464]. Існуюча варіативність символів не включає достатньо чіткої диференціації, і може би представлена такими групами [10, с. 4 - 5]:

а) символи, етнокультурні витоки, що мають, у тому числі, своєрідні народні традиції і звичай;

б) знакові імена видатних діячів і історії і культури народу;

в) знакові імена персонажів;

г) матеріальні об'єкти – пам'ятники історії культури.

Ці символи повинні, по-перше, мати значимість для тієї чи іншої особи в пізнавальному або самостійному відношенні; а, по-друге, мати надособистісний характер, тобто бути відомим, включаючи попередні покоління та входити до національно-культурного уявлення широкого кола учасників певної комунікації. Людина, що має відношення до певної комунікації повинна відчувати необхідність висловлювати свою думку щодо цінностей, які викликають ці символи. Саме тому дуже важливо правильно визначити сенс символів, уміти адекватно їх оцінювати та обґрунтовувати, робити висновки за результати їх дій.

Тому **метою дослідження** є визначення певних символів оподаткування української економіки, які б дозволили точно зрозуміти основні цінності демократичного суспільства, його готовності до діалогу між різними гілками влади, державного управління, сферами діяльності в умовах існуючої національної культури, традицій і, виходячи із рівня моральності суспільства.

Виклад основного матеріалу. Взявши до уваги визначення символу як предмету втілення якоїсь ідеї та, розуміючи, під ідеєю – ціль, напрям руху до певних ідеалів [11, с. 707] або сучасну ідеологію оподаткування, можна означити ті напрями руху процесу оподаткування, які цікавлять і відбивають усі прагнення українського суспільства.

Традиційно в економічній науці людина розглядається як виробник і споживач, тобто як суб'єкт, що творить економічний розвиток, і як об'єкт, заради якого здійснюється економічний процес [12, с. 3]. Проте, не зважаючи на загальні положення щодо місця і ролі люди у відтворювальному процесі, динаміка і еволюція розвитку економіки для людини в кожній країні мають свою специфіку, що приво-

дить до погіршення (або поліпшення) суспільного розвитку. Але загальносвітові тенденції – це творити такі національні блага, які б дозволяли в повній мірі реалізуватись усім потенційним можливостям людини. Безумовно, виміряти рівень задоволення кожної окремої людини не можливо, але є загально прийнятні показники.

По-перше, це показники соціально-економічної ефективності, за якими простежується результативність різних намагань щодо людських аспектів розвитку, та висвітлюється взаємодія різних факторів, з точки зору діалектичних чи синергетичних підходів. Немає потреби зупинятись на важливості тих чи інших показників. Дискурс їх ґрунтовно представлено як у авторських роботах [13, с. 131 – 148; 14, 234 - 278; 15, с. 319 - 349], так і в останніх публікаціях [12, с. 57 – 67; 16, с. 196 - 203]. Більш того, Всесвітній економічний форум для оцінювання ефективності державної політики ввів низку показників, які дозволяють акцентувати сьогодні увагу на стані інфраструктури, вищої освіти і здійснювати порівняння між регіонами [17]. Ці показники сформовані у три групи. У першій – суттєву роль відіграють показники розвитку інституцій, інфраструктури, макроекономічного середовища, охорони здоров'я та початкової освіти. У другій знаходяться - рівень вищої освіти, професійної підготовки, ефективності ринку товарів (наявність конкуренції) і ринку праці (можливість знижувати заробітну плату робітникам і відсутність конфліктів), ступінь розвитку фінансового ринку, технологічної готовності (здатність впроваджувати нові технології) і розмір внутрішнього і зовнішнього ринків. До третьої групи входять показники розвитку бізнесу і інновацій. Тобто пріоритети віддаються, у першу чергу, оцінюванню соціально-економічних складових розвитку, людському фактору і соціальним стандартам життя – саме для чого має здійснюватися податкова політика в державі.

По-друге, можна вести мову й про те, що ступінь людяності податкової системи залежить від інтересів тих груп, що сьогодні представлені у парламенті та місцевих органах влади, які запроваджуються

символи – ідеали добробуту, демократичного та прогресивного оподаткування на визначену перспективу [3, с. 233 - 266; 5, с. 4 – 14; 18, с. 33 - 39]. Наразі, більшість зарубіжних авторів підіймають питання про ренесанс [5, с. 256 – 265] (відновлювальну цікавість [11, с. 1217]) у оподаткуванні. І це не випадково, тому що ренесанс визначає підвищений інтерес до соціальних досліджень, на базі яких можливі зміни у національній та інтернаціональній політиці; економічному просторі та соціально-економічному середовищі. Реалізація таких інтересів передбачає застосування вже накопиченого базису, досвіду, отриманих результатів у інших загально-гуманітарних та природознавчих дисциплінах, включаючи історію, музику, культуру і т. п. Застосування розроблених моделей розвитку різних наук, методик проведення експериментів дозволяє кооперувати, узагальнювати міжнародний досвід в умовах глобалізації, уникати різних помилок і абсорбувати тільки успішну практику оподаткування.

Сьогодні про те, як правильно формувати, структурувати та визначати певні стандарти податкової політики не пише лише тільки ледачий. Це стало модно, престижно і увійшло у стадію хронічного обговорення на самих високих представницьких вітчизняних і міжнародних форумах. Що ж стосується розгляду соціально-економічних наслідків різних податкових модернізацій, то, навіть українсько-російські симпозиуми, котрі проходять вже третій рік поспіль і присвячені теорії та практиці податкових реформ, майже не торкаються цих проблем. Більш того, коли починається дискусія на предмет, а доречно чи ні вважати податки основою соціального благополуччя суспільства, а сутнісні складові сучасної податкової політики - віддзеркаленням рівня його моральності, то думки з цього приводу розходяться практично полярно. Більшість вчених, котрі займаються проблемами оподаткування, вважають за необхідне тільки займатися методологією спрощення чи введення пільг щодо нього [19, с. 221 - 231], а не тими наслідками, котрі потім зможуть з'явитися. Навіть тоді, коли досліджується соціально-економічний розвиток регіонів,

то робиться воно тільки з метою обґрунтувати рівень податкового потенціалу [20, с. 179 - 186], яким можна бути потім закрити певні дірки у бюджеті. Або кластеризують регіони України - для визначення вкладу кожного з них у податковий потенціал країни. А не навпаки, - коли слід досліджувати рівень податкового навантаження зарплати підвищення рівня соціально-економічного розвитку і самодостатності регіонів. Саме такі символи й ідеали повинні визначати сьогоднішню податкову політику у суспільстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, слід сказати, що узагальнюючим символом оподаткування в українському суспільстві наразі є сучасний Податковий Кодекс, у якому відбилися певні ідеали не одного покоління українців та світогляд не одного дослідника сучасності та минулих часів. Можна дискутувати і на предмет - настільки цей податковий Кодекс є людським, виходячи з рівня податкового навантаження на населення. Немає сумніву, що прогресивність його залежить від рівня моральності та демократичності українського суспільства, на що впливає ступінь відповідності показників людського розвитку в Україні світовим показникам. Але все ж таки, які б питання стосовно модернізації, реформування удосконалення, оптимізації оподаткування не підіймалися, всі вони вже будуть відштовхуватись від досягнутого ідеалу оподаткування, який можна вважати й формою суспільної домовленості, що існує між членами суспільства і владою, або соціальним контрактом, який забезпечує певний рівень соціально-економічного благополуччя населення. І з цих позицій можна вважати Податковий Кодекс – символом української людської економіки на сучасному етапі розвитку і становлення демократії в Україні.

Література

1. Наши тревоги // Наша газета. – 24.03.12. – №43 – С.1.
2. Пять страхов украинцев // Наша газета. – 26.03.11. – №43 – С.1.

3. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / Пер. з нім. С.І. Терещенко та О.О. Терещенка; Передмова та наук. редагування В.М. Федосова. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.

4. Röpke Wilhelm. A human economy the social framework of the free market / by Wilhelm Röpke. – 3 rd., 1998, – Wilmongton, DE: Intercollegiate Studies Institute. – 312 p.

5. Eisenstein Louis. The Ideology of Taxation / Foreword by David A. Weisbach, 2010. – Harward University press. – 220 p.

6. The new fiscal Sociology. Taxation in comparative and historical Perspective. Edited by Isaac William Martin, Ajay K. Mehrotra, and Monica Prasad Cambridge university press New York, 2009. – 313 p.

7. Калінеску Т.В. Механізми міждисциплінарної агрегації та синтезу вирішення сучасних соціально-економічних завдань / Калінеску Т.В.// Часопис економічних реформ. – 2012. - №1 (5). – С. 85 – 88.

8. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов/ Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. М.: Рус. яз, 1988. – 750 с.

9. Словарь иностранных слов. – 7-е изд., перераб. – М.: Русский язык, 1979. – 624 с.

10. Жулій Т.Б. Наші символи культури. Володимир Даль – Козак Луганський: навчальний посібник / Т.Б. Жулій, І.І. Постнікова, В.М. Швирка; Під заг. ред. проф. Суханцевої В.К. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 124 с.

11. Concise Oxford English Dictionary. Eleventh edition, revised. Edited by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford University press, New York, 2009. – 1681 p.

12. Коровський А.В. Еволюція людського фактору економіки та проблеми його формування: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 184 с.

13. Калінеску Т.В. Методологія аналізу і оцінки ефективності переміщення сфери діяльності підприємств: Монографія. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2003. – 280 с.

14. Податкове регулювання в умовах депресивних регіонів: монографія / [Колле-

ktiv авторів], [за наук. ред. Т.В. Калінеску]. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 312 с.

15. Самоорганізація підприємств: тенденції соціалізації економіки: монографія / Т.В. Калінеску, Г.С. Ліхоносова, Г.О. Надьон, С.П. Кілінкаров. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 396 с.

16. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 212 с.

17. Горбенко С. Мера притягання / Горбенко С. // Бизнес.– 05.09.11. – №49. – С. 24 - 26.

18. Калінеску Т.В. Аналіз моделей оподаткування та оцінка їх ефективності //

Калінеску Т. В.

Символи налогообложения человеческой экономики

Выделены некоторые символы налогообложения человеческой экономики, которые позволяют понять основные ценности демократического общества, его готовность к диалогу между разными ветвями власти, государственного управления, сферами деятельности в условиях существующей национальной культуры, традиций и уровня нравственности общества. Подчеркнуто, что обобщающим символом налогообложения в украинском обществе является современный Налоговый Кодекс, который выступает формой общественной договоренности или социальным контрактом, который существует между членами общества и властью, обеспечивает определенный уровень социально-экономического благополучия населения, формирует идеологию человеческой экономики на современном этапе развития и становления демократии в Украине.

Ключевые слова: символ, налогообложение, человеческая экономика, ренессанс, идеалы благосостояния, идеология налогообложения, Налоговый кодекс, социальный контракт, социальные стандарты жизни.

Calinescu T.

Symbols of taxation a human economy

At the article marked certain symbols of taxations a human economy, which allow understanding the basic values of democratic society, its readiness to the dialog between the different branches of power, state administration, by the spheres of activity in the conditions of existent national culture, traditions and level of society moral. It was underline, that summarizing symbols of taxation in Ukrainian society is modern Tax Codex, which comes forward the form of public agreement or social contract, which exists between the members of society and power, provides the certain level of socio-economic prosperity the population, determines ideology of human economy on the modern stage of development and becoming of democracy in Ukraine.

Keywords: character, taxation, human economy, renaissance, ideals of welfare, ideology of taxation, Tax Codex, social contract, social standards of life.

Рецензент: Чиж В. І. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Контроль і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: науковий журнал 2. - № 3 (61), 2003. – С. 33 – 39.

19. Майбуров И.А. Реформирование налоговых систем. Теория, методология, практика: монография / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова, А.И. Крысоватого. – К.: Кондор, 2011. – 352 с.

20. Податковий потенціал регіонів України: теорія, методологія, оцінка: монографія /за заг.ред. П.В. Мельника. – Ірпінь, національний університет ДПС України, 2008. – 234 с.

*Стаття подана
22.02.2012 р.*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ РОБОТИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Розкриваються особливості формування організації податкової роботи, яка характеризується принципами функціонування податкової системи держави. Такі підходи реалізують спільні інтереси держави і суспільства. Охарактеризовано перспективні напрями розв'язання проблем, що існують у податковій роботі, зокрема зроблено акцент на модернізації організаційно-управлінських компонентів.

Ключові слова: податкова робота, елементи податкової роботи, система оподаткування, правове регламентування, принципи, модернізація.

Постановка проблеми. Вітчизняна практика, свідчить що організація податкової роботи є запорукою динамічного розвитку економіки, стійкого функціонування і забезпечення повноцінного життя суспільства. Податкова нормативно-законодавча база сьогодення постійно знаходиться у стадії реформування і тому в країні спостерігаються неорганізованість податкової служби, недотримання принципів її організації, і як слід, безвідповідальність платників.

Основою якісної податкової роботи незалежної України є законодавче регламентування встановлення і стягування податків. Податкові відносини в суспільстві можуть існувати і розвиватися тільки на базі прийняття і повного дотримання відповідних законів. Головною умовою оптимальної організації податкової роботи є суворе дотримання податковою інспекцією і платниками податкового законодавства. Таким чином, недосконалість окремих законів не є виправданням для ігнорування основних принципів організації податкової роботи. Суспільство завжди страждає не стільки від недосконалості законів (ідеальних законів, мабуть, узагалі не буває), скільки від недотримання платниками і податковими органами єдиного підходу щодо принципів організації оподаткування в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні проблеми недосконалості податкової роботи розглядалися багатьма авторами, таким як С.В. Паранчук, Я.В. Литвиненко, Б.П. Ярема, М.М. Ка-

сьяненко, В.А. Онищенко, А.С. Маглаперідзе та іншими [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Праці зазначених науковців послугували фундаментом для дослідження принципів побудови податкової роботи.

Метою статті є визначення якісного підґрунтя для динамічного розвитку податкової роботи, основу якого складають принципи податкових відносин в державі, а також з'ясування проблем, пов'язаних з організацією податкової роботи.

Виклад основного матеріалу. Податкова робота – це діяльність платників податків та посадових осіб органів ДПС щодо розрахунків і внесення податків та інших платежів до бюджетів та цільових фондів і контролю за платежами [1, с. 32].

Вона включає такі елементи [2, с. 58]:

- правове регламентування встановлення і справляння податків, тобто встановлення правової бази;
- облік платників податків, нарахування та обчислення податків та інших обов'язкових платежів та їх облік;
- визначення способів утримання та стягнення податків;
- встановлення порядку і форм розрахунків з бюджетом.

Податкова робота базується на встановленні функцій і прав платників та податкової служби, відповідальності платників за своєчасність і правильність розрахунків з бюджетом.

Функцію прийняття законодавчих актів у податковій сфері, як і інших законів, здійснюють вищі органи державної

влади. В Україні це Верховна Рада [2, с. 60]. Підготовка проектів відповідних законів покладена на Кабінет Міністрів і безпосередньо на Головну державну податкову інспекцію.

Правове регламентування у сфері оподаткування починається з установа складу податкової системи. Ставши на шлях розбудови своєї державності, Україна почала створення самостійної податкової системи. В 1991р. був прийнятий закон «Про систему оподаткування» [7]. Нині діє Податковий кодекс України [8], який визначає принципи системи оподаткування, види податків, зборів та обов'язкових платежів, напрями їх зарахування, платників податків і об'єкти оподаткування та відповідальність за порушення податкового законодавства.

Передбачено, що система оподаткування в Україні базується на принципах [2, с. 58 - 61] стабільності, рівнонапруженості, обов'язковості, соціальної справедливості при встановленні й справлянні податків і забезпечує концентрацію в державному і місцевих бюджетах коштів, необхідних для розв'язання завдань економічного і соціального розвитку, створення дійових стимулів підвищення ефективності виробництва, економічного використання ресурсів і охорони навколишнього середовища.

Взагалі, законодавством передбачено, що система оподаткування, яка включає в себе і податкову роботу, базується на таких принципах [1, с. 34 - 35]:

- обов'язковість – впровадження норм щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), визначених на підставі достовірних даних про об'єкти оподаткування, та встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства;

- рівнозначність і пропорційність – справляння податків з юридичних осіб здійснюється в певній частці від отриманого прибутку і забезпечення сплати рівних податків на рівні прибутку;

- рівність, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – за-

безпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання при визначенні обов'язків щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

- соціальна справедливість – забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення застосуванням диференційованого і прогресивного оподаткування заходів;

- стабільність – забезпечення незмінності податків і зборів (обов'язкових платежів) і їх ставок, а також податкових пільг протягом бюджетного року;

- економічна обґрунтованість – встановлення податків і зборів (обов'язкових платежів) з урахуванням показників розвитку національної економіки при збалансованості витрат бюджету з його доходами;

- рівномірність сплати – встановлення термінів сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), враховуючи необхідність забезпечення коштів бюджету для фінансування витрат;

- компетенція – встановлення і скасування податків і зборів (обов'язкових платежів), а також пільг їх платникам виключно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і сільськими, селищними, міськими радами;

- єдиний підхід – забезпечення єдиного підходу до розробки податкового законодавства з обов'язковим визначенням платника податку, об'єкта оподаткування, з джерела сплати податку і збору податкового періоду, ставок податку підстав для надання пільг;

- доступність – забезпечення доходливості норм податкового законодавства для платників податків і зборів (обов'язкових платежів).

Перелічені в законі принципи в цілому правильні. Основна проблема полягає, однак, не у встановленні принципів, а в їх додержанні [6, с. 421]. В умовах економічної нестабільності дотримуватися принципу стабільності дуже важко, про що свідчить накопичений, хоч і незначний, досвід. Крім того, забезпечити

стабільність у початковий період створення самостійної податкової системи майже неможливо, особливо враховуючи те, що цей процес іде методом «спроб і помилок», а не на основі наукового підходу. Виявлення цих помилок і потребує постійних корективів.

Головною умовою оптимальної організації податкової роботи є суворе дотримання податковою інспекцією і платниками податкового законодавства [3, с. 120]. Недосконалість окремих законів, а це неминуче в початковий період створення податкової системи, особливо при непрофесійному парламенті, не є виправданням для їх ігнорування та невиконання. Суспільство завжди страждає не стільки від недосконалості законів (ідеальних законів, мабуть, узагалі не буває), скільки від недотримання законодавчих норм.

Звичайно, вагоме значення має організація процесу управління в органах державної податкової служби, до яких відносяться: аналітична робота, система управлінських рішень, прогнозування та планування, взаємодія і координація, контроль і облік в органах ДПС України [3, с. 89].

Україна намагається боротися з самими гострими проблемами організації податкової організації (такими як корупція, неорганізованість податкової служби, ухилення від оподаткування, безвідповідальність платників) і тому було створено Громадська колегія [3, с. 127], робота якої покликана забезпечити зворотний зв'язок з платниками, узагальнення суспільної думки щодо роботи податкових органів, контроль і формування рекомендацій в процесі модернізації Державної податкової служби. Були запропоновані програми з модернізації, наприклад, модернізація організаційно-управлінської компоненти – це:

- модернізація організаційної структури державної податкової служби;
- модернізація виконавчих процесів;
- модернізація управління людськими ресурсами (кадрова політика та оплата праці);
- модернізація внутрішнього контролю та запобігання корупції в органах державної податкової служби.

Дана модернізація полягає у створенні прозорої та ефективної системи бізнес-процесів (рис. 1) [4, с. 103 - 108]. На основі їх модернізації необхідно створити відповідний відомчий стандарт.

Рис. 1. Шляхи поліпшення податкової роботи
Джерело: [4, с. 103 - 108]

Модернізація обліку платників податків [4, с. 103 - 108]. Модернізація

процесів реєстрації суб'єктів підприємництва, що здійснюється органами міс-

цевого самоврядування, полягає в залученні до цих процесів органів державної податкової служби. Останні мають здійснювати окремо облік осіб, що пов'язані із фірмами-боржниками, осіб, які перебувають у розшуку за кримінальними справами, осіб, яких визнано недієздатними, тощо. Ведення відповідних баз даних та проведення перехресних перевірок різних інформаційних джерел: Міністерства внутрішніх справ, медичних закладів, РАГСів – дозволяють запобігти створенню фіктивних фірм, що забезпечують рух грошових потоків між легальним та тіньовим секторами економіки.

Модернізація обліку податків полягає в поліпшенні роботи з отримання достовірної інформації від банків та органів Державного казначейства, уніфікації та спрощенні податкової звітності, вдосконаленні системи внутрішньої звітності платників.

Модернізація прийому та аналізу показників податкових декларацій [4, с. 103 - 108]. Модернізація процесів приймання та обробки податкових декларацій полягає в створенні для платників та податківців зручних процедур, бізнес-процесів та умов декларування. В першу чергу, це повинно бути досягнуто впровадженням функціональної організації обліку податків та платників.

Модернізація консультаційної служби з надання послуг платникам податків [4, с. 103 - 108]. Вона направлена на створення потужної та кваліфікованої консультаційної служби з питань реєстрації, декларування, процедур, особливостей оподаткування тощо.

Модернізація процедур примусового стягнення боргів [4, с. 103 - 108]. Примусове стягнення є одночасно засобом забезпечення мобілізації коштів до державного та інших бюджетів та механізмом забезпечення справедливості податкового законодавства в цілому, що є

вкрай важливим для створення умов добровільності сплати податків. Необхідно модернізувати процедури, пов'язані з банкрутством, розслідуванням справ про активи та майно банкрутів, прозорістю дій щодо їх конфіскації, а також ефективною реалізацією.

Модернізація аудиту [4, с. 103 – 108]. Передбачає впровадження нових форм і методів роботи, а саме вдосконалення існуючої системи податкового аудиту та введення нових процесів, таких як кабінетний (електронний) аудит, моніторинг податкових ризиків і удосконалення відбору платників податків для проведення податкового аудиту.

Впровадження інформаційних систем і технологій [4, с. 103 – 108]. На підставі розроблених стандартів адміністрування кожного процесу необхідно створити єдину інформаційну систему платника податку, забезпечену сучасними програмними продуктами та технологіями, які повинні створити умови для максимального виключення людського фактора при прийнятті рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в роботі доведено, що якісна основа організації податкової роботи повинна ґрунтуватися на принципах системи оподаткування незалежної держави. Але запропоновані підходи динамічного розвитку такої податкової роботи незастраховані від певних проблем, що стримують соціально-економічний ефект оподаткування. Запорукою стабільного функціонування організації податкової роботи є її постійна модернізація, що може стати дієвим інструментом вдосконалення податкової роботи в цілому.

Подальші роботи авторів будуть присвячені дослідженням в сфері моніторингу ризиків податкової роботи та аналізуванні чинників дестабілізації організації оподаткування.

Література

1. Паранчук С.В., Романів Є.М., Чернівська О.С. Податковий менеджмент: Навчальний посібник. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 288 с.

2. Ярема Б.П., Маринець В.П. Податковий менеджмент: Навчальний посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 224с.

3. Касьяненко М.М., Грнюк М.В., Цимбал П.В. Організація роботи та управління органами державної податкової служби України: навч. посібник. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 229 с.

4. Литвиненко Я.В. Податкова система: Метод. вказівки і завдання для самост. вивч. дисципліни / Я. В. Литвиненко, В. Б. Тропіна. – К.: МАУП, 2006. – С. 110-116.

5. Маглаперідзе А.С., Храпкіна В.В. Податковий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. —328 с.

6. Онищенко В.А. Податковий контроль (основи організації). – К.: Ред. журн. «Вісник податкової служби України», 2002. – С. 421-422.

7. Закон України «Про систему оподаткування» № 1251-ХІІ, 25.06.1991.

8. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112.

Романовская Ю. А., Никонова Д. А.

Особенности организации налоговой работы независимой Украины

Раскрываются особенности формирования организации налоговой работы, которая характеризуется принципами функционирования налоговой системы государства. Такие подходы реализуют совместные интересы государства и общества. Охарактеризованы перспективные направления решения проблем, существующих в налоговой работе, в частности сделан акцент на модернизации организационно-управленческой компоненты.

Ключевые слова: налоговая работа, элементы налоговой работы, система налогообложения, правовое регламентирование, принципы, модернизация.

Romanovska Y., Nikonova D.

Features of the organization of an independent Ukrainian tax

The work is aimed to observe peculiarities of tax work organization implementing, which is characterized by the principles of the state tax system functioning. These approaches implement general interests of the state and society. We have outlined the prospective solutions of the problems, which occur components in tax work; in particular, we deeply observed the modernization of managerial-administrative.

Keywords: tax work, the elements of the tax, the tax system, legal regulation, the principles upgrade.

Рецензент: Максимов В. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Стаття подана
22.02.2012 р.

УРАХУВАННЯ ФАКТОРІВ РИЗИКУ В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В статті визначено сутність зовнішніх та внутрішніх факторів податкового ризику та їх вплив на податкову безпеку підприємства. Встановлено поняття податкової безпеки підприємства. Запропоновано ефективні методи зниження податкових ризиків шляхом хеджування та диверсифікації. Розроблена система податкової безпеки підприємства, основними елементами якої є: організаційні заходи, облікова політика та інші.

Ключові слова: фактор, податковий ризик, податкова безпека підприємства, хеджування, диверсифікація, податковий контроль, податкове навантаження.

Постановка проблеми. Досягнення податкової безпеки підприємства пов'язано не тільки з аналізом податкових ризиків, але і з діяльністю до їх зменшення. Останнім часом існує ряд проблем, що сприяють виникненню податкових ризиків на підприємстві. Недооцінювання факторів ризику в процесі забезпечення податкової безпеки підприємства може призвести до його банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню факторів ризику в процесі забезпечення податкової безпеки підприємства присвячені наукові публікації вітчизняних та закордонних авторів, таких як: Тихонов Д. [1], Бланк І. [2], Жигаленко О. [3], Вітлінський В. [4], Онишко С. [5], та інші [6, 7, 8, 9]. Тема практичної реалізації підприємствами податкової безпеки описана в роботах авторів [1, 2, 3, 4, 5, 7, 8]. Запропоновані механізми в основному відносяться до зниження ризику через мінімізацію можливих збитків за допомогою проведення завчасної аналітичної та організаційної роботи. Але разом з тим, існують інші методи зниження впливу податкових ризиків на податкову безпеку підприємства. Тому урахування факторів ризиків в процесі забезпечення податкової безпеки потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні факторів ризику, що впливають на податкову безпеку підприємства, встановлення причин їх виникнення та запропонування методів забезпечення податкової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Управління ризиками, або ризик-менеджмент, передбачає можливість цілеспрямованого зменшення ймовірності виникнення ризиків та мінімізацію збитків у разі їх виникнення. Відповідно до класичних уяв-

лень про управління ризиками існують наступні форми впливу на ризики [1, с. 119]: збереження, передача.

Рішення про застосування того чи іншого способу управління ризиками або поєднання способів приймається після проведення аналітичної роботи, одним з результатів якої повинна бути оцінка ефективності обраних дій. Зниження ризику полягає в зниженні ймовірності його настання аж до практичної ліквідації або у зменшенні можливого збитку.

Збереження ризику зовсім не означає повної відсутності діяльності. Усвідомлене збереження ризику передбачає, перш за все, детальний його аналіз і підготовку заходів до мінімізації його наслідків, у разі їх виникнення. Звичайно збереження ризику вибирається в якості рішення, коли вартість заходів щодо його зниження (попередження) явно більше величини збитку в разі його реалізації. Співвідношення методів впливу на ризик може бути самим різним і мінливим для одних і тих же платників податків в різні роки.

Оподаткування в Україну пов'язане з високими ризиками. Податковий ризик [2, с.86] - це можливість для платника податків понести фінансові та інші втрати, пов'язані з процесом сплати та оптимізації податків, виражена в грошовому еквіваленті.

Досягнення податкової безпеки пов'язано не тільки з аналізом податкових ризиків, а й з діяльністю по їх зменшенню. Мінімізація ризиків в спеціальній літературі розглядається з точки зору концепції управління ними. Так, у статті Жигаленко О. наводиться наступне визначення [3, с.43]: «Управління ризиками – це процес ідентифікації та аналізу можливих ризиків для конкретного бізнесу, а також прийняття кроків щодо їх зниження. Цей процес спрямований на досяг-

нення балансу між витратами на захист організації від ризиків і витратами, які можна понести, якщо підпадуть під ці ризики».

З точки зору практики [4, с. 7] можна виділити кілька видів податкових ризиків, що істотно відрізняються своєю специфікою. Це ризики податкового контролю, ризики збільшення податкового тиску, ризики кримінального переслідування податкового характеру. Наслідком дій податкових ризиків є в більшості випадків фінансові втрати платника податків.

Ризики податкового контролю [5, с. 34] – це несприятливі для підприємства санкції, що передбачені Податковим кодексом, за порушення податкового законодавства (система штрафів). Будь-які дії платника, навіть без прямого умислу, по несплаті податків, може бути витлумачені податковими органами як винні. Ризики податкового контролю істотно залежать від рівня активності платника податків щодо мінімізації податків. У платника податків, який робить активні дії з мінімізації податків, ці ризики істотно зростають. До цих ризиків також належать ризики анулювання ліцензії та ліквідації організації за позовами податкових органів (ст. 109. ПКУ) [6]. Найменш дослідженими і найбільш небезпечними для платників податків з цієї групи ризиків є ризики

визначення суми податків непрямими методами у разі неподання документів і при відмові допустити посадових осіб податкового органу до обстеження приміщень платника податків.

Ризики збільшення податкового тиску [7, с. 44] властиві економічним проектам тривалого характеру, таким, як нові підприємства, інвестиції в нерухомість і обладнання, довгострокові кредити. Задача обліку ризиків майбутнього збільшення податкового тиску може бути сформульована як пошук оптимальних управлінських рішень з оперативного перерозподілу інвестиційних ресурсів з використанням вартісного критерію.

Ризики кримінального переслідування призводять до суттєвих фінансових втрат в рамках кримінального переслідування платників податків за вчинення правопорушень у сфері оподаткування. Ці ризики прямо стосуються не тільки платників податків, які ухиляються від сплати податків, а й зовсім добросовісних підприємств - платників податків з великими фінансовими показниками. Розглянемо зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на податкову безпеку підприємства при загрозі ризику податкового контролю, ризику збільшення податкового тиску та ризику кримінального переслідування (рис. 1).

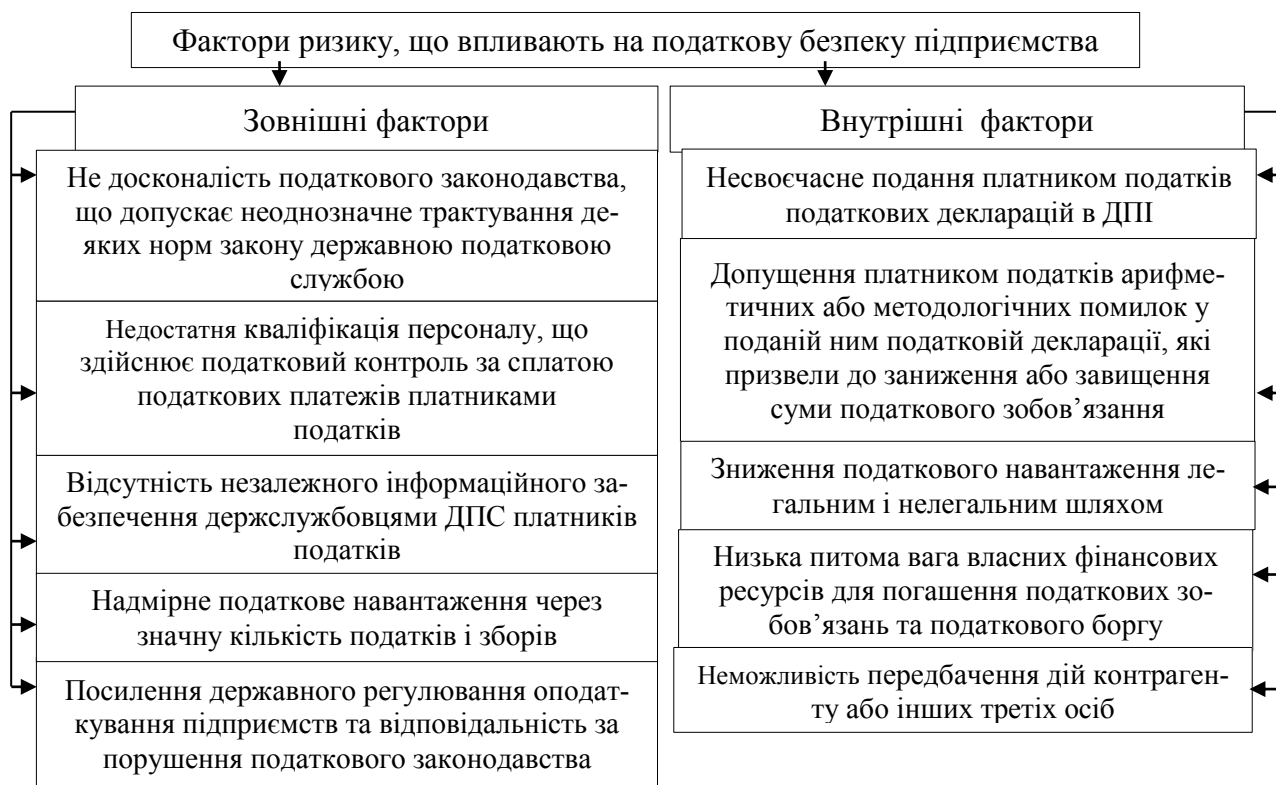

Рис. 1. Зовнішні і внутрішні фактори податкових ризиків, що впливають на податкову безпеку підприємства

Під фактором податкового ризику [10, с.84] розуміють обставини, які сприяють можливості виникнення небажаних для суб'єкта податкових правовідносин наслідків у виді фінансових або інших втрат, пов'язаних з процесом оподаткування. Виходячи з того, що забезпечення податкової безпеки підприємства базується на методах фінансової безпеки, то можливо використати з них найбільш ефективніші методи зниження податкового ризику.

Іноді в статтях податкової тематики [3,5,8] з'являється термін «хеджування податкових ризиків». Під хеджуванням (страхуванням) зазвичай розуміється здійснення додаткових угод, які дозволяють перекрити несприятливі наслідки угод шляхом використання форвардних контрактів для фіксації майбутнього обмінного курсу валют в операціях з купівлею-продажем товарів і послуг. Виходячи з такого значення терміна «хеджування», хеджування податкових ризиків має означати, що збільшення податкового тиску від одних угод повинно компенсуватися зменшенням податкового тиску по інших операціях. Ми вважаємо, що хеджувати зростання податкових платежів або появи податкових штрафів додатковими угодами дуже складно. Можливо, більш точним терміном, близьким за змістом до того, який вкладають у термін «хеджування податкових ризиків» є термін «диверсифікація податкових ризиків». Диверсифікація податкових ризиків передбачає одночасне використання багатьох платників податків, видів угод і податкових схем, що дозволяє при виникненні податкових проблем з одним платником податків мінімізувати загальні податкові втрати з іншими підприємствами.

Найбільш важливим моментом податкової безпеки є профілактична робота. Перш за все, платнику податків важливо попередити появу моментів, які могли б викликати підвищений інтерес податкових органів. А для цього необхідно розробити податкову стратегію і тактику, принципи оптимізації оподаткування та обліку і т.п. Другим важливим елементом системи податкової безпеки є безпосередня готовність до податкових перевірок. Знання

процедури податкової перевірки, прав і обов'язків співробітників підприємства і податкових органів при її проведенні дуже часто дозволяє нейтралізувати (або звести до мінімуму) негативні наслідки претензій співробітників податкових органів. Третім елементом системи податкової безпеки є грамотна й ефективна реакція на висновок по акту перевірки. Кожне підприємство, щодо якого в кінцевому підсумку виноситься рішення про фінансові санкції, виявляється перед вибором: погоджуватися з цим рішенням або оскаржити його.

На нашу думку необхідно завжди, коли у підприємства є підстави вважати, що висновки акта перевірки невірні, а можливий фінансовий вигравш для підприємства від з'ясування відносин досить імовірний і необхідно звернутися до суду. При цьому судове оскарження акту та рішення за результатами податкової перевірки, безумовно, краще скарги у вищій інстанції.

Ще одним елементом податкової безпеки є готовність до збудження кримінальної справи та розробка заходів щодо захисту своїх керівників. Для створення описаних вище елементів системи податкової безпеки на підприємстві важливо підготувати співробітників усіх рівнів. Працівникам, не пов'язаним з фінансовими питаннями, досить знати загальні права та обов'язки податкових інспекторів та співробітників міліції (чи можуть увійти в приміщення, чи слід відповідати на поставлені запитання і т. д.). Співробітники бухгалтерії та юристи підприємства повинні знати всі тонкощі процедури податкової перевірки, «міліцейського» дізнання, слідчих дій та інших можливих акцій з боку працівників податкових інспекцій та співробітників міліцейських органів. Керівникам ж підприємства потрібно мати уявлення про ступінь ризику при прийнятті тих чи інших рішень в галузі оподаткування, а також про можливі наслідки податкових конфліктів.

На наш погляд, до важливих елементів податкової безпеки необхідно віднести: організаційні заходи, включаючи взаємодію з офіційними органами; облікова політика (бухгалтерська і податкова); з'я-

сування позицій податкових органів; договірна робота.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, визначені в роботі ключові фактори податкових ризиків, що впливають на податкову безпеку підприємства надали змогу запропонувати ефективні методи їх зниження шляхом хеджування та диверсифікації податкових ризиків та визначити важливі елементи податкової безпеки підприємства.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є розробка системи податкової безпеки підприємства, яка повинна включати в себе такі важливі елементи, як: організаційні заходи; облікова політика підприємства; облік позицій податкової служби та договірна робота.

Література

1. Тихонов Д. Налоговое планирование и минимизация налоговых рисков / Тихонов Д., Липник Л. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 253с.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784с.
3. Жигаленко О. Удосконалення адміністрування податкових ризиків при плануванні документальних форм подат-

кового контролю // Економіка України. – 2007. – №5 – С.42.

4. Вітлинський В.В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності // Фінанси України. – 2003. – №3. – С.3-9.

5. Онишко С.В. Класифікація податкового та фінансового ризиків / Онишко С.В., Швабій К.І., Новицька Н.В. // Економіка і прогнозування. 2007. – №3. – С.33.

6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010р. № 2755-VI // Вісник Податкової служби України № 46 (618) – 2010. – 240с.

7. Карпов Л.Н. Проблемные аспекты определения и классификации факторов налоговых рисков // Бизнес-Информ. – 2007. – №12 (12). С.43-46.

8. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344с.

9. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Инфра – М, 2005. – 480с.

10. Калінеску Т.В. Моніторинг податкових ризиків: Навчальний посібник / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, В.С. Альошкін – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 240 с.

Чернякова Т. М., Дрозняк О. В.

Учет факторов риска в процессе обеспечения налоговой безопасности предприятия

В статье определена сущность внешних и внутренних факторов налогового риска и их влияние на налоговую безопасность предприятия. Установлено понятие налоговой безопасности предприятия. Предложены эффективные методы снижения налоговых рисков путем хеджирования и диверсификации. Разработанная система налоговой безопасности предприятия, основными элементами которой являются: организационные мероприятия, учетная политика и другие.

Ключевые слова: фактор, налоговый риск, налоговая безопасность предприятия, хеджирование, диверсификация, налоговый контроль, налоговая нагрузка.

Chernyakova T, Droznyak O.

Considering the risk factors in the process of tax enterprise security

The article explains the purpose of external and internal factors of the tax risks and their impact on enterprise security tax. Established the concept of tax enterprise security. An effective method to reduce tax risks by hedging and diversification. The system of enterprise security tax, basic elements are: arrangements, accounting policies and others.

Keywords: factor, tax risk, tax security company, hedging, diversification, tax control, tax burden.

Рецензент: Чиж В. І. – д.е.н., проф., завідувач кафедри «Контроль і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Стаття подана
06.02.2012 р.

УДК 336.13 + 658.1

КОСТИРКО Л. А.

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ САМОРОЗВИТКУ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена розробці теоретичних, методологічних і методичних основ формування фінансового механізму саморозвитку господарюючих суб'єктів. Обґрунтовано характеристики саморозвитку економічної системи. Сформовано синергетичну модель взаємодії механізмів забезпечення саморозвитку господарюючих суб'єктів та розкрито порядок їх реалізації в процесі функціонування фінансового механізму.

Ключові слова: фінансовий механізм, саморозвиток, синергія, фінансова стратегія, ризик, діагностика, інформація, прогнозування.

Постановка проблеми. На сучасному етапі посилюється значення фінансового механізму саморозвитку суб'єктів господарювання та їх конкурентоспроможності. Недосконалість фінансового механізму як на рівні держави, так і на рівні господарюючих суб'єктів стає суттєвою проблемою. Розвиток ринкових відносин, з одного боку, сприяє підвищенню ефективності діяльності, а з іншого – зростає ризик виникнення кризових явищ на будь-якому етапі життєвого циклу господарюючого суб'єкта. Згідно офіційній статистиці в 2011 рік 40,8% господарюючих суб'єктів реального сектору економіки мають збитки [7]. Необхідною умовою розробки фінансового механізму саморозвитку суб'єктів господарювання є збалансованість інтересів різних груп учасників фінансових відносин в сфері формування, розподілу та розширеного відтворення власного капіталу. Разом з тим динамічність середовища функціонування підприємств обумовлює зміни умов господарювання, які впливають на їх фінансово-економічну стійкість і темпи зростання власного капіталу. Тому вирішення питань забезпечення саморозвитку господарюючих суб'єктів потребує періодичного корегування методів фінансового управління на основі розробки та реалізації концептуальних положень фінансового механізму для регулювання відтворювальних процесів і зростання вартості підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розробки концептуальних положень фінансового механізму вкрай

важливими є дослідження з питань фінансового управління, серед яких відомі зарубіжні вчені: Ю. Брігхем, Р. Брейлі, Дж. Ван Хорн, Б. Коласс, С. Майерс М. Скотт; вітчизняні і російські вчені: І. Бланк, В. Буряковський, О. Василик, М. Крупка, В. Опарін, А. Поддєрьогін, В. Терьохин, В. Федосов [1; 3; 6; 8; 9; 10]. Проте такі проблеми як обґрунтування концептуальних основ фінансового механізму та діагностики саморозвитку в даний час досліджені недостатньо повно. Дискусійними залишаються питання розробки методичних підходів щодо формування аналітичного базису вибору фінансової стратегії. Критичне осмислення наукових розробок по досліджуваних проблемах дозволило авторові визначитися з власною позицією щодо сутності, змісту, принципів, цілей і методів фінансового механізму саморозвитку суб'єктів господарювання.

Мета статті – обґрунтування теоретичних і методологічних основ фінансового механізму саморозвитку суб'єктів господарювання в умовах невизначеності ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки слід констатувати, що методологічний інструментарій фінансового механізму не в повному обсязі відповідає вимогам і законодавчим нормам розвитку економіки. Класична парадигма фінансового управління базується на реалізації принципу розподілу системи на об'єкти і суб'єкти управління та примусовій координації всіх суб'єктів. Сучасне ринкове середовище диктує нові

правила взаємодії об'єктів системи фінансового управління. Роль суб'єкту управління змінюється, він повинен формувати сприятливі умови для ефективного саморозвитку системи.

Саморозвиток господарюючого суб'єкта обумовлюється єдністю функцій підприємницької діяльності: корисності, відновлення, безперервності, пропорційності [4, с. 19, 62]. На цій основі структуровано стратегічні цілі, визначено індикатори та пріоритетні аспекти забезпечення саморозвитку господарюючого суб'єкта. З позиції економічної сутності категорії "капітал" і закономірностей його кругообігу одним із головних аспектів саморозвитку господарюючого суб'єкта є його здатність виконувати відтворювальну функцію, тобто створювати нову вартість. На вектор його саморозвитку впливають різні чинники ринкового середовища, які динамічно змінюються. Тому необхідно періодично переглядати стратегічні пріоритети і орієнтири економічного зростання вартості господарюючого суб'єкта. В основу саморозвитку господарюючого суб'єкта покладено ключові характеристики, що визначають особливості протікання процесів збереження і відновлення вартості: ефективність, фінансову рівновагу та фінансову стійкість.

Основною характеристикою фінансового механізму є безповоротність або неповторність, що означає неможливість змінити спрямованість процесів саморозвитку суб'єкту господарювання. Дійсно, оскільки підприємство є відкритою системою, його розвиток спрямований не тільки всередину системи, але і за її межі, де підприємство стикається з іншими учасниками ринкових відносин, що впливає на стійкість його функціонування. Саморозвиток системи будується на дотриманні принципів: 1) негативного зворотного зв'язку, що відображає зміни в системі при виникненні загроз розвитку; 2) принципу позитивного зворотного зв'язку, згідно якому прогресивні зміни в системі зберігаються. Дотримання компромісу між цими принципами здійснюється шляхом усунення загроз виникнення кризових ситуацій і виходом системи на новий рівень саморозвитку. Цим визначаються

циклічність в розвитку систем і формування життєвого циклу господарюючого суб'єкта.

Динамічність розвитку господарюючого суб'єкта можна охарактеризувати на основі зміни фінансових показників. Гомеостатична природа господарюючого суб'єкта реалізується через його здатність адаптуватися до умов навколишнього середовища. Зміни в одному з параметрів економічної системи, як правило, приводять до змін в інших. При цьому в кожен момент часу підприємство характеризується визначеним набором фінансових показників, що відображають ефективність його діяльності. Вектор саморозвитку дає можливість у кожен момент часу визначити стан господарюючого суб'єкта. При цьому, ідеального фінансового стану досягти неможливо, до нього можна тільки безмежно наближатися, тому що: 1) переглядаються стратегічні пріоритети і орієнтири; 2) динамічно змінюється вихідний потенціал фінансової стійкості; 3) окремі фінансові показники мають різну динаміку; 4) результати діяльності не можна визначити з достатньою мірою точності; 5) елементи вартості підприємства залежать від облікової політики, яка також може змінюватися. Це означає, що необхідно періодично переглядати і оптимізувати вектор саморозвитку господарюючого суб'єкта і на основі попереднього регламентування процедур відповідно коректувати стратегічні плани.

Завжди існують можливості врахувати внутрішні і зовнішні фактори фінансової стійкості підприємства для діагностування стану господарюючого суб'єкта по таких фінансових показниках, як: ліквідність, достатність чистого оборотного капіталу, фінансова стійкість, рентабельність, чисті активи і пасиви, рівень кваліфікації персоналу. Розвиток підприємства можливий в прогресивному чи регресивному напрямку розвитку. Регресивним чи граничним рівнем регресу є межа небезпеки (або кризи), прогресивним рівнем є межа досконалості (або ідеальний стан). При цьому варто враховувати, що внутрішні і зовнішні фактори суперечать один одному, тому що, чим більше господарюючий суб'єкт прагне розширити свою зовнішню базу,

тим менша можливість використання її внутрішніх факторів. Така постановка проблеми визначає необхідність обґрунтування найбільш оптимальних варіантів саморозвитку господарюючого суб'єкта з позиції розробки формалізованих сценаріїв сталого розвитку підприємства з урахуванням їх відповідності параметрам зовнішнього і внутрішнього середовища.

Дослідження процесів саморозвитку господарюючого суб'єкта пропонується проводити на основі двох ключових індикаторів: фінансовий результат (результат

відновлення); запас фінансової міцності (стійкості), тобто здатність до відтворення і відновлення капіталу.

На цих засадах сформована нова парадигма фінансового механізму господарюючого суб'єкта, яка засновується на синергетичних взаємозв'язках та взаємодії елементів, що наведені на рис. 1. Синергетичну взаємодію елементів фінансового механізму забезпечують механізми фінансової стратегії, діагностики, оцінки ризику, інформаційний механізм.

Рис. 1. Синергетична модель фінансового механізму саморозвитку господарюючого суб'єкта

Механізм фінансової стратегії націлено на ефективне регулювання процесів збереження та розширеного відтворення вартості господарюючого суб'єкта. Методологію формування механізму фінансової стратегії саморозвитку господарюючих суб'єктів побудовано на основі концептуальних положень:

по-перше, вона базується на системному підході, використання якого забезпечує збалансовану взаємодію чотирьох блоків такого механізму: стратегічного позиціонування; механізму підтримки; організаційно-методичного базису і процедури формування фінансової стратегії; механізму її реалізації.

Кожна із зазначених складових інтегрує низку власних методів і фінансових показників;

по-друге, фінансова стратегія повинна мати управлінську орієнтацію, тобто бути націленою на досягнення загальних стратегічних і тактичних цілей господарюючого суб'єкта щодо забезпечення сталого зростання його вартості і мати тісний взаємозв'язок з іншими функціональними стратегіями: конкурентною, виробничою, інвестиційною, інноваційною;

по-третє, вона має бути адаптивною до динамічних змін ринкового середовища. У зв'язку з цим запропоновано сценарний

підхід, що передбачає розробку множини варіантів саморозвитку господарюючого суб'єкта, кожний з яких є оптимальним при деяких реальних співвідношеннях зовнішніх умов і існуючого потенціалу.

Концептуальні положення механізму фінансової стратегії є методологічним базисом вирішення питань: вибір пріоритетів і альтернатив саморозвитку господарюючого суб'єкта; формування механізмів і методів збалансування функцій систем його підтримки; обґрунтування доцільної стратегічної альтернативи та визначення цільових параметрів (нормування фінансових показників) фінансової стратегії; побудова адаптивного механізму реалізації фінансової стратегії, який забезпечує її високу ефективність. Керовані параметри та засоби регламентації процесів збереження і відновлення вартості підприємства складають основу формування механізму фінансової стратегії.

Модель вибору фінансової стратегії складається з чотирьох блоків: 1) формування концептуальної основи вибору пріоритетів фінансової стратегії (базові концепції, цільова функція, дерево ієрархії цілей); 2) експрес-діагностики стратегічної позиції – визначення місця підприємства на даному етапі розвитку; 3) організації – запропоновано методику та процедури вибору стратегічних альтернатив фінансової стратегії господарюючого суб'єкта за трьома аспектами: визначення векторів розвитку експертним шляхом; формування варіантів групування статей чистих активів і чистих пасивів залежно від ситуації та визначення відповідних обмежень; установлення цільових індикаторів за результатами стратегічної діагностики; 4) вибір оптимального варіанта фінансової стратегії – передбачає формування банку прогнозних індикаторів стратегічних альтернатив на основі МАІ та запропонованих методів стратегічної діагностики; при формуванні стратегічних альтернатив кожна з них перевіряється на відповідність гіпотези даної альтернативи фінансової стратегії.

Методичні рекомендації щодо вибору відповідного типу стратегії підприємства передбачають: визначення стану фінансової рівноваги; встановлення границь

поведінки і фінансового стану, які залежать від ступеня економічного розвитку господарюючого суб'єкта; обґрунтування умов вибору та обмежень фінансових показників, які враховуються при оцінці синергійного ефекту фінансової стратегії.

Механізм діагностики є обов'язковим елементом фінансового механізму саморозвитку господарюючого суб'єкта. На відміну від традиційних підходів вперше запропоновано комплексний підхід до формування механізму діагностики за такими ключовими елементами саморозвитку: фінансова стійкість, фінансова рівновага, ефективність операційної та фінансової діяльності [4]. Механізм діагностики саморозвитку господарюючого суб'єкта передбачає послідовне виконання таких взаємопов'язаних процедур: визначення цільової функції; вибір фінансових показників за критерієм суттєвості; проведення аналізу для виявлення вузьких місць фінансового стану та встановлення діагнозу; розробка пропозицій щодо оцінки відхилень від планових показників; параметризація результатів діагностики для вибору фінансової стратегії та нормування її цільових векторів. Результати діагностики фінансової рівноваги, ефективності операційної та фінансової діяльності господарюючого суб'єкта є аналітичним базисом для оцінки потенціалу його саморозвитку в умовах змін ринкового середовища та вибору фінансової стратегії.

Механізм оцінки ризику підприємницької діяльності в сучасних умовах слугує одним з найбільш ефективних елементів фінансового механізму саморозвитку господарюючих суб'єктів. Для дослідження наслідків впливу чинників ризику запропоновано комплексний механізм оцінки чутливості і ризику, що заснований на положеннях статистичного аналізу і теорії імовірності [5, с. 477-481]. Послідовність оцінки ризику представлено трьома етапами: класифікацію видів і чинників ризику, комплексну оцінку ризику, оцінку впливу ризику на вибір стратегії саморозвитку господарюючого суб'єкта. Вибір домінантної ознаки ризику для ранжування стратегічних альтернатив саморозвитку господарюючого суб'єкта встановлюється за критеріями очікуваної дохідності та чистого грошового потоку шляхом оптимізації

співвідношення “дохідність – ризик”. На цій основі розроблено рекомендації щодо вибору стратегії саморозвитку, а саме: визначення границь і зон ризику, які залежать від ситуації на момент його оцінки та суб’єктивних поглядів експертів; вибору стратегічної альтернативи за результатами аналізу чутливості фінансових показників і розрахунку запасу фінансової стійкості для різних сценаріїв розвитку господарюючого суб’єкта.

Кращою оцінкою будь-якого управлінського рішення, у тому числі і такого як вибір фінансової стратегії, є синергетичний ефект. Стосовно фінансової стратегії правильність вибору може бути досягнута за умови позитивної зміни вартості господарюючого суб’єкта (збереження чи зростання). Виходячи з цього, умову синергетичного ефекту можна записати у виді:

$$\begin{cases} I_{cm} \rightarrow \max \\ I_p \rightarrow \min \end{cases}, \quad (1)$$

де I_{cm} – інтегральний показник саморозвитку, I_p – інтегральний показник ризику.

При такій постановці оптимальний вибір фінансової стратегії пропонується визначати на основі інтегрального показника $I_{сеф}$, який і буде кількісним вираженням синергетичного ефекту:

$$I_{сеф} = \frac{I_{cm}}{I_p + I_{cm}} \rightarrow \max \quad (2)$$

Взаємозв'язок елементів фінансового механізму саморозвитку господарюючого суб’єкта досягається через використання єдиної інформації, яка фіксується в банку даних інформаційної системи. Організація інформаційного механізму заснована на розумінні системи, яка складається з окремих елементів, пов'язаних між собою інформаційними зв'язками. Запропонована інтегрована модель інформаційного забезпечення фінансового механізму передбачає збалансоване функціонування усіх його елементів: діагностики, планування, аналізу, обліку та контролю [4, с. 45]. Використання інформаційного механізму дозволяє забезпечити зворотний інформаційний зв'язок на всіх етапах формування і реалізації фінансової стратегії підприємства.

Практична реалізація фінансового механізму саморозвитку господарюючого

суб’єкта забезпечується шляхом використання методів фінансового планування. Збалансованість індикаторів активу та пасиву фінансового плану досягається через узгодженість трьох елементів активу: обсягу (потужності) виробництва та його структури, витрат і виручки від реалізації. При формуванні показників пасиву фінансового плану пропонується урахувати чинники вартості господарюючого суб’єкта та ризику. Для прогнозування саморозвитку господарюючого суб’єкта запропоновано процедуру корегування його вартості за допомогою спеціально розробленого критерію якості, який дозволяє враховувати відхилення, що є наслідком використання різних методів оцінки, і показники ризику та інфляції [5, с. 485-494]. Відмінність запропонованого методичного підходу до прогнозування саморозвитку господарюючого суб’єкта на основі його вартості від традиційних полягає у розробці удосконалених схем індивідуальної та комплексної оцінки вартості з урахуванням відхилень, обумовлених застосуванням різних методів оцінки, ризику та інфляції, а також більш точному нормуванню показників стратегічного фінансового плану.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основою формування вихідних методологічних положень фінансового механізму саморозвитку господарюючих суб’єктів є: корегування стратегічних орієнтирів саморозвитку; визначення обмежень потенціалу саморозвитку; попередня регламентація і координація процедур формування фінансового механізму; узгодження інтересів різних груп учасників економічних відносин у сфері формування, розподілу і відтворення власного капіталу. В основу фінансового механізму саморозвитку господарюючого суб’єкта покладено принцип врахування стадій життєвого циклу в розвитку економічних систем різного рівня. Виходячи з того, що в динамічній економічній системі необхідно періодично переглядати стан вихідних даних для внесення необхідних коректив відповідно до змін факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, діагностика є центральним елементом фінансового механізму. Реалізація фінансового механізму саморозвитку господарюючих суб’єктів забезпечується шляхом використання методів діагностики, аналізу, прогнозування та оцінки ризиків.

В подальших дослідженнях передбачається розробка багаторівневої системи інформаційно-аналітичного забезпечення саморозвитку господарюючих суб'єктів, базовими принципами якого є інтеграція, якість, різноманітність, узгодженість, співставлення.

Література

1. Брейли Ричард. Принципы корпоративных финансов / Ричард Брейли, Стюарт Майерс: пер. с англ. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 1997. – 1120 с.

2. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхэм, М. Эрдхарт: пер. с англ.; под ред. Е.А. Дорофеева. – [10-е изд.]. – СПб.: Питер, 2005. – 960 с.

3. Буряковский В.В. Финансы предприятий: [учеб. пособ.] / В.В. Буряковский, В.Я. Кармазин, С.В. Каламбет; под ред. В.В. Буряковского. – Днепр.: Пороги, 1998. – 246с.

4. Костырко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия: Монография. – 2-е изд., переработ. и дополн. – Х.: Фактор, 2008 – 336 с.

5. Костырко Л.А. Стратегия финансово-экономической деятельности хозяйствующего субъекта: методология и организация / Л.А. Костырко. – Луганск: ВГУ, 2002. – 560 с.

6. Опарин В., Федосов В. Концептуальные основы финансовой стратегии экономического роста в Украине // Экономика Украины. – 2002. - №2. – С. 10-20.

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Скотт М. Факторы стоимости: Руководство для менеджеров по выявлению рычагов создания стоимости / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 432 с.

9. Финансовое управление фирмой / В.И. Терехин, С.В. Моисеев, Д.В. Терехин, С.Н. Цыганков; под ред. В.И. Терехина. – М.: Изд-во “Экономика”, 1998. – 350 с.

10. Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України: монографія / [М.І. Крупка, Д.В. Ванькович, Н.Б. Демчишак, М.І. Кульчицький]. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2011. – 404 с.

Костырко Л. А.

Финансовый механизм саморазвития хозяйствующих субъектов в условиях неопределенности рыночной экономики

Статья посвящена разработке теоретических, методологических и методических основ формирования финансового механизма саморазвития хозяйствующих субъектов. Обоснованы характеристики саморазвития экономической системы. Сформирована синергетическая модель взаимодействия механизмов обеспечения саморазвития хозяйствующих субъектов и раскрыт порядок их реализации в процессе функционирования финансового механизма.

Ключевые слова: финансовый механизм, саморазвитие, синергия, финансовая стратегия, риск, диагностика, информация, прогнозирование.

Kostyrko L.

Financial mechanism of transactors self-development in the conditions of uncertainty of market economy

The article is devoted to the development of theoretical, methodological and methodical bases of forming of financial mechanism of transactors self-development. Descriptions of self-development of the economic system are grounded. The sinergistical model of co-operation of providing mechanisms of transactors self-development is formed and the order of its realization in the process of functioning of financial mechanism is exposed.

Keywords: financial mechanism, self-development, synergy, financial strategy, risk, diagnostics, information, prognostication.

Рецензент: Чиж В. І. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Контроль і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

*Стаття подана
22.03.2012 р.*

УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ДЕПОЗИТНІ БАНКІВСЬКІ ПРОДУКТИ

У статті запропоновано науково-методичний підхід щодо ринкового ціноутворення на депозитні банківські продукти з урахуванням ефективної ставки. Розроблено концепцію формування цін на депозитні банківські продукти з урахуванням їх специфіки та можливостей банку впливати на ринок депозитних банківських послуг. Визначено фактори впливу на коригування базових процентних ставок та критерії вибору індикативної процентної ставки для розрахунку цін на депозитні продукти банку залежно від строків.

Ключові слова: ціноутворення, банківські продукти, ціноутворення на депозитні банківські продукти, методи ціноутворення.

Постановка проблеми. Ціну з впливненістю можна вважати одним з основних інструментів стимулювання попиту на депозитні продукти банку. Оскільки більша частина ресурсів банку формується за рахунок залучених, а не власних ресурсів, то саме ціноутворення на банківські депозитні продукти потребує від банку точного розрахунку та врахування всіх факторів, які можуть вплинути на кінцевий результат. Ціноутворення на банківські депозитні продукти має прямий вплив на встановлення ціни кредитних продуктів. Отже, удосконалення механізму ціноутворення на банківські депозитні продукти є важливою задачею ефективна реалізація якої забезпечить формування необхідного обсягу ресурсів з мінімальними витратами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи та інструментарій ціноутворення на банківські продукти в своїх роботах досліджували: А. Березнев [1], Ю. Гойденко [2], Л. Кузнецова [3], К. Ларіонова [4], І. Спицин [5], В. Севрук [6] та ін. При всій цінності проведених досліджень, ряд теоретичних і методологічних аспектів проблеми ціноутворення на банківські депозитні продукти залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, не визначена технологія встановлення цін з урахуванням стратегії банку на ринку та його можливості впливати на ринкову ціну, тощо.

Мета статті полягає в розробці концепції формування цін на депозитні банківські продукти з урахуванням їх специфіки та можливостей банку впливати на ринок депозитних банківських послуг.

Виклад основного матеріалу.

Ключовим елементом системи ціноутворення на банківські депозитні продукти є механізм ціноутворення, який являє собою сукупність наступних послідовних дій: формування цінової політики та цінової стратегії банку як інструменту планування; встановлення ціни на банківські продукти, використовуючи методи ціноутворення, які відповідають обраним ціновій політиці та стратегії; аналіз встановлених цін на банківські продукти; контроль відповідності встановлених цін досягненню стратегічних цілей та реалізації цінової політики банку.

Узагальнюючи теоретичні основи ціноутворення на банківські депозитні продукти та враховуючи практичні аспекти встановлення цін у банках, вважаємо, що ціноутворення повинно відбуватись поетапно:

Першочерговим етапом при ціноутворенні на депозитні банківські продукти є визначення стратегічної мети діяльності банку на даному ринку, від вибору якої буде залежати обрана ним цінова політика та стратегія.

Цінова політика – це сукупність економічних та організаційних заходів, направлених на досягнення за допомогою цін найкращих результатів діяльності банківської установи, забезпечення її стабільного розвитку.

Цінова політика банку являється основою для розробки його стратегії ціноутворення. Отже, під стратегією ціноутворення доцільно розуміти сукупність довгострокових положень та принципів, керуючись якими, суб'єкт господарювання, у тому числі і банк, встановлює ціни на власну

продукцію, при цьому вона розробляється виходячи зі стратегічних цілей цінової політики. Цінові стратегії є складовою стратегії розвитку банку.

Наступним етапом є вибір та обґрунтування методів ціноутворення що повинні відповідати сформованій ціновій політиці та стратегії банку. На даному етапі варто визначити, який саме метод (витратний, ринковий чи комбінований) банк використовуватиме для встановлення цін на банківські депозитні продукти.

Витратні методи ціноутворення передбачають розрахунок ціни на банківські продукти шляхом додавання до витрат, пов'язаних з створенням даних продуктів, певної визначеної величини, що, як правило, включає премію за ризик та планову величину прибутку.

При використанні ринкових методів ціноутворення витрати розглядаються банком лише як обмежувальний фактор, основу при встановленні ціни становлять ринкові ціни.

Використання комбінованого методу ціноутворення на банківські продукти передбачає поєднання витратного та ринкового методів ціноутворення.

Для обґрунтування вибору методу встановлення ціни на депозитні банківські продукти, варто визначити ті фактори, які впливають на ціноутворення. Перш за все необхідно здійснювати розрахунок індикативної ціни, це дасть можливість банку визначити вартість ресурсу для конкретного банку.

Базова процентна ставка це – змінна величина, що визначається як середнє значення (3, 6, 9 та 12 місяців) процентної ставки за депозитами, залученими на рахунки домашніх господарств та суб'єктів господарювання у гривнях, доларах США та євро на визначений у договорі строк.

Для визначення базової процентної ставки на банківський депозитний продукт необхідно визначити індикативну (реальну вартість залучених ресурсів для банку) ціни на банківські депозитні продукти терміном на 3, 6, 9 та 12 місяців у гривнях, доларах США та євро.

Розрахунок індикативної ціни ресурсів банку проведемо на основі методики

використовуючи номінальні ставки по депозитам провідних українських банків I-IV групи на ринку депозитних продуктів.

Вартість фінансових ресурсів визначається за наступною формулою 1 [3, с. 87]:

$$r = \sum_{i=1}^n r_{ni} \times w_i, \quad (1)$$

де r – середньозважена вартість фінансових ресурсів;

r_{ni} – вартість залучення i -го джерела фінансових ресурсів;

w_i – питома вага i -го джерела фінансових ресурсів у їх загальній сумі;

n – кількість джерел ресурсів.

При цьому вартість залучення i -го джерела фінансових ресурсів визначається за наступною формулою 2. [4, с. 39]:

$$r_{ni} = \frac{r_i}{1 - NOR}, \quad (2)$$

де r – процентна ставка i -го джерела фінансових ресурсів;

NOR – норма обов'язкового резервування коштів для кожного джерела фінансових ресурсів.

Варто зазначити, що для встановлення ціни на банківські депозитні продукти, базою для коригування, тобто базовими ставками (БПС), будуть розраховані значення вартості ресурсів банку у відповідних валютах.

Після розрахунку індикативної процентної ставки банк має реальне значення вартості ресурсів для себе. Порівнявши реальні та потенційні (ринковий рівень) процентної ставки банківських депозитних продуктів на ринку, банк може визначити базову ставку.

Якщо, вартість ресурсів банку не перевищує ринковий рівень процентної ставки – банк може встановлювати розмір ставки на основі індикативної ціни. В разі, якщо вартість ресурсів перевищує ринковий рівень процентної ставки банківських депозитних продуктів, необхідно провести градацію бальних оцінок факторів впливу на ціни депозитних продуктів, яка буде залежати від граничнодопустимого інтервалу коригування реальної складової ціноутворення та рівня її відповідності індикативній ставці.

Для корегування базових процентних ставок пропонуємо враховувати рис. 1:

- строк, на який видається продукт;
- валюта, у якій надається продукт;
- місце реалізації продукту банку;

- категорія суб'єктів, яким реалізуються банківські продукти;

- окремі характеристики депозитного продукту.

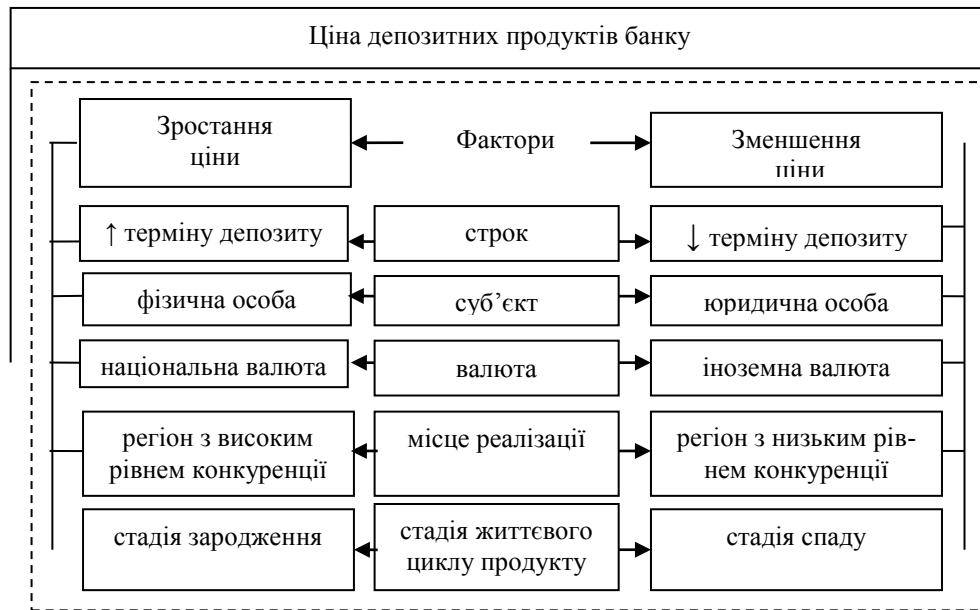

Рис 1. Фактори впливу на коригування базових процентних ставок

При цьому основними факторами впливу на розмір процентної ставки депозитних продуктів будемо вважати строк та валюту, інші фактори мають однаковий рівень впливу. Кінцева ціна на депозитні продукти ($C_{кінц}$) буде визначатися за наступною формулою:

$$C_{кінц} = БПС - \Delta R_k, \quad (3)$$

де БПС – базова процентна ставка депозитного продукту;

ΔR_k – скорегована різниця між величиною базової та потенційної процентної ставки.

При цьому, ΔR_k визначатиметься за формулою 4:

$$\Delta R_k = \Delta R \times [x_1 \times K_T + x_2 \times (K_{суб} + K_{рег} + K_{ум})], \quad (4)$$

де K_T – коефіцієнт коригування відносно строків депозитного продукту;

$K_{суб}$ – коефіцієнт коригування залежно від суб'єктів;

$K_{рег}$ – коефіцієнт коригування залежно від місця реалізації депозитного продукту;

$K_{ум}$ – коефіцієнт коригування залежно від окремих характеристик депозитного продукту.

Критеріями для вибору індикативної процентної ставки (ІПС), яка буде враховуватися при розрахунку ΔR , є валюта та строк депозиту (рис. 2).

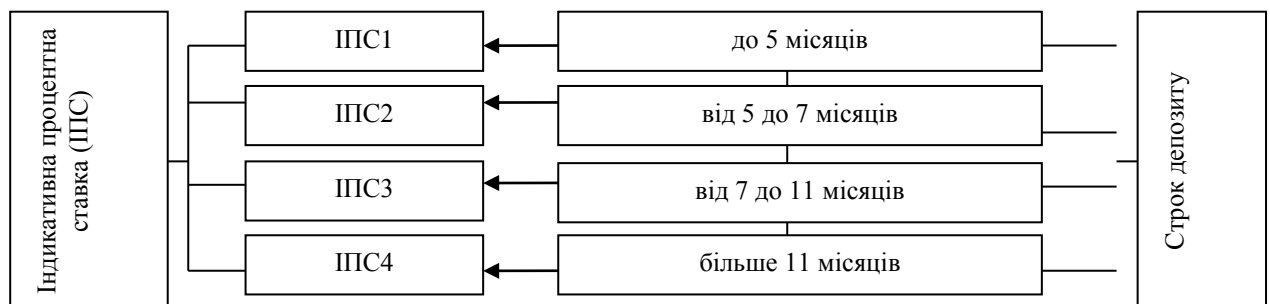

Рис. 2. Критерії вибору індикативної процентної ставки для розрахунку цін на депозитні продукти банку залежно від строків

При цьому, $ПС_1$, $ПС_2$, $ПС_3$, $ПС_4$ – індикативні ставки на депозити строком відповідно 3, 6, 9 та 12 місяців.

Тепер визначимо коефіцієнти коригування ΔR за кожним визначеним критерієм (середнє значення запропонованих коефіцієнтів за кожним окремим фактором становитиме 1, таким чином, середня величина ΔR_k за кожним окремим фактором дорівнюватиме ΔR).

Першим фактором, за яким проведемо градацію коефіцієнтів корегування є строк депозитного продукту. Як було за-

значено раніше, строк користування депозитним продуктом банку впливає на ціну даного продукту.

Таким чином, враховуючи, те що коригуюча величина (ΔR_k) буде відніматися від визначеної базової ставки, коефіцієнти коригування встановлювалися таким чином, щоб при збільшенні строку депозиту, розмір даної величини зменшувався, а кінцева ціна збільшувалася. Запропоновані коефіцієнти корегування (K_T) наведені в таб. 1.

Т а б л и ц я 1

Коефіцієнти корегування ΔR відносно строків депозитного продукту банку (K_T)

Строк депозитного продукту, місяців	(K_T)	Строк депозитного продукту, місяців	(K_T)	Строк депозитного продукту, місяців	(K_T)	Строк депозитного продукту, місяців	(K_T)
До 1	1,8	Від 4 до 5	0,2	Від 7 до 8	1,8	Від 10 до 11	0,2
Від 1 до 3	1,5	Від 5 до 6	1,5	Від 8 до 9	1,5	Від 11 до 12	0,5
3	1,0	6	1,0	9	1,0	12	1,0
Від 3 до 4	0,5	Від 6 до 7	0,5	Від 9 до 10	0,5	Більше 12	1,5

Тепер визначимо коефіцієнти корегування залежно від суб'єктів, яким реалізуються депозитні продукти банку. Так, якщо банк орієнтується на залучення основної частини коштів від фізичних осіб, то вкладники-фізичні особи є фактором збільшення ціни на дані продукти. Таким чином, з метою заохочення від клієнтів-фізичних осіб коштів на депозитні рахунки

банку, ціни на дані продукти мають бути дещо вищими за ціни на аналогічні продукт для юридичних осіб. Одночасно, варто провести градацію фізичних осіб залежно від віку, так як, найбільш пріоритетними для банку є ресурси залучені від осіб пенсійного віку. Пропоновані коефіцієнти корегування ($K_{суб}$) наведені в табл. 2.

Т а б л и ц я 2

Коефіцієнти корегування ΔR відносно суб'єктів, яким реалізуються депозитні продукти банку ($K_{суб}$)

Категорія суб'єкта	Коефіцієнти корегування ($K_{суб}$)
Юридичні особи та фізичні особи-підприємці	1,5
Фізичні особи, в тому числі:	-
працездатного віку	1,0
пенсійного віку	0,5

Як було зазначено раніше, необхідно враховувати місце розташування та мережу відділень. При цьому, основним фактором впливу на ціну в даному випадку виступає рівень конкуренції в населених пунктах (як видно з рис. 2, чим вищий рівень конкуренції, тим нижча ціна).

Таким чином, з метою врахування регіонального фактору при ціноутворенні депозитних продуктів ПАТ «Полікомбанк», варто скорегувати ΔR на визначені коефіцієнти (K_{per}) (табл. 3).

Також фактором ціноутворення на депозитні продукти банку, який буде враховуватися при корегуванні ΔR , є характеристика окремого депозитного продукту, тобто інформація щодо можливості поповнення та дострокового зняття коштів з депозитного рахунку клієнта.

Найбільш пріоритетними для банку є депозити, які не передбачають поповнення та дострокове зняття коштів, тому ціни на дані продукти мають бути найвищими.

**Коефіцієнти корегування ΔR залежно від місця реалізації депозитного продукту
ПАТ «Полікомбанк» (K_{per})**

Назва населеного пункту	Коефіцієнти корегування (K_{per})
від 1000000	0,2
від 500000 до 1000000	0,5
від 100000 до 500000	0,5
від 10000 до 100000	1,0
Не менше ніж 10000	1,5
Селище міського типу	1,5
Селище сільського типу	1,8

Мінімальні ціни пропонуються банком для депозитів, за якими можливе поповнення та дострокове зняття фінансових ресурсів.

Таким чином, з метою врахування окремих характеристик депозитних продуктів банку при ціноутворенні даних продуктів, варто скорегувати ΔR на визначені коефіцієнти (K_{vm}) (табл. 4).

Крім визначених критеріїв, з метою коригування базової процентної ставки банку, необхідно враховувати стадію життєвого циклу депозитного продукту. На сучасному етапі, всі процентні продукти банку, в тому числі і депозитні, знаходяться на стадії розвитку, тому визначена величина ΔR не буде підлягати корегуванню за даним критерієм.

Коефіцієнти корегування ΔR залежно від окремих характеристик депозитного продукту банку (K_{vm})

Характеристика продукту	Коефіцієнти корегування (K_{vm})
Довгострокове зняття та поповнення депозиту не передбачено	0,2
Довгострокове зняття – не передбачено, поповнення депозиту – передбачено	0,5
Довгострокове зняття – передбачено, поповнення депозиту – не передбачено	1,5
Довгострокове зняття та поповнення депозиту передбачено	1,8

Проте, зважаючи на те, що банк здійснює свою діяльність в умовах високої конкурентної боротьби, варто враховувати можливі варіанти зміни встановлених процентних ставок залежно від зміни положення продукту на банківському ринку. При цьому, варто зазначити, що у випадку виходу депозитного продукту на ринок, процентну ставку варто відповідно дещо підвищити. Якщо даний продукт знаходиться на стадії спаду, може виникнути дві ситуації: або намагатися зберегти його позиції на ринку, здійснивши аналогічні дії, що і у попередньому випадку, або залишити цінові параметри даного продукту без змін чи навіть дещо зменшити, якщо банку не вигідно в подальшому їх реалізовувати. Варто зазначити, що для відповідності пропонованої моделі змінам ринкового середовища та пріоритетам діяльності банку, відповідні працівники фінансово-економічного управління та КУАП, не менше ніж раз на рік, повинні здійснювати перегляд запропонованих корегуючих значень. Отже, після проведення градації баль-

них оцінок факторів впливу на ціни депозитних продуктів банку, варто провести кількісну оцінку виділених факторів ціноутворення для окремих продуктів банку, використовуючи встановлену систему коректив, та визначити кінцеву ціну даних продуктів.

Таким чином, використавши запропонований алгоритм ціноутворення для депозитних продуктів, банк має можливість встановлювати ціни відповідно до ринкового рівня, враховуючи пріоритети його діяльності на ринку даних продуктів та регіональну специфіку, результатом чого має стати скорочення обсягу процентних витрат банку від обслуговування даних продуктів.

Останнім етапом, відповідно до пропонованої концепції ціноутворення є прийняття управлінських рішень керівництвом банку щодо кінцевих цін депозитних продуктів. Так, розраховані значення процентних ставок на окремі депозитні продукти мають передаватися на затвердження КУАП, який прийматиме рішення щодо прийняття чи відхилення даних ставок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянута концепція ціноутворення банківських продуктів дасть змогу банкам встановлювати ціни на продукти з врахуванням впливу визначених банком факторів, враховуючи ринкові значення вартості фінансових ресурсів. Використавши запропонований алгоритм ціноутворення для депозитних продуктів, банк отримав можливість встановлювати ціни відповідно до ринкового рівня, враховуючи пріоритети його діяльності на ринку даних продуктів та регіональну специфіку, результатом чого має стати скорочення обсягу процентних витрат даного банку від обслуговування депозитних продуктів.

Література

1. Березнев А., Изучаем методы ценообразования в коммерческих банках / А. Березнев // Бухгалтерия и банки. – 2004. – № 8. – С. 27-33.
2. Гойденко, Ю.Н. Стратегия ценообразования в коммерческих банках/ Ю. Н.

Гойденко // Банковские услуги. – 2002. – № 8. – С.14-18.

3. Кузнецова, Л. В. Ціноутворення в банківській справі: підручник / Л. В. Кузнецова, Л. В. Жердецька. – Одеса: «Атлант», 2008. – 320 с.

4. Ларіонова, К.Л. Нові підходи до концепції формування собівартості прдукції в сучасних умовах розвитку економіки // К. Л. Ларіонова //Вісник Української академії банківської справи. – 2000. - № 2. – С.38-41.

5. Спицын А.Т. Регулирование и использование инвестиционных ресурсов как фактор стабилизации и устойчивого развития экономики. – М.: РАГС, 1996. – 325 с.

6. Севрук В.Т. Товар у системі маркетингу / В.Т. Севрук // Бухгалтерський облік. – № 12. – 1992. – С. 16-19.

7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/htm>.

8. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Павленко Л. Д.

Усовершенствование ценообразования на депозитные банковские продукты

В статье предложен научно-методический подход к рыночному ценообразованию на депозитные банковские продукты с учетом эффективной ставки. Разработана концепция формирования цен на депозитные банковские продукты с учетом их специфики и возможностей банка влиять на рынок депозитных банковских услуг. Определены факторы влияния на корректировку базовых процентных ставок и критерии выбора индикативной процентной ставки для расчета цен на депозитные продукты банка в зависимости от сроков.

Ключевые слова: ценообразование, банковские продукты, ценообразование на депозитные банковские продукты, методы ценообразования.

Pavlenko L.

The improvement in the pricing of deposit banking products

The paper presents a scientific and methodical approach to the market pricing of deposit banking products, taking into account the effective rate. The concept of pricing for deposit banking products according to their specificity and capacity to influence the bank's deposit market of banking services. The factors influence the adjustment of base interest rates and selection criteria indicative interest rate to calculate the price of bank deposit products, depending on timing.

Keywords: pricing, banking products, the pricing of deposit banking products, methods of pricing.

Рецензент: Сало І. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Банківська справа» ДВНЗ «Українська академія банківської справи» Національного банку України, м. Суми.

*Стаття подана
13.04.2012 р.*

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА БАНКІВСЬКІ ПРОДУКТИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ВИТРАТНОГО МЕТОДУ

За результатами оцінки собівартості банківських продуктів та враховуючи ряд факторів, що впливають на рішення банку у сфері ціноутворення обґрунтовано необхідність використання витратних методів у ціноутворенні на платіжно-розрахункові банківські продукти в сучасних умовах розвитку банківської системи. Визначено необхідність удосконалення калькулювання собівартості банківських продуктів для забезпечення ефективності ціноутворення на банківські продукти витратним методом та виділено етапи розрахунку собівартості банківських продуктів.

Ключові слова: банк, банківський продукт, ціноутворення на банківські продукти, ціноутворення на основі витратного методу, собівартість банківського продукту.

Постановка проблеми. Розробка ефективного механізму ціноутворення на банківські продукти є одним із пріоритетних питань, банківського менеджменту. З одного боку, ціна – це елемент стимулювання попиту, з іншого, – вона є визначальним фактором довгострокової прибутковості банку. У сучасній науковій літературі обґрунтовано доцільність використання двох груп методів ціноутворення – витратних та ринкових. Не зважаючи на те, що ціноутворення на основі витратного методу є достатньо поширеною процедурою ціноутворення в умовах зростаючої конкуренції, більше уваги приділяється використанню та вдосконаленню ринкових методів використанню та вдосконаленню ціноутворення. Вважаємо, що для обґрунтованого ціноутворення на платіжно-розрахункові банківські продукти необхідна розробка та впровадження методичних підходів, пов'язаних саме з витратними методами, оскільки банк повинен встановити ціну на кожен такий продукт у розмірі, достатньому для відшкодування всіх витрат і отримання планового прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності витратного методу ціноутворення здійснювалось як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, зокрема: А. Мещеряковим [1], В. Слеповим [2], Л. Снігурською [3], А. Буковою [4], Т. Євдокимовою [5], Н. Маслак [6], В. Тарасевичем [7], І. Шаковою [8], Т. Неглом [9], К. Холденом [9], П. Діксоном [10] та іншими.

При практичному використанні витратного методу виникає значна кількість

питань, які потребують додаткового вивчення, уточнення та поглиблення дослідження. Зокрема, не визначеним є питання калькуляції собівартості банківського продукту як основи ефективного використання витратного методу.

Метою дослідження є обґрунтування важливості застосування витратного методу ціноутворення на платіжно-розрахункові банківські продукти та визначення можливих заходів щодо підвищення ефективності його використання банками України.

Виклад основних результатів. Банківський продукт – це певний набір стандартизованих процедур, згрупованих за відповідними типами та ознаками, що є результатом діяльності банку та його економічних відносин з клієнтами, для підготовки та реалізації яких банк несе витрати в матеріальній або грошовій формі з метою задоволення потреб клієнтів.

Встановлення ціни на банківські продукти має своє методичне забезпечення, правильне формування якого дає можливість банку досягнути поставлених цілей і включає визначення мети та завдань ціноутворення, оцінку витрат, урахування попиту, аналіз цін конкурентів, вибір методу ціноутворення.

Основним завданням ціноутворення є забезпечення покриття витрат на розробку, впровадження та супроводження банківського продукту і одержання планового прибутку. Крім цього, при встановленні ціни необхідно враховувати попит на нього. При формуванні методичного забезпечення ціноутворення на банківські продук-

ти важливим є визначення та урахування їх функціональних особливостей.

Ми вважаємо, що за функціональним призначенням банківські продукти доцільно згрупувати наступним чином: платіжно-розрахункові, ощадно-капіталотворчі та кредитно-інвестиційні продукти. Платіжно-розрахункові банківські продукти – це сукупність банківських послуг посередництва при платежах і розрахунках. Ощадно-капіталотворчі банківські продукти – це сукупність банківських послуг з мобілізації грошових доходів і заощаджень та перетворення їх у реальний позиковий капітал. Кредитно-інвестиційні банківські продукти - це сукупність банківських послуг щодо розміщення залучених коштів.

Ознакою групування послуг для платіжно-розрахункових банківських продуктів є посередництво при платежах і розрахунках, для ощадно-капіталотворчих – мобілізація грошових доходів і заощаджень та перетворення їх у реальний позиковий капітал, для кредитно-інвестиційних – розміщення залучених коштів. Кожен продукт характеризується власним методом ціноутворення, що має свої особливості та нюанси з огляду на його специфіку.

Для платіжно-розрахункових банківських продуктів доцільно встановлювати ціни, використовуючи витратний метод та ураховуючи ціни конкурентів та величину попиту на нього.

Ціна, яка визначається на основі витратного методу, складається з собівартості і планового прибутку. У структурі ціни банківського продукту є елемент, який є компенсацією (премією) за ризик, який приймає на себе банк. Як правило, тарифи за даним видом послуг повинні покривати операційні та накладні витрати з їх надання та приносити комісійний дохід.

Основою проблемою, що виникає при практичному використанні, витратного методу ціноутворення, є складність визначення собівартості банківських продуктів, під якою пропонуємо розуміти вартісну оцінку витрат банку, пов'язаних з технологією його створення та реалізації.

Собівартість банківського продукту виділяється з загальної його вартості як

особлива економічна категорія, оскільки кожен банк повинен відшкодувати витрачені ним ресурси, відслідковувати ефективність упровадження продуктів, встановлювати ціни на них, щоб мати можливість працювати безперервно.

Важливим питанням при визначенні собівартості банківських продуктів є виділення її видів. Залежно від повноти включення витрат виділяють виробничу і повну (комерційну) або комерційну собівартість. Перша охоплює витрати, пов'язані з процесом виготовлення продукту. Повна собівартість включає в себе, крім виробничої собівартості, витрати на реалізацію банківського продукту.

Якщо структурувати собівартість за виробничим циклом, то слід виділяти технологічну, виробничу, внутрішню та повну собівартість банківського продукту. Технологічна собівартість банківського продукту включає витрати структурного підрозділу банку, що відповідає за створення даного продукту. Виробнича собівартість включає технологічну собівартість та витрати, пов'язані з забезпеченням виробництва даного продукту. Виробнича собівартість та загальнобанківські витрати, розподілені на даний продукт, складають внутрішню собівартість банківського продукту. Повна собівартість продуктів банку складається з внутрішньої собівартості, процентних, трансфертних та інших витрат банку за даним продуктом [11].

Собівартість банківського продукту доцільно поділяти на планову і фактичну. Планова собівартість відображає індивідуальні витрати банку на виробництво певного продукту, які плануються, виходячи з норм, тарифів, цін, ставок поточного періоду. Фактична собівартість – це виражені в грошовій формі фактичні витрати банку на виробництво певного продукту в даних умовах.

Суб'єктом оцінки, у найбільш загальному вигляді, є підрозділи, відповідальні за цей процес, визначені внутрішньобанківськими положеннями залежно від розміру, організаційної структури банку та інших факторів. Дії суб'єктів оцінки мають бути цілеспрямовані, тобто проводитися у

розрізі конкретних напрямів залежно від попередньо визначених цілей (рис. 1).

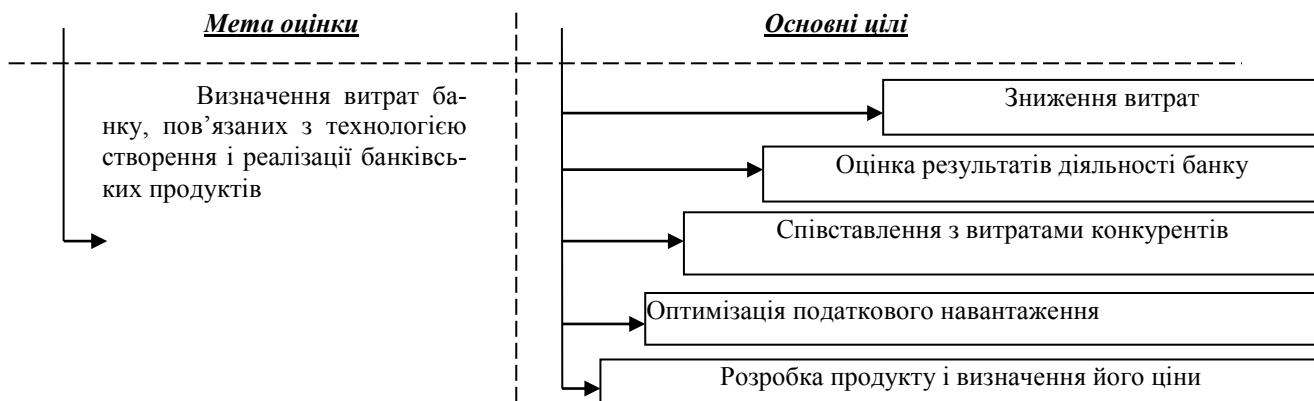

Рис. 1. Цілі визначення собівартості банківського продукту

Механізм проведення оцінки собівартості банківських продуктів передбачає виконання дій, операцій щодо визначення собівартості з використанням певного інструментарію. Так, для цілей оцінки собівартості у банку проводять класифікацію витрат, які є базовим об'єктом системи, що розглядається:

- за виробничою ознакою: виробничі (безпосередньо пов'язані зі здійсненням банківської діяльності) та загальнобанківські (простежуються і регулюються в рамках загального бюджету банку) витрати;
- за характером: прямі (можуть бути безпосередньо віднесені на одиниці витрат) та непрямі; (не можуть бути окремо віднесені на підрозділи);

- за динамікою: постійні (відносяться до періоду часу і не змінюються при зміні обсягу операцій) та змінні (змінюються при зміні обсягу операцій);

- за ступенем регульованості: регульовані та нерегульовані (не можуть бути скорочені в результаті управлінського рішення в строк, менший 3 місяців).

Для визначення собівартості продукції використовується спосіб, який називається калькуляцією. Калькуляція – це розрахунок собівартості одиниці продукції або виконаної роботи за встановленою номенклатурою витрат з урахуванням місця їх виникнення та призначення.

У системі розрахунку собівартості можна виділити наступні етапи (рис.2):

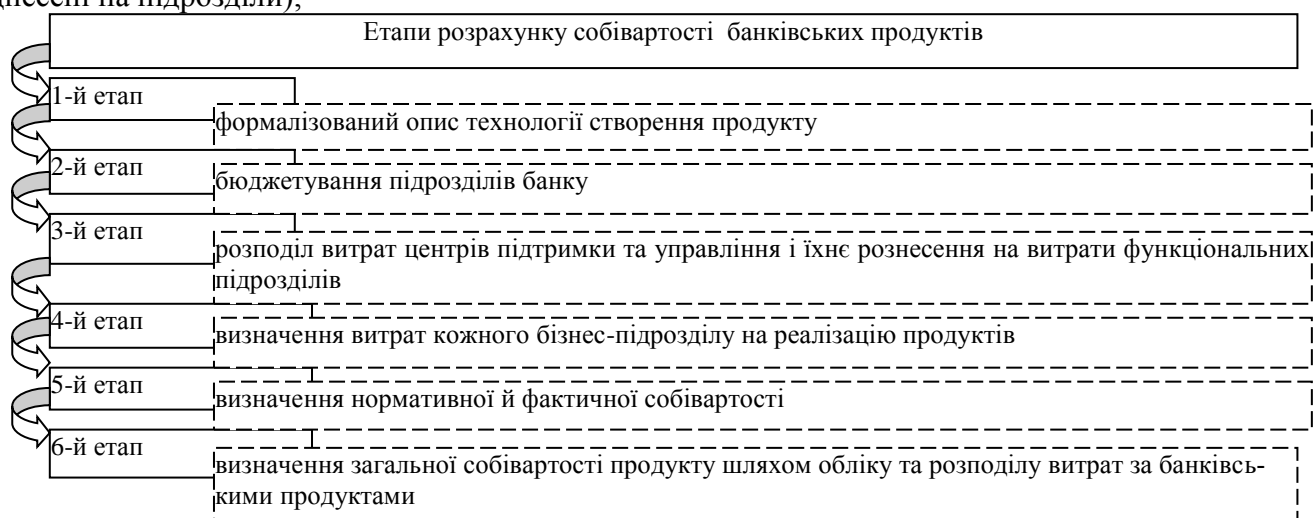

Рис.2. Етапи розрахунку собівартості банківських продуктів

Схема розподілу витрат за банківськими продуктами наведена на рис. 3. Таким чином, витрати класифікуються на

прямі й непрямі. Прямі витрати можуть бути точно і за єдиною технологією віднесені на конкретний банківський продукт.

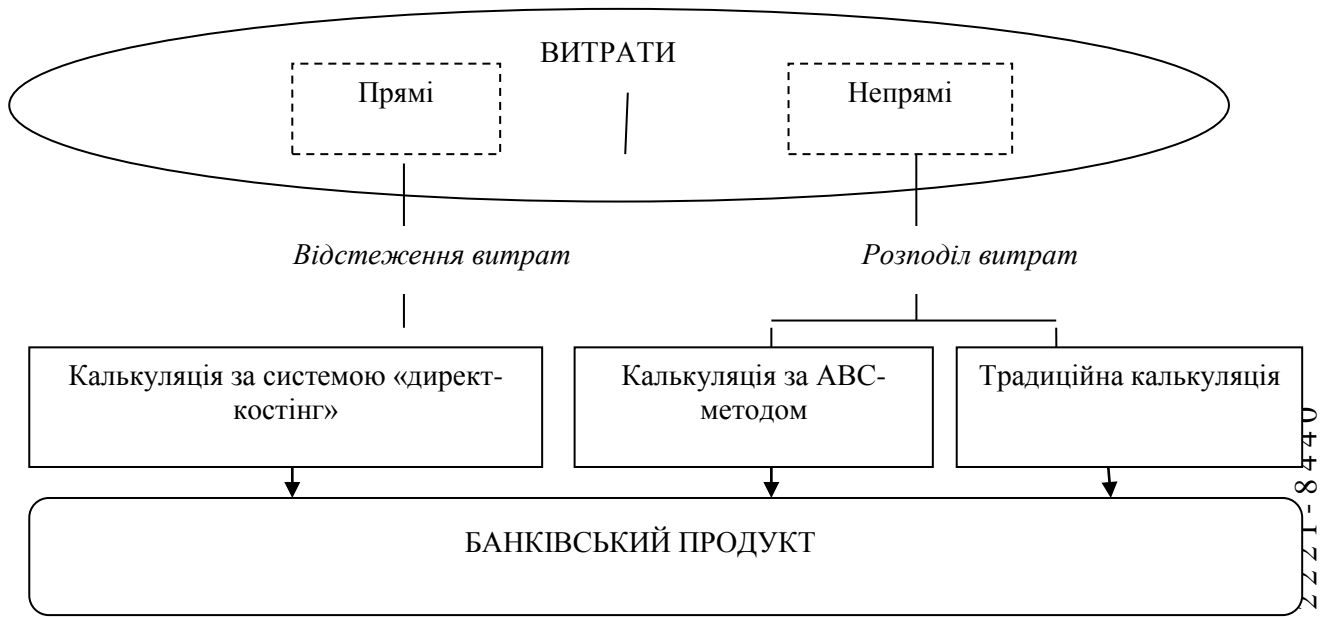

Рис. 3. Схема обліку та розподілу витрат за банківськими продуктами

Непрямі витрати мають відношення до декількох банківських продуктів, тому розподіляються відповідно до обраної бази розподілу або фактору витрат.

Для обліку непрямих витрат за продуктами можна використовувати дві моде-

лі розподілу: традиційну систему розподілу витрат або функціональну калькуляцію (метод ABC). Відповідно, собівартість банківських продуктів можна представити наступним чином (рис. 4).

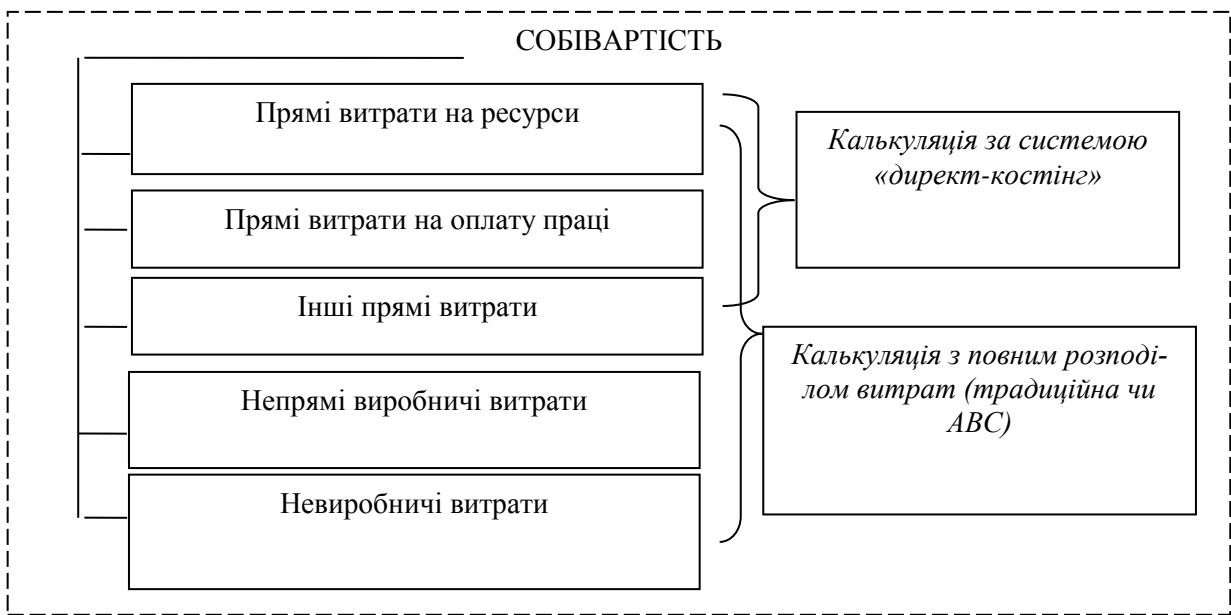

Рис. 4. Сукупність елементів собівартості банківських продуктів

За даними оцінки собівартості банківських продуктів доцільно проводити:

– ретроспективний аналіз – з метою накопичення інформації про динаміку витрат та фактори її зміни. Його результати використовуються для визначення планової собівартості банківських продуктів, формування цінової політики, розробки

управлінських рішень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності продуктів;

– оперативний аналіз – за визначений проміжок часу і спрямований на своєчасне виявлення непродуктивних витрат ресурсів. Його результати використову-

ються для гнучкого маневрування ресурсами;

- попередній аналіз – на етапі розробки нових банківських продуктів;

- перспективний аналіз, за результатами якого можливо оцінити майбутнє зниження чи підвищення собівартості продуктів у зв'язку з прогнозними змінами ринкової кон'юнктури.

За результатами оцінки собівартості банківських продуктів та враховуючи ряд факторів, що впливають на рішення банку у сфері ціноутворення (попит на даний продукт, конкурентна позиція банку на ринку, вплив банків-конкурентів та їх цінова політика, якісні характеристики банківських продуктів), обирається той метод витратного ціноутворення, що буде використаний.

До основних витратних методів ціноутворення належать:

- метод «середніх витрат плюс прибуток»;

- розрахунок ціни на підставі аналізу беззбитковості і забезпечення цільового прибутку;

- метод мінімальних витрат;

- метод ціноутворення з підвищенням ціни шляхом надбавки до неї;

- метод цільового ціноутворення.

Ціноутворення за методом «середні витрати плюс прибуток» дає конкурентні переваги банкам, що мають низьку собівартість проте не враховує фактори попиту на банківські продукти, ціни банків конкурентів.

Метод визначення ціни на основі аналізу беззбитковості і отримання цільового рівня прибутку дозволяє банку отримати необхідний прибуток, але є дуже чутливим до цінової реакції конкурентів.

Метод мінімальних витрат передбачає встановлення цін на мініальному рівні, достатньому для покриття витрат, пов'язаних із виробництвом конкретного продукту.

Даний метод ціноутворення доцільно використовувати також при проведенні кампанії по впровадженні нового продукту на ринок, коли очікується значне підвищення продаж даного продукту внаслідок його пропозиції за низькими цінами. Пози-

тивні результати можуть бути також досягнуті в тому випадку, коли продаж по низьким цінам призводить до активного розширення реалізації, що, не зважаючи на низькі ціни, приносить достатній прибуток за рахунок масштабів реалізації.

Наступний метод – метод надбавки до ціни. Розрахунок ціни продажу в даному випадку розраховується шляхом множення ціни ресурсів, необхідних для даного виду продукту, на визначений коефіцієнт доданої вартості. Вказаний коефіцієнт визначається діленням загальної суми прибутку від продажу на собівартість. Також можливо розраховувати даний коефіцієнт діленням загальної суми прибутку від продажу на ціну продажу.

Метод цільового ціноутворення, або метод визначення цільової ціни або визначення ціни у відповідності до цільового прибутку. На його основі розраховується собівартість на одиницю продукції з урахуванням обсягу продажу, який забезпечує отримання наміченого прибутку.

Отже, банк встановлює ціни на банківські продукти, виходячи з власних потреб і обраної політики. Саме ціноутворення на банківські продукти на основі витратного методу дозволять керівництву банку визначити реальні витрати і досягти запланованого и прибутку в майбутньому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи вище викладене, можна зробити такі висновки: вибір методу ціноутворення є досить важливою складовою у діяльності банків, від правильності якого залежить ефективність його діяльності. Під час вибору методу не слід вибирати лише один вид, потрібно їх комбінувати, адже лише у їх поєднанні буде досягнуто найкращого економічного ефекту. Оцінка собівартості банківських продуктів є необхідним елементом аналітичної діяльності в банку, оскільки дозволяє визначити основних споживачів ресурсів у структурі банку, порівняти ефективність різних банківських продуктів, підрозділів, забезпечує контроль над витратами та пошук шляхів зниження вартості банківських продуктів.

Література

1. Мещеряков А. А. Методологічні засади організації ефективної внутрішньої економіки комерційного банку : автореф. дис... д-ра екон. Наук : спец. 08.04.01 «фінанси, грошовий обіг і кредит» / Мещеряков Андрій Адольфович. - Суми, 2006. – С.7-8.

2. Слепов, В. А. Ценообразование / В. А.Слепов, Т. Е. Николаева // Учеб. пособие - М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000- С.64-65.

3. Снігурська, Л. Методичні підходи до аналізу доходів та витрат банку / Л. Снігурська // Економіст : Інформація, нові ідеї та компактна аналітика для ваших рішень. - 2002. - № 12. - С. 61-63.

4. Букова. А. Формирование цены на основе ценности продукции как инструмент воздействия на рынок / А.А.Букова, А.Н.Самолдин // Экономика и эффективная организация производства. Сборник научных трудов по итогам международной научно-технической конференции. - Вып. 4. – Брянск: БГИТА, - 2005. - С. 24 - 28.

5. Евдокимова, Т.Г. Теория и практика управления ценами / Т.Г.Евдокимова, Г.А. Маховикова. И.А.

Желтякова, СВ. Переверзева. - СПб. : Издательский дом «Нева», 2004. – С. 123-124.

6. Маслак, Н. Г. Ціноутворення на банківські продукти: монографія / Н. Г. Маслак, О. А. Криклій. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – С.76-77.

7. Тарасович, В. Ценовая политика предприятия : учебн. пособие для вузов / В. Тарасович – Узд-во.- ПИТЕР, 2010. – С. 22-23.

8. Шмакова, И. Оценка и анализ себестоимости банковских продуктов / И.Шмакова // Вестник Финансовой академии при Правительстве Российской Федерации. – 2006. – № 10. – С. 45-53.

9. Нэгл, Т. Г. Стратегия и тактика ценообразования : монографія / Нэгл Т.Г., Холден Р. К. - 3-е изд. - СПб.: Питер, 2004. – С. 42-43.

10. Диксон, Питер Р. Управление маркетингом / Питер Р. Диксон. – М.: БИНОМ, 1998.- С.386-387.

11. Облік і аналіз доходів і витрат комерційного банку : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 «бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Снігурська Людмила Петрівна. — К., 2004. — 20 с.

Павленко Л. Д., Криклій Е. А.

Ценообразование на банковские продукты на основе использования затратного метода

По результатам оценки себестоимости банковских продуктов и учетом ряда факторов, которые влияют на решения банка в сфере ценообразования обоснована необходимость использования затратных методов в ценообразовании на банковские продукты в современных условиях развития банковской системы. Определены сущность и виды себестоимости банковских продуктов.

Ключевые слова: банк, банковский продукт, ценообразование на банковские продукты, ценообразование на основе затратного метода, себестоимость банковского продукта.

Pavlenko L., Krikliy O.

Pricing on banking products on the basis of expense method

The necessity of using expense methods in pricing on commission bank products in the current conditions of the banking system are substantiated with considering factors of influence to the bank’s decision in pricing. The need for improving the cost calculation of banking products to ensure the effectiveness of pricing are determined and selected stages of cost calculating of the banking products.

Keywords: bank, banking product, the banking products’ pricing, pricing on the basis of expense method, cost banking product.

Рецензент: Сало І. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Банківська справа» ДВНЗ «Українська академія банківської справи» Національного банку України, м. Суми.

*Стаття подана
15.04.2012 р.*

ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Ключовим елементом зовнішньоекономічного механізму є валютна політика, яка являє собою сукупність заходів держави та центрального банку у сфері валютних відносин (валютні обмеження, регулювання валютних курсів, імпорتنі депозити) з метою впливу на платіжний баланс, валютний курс та конкурентоздатність національного виробництва. В умовах глобалізації світових фінансових ринків та інтегрування у них України актуальним є розроблення ефективної валютної політики. Застосування форм та інструментів валютної політики набуває особливого значення в період загострення кризових явищ. У зв'язку з цим є можливість ефективніше використати можливості країни для успішнішої інтеграції у світове співтовариство.

Ключові слова: валютна політика, національна валюта, іноземна валюта, валютна безпека, золотовалютні резерви, зовнішній борг, міжнародні фінансові організації.

Постановка проблеми. Посилення негативного впливу фінансової кризи на економічний розвиток країни супроводжувалося стрімким знеціненням української валюти наприкінці 2008 року, зростанням невизначеності суб'єктів ринку внаслідок політичних протистоянь, відсутності скоординованої роботи всіх гілок влади, що лише стимулювало попит на іноземну валюту. Висока доларизація вітчизняної економіки призводить до сповільнення темпів економічного розвитку країни та ускладнює реалізацію монетарної політики, ефективність інструментів впливу якої на грошову масу зі зростанням частки іноземної валюти тільки знижується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на негативний вплив високого рівня доларизації на розвиток економіки країни дослідженням її причин і наслідків, розробкою теоретичних і практичних підходів щодо нейтралізації цього впливу й формування сприятливих умов для забезпечення стабільності національної грошової одиниці займаються багато вітчизняних науковців, такі як Аржевітін С. [3], Барановський О. [4] Вожжов А. [1], Волянська М. [8], Голосенін І. [6], Дзюблюк О. [5], Козюк В. [9], Міокова Н. [7], Паливода К. [2] та інші.

Метою статті є визначення основних проблем валютної політики країни та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Доларизація економіки спричиняє підвищення ризиковості середовища та проявляється через втрату доходів від сеньйоражу й

інфляційне фінансування дефіциту державного бюджету.

Рівень доларизації економіки України складає близько 30 %. Національний банк розраховує рівень доларизації як відношення банківських вкладів у валюті до загального обсягу депозитів. Але такий метод не відображає реальної картини, оскільки не враховується обсяг валюти, що перебуває на руках у населення. За вересень – грудень 2010 року з банківської системи було вилучено 6,1 млрд. доларів, що становить більше ніж 80% відтоку валюти за весь 2010 рік. За 2010 рік приріст готівкових доларів і євро поза банківською системою склав 7,3 млрд. доларів, що лише трохи менше ніж у 2009 році – 9,7 млрд. доларів [10].

За визначенням Міжнародного валютного фонду, доларизація – це використання іноземної валюти (зазвичай долара США або євро) в розрахунках і для накопичення коштів нарівні з національною грошовою одиницею. МВФ виокремлює кілька видів доларизації: фінансову – коли населення зберігає кошти в іноземній валюті, але в розрахунках віддає перевагу національній; платіжну – іноземну валюту використовують у розрахунках всередині країни; реальну – зарплати нараховують у вільно конвертованій валюті (ВКВ). Відкриті економіки, інтегровані в міжнародний ринок, приречені на доларизацію. Безпосереднє завдання держави – стежити, щоб кількість ВКВ в обігу не загрожувала економічній безпеці. Основними джерелами надходження іноземної валюти на внутрі-

шній ринок є експортні операції, інвестиції та кредити. За методикою Національного банку України порогове значення цього показника повинне складати не більше 25 % [1, с. 25].

Високий рівень доларизації зумовлює:

- зростання чутливості обмінного курсу до змін грошової пропозиції;
- додатковий тиск на золотовалютні резерви країни внаслідок виникнення потреби у проведенні валютних інтервенцій НБУ;
- зниження дієвості облікової ставки як інструменту регулювання грошової маси;
- посилення чутливості структури й обсягів грошової маси до коливань обмінного курсу національної валюти й девальвації очікувань.

Також потрібно зауважити, що високий рівень доларизації може призвести до погіршення якості балансів банківських установ при знеціненні національної валюти, в разі наявності в цих установах значних обсягів валютних запозичень, що мало місце в Україні при поглибленні фінансової кризи. Спрямування запозичених коштів на кредитування позичальників навіть у іноземній валюті не знижує валютного ризику для банків, а лише підвищує кредитний, оскільки клієнти банку отримують доходи здебільшого в українській валюті, тим самим звужуючи можливість банківських установ обслуговувати зовнішні запозичення [2, с. 39].

Серед адміністративних заходів зниження рівня доларизації можна виділити такі: 1) Обмеження рівня кредитування в іноземній валюті із запровадженням заборони на такий вид кредитування для фізичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю. 2) Встановлення більш жорстких правил діяльності банківських установ, пов'язані з іноземним капіталом на вітчизняному ринку. 3) Посилення нормативів обов'язкового резервування за депозитами в іноземній валюті. 4) Недопущення надмірного зростання зовнішніх запозичень, які збільшують загрозу настання фінансової кризи внаслідок існування значного валютного ризику [2, с. 41].

Стосовно структури золотовалютних резервів, необхідно відзначити, що Україна зберігає менше 4% своїх золотовалютних резервів у золоті, тоді як, наприклад США 80% всіх американських резервів. Друге місце за розміром резервів у золоті займає Німеччина, третє – МВФ. У країнах Єврозони основні державні резерви зберігаються у золоті.

Варто також звернути увагу на таке поняття як валютна безпека, яке залежить від валютної політики країни.

На рівень валютної безпеки впливають численні фактори, що різняться за строком дії, характером прояву і впливу. Серед основних загроз валютній безпеці України можна визначити:

- зростання зовнішнього боргу;
- вплив коштів за кордон;
- високий рівень доларизації економіки;
- неефективна структура золотовалютних резервів;
- недосконалість валютно-курсової політики;
- наявність валютних ризиків;
- проведення незаконних валютних операцій;

- втручання міжнародних фінансових організацій, іноземних радників та консультантів у валютну політику України.

У 2011 році рівень валового зовнішнього боргу України зменшився до 76,6% від ВВП порівняно з 85% на початок року і на 1 січня 2012 року становив 126,236 млрд. доларів. Водночас, у грошовому вимірі державний борг збільшився на 8,89 млрд. доларів – із 117,346 млрд. доларів на 1 січня 2011 року. Зовнішній борг банків та інших секторів (включно із міжфірмовим боргом) скоротився з 61,5% від ВВП до 56,3%. Короткостроковий зовнішній борг за залишковим терміном погашення зріс на 6,6 млрд. доларів – до 56,8 млрд. доларів. Основною валютою зовнішніх запозичень України на кінець 2011 року залишається долар США — 71,9% валового обсягу боргу (на початок року — 70,4%). Частка зобов'язань у євро і російських рублів на кінець 2011 року становила відповідно 10,2% і 2,2%. Питома вага зобов'язань у СПЗ перед МВФ за 2011 рік скоротилася з 13,9% до 12,8%. Частка зовніш-

ньої заборгованості у національній валюті залишається незначною — 2,2% валового обсягу боргу [10].

Основними причинами цього є збільшення короткострокових зобов'язань інших секторів економіки за торговими кредиторами на 3,9 млрд. доларів, що є наслідком розширення зовнішньоторговельного обороту України, а також урахування обсягів погашення кредиту МВФ протягом 2012 року (3,5 млрд. доларів) [3, с. 5].

Масштаби відпливу капіталу з України в останні роки сягнули загрозливого для національної безпеки рівня. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, з часу проголошення незалежності з України виведено близько 30 млрд. доларів США, причому щорічний обсяг відпливу капіталу з України становить близько 1,5 – 2 млрд. доларів. Капітал виводиться з України різними шляхами, в тому числі й нелегальними. Основними причинами відпливу капіталів є недоліки у системі державного регулювання руху капіталу та зовнішньоекономічної діяльності, які створюють сприятливу основу для поширення різноманітних схем виведення капіталу із України з метою ухилення від сплати податків та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [3, с. 3].

На забезпечення стабільності національної грошової одиниці і впорядкування проведення операцій із валютними цінностями спрямована валютна політика країни.

Валютна політика – сукупність заходів у сфері міжнародних валютних відносин, здійснюваних державою відповідно до тактичних (поточних) і стратегічних цілей країни [4, с. 13].

У найзагальнішому вигляді можна сказати, що в умовах сучасного світу до вибору валютної політики потрібно підходити з погляду оптимального поєднання її оцінки як інструмента економічної інтеграції і засобу захисту національної економіки від негативних, руйнівних впливів з боку світового господарства.

Щоб проводити валютні інтервенції, країна повинна мати достатні резерви іноземної валюти, золотого запасу, міжнародних грошей. Центральні банки, проводячи валютні інтервенції, прагнуть уповільнити зміни валютного курсу, щоб запобігти різким змінам конкурентоспроможності експортних

секторів економіки, запобігти коливанню рівня зайнятості та інфляційних тенденцій.

Як вважають деякі автори, впливати на валютний курс уряди можуть, використовуючи два типи державної макроекономічної політики:

1) кредитно-грошову, яка впливає на обмінний курс через механізм зміни грошової пропозиції;

2) податково-бюджетну, яка впливає на валютний курс зміною державних витрат і податків.

Недоліком застосування кредитно-грошової політики для впливу на валютний курс є те, що великі коливання грошової пропозиції в країні можуть призвести до інфляції або дефляції. Це обмежує можливість використання кредитно-грошової політики для регулювання валютних курсів.

Податково-бюджетна (або фіскальна) політика – це політика зміни рівня оподаткування й урядових витрат, яка викликає бюджетні дефіцити або перевищення. Податково-бюджетна політика може бути обмежувальною і експансіоністською. Обмежувальна фіскальна політика проводиться зниженням витрат уряду або шляхом підвищення податків, або шляхом використання цих двох методів. Проведення обмежувальної податково-бюджетної політики призводить до збільшення вартості валюти. Зниження витрат уряду і збільшення податків скорочує бюджетний дефіцит. Відбувається також зниження попиту на товари і послуги, що відображається на зменшенні імпорту, яке відповідно викликає зменшення пропозиції валюти і зростання її вартості.

Україна сьогодні майже не представлена на міжнародних валютних ринках. Фундаментальною причиною цього є слабкість національної економіки. Через це НБУ змушений тримати гривню в певних межах, оскільки послаблення багатьох обмежень на торгівлю національною валютою, які ще застосовуються у прямій чи непрямій формах, можуть мати негативні наслідки для її стабільності. Водночас низька частка України в загальному обсязі світової торгівлі не робить необхідною торгівлю гривнею на великих міжнародних валютних ринках. Тому, що гривнею обмежено торгують на окремих валютних ринках країн, які є найбільшими торговельними партнерами України. До того ж ресурси українських банків є занадто обмеженими, щоб говорити про їхню присутність

на закордонних біржах. І нарешті, НБУ розумно не допускає участі іноземних суб'єктів у торгах гривнею в Україні, оскільки навіть одна масштабна спекуляція могла б похитнути стабільність валютного курсу [5, с. 56].

Для стабілізації національної валюти необхідна реалізація наступних заходів у сфері валютно-курсової політики:

- перехід до нового сценарію регулювання Національним банком України валютного курсу, ключовими ознаками якого має стати концентрація зусиль на створенні належних інституційно-організаційних умов для розвитку ринкових засад курсоутворення;

- раціональнішого використання валютних коштів, посилення мотивації суб'єктів валютних відносин до підтримання збалансованих валютних позицій і страхування валютних ризиків;

- вдосконалення політики валютних інтервенцій у напрямі підвищення її узгодженості з процентною політикою;

- прискорений розвиток строкового сегменту валютного ринку та системи інструментів страхування валютних ризиків;

- активніше використання гнучкого валютного курсу за призначенням – як компенсатора негативних зовнішніх шоків та засобу підтримки конкурентоспроможності товаровиробників [6, с. 9].

Україна потребує підтримки міжнародних фінансових організацій. Це зумовлено такими причинами. По-перше, у теперішній час Україна фактично не має реального доступу на міжнародні фінансові ринки, тому слід розраховувати на активну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема з МВФ. По-друге, політика МВФ щодо України спрямована на стабілізацію соціально-економічної ситуації в країні. Кредити, отримані від МВФ, використовуються для підтримки курсу національної валюти та фінансування дефіциту платіжного балансу України. Однак при цьому найважливішим є збереження країною самостійності у визначенні соціально-економічної політики та реалізації макроекономічної політики, тобто унеможливлення ситуації, за якої Україна перетвориться на «залежну підсистему».

Продовження співробітництва з МВФ є потужним сигналом міжнародним кредиторам та інвесторам щодо довіри до України, покращення її іміджу. Це надає ширші мож-

ливості використання зовнішніх ресурсів для фінансування програм економічного розвитку та сприяє відновленню ділової активності в Україні [7, с. 91].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, завдання валютної політики з відновлення стабільності обмінного курсу національної валюти і відновлення довіри до неї має бути невід'ємною складовою процесу реалізації державної економічної політики, яка в сучасних умовах має спрямовуватися не на відновлення попередньої моделі економічного зростання, що забезпечувала розширення внутрішнього попиту за рахунок імпортних поставок, а на принципово інших позиціях. Йдеться про забезпечення зростання виробництва за рахунок підвищення продуктивності праці і скорочення виробничих витрат при зростанні інвестицій в основний капітал. А необхідною умовою таких інвестицій є високий рівень довіри власників коштів до національної валюти, яка і є базою для вартісного вираження усіх об'єктів інвестування та отримання прибутку. А відтак Національному банку необхідно чітко визначити цільові орієнтири валютного курсу на найближчу перспективу з тим, щоб мінімізувати девальваційні очікування та повернути довіру інвесторів [5, с. 60].

Взаємодія українських суб'єктів з міжнародними валютними ринками має в наші дні обмежений характер. Україна більше інтегрована в міжнародні ринки цінних паперів (акцій та облігацій), але й ця інтеграція стримується наявними обмеженнями, зокрема такими, як фактична відсутність вільної конвертації гривні.

При визначенні перспектив розвитку системи валютного регулювання України обов'язково мають враховуватися особливості валютних політик зарубіжних країн, оскільки економіка України є відкритою, а отже, залежною певною мірою від дій основних зовнішньоекономічних партнерів.

Тому, можна сказати, що валютна політика України потребує розробки дієвої державної стратегії забезпечення валютної безпеки та стабільності і вимагає для цього проведення реформ Національним Банком України.

Ефективність як короткострокової, так і довгострокової валютної політики, багато в чому залежить від іміджу країни в світі. Його покращення потребує, крім стабіль-

ного економічного зростання, підвищення ролі України у міжнародних фінансових організаціях та посилення її позицій на світовій політичній арені.

Література

1. Вожжов А. Україна в новій архітектурі світової валютної системи / А. Вожжов, О. Білоусов // Вісник Національного банку України. – 2011. - №8. – С. 24-29.

2. Паливода К. В. Валютні резерви держави як інвестиційний ресурс / К. В. Паливода // Фінанси України. - 2009. - №10. - С. 36-42.

3. Аржевітін С. Відплив капіталу з України: причини та шляхи подолання / С. Аржевітін // Вісник Національного банку України. – 2010. – №1 – С. 3.

4. Барановський О. І. Актуальні проблеми функціонування валютних ринків / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2010. - №4. - 13 с.

5. Дзюблук О. Особливості реалізації валютної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи/ О. Дзюблук // Банківська справа. – 2010. - №5. – С. 55-64.

6. Голосенін І. Проблеми валютного кредитування та шляхи їх розв'язання / І. Голосенін // Фінансовий ринок України. - 2011. - №11. – С. 8-10.

7. Міокова Н. В. Співробітництво України з Міжнародним валютним фондом / Н. В. Міокова // Статистика України. – 2011. - №1. – С. 86-92.

8. Волянська М. І. Передумови й наслідки зміни валютного курсу гривні і вплив на них проблем банківського сектору / М. І. Волянська // Актуальні проблеми економіки. - 2011. - №3. - С. 209-215.

9. Козюк В. Валютні резерви в умовах глобальної фінансової кризи та у посткризовій перспективі / В. Козюк // Вісник Національного банку України. – 2010. - № 10. – С. 59-65.

10. Показники зовнішнього боргу України [сайт <http://www.bank.gov.ua>]

Кучер Р. В.

Проблеми валютної політики України и пути их решения

Ключевым элементом внешнеэкономического механизма является валютная политика, которая являет собой совокупность мероприятий государства и центрального банка в сфере валютных отношений (валютные ограничения, регулирования валютных курсов, импортные депозиты) с целью влияния на платежный баланс, валютный курс и конкурентоспособность национального производства. В условиях глобализации мировых финансовых рынков и интегрирования у них Украины актуальным является разработка эффективной валютной политики. Применение форм и инструментов валютной политики приобретает особое значение в период обострения кризисных явлений. В связи с этим есть возможность эффективнее использовать возможности страны для более успешной интеграции в мировое содружество.

Ключевые слова: валютная политика, национальная валюта, иностранная валюта, валютная безопасность, золотовалютные резервы, внешний долг, международные финансовые организации.

Kucher R.

Problems of monetary policy in Ukraine and their solutions

The key element of external economic mechanism is currency politics, that shows a soba totality of measures of the state and central bank in the field of currency relationships (currency limitations, adjusting of rates of exchange, imported deposits) with the aim of influence on balance of payments, rate of exchange and competitiveness of national production. In the conditions of globalization of world financial markets and integration for them of Ukraine actual is development of effective currency politics. Application of forms and instruments of currency politics takes on the special significance in the period of intensifying of the crisis phenomena. In this connection there is possibility more effective to use possibilities of country for more successful integration in a world concord.

Keywords: currency policy, national currency, foreign currency, currency safety, gold and exchange currency reserves, an external debt, the international financial organizations.

Рецензент: Комарницький І. Ф. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Загальноекономічні дисципліни» Буковинського державного фінансово-економічного університету, м. Чернівці.

Стаття подана
10.04.2012 р.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуті основоположні засади валютної політики України. Досліджується суть валютної політики та її цілі. Розкриваються інституційні, організаційні, монетарні та фінансові засади реалізації валютної політики та вплив на їх формування зовнішніх та внутрішніх факторів. Визначено концептуальні засади валютної політики України в сучасних умовах розвитку монетарної сфери світової економіки. Доведено пріоритети валютної політики для досягнення максимального ефекту загальнодержавної економічної політики.

Ключові слова: монетарна політика, валютна політика, засади валютної політики, грошовий обіг, валютний курс.

Постановка проблеми. Глобальні процеси світової економіки, поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізація господарських зв'язків визначають зростання ролі валютних відносин. Останніми роками міжнародний досвід засвідчує, що пріоритетом центрального банку у веденні грошово-кредитної політики є створення відповідної моделі валютного ринку, розвиток його інфраструктури та механізмів проведення торгів. В даному випадку значно підвищуються регулятивні функції держави, що на практиці втілюється у відповідну форму валютної політики. Сприятливі умови для суб'єктів валютних відносин є першим кроком до підвищення економічної активності в країні, тобто до збільшення інвестиційних вливань та грошових надходжень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній економічній літературі проблеми валютних відносин знайшли висвітлення в наукових працях Я. Белінської, А. Даниленка, О. Дзюблюка, А. Гальчинського, Ф. Журавки, Л. Красавіної, А. Мороза, Д. Полагніна, І. Співака, Т. Філіпенка та інших. Але значимість валютної політики в житті суспільства вимагає розроблення концепції її розвитку. В Україні не має сформованої та виваженої концепції валютної політики.

Мета дослідження. Метою даної статті є визначення валютної політики України в сучасних умовах розвитку монетарної сфери світової економіки та ро-

зробка її концептуальних засад. Завданням дослідження є доведення пріоритетів валютної політики для максимального ефекту загальнодержавної економічної політики.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні економічні зв'язки опосередковано можна охарактеризувати рухом грошей. Саме грошовий оборот розкриває суть валютних відносин. Вони охоплюють усі грошові аспекти зовнішньоекономічної діяльності. Вплив держави на систему валютних відносин в країні визначається валютною політикою. Валютна політика разом із грошово-кредитною політикою називають монетарною політикою, яка базується на поєднанні двох підходів теорії грошей: кейнсіанського та монетаристського. Її модель полягає у обмеженні «вільної» монетарної дії під впливом конкретних ситуацій для реалізації стратегічних цілей монетарної політики.

Відповідно до статті 10 Господарського кодексу України одним із напрямів державної економічної політики є валютна політика, яка спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективного використання [1].

В економічній літературі є різні визначення поняття «валютна політика». Серед них можна виділити таке: «валютна політика – це комплекс організаційних, правових, економічних, адміністра-

тивних та інших заходів, методів, форм, інструментів і механізмів, які здійснюються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей загальної економічної політики держави, передусім з метою забезпечення стабільності обмінного курсу національної валюти та збалансованості платіжного балансу країни» [3, с. 19]. Складовими валютної політики є валютне регулювання, валютний контроль та міжнародне співробітництво. Об'єктами виступають валютний курс, платіжний баланс, грошовий оборот, валютні операції. Інструментами є інтервенція, дисконт, резерви, обмеження, операції на відкритому ринку. Уряд і Національний банк України здійснюють валютну політику відповідно до принципів загальної економічної політики України. Основною метою валютної політики Національного банку України як складової монетарної політики є стабілізація курсу національної грошової одиниці та збалансованість платіжного балансу. Найкраще характеризують валютну політику цілі, зміст яких розкривають поставлені завдання. Виділяють тактичні, проміжні та стратегічні цілі. Тактичні і проміжні цілі залежать від кінцевих стратегічних цілей. Стратегія валютної політики спрямована на регулювання обмінного курсу для досягнення економічного зростання, рівноваги платіжного балансу, зростання зайнятості, стабільність цін. Проміжними цілями є поживлення ринкової кон'юнктури, режим валютного курсу. Відповідно тактичними цілями є оптимальне управління золотовалютними резервами, поточне регулювання валютного ринку, контроль за валютними операціями та інші. Зміст валютної політики повинен полягати в тому, які із цілей є пріоритетними для України. Тому, на основі діалектики та аналізу ендогенних та екзогенних чинників потрібно визначати такі пріоритети, що повинно стати основою концепції валютної політики України. До таких факторів можна віднести економічний розвиток країни, ступінь інтеграції у світову економіку, стан економіки, наявність ринкових механізмів, ступінь лібералізації валютних операцій, розвиток фінансово-

кредитної системи країни, стан світової економіки, динаміка ВВП, зайнятість, безробіття, рівень цін, доходи, споживання, стан зовнішньої торгівлі, сальдо платіжного балансу, обсяг грошової маси та грошової бази, рівень резервів, швидкість обертання грошей тощо. Виходячи з того, що стабільність світової валютної системи у великій мірі залежить від стабільності долара США, нестабільність якої відчутно впливає на економіку України, необхідно переформатовувати економічну модель розвитку держави з акцентом на внутрішні чинники [8, с. 19]. Основним орієнтиром будь-якої політики повинен бути добробут громадянина, громади та країни. В нашій ситуації одним із складових досягнення даної мети є посилення конкурентних позицій власної економіки через збалансування внутрішнього та зовнішнього попиту за допомогою реального сектору економіки та державних інвестицій без корумпованої складової, що дасть змогу активізувати інтерес бізнесменів. Створення таких умов підвищить інтерес до національної валюти, а центральний банк перестане інвестувати грошовий ресурс в іноземну валюту для подолання негативного сальдо платіжного балансу, чим убезпечить себе від ймовірності не абсорбування значних ризиків внутрішніх і зовнішніх тенденцій [5, с.38]. В такій ситуації концептуальними основами валютної політики повинно стати формування оптимального курсу гривні.

Конституція України та Закон України «Про Національний банк України» визначають основну функцію центрального банку, як забезпечення стабільності національної грошової одиниці через цінову стабільність та купівельну спроможність, але не дають чіткого визначення самого поняття «стабільності гривні». Залишають не зрозумілими і орієнтири такої «стабільності».

Зрозуміло, що концептуальні засади валютної політики повинні базуватись на правових, організаційних та економічних (монетарних і немонетарних) засадах [2, с. 25].

Інституційними органами валютного регулювання і контролю в Україні є

центральный банк, уряд, уповноважені банки, податкова служба, митна служба, система зв'язку [10]. Валютна політика Національного банку України, як головного органу валютного регулювання і контролю виглядає невиразно і не зміцнює макроекономічну ситуацію, а тільки ускладнює її та породжує негативні очікування суспільства щодо валютного курсу гривні. Це свідчить про незбалансованість та застосування принципів оперативного втручання. Така ситуація викликає протиріччя в реалізації валютної політики в Україні. Правові заходи є базою законодавства у валютній сфері. Економічні заходи поєднують монетарні і немонетарні інструменти. До монетарних інструментів відносять валютні інтервенції, диверсифікація золотовалютних резервів, використання похідних дериватив, інфляційне таргетування [6, с. 169]. Немонетарними інструментами є відсоткова ставка, валютні обмеження, податковий тиск, збалансування бюджету. Використання інфляції, дефляції, рефляції, фіскального механізму впливає на сукупність грошової маси, що в свою чергу впливає на зайнятість та стан економіки. Одним із джерел емісії грошей в Україні є валютний ринок. Тому вдалий вибір інструменту регулювання валютного курсу на ринку сприяє регулюванню грошової маси. В різних країнах ефективність використання економічних інструментів є різною, що залежить від поставлених основних макроекономічних орієнтирів. В умовах останньої кризи центральні банки світу задля запобігання значної девальвації національної валюти проводили в основному валютні інтервенції (Аргентина, Індія, Китай, Росія, Венесуела). Менше використовували валютні свопи, форварди, кредитні лінії. Найменшу ефективність показав контроль за капіталом [9, с. 55].

На практиці застосування концепцій здійснюється через вибір орієнтирів у формі таргетування [3]. Можна виділити чотири режими монетарної політики:

- таргетування обмінного курсу через підтримку стабільного обмінного курсу до певної резервної валюти або кошика валют;
- таргетування інфляції;

- таргетування грошових агрегатів;
- політика без помітного номінального якоря.

Різні режими вимагають відповідних відмінностей у проведенні валютної політики центрального банку та вибору інструментів її реалізації. Тут цікавим є досвід інших країн. Наприклад, у Швеції пріоритетом та головним макроекономічним орієнтиром була повна зайнятість, а пізніше – підтримання низького рівня інфляції (2%), що кардинально змінило політику Ріксбанку. Варто зазначити, що прогноз інфляції робиться на два роки [9, с.53].

Виходячи з вище сказаного, можна виділити першочерговими завдання реалізації валютної політики України:

- на законодавчому рівні чітко встановити мету і пріоритетні цілі валютної політики Національного банку України;
- розробити інструментарій контролю Ради Національного банку України за виконанням основних засад монетарної політики;
- обмежити спекулятивні доходи на валютному ринку України;
- обмежити заполітизованість центрального банку;
- підвищити виконавчу та управлінську культуру;
- відокремити політичні та економічні чинники;
- застосовувати принципи послідовності та зрозумілості;
- запровадження механізму довгострокового прогнозування монетарної ситуації;
- розробити та на законодавчому рівні прийняти концепцію валютної політики і на її основі прийняти законодавчу базу валютного регулювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розробка та реалізація концепції валютної політики у вигляді таргетування відповідних орієнтирів через механізм використання відповідних інструментів повинна ґрунтуватися на особливостях української економіки з врахуванням цілей загальнодержавної економічної політики. Головною метою концептуальних засад валютної політики має

статі формування оптимального курсу гривні задля стабільності національної валюти, стабільності цін, фінансової безпеки держави та добробуту її громадян.

Література

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: за станом на 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

2. Дзюблюк О.В. Валютна політика: підручник / О.В. Дзюблюк. – К.: Знання, 2007. – 422 с.

3. Журавка Ф.О. Механізм реалізації валютної політики в Україні: дис. ... доктора економічних наук: 08.00.08 / Журавка Федір Олександрович. – Суми, 2009. – 402 с.

4. Нікіфоров П.О. Теорія та методологія регулювання грошового обігу / П.О. Нікіфоров. – Чернівці: Рута, 2002. – 327 с.

5. Полагнин Д.Д. Шляхи підвищення ефективності валютно-курсової політики для забезпечення стабільності національної валюти / Д.Д. Полагнин // Науко-

вий вісник БДФА. Економічні науки: збірник наукових праць/БДФА. – Чернівці: 2011. – Випуск 1. – С. 35-47.

6. Співак І. Реформування системи валютного регулювання: галопом чи стримано? / І. Співак, А. Даниленко // Вісник національного банку України. – 2011. – №8. – С. 20-23

7. Філіпенко Т.В. Концептуальні засади валютної політики держави / Т.В. Філіпенко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2011. – Випуск 3 (11). – С. 166-171.

8. Финансовые проблемы США и их влияние на глобальные процессы в валютной сфере: материалы ситуационного анализа, (Москва, март 2011г.) / ИМЭМО РАН // Деньги и кредит. – 2011. – №6. – С. 14-19.

9. Юрчишин В. Особливості монетарної політики Швеції / В. Юрчишин // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 1. – С. 51-56.

10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

Полагнин Д. Д.

Концептуальные основы валютной политики в Украине

В статье рассмотрены основополагающие принципы валютной политики Украины. Исследуется сущность валютной политики и ее цели. Раскрываются институциональные, организационные, монетарные и фискальные основы реализации валютной политики и влияние на их формирование внешних и внутренних факторов. Определены концептуальные основы валютной политики Украины в современных условиях развития монетарной сферы мировой экономики. Доказано приоритеты валютной политики для достижения максимального эффекта общегосударственной экономической политики.

Ключевые слова: монетарная политика, валютная политика, принципы валютной политики, денежное обращение, валютный курс.

Polagnin D.

Conceptual frame work of monetary policy in Ukraine

The article deals with the fundamental principles of monetary policy in Ukraine. We study the nature of monetary policy and its goals. Uncover the institutional, organizational, monetary and fiscal framework of monetary policy and their impact on the formation of external and internal factors. Conceptual framework of exchange rate policy of Ukraine in the current conditions of the monetary sector of the world economy. Proved priorities monetary policy to achieve maximum effect of national economic policy.

Keywords: monetary policy, currency policy, fundamentals of currency policy, money turnover, currency rate.

Рецензент: Нікіфоров П. О. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Фінанси», декан економічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Стаття подана
20.04.2012 р.

РОЗРАХУНКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ БАНКУ

В статті формалізована та поставлена задача оптимізації фінансових показників діяльності банку з метою підвищення їх значень для покращення позиції конкретного банку у рейтингу групи банків-конкурентів при управлінні його фінансовим розвитком. Задача вирішена із застосуванням класичного математичного апарату – регулярних методів оптимізації. Чисельно підтверджено та зроблені висновки про необхідність при математичному описі задачі даного класу будувати та обов'язково враховувати коректні обмеження на варійовані параметри.

Ключові слова: банк, фінансові показники, управління фінансовим розвитком, задача нелінійного програмування, оптимізація показників, функціонал, обмеження.

Постановка проблеми. Питання оптимізації процесу управління фінансовими ресурсами банків з метою оперативного та адекватного реагування як на внутрішні, так і на зовнішні чинники, що впливають на фінансову діяльність банку та на розвиток банку в цілому є актуальними питаннями сьогодення. Аналітичні служби та топ-менеджері банків повинні мати змогу знаходити шляхи оптимального розподілу ресурсів, базуючись на аналізі ситуації, що складається на ринку. На сьогодні існує суттєва потреба у використанні сучасного математичного апарату та новітніх інформаційних технологій при аналізі діяльності банків. Нажаль, поки ще не використовуються оптимізаційні технології щодо прогнозування та управління фінансовими показниками банків і їх фінансовим розвитком взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями моделювання банківської діяльності займаються такі вітчизняні вчені як Г.Азаренкова, О.Васюренко, А.Вожжов, В.Міщенко, Т.Смовженко, О.Тридід та інші. Проблема організації ефективного банківського управління та нагляду є предметом дослідження багатьох авторів: О. Барановського, О. Буса, А.Степаненка, О. Позднякова та інших. Проте праці вітчизняних та зарубіжних науковців в основному направлені на висвітлення теоретичних аспектів управління та нагляду, а також теоретичних питань, що пов'язані із розробкою стратегій розвитку банків [2-4, 9].

Але, безумовно, потребують доробки теоретичні та практичні питання опти-

мального планування фінансового розвитку банків, формування адекватних критеріїв та оптимізація фінансових показників діяльності банків за допомогою регулярних методів оптимізації [1, 10]. Більшість математичних моделей, існуючих у сучасній банківській справі, побудовані з використанням методів статистичного і ситуаційного аналізу, регресійного аналізу, методів наукової абстракції і графічного моделювання, різноманітних методів аналізу та синтезу тощо. Проте такий потужний та результативний математичний інструментарій, як регулярні методи оптимізації, ніяк не задіяний при вирішенні економічних задач, направлених на побудову оптимальних або найбільш раціональних стратегій покращення фінансових показників банківської діяльності.

Метою дослідження є створення розрахунково-теоретичного інструментарію щодо науково-обґрунтованого управління фінансовими показниками і фінансовим розвитком банків – постановка і практична реалізація задачі оптимізації фінансових показників діяльності умовного банку з метою покращення його позиції у рейтингу групи банків-конкурентів.

Виклад основного матеріалу. У загальному вигляді задача математичного програмування або задача оптимізації ставиться наступним чином [1, 10].

Знайти екстремум функції

$$f(x) = f(x_1, x_2, \dots, x_N), \quad (1)$$

n - мірного векторного аргументу
 $x = (x_1, x_2, \dots, x_N)$ при обмеженнях

$$h_k(x) = 0, k = \overline{1, K}; \quad (2)$$

$$G_r(x) \geq 0, r = \overline{1, R}; \quad (3)$$

$$x_{\theta \min} \leq x_{\theta} \leq x_{\theta \max}, \theta = \overline{1, N}. \quad (4)$$

В (1)-(4) x_1, x_2, \dots, x_N – варійовані змінні або керовані параметри; обмеження у вигляді рівностей (2), кількість яких K ; обмеження у вигляді нерівностей (3), кількість яких R ; обмеження на варійовані змінні (4).

Слід зазначити, що деякі змінні $x_{\theta}, (\theta = \overline{1, N})$ в N -мірному векторному аргументі x можуть бути рівними нулю, тобто не приймати участі в математичному описі обмежень типу рівностей (2) та нерівностей (3). Крім того, самі варійовані змінні в сенсі конкретної банківської задачі також змінюються у відповідних межах своїх можливих мінімаксних значень (4).

Фінансові показники діяльності банків складають матрицю $P(x_{s,\theta}) = \{p_{s,i}(x_{s,\theta})\}$. i -тий вектор-стовпець елементів матриці $P(x_{s,\theta})$ – список значень однорідного i -го показника для кожного з b банків, а s -тий вектор-рядок елементів – список різнорідних значень показників для s -того банку ($i = \overline{1, n}$, n – кількість показників, що розглядаються; $s = \overline{1, b}$, b – кількість банків, що досліджуються) [7, 8]. Елементи $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ цієї матриці виражаються через відповідні підмножини множини $\{x_{s,\theta}\}$ варійованих змінних $x_{s,\theta}$ у відповідності із прийнятими функціональними залежностями для вказаних показників $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ ($\theta = \overline{1, N}$, N – кількість варійованих змінних $x_{s,\theta}$).

Під варійованими змінними s -того банку можуть розумітися такі фінансові змінні як, наприклад, показники, які використовуються в методі Дюпона [5, 6]: $x_{s,1}$ – середня вартість активів (А), $x_{s,2}$ – чистий прибуток після оподаткування (NI), $x_{s,3}$ – власний капітал банку (OE), $x_{s,4}$ –

величина всіх доходів банку (М). Від цих економічних величин (публічних фінансових показників), залежать фінансові показники $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ діяльності банку, по яких проводиться рейтингування. Функціональні залежності для вказаних показників $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ ($s = \overline{1, b}$; $i = \overline{1, 5}$; $\theta = \overline{1, 4}$) мають вигляд [5, 6]:

$$1) p_{s,1}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,2}}{x_{s,1}} = ROA = p_{s,1}(x_{s,1}, x_{s,2}) -$$

прибутковість активу;

$$2) p_{s,2}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,2}}{x_{s,4}} = NIM = p_{s,2}(x_{s,2}, x_{s,4})$$

– маржа прибутку;

$$3) p_{s,3}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,2}}{x_{s,3}} = ROE = p_{s,3}(x_{s,2}, x_{s,3}) -$$

прибутковість капіталу;

$$4) p_{s,4}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,4}}{x_{s,1}} = EA = p_{s,4}(x_{s,1}, x_{s,4})$$

– дохідність активів;

$$5) p_{s,5}(x_{s,\theta}) = \frac{x_{s,3}}{x_{s,1}} = \frac{OE}{A} = \frac{ROA}{ROE} = p_{s,5}(x_{s,1}, x_{s,3})$$

Рейтингування банків пропонується виконувати із використанням розробленої автором модифікації таксонометричного методу [7].

Для порівняння значень i -тих показників усіх досліджуваних банків з їх «еталонними» значеннями використовується співвідношення для розрахунку відстаней $D_s(x_{s,\theta})$ між показниками s -того банку та «еталонного», згідно з виразом [7]:

$$D_s(x_{s,\theta}) = \sqrt{\sum_{i=1}^n [p'_{s,i}(x_{s,\theta}) - p_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)})]^2}, \quad (5)$$

де $p'_{s,i}(x_{s,\theta})$ – нормалізовані значення показників діяльності банків [7, 8]; $p_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)})$ – значення показників «еталонного» банку для початкової множини $\{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ змінних до початку оптимізації ($s = \overline{1, b}$; $i = \overline{1, n}$; $\theta = \overline{1, N}$).

Для зручності подальшого аналізу рейтингів банків, а також для більш адекватної деталізації отриманих даних у графічній формі пропонується використо-

увати співвідношення, що характеризує сумарне рейтингове число $R_s(x_{s,\theta})$ для кожного з банків таким чином:

$$R_s(x_{s,\theta}) = 1 - \frac{D_s(x_{s,\theta})}{\sqrt{\sum_{s=1}^b D_s^2(x_{s,\theta})}}. \quad (6)$$

Рейтинги банків визначаються на підставі виразів (5) і (6) – чим значення відстані $D_s(x_{s,\theta})$ s -того банку (5) менше відносно показників «еталонного» банку $P_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)})$, тим вище рейтингове число $R_s(x_{s,\theta})$ цього s -того банку (6) та відповідно вище його рейтинг.

Припустимо, що задача полягає у підвищенні рейтингу s -того банку на 10%, то відповідний функціонал, який треба мінімізувати, матиме вигляд:

$$F(x_{s,\theta}) = \left[1 - \frac{R_s(x_{s,\theta})}{R_s^{(>10\%)}} \right]^2 = \left[1 - \frac{1}{R_s^{(>10\%)}} \cdot \left(1 - \frac{D_s(x_{s,\theta})}{\sqrt{\sum_{s=1}^b D_s^2(x_{s,\theta})}} \right) \right]^2, \quad (7)$$

де $R_s^{(>10\%)}$ = const – значення рейтингового числа для s -того банку, що збільшене на 10%; $R_s(x_{s,\theta})$ – рейтингове число для s -того банку, що змінюється (управляється) в процесі оптимізації.

На базі співвідношення (7) побудуємо безрозмірний квадратичний функціонал, мінімум якого відшукується при оптимізації варійованих змінних $x_{s,\theta}, (\theta = \overline{1, N})$, від яких в свою чергу залежать фінансові показники $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ діяльності конкретного s -того банку i , відповідно, їх нормовані значення $p'_{s,i}(x_{s,\theta})$ [7]. Акцентуємо увагу на тому, що у загальному випадку не усі змінні $x_{s,\theta}, (\theta = \overline{1, N})$ N -мірного векторного аргументу $x_{s,\theta}$ можуть брати участь в описі функцій $p_{s,i}(x_{s,\theta})$ та $p'_{s,i}(x_{s,\theta})$ і в математичному описі обмежень типу (2)-(4).

Таким чином, функціонал, мінімум якого потрібно знайти з метою підвищення

рейтингового числа конкретного j -того банку на певну кількість відсотків (в нашому випадку 10%), матиме вигляд:

$$F = \left[1 - \frac{R_j(x_{j,\theta})}{R_j^{(>10\%)}} \right]^2 = \left[1 - \frac{1}{R_j^{(>10\%)}} \cdot \left(1 - \frac{D_j(x_{j,\theta})}{\sqrt{D_j^2(x_{j,\theta}) + \sum_{\substack{s=1 \\ s \neq j}}^b D_s^2(x_{s,\theta}^{(0)})}} \right) \right]^2, \quad (8)$$

де

$$D_j(x_{j,\theta}) = \sqrt{\sum_{i=1}^n \left(\frac{p_{j,i}(x_{j,\theta})}{\sqrt{p_{j,i}^2(x_{j,\theta}) + \sum_{\substack{s=1 \\ s \neq j}}^b p_{s,i}^2(x_{s,\theta}^{(0)})}} - p_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)}) \right)^2}, \quad (9)$$

$j = \overline{1, b}$.

У співвідношеннях (8) та (9) – індекс j введений для зручності ($j = s = \overline{1, b}$) з метою відокремлення показників $p_{j,i}(x_{j,\theta})$, які змінюються в процесі оптимізації, та показників $p_{s,i}(x_{s,\theta}^{(0)})$, які залишаються незмінними при $s \neq j$. Індекс j означає номер конкретного банку, рейтинг якого покращується в процесі оптимізації. Відстані $D_j(x_{j,\theta})$ та рейтингові числа $R_j(x_{j,\theta})$ – розраховуються по формулах (5) та (6) відповідно при $s = j$. Саме для конкретного j -того банку відбувається оптимізація фінансових показників його діяльності, які залежать від варійованих параметрів $x_{j,\theta}, (j = \overline{1, b}; \theta = \overline{1, N})$. Значення фінансових показників діяльності всіх інших банків групи $p_{s,i}(x_{s,\theta}^{(0)})_{s \neq j}$, їх рейтингових чисел $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})_{s \neq j}$ та показників «еталонного» банку $P_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)})$, розраховані для початкової множини $\{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ змінних до початку оптимізації, залишаються незмінними.

Функціонал F у співвідношенні (8) є залежним від вектору варійованих змінних $x_{j,\theta}, (j = \overline{1, b}; \theta = \overline{1, N})$ і є аналогом функції-мети (1).

Роботу запропонованої в статті методики оптимізації фінансових показників банківської діяльності з метою підвищення їх значень до «еталонних» пропонується перевірити на умовному прикладі для 7 банків.

Значення варійованих змінних – матриця $X = \{x_{s,0}^{(0)}\}$ – пропонується подати в умовних відносних одиницях (табл.1).

Припустимо, що показники $p_{s,i}(x_{s,\theta})$, які залежать від показників матриці $X = \{x_{s,\theta}\}$ (є функціями від $x_{s,\theta}$) та на основі яких проводиться рейтингування банків розраховуються на основі наступних співвідношень:

$$p_{s,1} = x_{s,1} = p_{s,1}(x_{s,1});$$

$$p_{s,2} = \frac{x_{s,2}}{x_{s,1}} = p_{s,2}(x_{s,1}, x_{s,2});$$

Т а б л и ц я 1

Значення варійованих змінних $X = \{x_{s,0}^{(0)}\}$, що характеризують діяльність порівнюваних банків

Назва банку	Значення показника, ум.од.				
	$x_{s,1}^{(0)}$	$x_{s,2}^{(0)}$	$x_{s,3}^{(0)}$	$x_{s,4}^{(0)}$	$x_{s,5}^{(0)}$
Банк №1	15	105	1100	20	57
Банк №2	12	150	1020	23	60
Банк №3	10	90	1100	25	55
Банк №4	15	115	1300	30	62
Банк №5	17	120	1000	25	70
Банк №6	20	85	1200	35	65
Банк №7	18	101	1210	22	60

$$p_{s,3} = \frac{x_{s,3} - x_{s,2}}{x_{s,1}} = p_{s,3}(x_{s,1}, x_{s,2}, x_{s,3});$$

$$p_{s,4} = x_{s,5} - x_{s,4} = p_{s,4}(x_{s,4}, x_{s,5}).$$

умовні співвідношення для їх розрахунку (табл. 2).

Нормовані значення показників $p'_{s,i} = p'_{s,i}(x_{s,0}^{(0)})$ [7, 8] наведені у табл. 3.

Таким чином, маємо чотири умовних показника, що залежать від п'яти показників фінансової діяльності банків, та

Т а б л и ц я 2

Значення показників $P(x_{s,0}^{(0)})$ діяльності порівнюваних банків

Назва банку	Значення показника, ум.од.			
	$p_{s,1}(x_{s,1}^{(0)})$	$p_{s,2}(x_{s,1}^{(0)}, x_{s,2}^{(0)})$	$p_{s,3}(x_{s,1}^{(0)}, x_{s,2}^{(0)}, x_{s,3}^{(0)})$	$p_{s,4}(x_{s,4}^{(0)}, x_{s,5}^{(0)})$
Банк №1	15	7	66.33333	37
Банк №2	12	12.5	72.5	37
Банк №3	10	9	101	30
Банк №4	15	7.66667	79	32
Банк №5	17	7.05882	51.76471	45
Банк №6	20	4.25	55.75	30
Банк №7	18	5.61111	61.61111	38

Т а б л и ц я 3

Значення показників $P'(x_{s,\theta}^{(0)})$ діяльності порівнюваних банків

Назва банку	Значення показника, од.			
	$P'_{s,1}(x_{s,1}^{(0)})$	$P'_{s,2}(x_{s,1}^{(0)}, x_{s,2}^{(0)})$	$P'_{s,3}(x_{s,1}^{(0)}, x_{s,2}^{(0)}, x_{s,3}^{(0)})$	$P'_{s,4}(x_{s,4}^{(0)}, x_{s,5}^{(0)})$
Банк №1	0.36306	0.33206	0.35116	0.38934
Банк №2	0.29045	0.59296	0.38381	0.38934
Банк №3	0.24204	0.42693	0.53468	0.31568
Банк №4	0.36306	0.36368	0.41822	0.33673
Банк №5	0.41146	0.33485	0.27404	0.47353
Банк №6	0.48408	0.2016	0.29513	0.31568
Банк №7	0.43567	0.26617	0.32616	0.39987

Далі формуємо матрицю-рядок нормованих значень показників «еталонного» банку [7]:
 $Pet_i(x_{s,\theta}^{(0)}) = (0.4841 \ 0.593 \ 0.5347 \ 0.4735)$
 обчислюємо відстані (5) $D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ показ-

ників кожного з банків до показників «еталонного» банку і рейтингові числа (6) $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ для кожного з банків (табл. 4) [7].

Т а б л и ц я 4

Значення $D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ та місця банків у загальному рейтингу

Назва банку	Значення показника		
	$D_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, од.	$R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$, од.	Місце банку в рейтингу
Банк №1	0.3514	0.63653	4
Банк №2	0.25951	0.73158	1
Банк №3	0.33326	0.6553	3
Банк №4	0.31542	0.67375	2
Банк №5	0.37394	0.61322	5
Банк №6	0.48524	0.4981	7
Банк №7	0.39754	0.58881	6

Діаграма рейтингових чисел для 7 умовних банків при $X = \{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ (табл.1) та $P(x_{s,\theta}^{(0)})$ (табл.2) представлена на рис. 1.

Поставимо задачу управління фінансовими показниками з метою підвищення рейтингу банку «Банк №6», який посідає останнє 7 місце у рейтингу (рис. 1), з метою випередження банку «Банк №7» у загальному рейтингу банків, тобто підвищення його рейтингового числа $R_6(x_{6,\theta})$ на 20% (з 0,4981 до 0,59772). Тому пропонується оптимізувати значення $\{x_{6,\theta}\}$ для цього банку, приймаючи в якості началь-

ного наближення $\{x_{6,0}^{(0)}\} = (20 \ 85 \ 1200 \ 35 \ 65)$, $\theta = \overline{1,5}$ (табл. 1).

На основі співвідношень (8), (9) будемо функціонал, що має бути мінімізований на множині варійованих змінних $\{x_{6,\theta}\}$, ($\theta = \overline{1,5}$):

$$F = \left[1 - \frac{R_6(x_{6,\theta})}{R_6^{(>20\%)}} \right]^2 = \left[1 - \frac{1}{0.59772} \left(1 - \frac{D_6(x_{6,\theta})}{\sqrt{D_6^2(x_{6,\theta}) + \sum_{\substack{s=1 \\ s \neq 6}}^7 D_s^2(x_{s,\theta}^{(0)})}} \right) \right]^2, \quad (10)$$

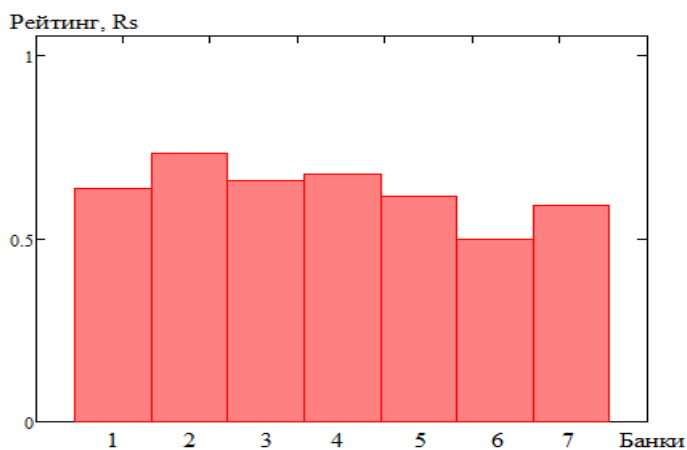

Рис.1. Діаграма рейтингових чисел для банків при начальному приближенні

де

$$D_6(x_{6,\theta}) = \sqrt{\sum_{i=1}^4 \left[\frac{P_{6,i}(x_{6,\theta})}{\sqrt{P_{6,i}^2(x_{6,\theta}) + \sum_{\substack{s=1 \\ s \neq 6}}^7 P_{s,i}^2(x_{s,\theta}^{(0)})}} - P_{eti}(x_{s,\theta}^{(0)}) \right]^2}. \quad (11)$$

Результати оптимізації показників для банку «Банк №6» з метою підвищення його рейтингового числа $R_6(x_{6,\theta})$ на 20% наведені в табл. 5.

Т а б л и ц я 5

Результати оптимізації показників банку «Банк №6»

№ з/п	Метод оптимізації	$\{x_{6,\theta}^*\}, \theta = \overline{1,5}$					$D_s(x_{s,\theta}^*)$	$R_s(x_{s,\theta}^*)$	F
		$x_{6,1}^*$	$x_{6,2}^*$	$x_{6,3}^*$	$x_{6,4}^*$	$x_{6,5}^*$			
1	Квазі-Ньютоновський метод лінійного пошуку без обмежень	15,39	91,15	1200,4	23,85	76,15	$D_s = \begin{pmatrix} 0.3514 \\ 0.25951 \\ 0.33326 \\ 0.31542 \\ 0.37394 \\ 0.36986 \\ 0.39754 \end{pmatrix}$	$R_s = \begin{pmatrix} 0.63653 \\ 0.73158 \\ 0.6553 \\ 0.67375 \\ 0.61322 \\ 0.59549 \\ 0.58881 \end{pmatrix}$	0
2	Квазі-Ньютоновський метод лінійного пошуку з обмеженнями: $x_i^* > 0, i = \overline{1,5};$ $x_1^* = x_1^{(0)};$ $x_3^* / x_2^* > 10.$	20	95,22	1200,7	16,57	83,43	$D_s = \begin{pmatrix} 0.3514 \\ 0.25951 \\ 0.33326 \\ 0.31542 \\ 0.37394 \\ 0.45721 \\ 0.39754 \end{pmatrix}$	$R_s = \begin{pmatrix} 0.63653 \\ 0.73158 \\ 0.6553 \\ 0.67375 \\ 0.61322 \\ 0.52027 \\ 0.58881 \end{pmatrix}$	0.129

Для оптимізації використаний квазі-Ньютоновський метод лінійного пошуку [10].

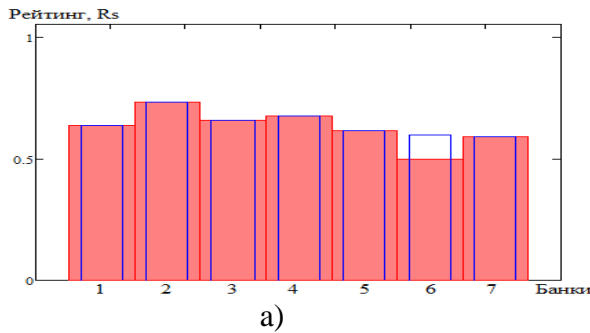
Слід зазначити, що оптимізація проводилася як за умови відсутності обмежень виду (2)-(4) на варійовані змінні $x_{6,\theta}, (\theta = \overline{1,5})$, так і враховуючи умовні обмеження виду (2) $x_{6,1} = x_{6,1}^{(0)}$ та виду (3) $x_{6,\theta} > 0 (\theta = \overline{1,5})$ і $x_{6,3} / x_{6,2} > 10$, що повинні бути обов'язково виконанні при

розв'язанні поставленої умовної задачі оптимізації.

В табл. 5 наведені значення оптимального вектору $\{x_{6,\theta}^*\} (\theta = \overline{1,5})$ для банку «Банк № 6», відстані (5) $D_s(x_{s,\theta}^*)$ показників всіх банків від значень «еталонного» банку, рейтингів числа (6) $R_s(x_{s,\theta}^*)$ для всіх 7 банків, та окремо значення функціонала (10) F в оптимальній точці.

На рис.2 наведені діаграми рейтингових чисел (6) $R_s(x_{s,\theta}^{(0)})$ для начального наближення $\{x_{s,\theta}^{(0)}\}$ (зафарбовані діаграми) та

діаграми рейтингових чисел (6) $R_s(x_{s,\theta}^*)$, що враховують оптимальну множину змінних $\{x_{6,\theta}^*\}$ ($\theta = 1,5$) (прозорі діаграми).

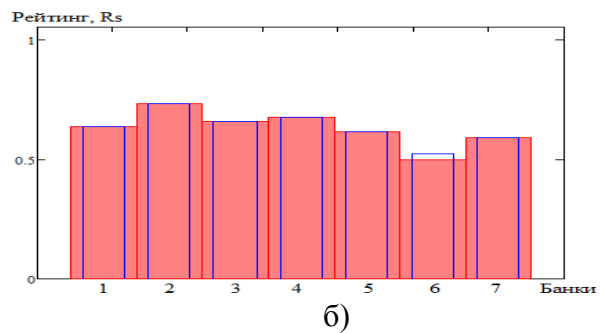

Рис. 2. Діаграми рейтингових чисел банків після оптимізації для $\{x_{s,\theta}^*\}$

Аналізуючи результати роботи квазі-Ньютоновського методу лінійного пошуку при використанні його без обмежень (рядок №1 табл.5, рис.2а), необхідно зазначити, що задача оптимізації без обмежень на варійовані змінні коректно вирішена, знайдена множина $\{x_{6,\theta}^*\}$ доставляє мінімум функціоналу (10), який дорівнює нулю. Мету задачі, що стояла перед банком «Банк №6» досягнуто, його рейтингове число $R_6(x_{6,\theta}^*)$ підвищено на 20% та складає 0,59549. При такій оптимальній множині $\{x_{6,\theta}^*\}$ значень варійованих змінних, від яких залежать фінансові показники $p_{6,i}(x_{6,\theta}^*)$ діяльності банку «Банк №6» (рядок 1 табл.5, рис.2а), він випереджає банк «Банк №7» у загальному рейтингу досліджуваних банків та посідає 6 позицію. Це стає можливо досягнути шляхом науково-обґрунтованого управління фінансовою діяльністю банку «Банк №6».

В табл. 5 та на рис.2б представлені також результати роботи квазі-Ньютоновського методу лінійного пошуку при використанні його з обмеженнями виду (2) $x_{6,1} = x_{6,1}^{(0)}$ та виду (3) $x_{6,\theta} > 0$ ($\theta = 1,5$) і $x_{6,3} / x_{6,2} > 10$. Видно, що в цьому випадку ми дійсно маємо оптимальну множину $\{x_{6,\theta}^*\}$ варійованих змінних, що доставляють мінімум функціоналу (10) та задовольняють накладеним на них умовним обмеженням (рядок 2 табл. 5). З табл. 2 (рядок №2) та рис.2б видно, що при врахуванні всіх умовних обмежень рейтингове число (6) $R_6(x_{6,\theta}^*)$ підвищилось від 0,4981 до 0,52027.

Бачимо, що задані в задачі обмеження на варійовані змінні виконані (рядок №2 табл.5), проте банк «Банк №6» не випередив банк «Банк №7» та залишився на 7 позиції в загальному рейтингу банків, однак із вищим рейтинговим числом $R_6(x_{6,\theta}^*)$ завдяки процедурі оптимізації. Мінімум функціоналу (10) із цими обмеженнями дорівнює 0,129. Це свідчить про те, що накладені на задачу оптимізації обмеження стримують рух функціоналу (10) до нуля, однак все одно отримані оптимальні значення варійованих змінних $\{x_{6,\theta}^*\}$ і їх знаки та порядок є коректними у порівнянні із банками-конкурентами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вперше поставлено та вирішено задачу оптимізації фінансових показників діяльності банку з метою поліпшення їх значень для покращення позиції конкретного банку у рейтингу групи банків-конкурентів в контексті задачі управління фінансовими показниками діяльності банку та фінансовим розвитком банку. Процедурі запропонованої методології оптимізації 5-ти фінансових показників діяльності банку перевірено на умовному прикладі для 7-ми банків. Отримання оптимальних значень змінних, від яких залежать фінансові показники діяльності банків, на основі яких будується рейтинг банків, здійснено із застосуванням класичних регулярних методів оптимізації.

При впровадженні оптимізаційних технологій в задачі управління фінансовими показниками діяльності банку та фінансовим розвитком банку в цілому автор вважає за необхідне ретельне відпрацювання запропонованого розрахунково-теоретичного ін-

струментарію на близьких до реальних умовних прикладах, що дозволяє чітко та однозначно виявити особливості застосування методів оптимізації на даному класі задач. Отримані результати свідчать про те, що класичні регулярні методи оптимізації є ефективним інструментарієм для вирішення задач управління фінансовими показниками діяльності банку. В результаті дослідження чисельно перевірено, що при постановці та розв'язанні задачі оптимізації показників конкретного банку з метою покращення його позиції у рейтингу групи банків-конкурентів є суттєва необхідність при математичному описі задачі будувати та обов'язково враховувати коректні обмеження типу (2)-(4) на варійовані змінні $x_{s,\theta}, (s = \overline{1, b}; \theta = \overline{1, N})$. При формалізації задачі оптимізації доцільно формувати функцію-цілі (1) у вигляді безрозмірного випуклого квадратичного функціоналу типу співвідношення (8).

Література

1. Банди Б. Методы оптимизации. Вводный курс / Б. Банди // М.: Радио связь, 1988. – 128 с.
2. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / Барановський О. І. // Фінанси України. – 2007. - №9. – С. 75-87.
3. Васюренко О.В. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: монографія / О.В. Васюренко, Г.М. Азарен-

кова, Н.П. Погореленко, В.Ю. Дубницький, О.М. Сидоренко, Л.В. Сердюк, Г.В. Омельченко; за заг. ред, акад, АЕН України, д-ра екон, наук, проф, О.В. Васюренка. – К.: УБС НБУ, 2009. – 323 с.

4. Вожжов А. П. Процеси трансформації банківських ресурсів / А.П. Вожжов // Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2006. – 339 с.
5. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
6. Роуз П. С. Банковский менеджмент: пер. с англ. – М.: Дело, 1995. – 768 с.
7. Самородов Б.В. Модифікація таксонометричного методу з урахуванням компетентностей експертів при рейтингуванні банків / Б.В. Самородов // Вісник Української академії банківської справи. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2011. – №2(31). – С.62-66.
8. Самородов Б. Особливості математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків / Борис Самородов, Олександр Тридід, Вадим Самородов // Вісник НБУ. – 2012. – № 1. – С. 18–21.
9. Смовженко Т. С. Антикризове управління стратегічним розвитком банку: моногр. / Т. С. Смовженко, О. М. Тридід, В. Я. Вовк. – К. : УБС НБУ, 2008. – 473 с.
10. Химмельбау Д.М. Прикладное нелинейное программирование / Д.М. Химмельбау. – М.: Мир, 1975.

Самородов Б. В.

Расчетно-теоретический инструментарий управления финансовыми показателями банка

В статье формализована и поставлена задача оптимизации финансовых показателей банковской деятельности с целью повышения их значений для улучшения позиции конкретного банка в рейтинге группы банков-конкурентов при управлении его финансовым развитием. Задача решена с применением классического математического аппарата – регулярных методов оптимизации. Численно подтверждено и сделаны выводы о необходимости при математическом описании задачи данного класса строить и обязательно учитывать корректные ограничения на варьируемые параметры.

Ключевые слова: банк, финансовые показатели, управление финансовым развитием, задача нелинейного программирования, оптимизация показателей, функционал, ограничения.

Samorodov B.

Design-theoretical tool of the bank financial indicators management

In the paper the optimization task of bank activity financial indicators is set with the purpose of increase of concrete bank rating at comparison with banks-competitors under management of its financial development. The task is solved with the help of classic mathematical tool – regular optimization methods. Numerically confirmed and the conclusions are made that it is necessary to construct and take into account the correct constraints on variable parameters when the mathematical model of the task of such class is under construction.

Keywords: bank, financial indicators, financial development management, task of the nonlinear programming, indicators optimization, criterion function, constraints.

Рецензент: Азаренкова Г. М. – д.е.н., професор, заступник директора Харківського інституту банківської справи УБС НБУ, м. Харків.

Стаття подана 09.04.2012 р.

УДК 657.6:338.24:334.7

КОСТИРКО Р. О.

КОНТРОЛЬ І АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

В статті обґрунтовано теоретичні, методологічні та організаційно-методичні засади контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств, адаптованої до умов невизначеності ринкового середовища. Запропоновано та структуровано ресурсне забезпечення контролю і аналізу сталого розвитку підприємств на підставі системного підходу. Деталізовано процедури контрольно-аналітичної системи на бухгалтерські (обліково-калькуляційні), аналітичні, контрольні та організаційні.

Ключові слова: сталий розвиток підприємств, контроль, аналіз, контрольно-аналітична система, наукові підходи, ресурсне забезпечення, інструменти, процедури, методи.

Постановка проблеми. Подальший розвиток ринкової економіки супроводжується динамічністю та нестабільністю ринкового середовища, посиленням конкуренції та загрози зростання ризиків. Це зумовлює необхідність удосконалення форм і методів управління, орієнтованих на забезпечення сталого розвитку підприємств. В цьому зв'язку контрольно-аналітичну систему слід розглядати як інструмент адаптивного механізму управління. Результати дослідження показали, що розвиток процедур, інструментів і методів контролю і аналізу випереджають розробленість концептуальних і теоретичних засад. Ця проблема актуалізується такими обставинами: обмеженість підходу до визначення ролі контрольно-аналітичної системи в управлінні як інструменту виявлення резервів забезпечення сталого розвитку підприємств; невідповідність принципу різноманітності; неповне врахування інтересів користувачів (зокрема, не розкривається інформація про зміну вартості фінансових інструментів, ризики бізнесу, резерви, відтворення вартості підприємства); відсутність інструментарію, придатного для створення адаптивного механізму управління; формальні підходи на практиці до організації внутрішнього контролю за результатами опитування респондентів (44% компаній не планують поліпшення системи внутрішнього контролю [3, с. 64]).

З іншого боку, термінологічна невпорядкованість, неоднозначність категоріального апарату, обмеженість теоретичних

досліджень контрольно-аналітичної системи розробкою її цілей, завдань, функцій, трактуванням понять, слабка структурованість, невизначеність місця серед інших підсистем управління свідчать про відсутність сформованої теорії і розвиненої методології формування цієї системи.

Усвідомлення проблемної ситуації дозволяє сформулювати наукову проблему дослідження, яка полягає у відсутності необхідного теоретичного обґрунтування контрольно-аналітичної системи в забезпеченні сталого розвитку підприємств, неопрацьованості її концептуальних методологічних і організаційних положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад у розвиток теорії та методології контролю зробили такі вітчизняні вчені, як Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, М. Д. Корінко, В. Ф. Максимова, Н. М. Малюга, Л. В. Нападовська, В. П. Пантелеєв, Л. О. Сухарева, В. О. Шевчук. Серед праць, присвячених фінансовому аналізу, на особливу увагу заслуговують наукові праці вітчизняних учених Є. Є. Іоніна, М. О. Кизима, Є. В. Мниха, В. К. Савчука, М. Г. Чумаченко. Разом з тим цілісної концепції контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств до теперішнього часу не розроблено.

Аналіз досліджень в цій сфері підтверджує необхідність розробки методологічних засад щодо контролю і аналізу сталого розвитку підприємств на новій парадигмі шляхом адаптації процедур, інстру-

ментів і методів до змін умов функціонування бізнесу. Стає невідкладним завданням організація контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств, яка б стала засобом формування релевантної інформації для прийняття управлінських рішень.

Метою статті є розвиток методологічних засад контролю і аналізу в забезпеченні сталого розвитку підприємств на підставі побудови контрольно-аналітичної системи.

Виклад основного матеріалу. Результати критичного аналізу фундаментальних теоретичних надбань [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8; 9] та їх розвиток за допомогою нових гіпотез, постулатів і підходів, адекватних завданням щодо забезпечення сталого розвитку підприємств, стали основою розробки парадигми контрольно-аналітичної системи. У її основу покладено такі постулати: залежність управління сталим розвитком підприємств від результативності контрольно-аналітичної системи; орієнтованість на забезпечення інформаційних потреб управління і користувачів; адаптація до змінних умов ринкового середовища; орієнтованість на прийняття управлінських рішень щодо зміни параметрів управління потенціалом сталого розвитку та запобігання ризикам підприємницької діяльності шляхом формування й використання резервів.

Концепція контрольно-аналітичної системи забезпечення сталого розвитку підприємств потребує розробки сукупності методологічних підходів до її побудови. Загальнотеоретичний зміст концепції контрольно-аналітичної системи формують загальнонаукові підходи: економічної теорії, мікроекономічний, філософський, термінологічний, історичний, системний, інформаційний. Предметно-наукову основу складають спеціальні підходи, які використовуються в процесі управління сталим розвитком. Зважаючи на актуальність дослідження контрольно-аналітичної системи забезпечення сталого розвитку підприємств, зміни її парадигми запропоновано новий методологічний підхід на основі комплексного використання позитивних і більш доцільних положень існуючих нау-

кових підходів (системний, цільовий, функціональний, сценарний) та доповнення розроблених автором положень об'єктно-орієнтованого підходу.

Із наведеної сукупності системний підхід вибрано для побудови теоретичного базису контрольно-аналітичної системи, на підставі якого формується нове знання щодо теорії цієї системи. Він дозволяє, з одного боку, представити систему контролю і аналізу як цілісний комплекс взаємопов'язаних підсистем та їх елементів, які мають специфічні особливості та цілі для кожної з підсистем, та структурувати її складові, з іншого – досліджувати об'єкти контролю і аналізу як складні системи, які складаються з окремих елементів, що мають внутрішні й зовнішні взаємозв'язки. Цільовий підхід використано для структуризації цілей контрольно-аналітичної системи за ієрархічними рівнями управління, процесами та потенціалами. Така формалізація опису системи цілей дозволяє забезпечити просторову цілісність системи, узгодженість інтересів і цілей та координатію управлінських рішень на всіх рівнях управління. Функціональний підхід придатний для здійснення контролю і аналізу за бізнес-процесами, видами діяльності та стадіями виробничого процесу. Сценарний підхід використовується для формування контрольно-аналітичної інформації з метою вибору і прогнозування параметрів сталого розвитку в форматі бюджетів та коригування управлінських дій. Провідними серед інших підходів є системний та об'єктно-орієнтований підхід, які є основою методології контрольно-аналітичної системи. Значущість цих підходів полягає у можливості синтезувати на його основі нове знання про формування контрольно-аналітичної системи забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища. Використання цих підходів дозволяє досліджувати контрольно-аналітичну систему як систему в категоріях «входу» і «виходу», що базується на принципах цілісності, об'єктної орієнтованості, цілеспрямованості, альтернативності, результативності, різноманітності.

Ключовим елементом теорії контрольно-аналітичної системи розглядається його понятійний апарат, який охоплює такі категорії: сталий розвиток, резерви, стійкість, ризик, контроль, аналіз, контрольно-аналітична система [3]. Основним є поняття «контрольно-аналітична система», яку визначено як підсистему управління сталим розвитком, що базується на єдиному інформаційному просторі та орієнтована на забезпечення зовнішніх і внутрішніх користувачів інформацією про наявність, стан, використання та резерви потенціалу сталого розвитку підприємств та прийняття управлінських рішень в умовах змін ринкового середовища. Таке визначення потребує знання елементів структури контрольно-аналітичної системи.

Структура контрольно-аналітичної системи засновується на виявленні її зв'язків, цілей, завдань, функцій, принципів та об'єктів [3]. Це дозволяє розглядати її як інструмент управління сталим розвитком підприємств і інтегровану систему взаємопов'язаних елементів. Об'єкти структуровані за ознаками – цикл відтворення потенціалу сталого розвитку (ресурси, процеси, результати, власний капітал, зобов'язання); групування господарських операцій у бухгалтерському обліку за сферами діяльності підприємства (показники

операційної, інвестиційної, фінансової діяльності за різними рівнями управління); досягнення мети та реалізація виконання завдань управління (управлінські рішення).

Використання системного підходу підтверджує можливість побудови цілісної концепції контрольно-аналітичної системи забезпечення сталого розвитку підприємств. Її використання певним чином дозволяє сформуванню теоретичний базис цієї системи на основі чіткого структурування її елементів і об'єктів, які поєднані в єдину систему.

Розвиток методології контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств передбачає розробку її ресурсного забезпечення, яке охоплює інструменти, процедури та методи. Інструментарій контрольно-аналітичної системи поєднує різноманітні методики, конкретизовані за предметом, метою та завданнями і спрямовані на контроль і аналіз резервів відтворення майнового потенціалу, контроль результатів центрів відповідальності підприємства, контроль і аналіз резервів ефективності діяльності, комплексний аналіз потенціалу сталого розвитку, оцінку результативності контролю, аналіз і контроль ефективності резервів, контроль виконання бюджету резервних коштів (рис. 1).

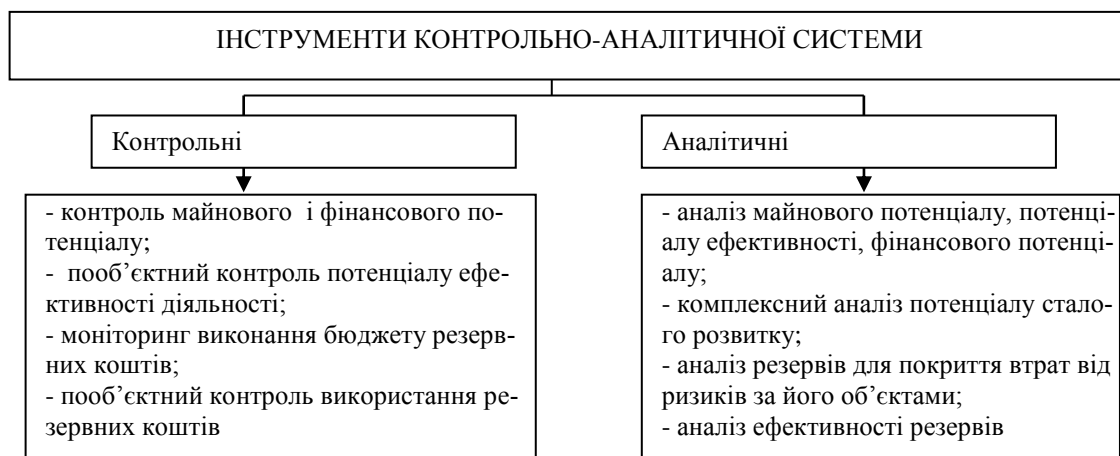

Рис. 1. Структура інструментарію контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств

Всі процедури класифіковані за функціями управління на чотири групи: бухгалтерські (обліково-калькуляційні), аналітичні, контрольні, організаційні (рис. 2). Перша група процедур використовується

на етапі контролю і аналізу потенціалу ефективності діяльності підприємств для вирішення наступних завдань:

- групування витрат методами “характеру витрат”, “за обсягом виробництва”,

“віднесення на собівартість”, “за рівнями управління”, “впливу на ефективність (додану вартість)”, “за рівнями вкладу у фінансовий результат”;

- уточнення розмежування витрат на змінні, постійні і невизначені залежно від типу підприємства і обсягу виробництва на основі моделювання;

- багатоступеневий пооб’єктний розподіл непрямих витрат за видами діяльності, центрами відповідальності та продуктами як бази здійснення контролю;

- уточнення фінансових результатів у звітності з метою наближення їх бухгалтерської оцінки до реального значення.

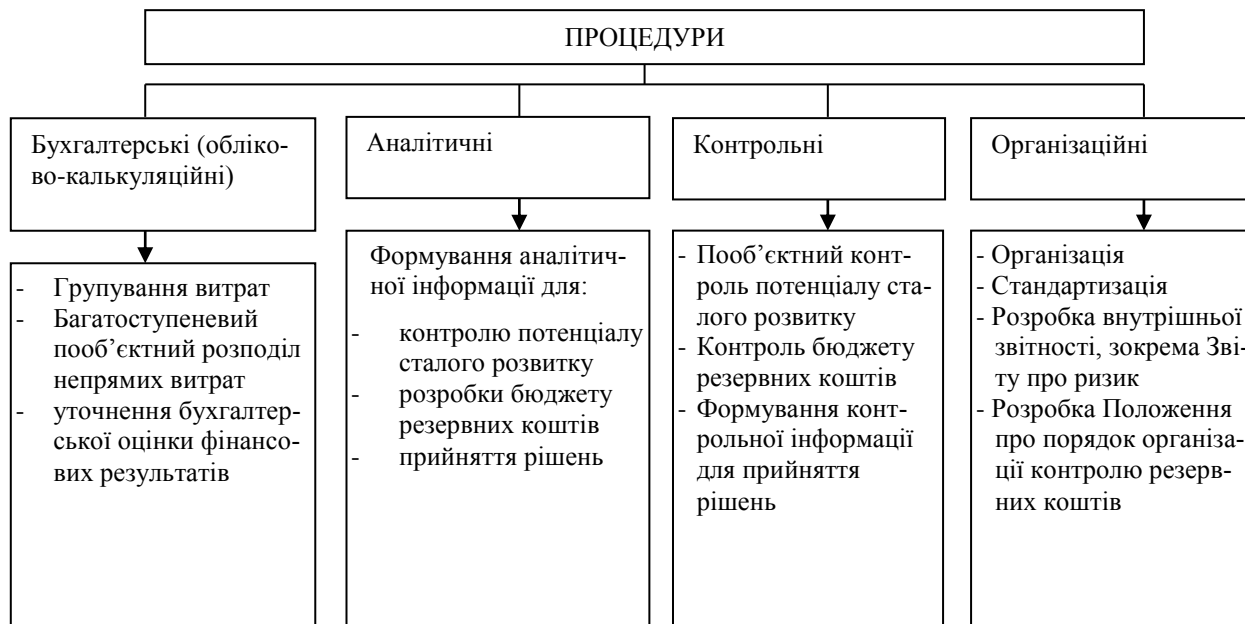

Рис. 2. Структура сукупності процедур в контрольно-аналітичній системі забезпечення сталого розвитку підприємств

Основою організації контрольно-аналітичної системи є методологічне та інформаційне забезпечення, яке реалізується через організаційні моделі: контролю і аналізу майнового потенціалу та потенціалу ефективності, комплексного аналізу економічного потенціалу, аналізу достатності резервів для покриття втрат від ризиків, контролю і аналізу ефективності використання резервних коштів. Для стандартизації контрольно-аналітичної системи в управлінні економічним потенціалом підприємств загальні принципи доповнено принципами орієнтованості на вимоги стандартів, інформаційної єдності, регламентації та моніторингу. З метою дотримання вимог стандартів COSO до відображення інформації щодо ризиків запропоновано порядок підготовки внутрішньої звітності про ризики за реквізитами: вид, об’єкт, причини, фактори, метод оцінки, показник, рівень (прийнятний, виправданий, недопустимий), ступінь впливу, заходи. Для прак-

ложень контрольно-аналітичної системи пропонується скласти внутрішню звітність про ризики та внутрішній нормативний документ «Положення про порядок організації контролю резервних коштів для покриття втрат від ризиків».

Методичне забезпечення контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств визначено як сукупність загальнонаукових і конкретних методичних прийомів і способів системного дослідження з метою вивчення стану об’єкта, формування та використання резервів на покриття ризику. Розвиток теорії, використання пооб’єктної методології та додатково визначених принципів формування контрольно-аналітичної системи забезпечення сталого розвитку підприємств у взаємозв’язку з фундаментальними принципами контролю і аналізу створюють передумови для вдосконалення їх методичних засад. Для цього визначено вимоги до методів,

які використовуються в контрольно-аналітичній системі: 1) використовувати і трансформувати дані бухгалтерського обліку і аналізу, а також модифікувати контрольну інформацію на єдиній методичній основі; 2) можливість на основі дослідження складових потенціалу сталого розвитку оцінювати вплив окремих таких елементів на його зміни, формування й використання; 3) застосовувати аналітичні методи дослідження причинно-наслідкових зв'язків між елементами потенціалу сталого розвитку, а також оцінки його стану, резервів і втрат економічних вигід. Відповідно до цих вимог, сформовано методичне забезпечення контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств, яке включає загальнонаукові методи дослідження, адаптовані до управління сталим розвитком підприємств та спеціальні методи (рис. 3).

Розроблені класифікації (рис. 1-3) складають методологічну основу конт-

рольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств і обумовлюють напрями розробки його ресурсного забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сформульовано постулати, які покладено в основу парадигми контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств. Методологічні засади контрольно-аналітичної системи побудовані на базі наукових підходів (системного, цільового, функціонального, сценарного) та доповнення розробленими положеннями об'єктно-орієнтованого підходу, які дозволяють сформувати його методично-організаційне забезпечення. Об'єкти контрольно-аналітичної системи класифіковано згідно з ціннісною і вартісною концепціями, а також з пріоритетними завданнями управління сталим розвитком підприємств.

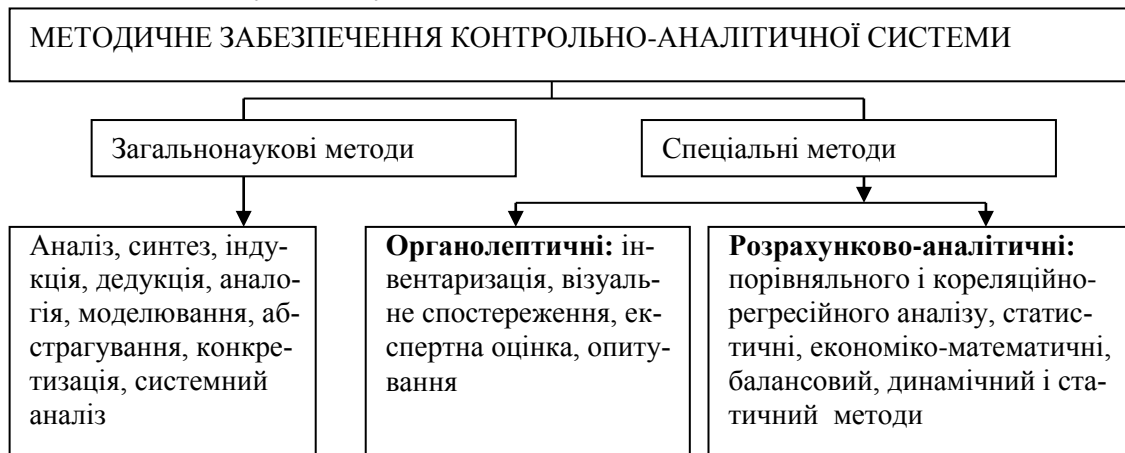

Рис. 3. Структура методичного забезпечення контрольно-аналітичної системи в управлінні сталим розвитком підприємств

Відображений склад процедур, інструментів і методів контролю і аналізу в управлінні сталим розвитком підприємств визначає ресурсне забезпечення контрольно-аналітичної системи. Визначені принципи (орієнтованості на вимоги стандартів COSO, інформаційної єдності, регламентації та моніторингу) у взаємодії з принципами бухгалтерського обліку, фінансової звітності та аналізу є основою

розробки стандарту організації контрольно-аналітичної системи. Методичне забезпечення контрольно-аналітичної системи сформовано в напрямі адаптації існуючих методів контролю і аналізу та розробки нових інструментів з урахуванням специфіки завдань та інформаційних потреб управління сталим розвитком підприємств.

Перспективами подальших дослі-

джень у цьому напрямку є розробка цілісної концепції контрольно-аналітичної системи забезпечення сталого розвитку підприємств.

Література

1. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства / Є.В. Мних, А.Д. Бутко, О.Ю. Большакова, Г.О. Кравченко, Г.І. Никонович; за ред. проф. Є.В. Мниха. – К.: КНТЕУ, 2005. – 232 с.
2. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: [монографія] / Н. Г. Виговська. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
3. Костирко Р.О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація: [монографія] / Р.О. Костирко. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2010. – 728 с.
4. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку: [монографія] / В.Ф. Максимова. – К.: АВРІО, 2005. – 262 с.

Костырко Р. А.

Контроль и анализ в системе управления устойчивым развитием предприятий

В статье обоснованы теоретические, методологические и организационно-методические принципы контрольно-аналитической системы в управлении устойчивым развитием предприятий, адаптированной к условиям неопределенности рыночной среды. Предложено и структурировано ресурсное обеспечение контроля и анализа устойчивого развития предприятий на основе системного подхода. Детализированы процедуры контрольно-аналитической системы на бухгалтерские (учетно-калькуляционные), аналитические, контрольные и организационные.

Ключевые слова: устойчивое развитие предприятий, контроль, анализ, контрольно-аналитическая система, научные подходы, ресурсное обеспечение, инструменты, процедуры, методы.

Kostyrko R.

Control and analysis in system management by steady development of enterprises

Theoretical, methodological and organizational principles of control-analytical systems in a management of enterprises steady development, adapted to the terms of uncertainty of market environment are grounded in the article. The resource providing of control and analysis of enterprises steady development is offered and structured on the basis of the system approach. Itemized the procedures of control-analytical system on book-keeping (registration-calculation), analytical, control and organizational.

Keywords: enterprises steady development, control, analysis, control-analytical system, scientific approaches, resource providing, instruments, procedures, methods.

Рецензент: Чиж В. І. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Контроль і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

5. Мех Я.В. Обліково-аналітична інформація в управлінні внутрішніми резервами (на прикладі підприємств промисловості України): [монографія] / Я.В. Мех. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 553 с.

6. Нападовська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: [монографія] / Л.В. Нападовська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 224 с.

7. Облік, контроль і аналіз у міжнародному бізнесі: управлінський аспект: [монографія] / під заг. ред. проф. Л.О. Сухаревої. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005 – 213 с.

8. Пантелеєв В.П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: [монографія] / В.П. Пантелеєв; Державна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП “Інформ.-аналіт. агенство”, 2008. – 491 с.

9. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології): [монографія] / В.О. Шевчук. – К.: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. – 371 с.

Стаття подана
21.03.2012 р.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МОТИВУЮЧОГО РОБОЧОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПІДПРИЄМСТВІ

Досліджено мотиваційні аспекти взаємодії людини і колективу. Визначено чинники, що впливають на такі характеристики людини, як сприйняття, мотивація, сфера уваги, система оцінок. Встановлено особливість кооперації між членом групи і колективом, яка дозволяє встановлювати довірчі і доброзичливі відносини та сприятливо впливає на мотивацію і працівника, і групи. З метою успішного управління групами працівників, нами досліджено і запропоновано використовувати чинники, які впливають на мотивацію роботи працівника та діяльність підприємства.

Ключові слова: мотивуюче робоче середовище, ефективність, конфлікт, організаційні чинники, група, колектив, мотиви, мотивація персоналу, людський фактор.

Постановка проблеми. Становлення ринку вже сьогодні поставило ряд нових завдань, вирішення яких неможливе на базі старих уявлень, підходів і методів. Особливої гостроти в такій ситуації набули питання перебудови кадрової роботи. У промисловості, як і в інших сферах економіки, проблеми інтенсифікації виробництва, підвищення його ефективності, кращого використання дорогих і дефіцитних кадрових ресурсів вийшли на перший план; вони мають ключове значення для виживання і пристосування підприємств до нової для них економічної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем створення мотивуючого робочого середовища на підприємстві, питань мотиваційного механізму, формування і використання трудових ресурсів зробили такі вітчизняні вчені-економісти, як Д.П. Богиня, О. А. Бугуцький, С.І. Бандур, В.С. Дієсперов, Г. І. Купалова, О. В. Крушельницька, Е.М. Лібанова, М.Й. Малік, В.М. Петюх, І.Х. Степаненко, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та ін. Проте питання забезпечення підприємств кваліфікованими кадрами та їх ефективне використання у сучасних умовах розвитку економіки вивчені недостатньо. Це стосується, насамперед, висвітлення питань створення мотивуючого робочого середовища на підприємствах за умов ринку. Тому дослідження процесів, пов'язаних із формуванням мотивуючого робочого середовища і трудових ресурсів, які б відповідали вимогам ведення сучасного виробництва, та розробка пропозицій щодо ефективного використання праці є актуальним і необхідним завданням розвитку підприємств за умов ринку.

Мета статті – визначити особливості створення мотивуючого робочого середовища на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія людини і колективу підприємства має двосторонній характер: людина своїми діями сприяє вирішенню групових завдань, але і колектив істотно впливає на мотивацію людини, допомагаючи задовольняти його потреби в безпеці, причетності, пошані, самовираженні. В колективах з добрими взаємостосунками, активним внутрішньогруповим життям люди мають краще здоров'я і мораль, більш захищені від зовнішніх дій і працюють ефективно, ніж ті, які знаходяться в ізолюваному положенні, виконують самостійну роботу.

Але колектив підприємства не тільки допомагає людині удосконалювати свої професійні якості. Він міняє його поведінку, мотиваційну сферу, сприяючи висуненню на перший план задоволення інших потреб, мотивів, інтересів в порівнянні з тими, які були у людини раніше.

Мотиваційний аспект взаємодії людини і колективу виявляється таким чином. Під впливом колективу змінюються такі характеристики людини, як сприйняття, мотивація, сфера уваги, система оцінок. Людина розширює сферу своєї уваги за рахунок посилення уваги до інтересів інших членів колективу.

Життя людини залежить від дій його колег і це приводить до істотних змін його поглядів на себе, оточуючих, свого місця в колективі. У колективі людина одержує певну відносну "вагу". Колектив не тільки розподіляє завдання і ролі, але і визначає відносну позицію кожного. Його учасники

можуть робити однакову роботу, але мають при цьому різну "вагу" в колективі.

Колектив допомагає людині знайти нове бачення свого "я". Людина починає об'єднувати себе з групою, і це приводить до істотних змін в його сприйнятті, розумінні свого місця і призначення в житті.

Знаходячись в колективі, беручи участь в обговореннях і у виробленні рішень, людина може генерувати пропозиції й ідеї, які у нього ніколи б не виникали при осмисленні проблеми поодиночі. Ефект дії на людину методу "мозкової атаки", який часто використовується при ухваленні рішень групою, значно активізує його розумові здібності, підвищує творчий потенціал.

Помічено, що в колективі людина більш схильна ухвалювати ризиковані рішення, ніж за ситуації, коли діє один. У ряді випадків ця особливість зміни поведінки людини є джерелом більш дієвої і активної поведінки людей в груповому оточенні.

Ще в 20-х роках ХХ ст. в США на підставі проведених досліджень були зроблені висновки про те, що у присутності інших людей (у складі групи) у людини збільшується швидкість і погіршується якість виконуваної роботи.

Залежно від характеру колективу його вплив на окрему людину може бути і позитивним, і негативним. Згуртований, але не налаштований на конструктивну поведінку колектив може негативно впливати на людину, змушувати її до антисоціальної поведінки. Людина також намагається впливати на групу, робити її більш зручною для себе. Результат такої дії залежить від сили обох сторін і може отримувати характер операції, злиття або конфлікту.

У разі кооперації між членом групи і колективом встановлюються довірчі і доброзичливі відносини, що сприятливо впливає на мотивацію і працівника, і групи. Людина розглядає мету групи, і якщо не вона не суперечить власній, він готовий до пошуку шляхів поліпшення взаємодії, переосмисленню своїх позицій, сприймає рішення групи і готовий підтримувати відносини з нею на взаємовигідній основі.

При злитті людини з групою кожна із сторін розглядає іншу як органічно єдину з нею складову. Людина будує свою мету виходячи з мети групи, в значній мірі підпорядковує власні інтереси груповим, іденти-

фікує себе з колективом. У цьому випадку група бере на себе турботу про людину, розглядає його проблеми і труднощі як свої, прагне сприяти йому в розв'язанні не тільки виробничих завдань, але і особистих проблем.

У разі конфлікту спостерігаються зіставлення інтересів людини і колективу і боротьба між ними за вирішення цієї суперечності в свою користь. Якщо конфлікт породжений організаційними чинниками (відмінністю в поглядах на мету, структуру, взаємостосунки, розподіл ролей в групі), його відносно легко вирішити і він навіть може привести до деяких сприятливих наслідків:

- підвищити мотивацію групи на досягнення мети; група буде виведена із стійкого пасивного стану, отримає додаткову енергію до дії;

- сприяти кращому розумінню відносин і позицій в групі, з'ясуванню працівниками їх ролі і місця в групі, більш чіткому розумінню завдань і характеру діяльності групи;

- активізувати пошук нових шляхів функціонування групи, нових підходів до вирішення завдань, генерації нових ідей, відносин між її членами.

Якщо конфлікт між людиною і колективом породжений емоційними чинниками (недовір'ям, загрозами, страхом, заздрістю, ненавистю, злістю), він слабо піддається усуненню і повинен розглядатися як небажана і негативна форма взаємостосунків.

Кожній людині властива певна мотиваційна структура, яка в конкретній ситуації приводить до цілком певних дій. Те, що ми говорили про окремих людей, застосовно і для мотивації груп, але не повною мірою.

Індивідуальна мотивація не може бути механічно перенесеною на

мотивацію груп. Групи іноді реагують інакше, ніж їх члени. На мотиваційну структуру групи впливають вид діяльності, міра її згуртованості або роз'єднаності, націленість на роботу, мораль, сумніви, які можуть привести до розпаду, зв'язок з причинами, що привели до утворення групи, об'єднуючи її мотиви.

Той, хто працює з колективами і управляє ними, повинен знати джерела їх мотивації і уміти стимулювати мотиви. Мо-

тиви групи ранжуються за ступенем інтенсивності.

Щоб успішно керувати групами, необхідно добре розбиратися в чинниках, які впливають на їх мотивацію. До них відносяться наступні:

1. Кількість членів групи. Оптимальний розмір групи — 5-9 чоловік. В маленьких групах (два - чотири чоловіка) виникає більш складнощів з досягненням згоди, багато часу йде на з'ясування відносин і точок зору. Відносини між учасниками малих груп часто бувають напруженими. Крім того, на мотивацію учасників невеликої групи може впливати стурбованість занадто очевидною персональною відповідальністю за ухваленні рішення.

У великих групах (8-12 чоловік) теоретично збільшується кількість виказуваних точок зору і можливих варіантів ухвалення рішень. Проте через те, що у великій групі неможливо уділити достатньо багато часу і уваги кожному, працівники поводяться більш стримано, замкнено, частина з них відсторонюється від активної участі в роботі групи, вважає за краще "відсидітися за спинами інших".

Подальше збільшення розміру групи ослабляє мотивацію її учасників, усилює тенденцію до розділення групи на частини, появи мети, що не узгоджується, розпаду.

При парній кількості учасників групи може спостерігатися більш напруженості з ухваленням рішень (50 % — за, 50 % — проти), але все-таки, це більш згуртований і дружний колектив в порівнянні з групою, де непарна кількість учасників.

2. Якісний склад групи істотно впливає на її мотивацію і може розглядатися з погляду статі, віку, професії, особових якостей і інтелектуального рівня членів.

Люди більш охоче працюватимуть з колегами, які мають однакові з ними доходи, рівень освіти, систему поглядів на життя, національність. В той же час кращому розв'язуванню проблем сприяє наявність в групі людей різної статі, віку, професій, життєвого досвіду, точок зору на дану проблему.

3. Просторове розташування членів групи також впливає на мотивацію групи:

- у кожного учасника групи повинно бути постійне робоче місце. Людина повинна знати: це його стіл, верстат, робоче місце. Відсутність ясності в цьому питанні пород-

жує безліч проблем і конфліктів в міжособових відносинах в групі;

- у кожного учасника групи повинно бути достатньо багато особистого простору.

Надмірна просторова близькість в розміщенні працівників може породжувати безліч проблем, оскільки людьми не сприймається близька прихильність до них інших людей без урахування віку, статі, загальних симпатій;

- взаємне розташування робочих місць може сприяти розвитку формальних, офіційних відносин (якщо робочі місця відгороджені один від одного) або об'єднання групи, розвитку ініціативи (якщо керівник групи має робоче місце в загальному просторі серед підлеглих).

4. Групові норми — неписані закони і правила поведінки, які поступово складаються в будь-якому колективі. Звичайно вони відносяться до тих сфер діяльності, які не регламентуються адміністрацією і носять стійкий характер. Їх спрямованість залежить від ступеня задоволеності учасників групи своїм положенням

- умовами роботи, оплатою праці, відносинами з керівництвом — і

може сприяти або перешкоджати досягненню мети підприємства.

Підкорення груповим нормам підтримується груповими санкціями — від засобів моральної дії до застосування фізичної сили (в крайньому випадку).

Мотивація групи, ефективність її діяльності залежать від ступеня ухвалення її членами групових норм, що склалися, оскільки щоб знаходитися і працювати в групі, люди до якогось ступеня повинні бути конформістами, тобто пригнічувати особисті точки зору на догоду думці групи.

Менеджер повинен знати, що міра конформізму людини в групі залежить від декількох чинників:

- характеру вирішуваних завдань. Якщо завдання чітко не визначені, не мають однозначної відповіді, не структуровані, то вони примушують людину, яка вирішує їх, більш піддаватися впливу групи;

- кількості членів групи. В невеликій групі однотайність сильно впливає на думку окремої людини. Подальше збільшення чисельності групи ослабляє міра конформізму її учасників;

- частоти контактів групи з керівництвом. Якщо начальник часто привертає групу до процесу ухвалення рішень, кожний

працівник проявлятиме велику міру конформізму.

5. Згуртованість групи — характеристика єдності її членів, узгодженості їх спільної діяльності і міцності взаємостосунків. Учасники згуртованої групи добре мотивовані на колективну роботу. Це підвищує ефективність діяльності всієї підприємства, але тільки якщо мета групи і підприємства узгоджується.

У згуртованій групі підвищуються настрої і задоволеність людей своєю роботою, поліпшуються результати праці, виявляється синергичний ефект спільної діяльності. Але якщо дружній згуртований колектив недостатньо завантажувати роботою і слабо мотивувати на роботу, то він почне розпадатися. Багато часу люди затрачуватимуть на даремні для роботи розмови, перекури, чаювання. При цьому вони можуть відволікати від роботи інших, створюючи в колективі атмосферу неробства і розслаблення.

Якщо мета дружньої, згуртованої групи і підприємства не узгоджується, група може почати протиставляти себе і підприємство, проявляти організаційний сепаратизм, що має такі ознаки:

- група замикається в собі, слабо і невірно реагує на зовнішні сигнали, заперечує критику;
- складається атмосфера конформізму, прагнення підпорядкувати всіх думці більшості, небажання слухати і обговорювати інші думки і точки зору;
- група перестає сприймати і розглядати думки ззовні, якщо вони не співпадають з її думкою.

6. Статуси і ролі членів групи. Статус — це положення, яке посідає людина в системі соціальних відносин групи, колективу. Воно може визначатися досвідом, освітою, інформованістю, віком, посадою, здібностями, розташуванням робочого місця. Залежно від цінностей і норм групи ці чинники сприяють підвищенню або пониженню статусу.

Люди часто оцінюють статус інших не на підставі ретельного аналізу здібностей, а за допомогою зовнішніх символів: розмірів кабінету, назви посади, наявності секретаря, кількості оргтехніки в кабінеті.

Отримання значного статусу в підприємстві саме по собі є найсильнішим мотивуючим стимулом для честолюбних, охочих висуватися співробітників.

Одного разу надавши працівнику певний статус, його буде важко відняти або знизити без загрози демотивації людини. Тому люди в більшості випадків чинять опір змінам на підприємстві, оскільки це загрожує пониженням або втратою з такою працею заробленого статусу.

Для загальної мотивації менеджер повинен вміло впливати на статусне положення учасників групи: не допускати значних відмінностей між формальним або неформальним статусом підлеглих; "притримувати" занадто активних, домінуючих членів групи; намагатися підвищити статус скромних, але цінних співробітників; враховувати, що на мотивацію і поведінку працівників впливає їх статус в колишніх групах, а також очікування вірогідного статусу в інших групах; знати, що занадто велика увага, що приділяється статусу на підприємстві, може негативно позначитися на спілкуванні і співпраці працівників групи.

Роль — це шаблон поведінки, що відповідає певному статусу. Статуси і ролі дуже жорстко визначають поведінку людини в групі, ще більш жорстко, ніж групові норми. У нормально працюючій групі її члени звичайно грають два типи ролей:

- цільові, пов'язані з виконанням посадових обов'язків;
- підтримуючі, направлені на підтримку добрих взаємостосунків, активізацію діяльності в групі.

По можливості слід уникати створення посад з конфліктуючими ролями. Більшість автократичних менеджерів вважає, що для мотивації групи

більш уваги треба звертати на виконання підлеглими цільових ролей, тобто робити упор на виробничу діяльність і ігнорувати соціальні аспекти. У демократично набутованих менеджерів інша точка зору. Вони вважають, що працівникам потрібно виконувати і цільові, і підтримуючі ролі, тобто в своїй роботі більше уваги звертають на соціальні аспекти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Політична й економічна реформи, які здійснюються в країні, не можуть бути ефективно реалізовані без застосування дієвих стимулів до праці та підприємництва у поєднанні з високою організованістю і дисципліною.

Разом з тим останнім часом спостерігається зниження тенденція до інтересу й уваги до проблем праці, аналізу стану і

перспектив розвитку трудової активності, хоча оцінка стану справ у сфері праці – необхідна умова правильного вибору напрямку й методів реалізації заходів з оздоровлення економіки.

В основі причин, які зумовили необхідність перебудови, лежить криза трудової активності. Її суть – відчуження праці, втрата абсолютною більшістю працівників його змістоутворювальної функції. Радикальна зміна ситуації в країні неможлива без зміни ставлення до праці. Для того, щоб розподілити, треба насамперед зробити. Саме тому реальна ефективність будь-яких економічних заходів визначається їх впливом на ставлення людей до праці. Неможливо змінити ставлення до праці декретами і постановами, оскільки це тривалий еволюційний процес, який можна прискорити, тверезо оцінюючи складність ситуації та причини, які її викликали.

Криза праці призвела до того, що деформованими стали конкретні варіанти поведінки людей у сфері виробництва. Позитивна поведінка – покращення свого добробуту й соціального статусу за допомогою підвищення рівня знань і професіоналізму в роботі, сумлінного ставлення до праці – виявлялася часто неефективною, не приводила до бажаних результатів. Становище ускладнюється ще й тим, що більшість управлінських

рішень останніх років мають суто економічний, а часом і чисто технократичний підхід до вирішення проблеми; рідко зважають на соціальні наслідки ухвалених рішень.

Проте мотивація персоналу в будь-якому суспільстві та економічній системі має сутнісний характер і значною мірою зумовлює економіку в країні та рівень її добробуту. Ці та інші фактори визначають актуальність і важливість проблем мотивації персоналу та використання людського фактора в цілому.

Література

1. Гірняк О. М., Лазоновський П.П. Менеджмент: теоретичні основи і практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К.: «Магнолія плюс», Львів: «Новий світ -2000», 2003. – 336 с.
2. Гріфін Р., Яцура В. Основи менеджменту: Підручник / наук. ред. В. Яцура, Д. Одесевич. – Львів: БаК, 2001. – 624 с.
3. Деловое планирование / Под.ред. Попова В.М. – М.: Финанси и статистика, 1997. – 398 с.
4. Завадський Й. С. Менеджмент: Management. – Т. 1. – Вид. 2-е. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. – 542 с.

Лепёхина И. А.

Особенности образования мотивирующей рабочей среды на предприятии

Исследованы мотивационные аспекты взаимодействия человека и коллектива. Определены факторы, которые влияют на такие характеристики человека, как восприятие, мотивация, сфера внимания, система оценок. Установлена особенность кооперации между членом группы и коллективом, которая позволяет устанавливать доверчие и доброжелательные отношения и благоприятно влияет на мотивацию и работника и группы. С целью успешного управления группами работников, нами исследовано и предложено использование факторов, которые влияют на мотивацию работы работника и деятельность предприятия.

Ключевые слова: мотивирующая рабочая среда, эффективность, конфликт, организационные факторы, группа, коллектив, мотивы, мотивация, персонал, человеческий фактор.

Lepohina I.

The peculiarities of the creation of motivating workspace at the enterprise

We investigated motivation aspects of a person and staff interaction. We defined the factors that influence such personal characteristics as perception, motivation, attention range, estimation system. We determined the peculiarity of a person and staff interaction that allows to establish confidential and friendly relationships and influences positively on both personal and staff motivation. For successful staff management we investigated and proposed to consider the factors that influence employee's work motivation and enterprise activity.

Keywords: motivating workspace, effectiveness, conflict, organisational factors, group, staff, incentives, personnel motivation, human factor.

Рецензент: Калінеску Т. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Стаття подана 22.10.2011 р.

ОЦІНЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО І КОМУНІКАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНО-ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто стратегічну мету впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність машинобудівного підприємства, проблематичність врахування впливу всіх внутрішніх та зовнішніх факторів на діяльність підприємства подолано шляхом забезпечення керівництва підприємства достовірною, актуальною та оперативною інформацією для прийняття оптимальних управлінських рішень. Запропоновано новий підхід до формулювання цілей, суть якого полягає в постановці мети не у вигляді статичної величини, а у вигляді динамічної мінливої змінної, тобто визначення цілей не в абсолютних показниках на конкретну дату, а у вигляді безперервного процесу поліпшення.

Ключові слова: мета, стратегія, інформаційно-комунікаційне забезпечення, інноваційна діяльність, підприємство.

Постановка проблеми. Стратегічна мета впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність машинобудівного підприємства визначається його стратегією та визначеними нею місією й головними цілями управлінської діяльності.

Галузь управління нині вважається найскладнішою, так як вплив суб'єкта управління на об'єкт несе інформаційний характер, а предметом управлінської роботи є інформація про внутрішнє та зовнішнє середовище. При тому, що інформація про зовнішнє середовище має фрагментарний та несистемний характер, це ускладнює й процес управління у цілому. Відсутність достовірної й актуальної зовнішньої інформації приводить до того, що проблеми стратегічного розвитку та управління у діяльності підприємств машинобудування не є пріоритетними. Така ситуація значною мірою погіршує конкурентну позицію вітчизняних підприємств [1, с. 124].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що протягом тисячоліть суспільство здійснювало пошук дієвих методів конкуренції. У результаті сполучення різних методик ефективною конкуренції виникло поняття метастратегії. Метастратегія є певною мірою конструктором, і використовуючи деталі його кожна фізична й юридична особа здатна самостійно моделювати власні конкурентні стратегії, що відповідають реальним ризикам та загрозам зовнішнього середовища [2]. Одним з суттєвих компонентів такої стратегії є ін-

формація, оскільки ефективно конкурувати та утримувати лідируючі позиції, досягти стратегічних цілей здатен лише той, хто володіє достовірною і своєчасною інформацією, може отримати її першим щоб застосувати для конкретних дій. Стратегічний менеджмент використовує різні методики інформаційного програмування, тому потребує сучасних інформаційних технологій та потужних інформаційних потоків - саме таке поєднання посилює найбільше отримання конкурентних переваг.

Стратегічний менеджмент формує поведінку підприємства на тривалий період, що передбачає вибір одного з напрямів його розвитку та механізму дії у ринкових відносинах [3, с. 25]. Цей процес включає встановлення тривалих цільових установок з врахуванням внутрішніх можливостей підприємства, а також умов зовнішнього середовища, формування стратегічних завдань та розробка заходів з їх реалізації.

Вітчизняні вчені провели численні дослідження для доведення того, що зовнішні фактори тільки на одну третину визначають фінансове положення та ефективність діяльності підприємства, а основним джерелом проблем є невизначеність мети та прийняття необдуманих рішень, не продумане планування бізнесу, низька ефективність оперативного управління [4, с. 15].

Проблематичність врахування впливу всіх внутрішніх та зовнішніх факторів на діяльність підприємства можна

вирішити шляхом забезпечення керівництво підприємства достовірною, актуальною та оперативною інформацією, що необхідна для прийняття рішень. В зв'язку з цим росте значення інформаційного сервісу для стратегічного менеджменту. Це можливо лише за умов застосування сучасних інформаційних технологій [5, с. 37].

Американські учені У. Кінг та Д. Клїланд досліджували процеси інформаційного забезпечення стратегічного управління, акцентуючи увагу на тому, що інформація має стратегічний характер у тому випадку, коли дані зазнали аналітичної обробки та були підготовлені для стратегічного планування [6, с. 112]. Але цей процес не включає в себе інформацію, яку використовують в управлінні реалізації стратегії, отже, виникає необхідність дослідити інформаційне обслуговування стратегічного управління в методологічному аспекті.

В монографії української вченої У. Пастухової моделювання стратегічного управління підприємством передбачає потребу виділення чотирьох блоків управлінських дій [7, с. 49]. Кожен з блоків передбачає перетворення інформації, що надходить з зовнішнього та внутрішнього середовища, для формування управлінських команд. Так як стратегічний менеджмент характеризують великими обсягами інформації, то для її отримання та перетворення використовують різноманітні інформаційні технології. Вони суттєво змінюють організацію стратегічного менеджменту на підприємстві, скорочують фінансові та трудові витрати на обробку інформації, підвищують точність та оперативність даних.

Мета статті – оцінювання інформаційного і комунікаційного забезпечення стратегічно-пріоритетних напрямів інноваційної діяльності підприємства

Виклад основного матеріалу. Мета діяльності підприємства, як обов'язкова умова ефективного управління, спрямована не тільки на отримання прибутку, але й на отримання бажаного результату в майбутньому, що пов'язано з подальшою діяльністю та станом ринку. Тобто, на

підприємстві визначають оперативні та стратегічні цілі, що формують завдання оперативного та стратегічного планування і управління [8, с. 44].

Визначив головну мету стратегічної діяльності машинобудівного підприємства та місце в ній інформаційних технологій, слід переходити до формулювання стратегічної мети впровадження ІКТ.

Класичні підручники по менеджменту [9, 10, 11, 12, 13, 14] характеризують постановку мети як ефективну, якщо остання:

- конкретна й вимірна;
- охоплює ключові результати;
- важкодосяжна, але реальна;
- чітко визначена в часі;
- безпосередньо пов'язана з рівнем винагороди.

Однак, на думку автора, управління за сформованими в такий спосіб цілям не завжди виправдане, оскільки пов'язане з рядом фундаментальних проблем:

перманентні зміни зовнішнього середовища, що відбуваються із зростаючою швидкістю, не дозволяють застосовувати конкретні й кількісно визначені цілі як основу управління компанією. Орієнтація на мету, що фактично втратила актуальність у зв'язку зі зміною зовнішньої й внутрішньої кон'юнктури, фактично збиває підприємство із правильного шляху розвитку;

квантитативне визначення цілей може бути помилковим, так як у випадку установки недосяжних цілей - знизить ініціативу працівників з її реалізації й обернеться лише погіршенням морального клімату в колективі, а у випадку постановки занадто простих завдань - знизить мотивацію персоналу й не дозволить максимального задіяти внутрішні резерви компанії;

висока ймовірність виникнення конфлікту між стратегічними й операційними цілями - працівники будуть орієнтовані в першу чергу на рішення оперативних завдань у рамках свого структурного підрозділу, які можуть не збігатися з корпоративними цілями, тобто відбувається свого роду підміна цілей.

Пропонується інший підхід до формулювання цілей, що виправляє перераховані вище недоліки традиційного підходу.

Його суть полягає в постановці мети не у вигляді статичної величини, а у вигляді динамічної мінливої змінної, тобто визначення цілей не в абсолютних показниках (певної планки розвитку) на конкретну дату, а у вигляді безперервного процесу поліпшення.

У результаті, не зважаючи на те, що визначена в такий спосіб ціль у принципі фізично не досяжна на певну звітну дату, вона, на думку автора, орієнтує менеджерів і працівників компанії на прагнення до головного - постійного процесу поліпшення для задоволення місії компанії.

У такому випадку мірилом ефективності зроблених компанією кроків на шляху самовдосконалення буде оцінка змін, що відбулися, за період часу в порівнянні з попереднім станом системи щодо стратегічної мети підприємства, тобто відносні показники поліпшення.

Для рішення завдання з формулювання мети впровадження управлінських інформаційно-комунікаційних технологій автором використаний метод декомпозиції стратегічних цілей [15].

У підсумку генеральна мета придбання й впровадження ІКТ на підприємстві є двоякою:

створення єдиного (інтегрованого) керованого інформаційного простору компанії;

підтримка (автоматизація) бізнес-функцій окремих менеджерів і працівників підприємства [16].

Це пояснюється особливостями виникнення й трансформації управлінської інформації, яка, по суті, є субстратом управлінських процесів, аналогічно тому, чим у фізико-хімічних процесах є енергія.

Процеси управління нерозривно пов'язані зі збором, обробкою, передачею й зберіганням інформації, при цьому в управлінській системі інформація постійно циркулює по каналам прямого й зворотного зв'язку, трансформуючись у кожній ланці системи. Оскільки якість управлінської інформації визначається її утриманням, своєчасністю й формою подання, то поліпшення процесів інформатизації може бути досягнуто як за рахунок удосконалення процесів передачі інформації (кому-

нікацій), так і за рахунок поліпшення процесів її збору, аналізу й трансформації [17].

У той же час, виходячи із принципів теорії обмежень, перша фаза мети повинна превалювати над другою й визначати пріоритетність і інтенсивність дій в області автоматизації робочих місць, тому що стратегічна мета процесів інформатизації компанії - досягнення глобального оптимуму, а не локальна оптимізація [18, с. 125].

Отже, глобальна мета впровадження і роботи ІКТ на машинобудівному підприємстві - інформаційне забезпечення управління.

Так, К.С. Жадько [19, с. 19] вказує, що значимість інформаційної системи управління (ІСУ) підприємством полягає в сукупності форм, засобів і методів інформаційного забезпечення процесу управління, що здійснюють своєчасне надходження необхідної інформації для якісного виконання управлінських функцій і прийняття рішень. Сучасні автоматизовані системи, які подають інформацію для управлінського персоналу, відрізняються від традиційних систем управління збільшенням складності системи, появою нових зв'язків, а отже, і нових задач управління. Структура інформаційної системи управління (ІСУ) в кожному підприємстві залежить від багатьох факторів і представлена дихотомією моделі системного аналізу.

Ця взаємодія можлива тільки при використанні відкритих економічних інформаційних систем. Тобто систем, що дозволяють здійснювати інформаційний обмін з іншими інформаційними системами на кожному етапі обробки інформації.

На підставі морфологічного аналізу математичним шляхом, К.С. Жадько доведено, що кількість підсистем ІСУ становить 197, це складає 1050 елементів. До складу ІСУ входить інформаційна система обліку і аудиту (ІСОА), яка за функціональністю має дещо вузькоспеціалізований напрям. Якщо розглядати схематично, то ІСОА виконує лише дві функції управління - облік і контроль.

Але вона представлена майже у всіх підсистемах управління в структурі ІСУ і може використовувати до 129 потенційно

можливих підсистем, що становить в системі управління 65%.

На сьогодні, для вирішення завдань з усіх стратегічно важливих функціональних зон діяльності машинобудівного підприємства існують корпоративні інформаційні системи, що дозволяють автоматизувати оперативне планування, облік та управління діяльністю підприємства [20, с. 83]. В сучасних умовах реалізувати ефективний менеджмент без застосування інформаційних технологій неможливо. Тому розробка та реалізація стратегії розвитку підприємства має здійснюватись разом зі стратегією розвитку належних засобів інформатизації. Сучасні інформаційні технології дають можливість моделювати розвиток підприємства, аналізувати різні напрями його розвитку і оцінити ключові показники діяльності. Водночас, машинобудівне підприємство може вирішити питання інформатизації через розробку власних програмних продуктів, що забезпечують вирішення завдань стратегічного планування та управління або придбати вже існуючі. Проблемність завдань стратегічного управління полягає в необхідності розробки оригінальних програмних продуктів, що здатні автоматизувати вирішення цих проблем. Це працёмісткий та дорогий процес, що вимагає спеціальних знань, тому більшість машинобудівних підприємств не вдаються до автоматизації стратегічних рішень, причому деякі з них реалізують технологію стратегічного управління на базі готових програмних рішень, надаючи перевагу компанії "Expert Systems", що пропонує найповніший комплект засобів автоматизації [21, с. 52-55].

Для вирішення проблем аналітичного блоку пропонують систему "Audit Expert", яка, за даними фінансової звітності виявляє слабкі місця та загрози, надаючи керівникам інформація для прийняття рішень. Система планування маркетингу "Marketing Expert" забезпечує порівняльний аналіз діяльності зі збуту порівняно з конкурентами, визна-

чення прибутковості різних сегментів ринку, частку на ринку даного підприємства та темпи його зростання, розраховувати планову дохідність, витрати та рентабельність підприємства. Блок розробки стратегії реалізують за допомогою системи прогнозування зміни важливих факторів розвитку підприємства від компанії "Forecast Expert", що дає можливість передбачити попит на продукцію підприємства, обсяги продажу та доходів, курси валют, акцій та інше. З врахуванням прогнозу система "Marketing Expert" допомагає сформулювати й оцінити варіанти стратегії розвитку підприємства, сформулювати цілі. Застосування загальноприйнятих аналітичних методів (сегментний, GAP-, SWOT- та Portfolio-аналізи) сприяє розробці оптимальної стратегії підприємства, оцінці ризиків та розрахунку планових фінансових результатів. Планування як процес забезпечення поставлених цілей вирішується за допомогою системи "Project Expert". Ця система може створювати і аналізувати фінансовий стан підприємства, описувати плани виробництва та збуту, цінову політику, витрати на придбання ресурсів, розробляти інвестиційні плани або плани модернізації виробництва, визначати фінансову ефективність проектів та реакцію на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, розробляти бізнес-плани та ін. Блок реалізації стратегії, оцінки та контролю забезпечує поточний аналіз фінансово-господарчої діяльності машинобудівного підприємства. Його можливо здійснити завдяки системі "Audit Expert"; аналіз зміни ринкового оточення та прибутковості його сегментів – шляхом використання систем "Marketing Expert" та "Sales Expert", контроль відповідності планових та фактичних грошових потоків підприємства забезпечує "Project Expert" [22, с. 262-269].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Авторами зроблено висновок, що не зважаючи на наявність на сьогодні значної кількості програмних

продуктів, спрямованих на комплексне вирішення проблем інформаційно-комунікаційного забезпечення підприємств промисловості, на більшості з підприємств засоби ІКТ використовуються недостатньо. Проведене дослідження свідчить, що на переважній більшості досліджених підприємств машинобудування ІКТ використовуються тільки в сфері бухгалтерського обліку, планування та забезпечення внутрішнього документообігу. На двох з досліджених підприємств ІКТ охоплені тільки процеси бух обліку. Тільки на двох з досліджених підприємств ІКТ охоплені більше ніж половина з основних функціональних зон.

Зазначимо, що саме системи взаємовідносин з клієнтами, управління ресурсами, прийняття рішень, інформаційної безпеки, які є базовими для впровадження інноваційних процесів, в найменшому ступені охоплені засобами ІКТ.

Проведений докладний аналіз інфраструктури інформаційно-комунікаційної діяльності на прикладі підприємства машинобудівної галузі дозволив зробити висновок, що Рух інформації всередині підприємства здійснюється в основному на паперових носіях, що тягне за собою багаторазове дублювання інформації на різні засоби переробки інформації, вповільнення швидкості інформаційних потоків. Загальносистемна швидкість інформаційних потоків низька (більше 1 дня), при цьому швидкість руху інформації на окремих ділянках неоднакова. Рух в основному уповільнюється на рівні переробки інформації, що займає більше 1 дня в 70% всіх відділів підприємства. Дані обставини позначаються на оперативності прийняття управлінських рішень вищим рівнем менеджменту. Управлінські рішення в компанії приймаються на основі недостатньо надійної інформації, оскільки вже на рівні майже всіх джерел інформації вона характеризується як недостатньо надійна.

Література

1. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Мельниченко Світлана Володимирівна ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2008. - 554 арк.
2. Парадокс производительности информационных технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.um777.narod.ru.
3. Информационные технологии управления : учеб. пособие для вузов / под ред. Г.А. Титоренко. – 2-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 439 с.
4. Ступакова М. Информационные технологии стратегического управления бизнесом / М. Ступакова // Финансовая газ. ЭКСПО. – 2001. – № 10 (44). – С. 15.
5. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Мельниченко Світлана Володимирівна ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2008. - 554 арк.
6. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика / У. Кинг, Д. Клиланд. – М. : Прогресс, 1982. – 397 с.
7. Пастухова В.В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність : монографія / В.В. Пастухова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 302 с.
8. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Мельниченко Світлана Володимирівна ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2008. - 554 арк.
9. Дафт Р. Л. Менеджмент / Р. Л. Дафт. – СПб: «Питер», 2002. – 231 с.
10. Костров А. В. Основы информационного менеджмента / А. В. Костров. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 187 с.
11. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: пер. с англ.- М.: "Дело", 1992. – 456 с.
12. Олдкорн Р. Основы менеджмента / Р. Олдкорн. – М. : «Финпресс», 1999. – 341 с.

13. Роббинс СЛ., Коултер М.В. Менеджмент. – М.: «Б.С.Г.-Пресс», 2004. – 154 с.

14. Druker Peter F., The Practice of Management, New York: Harper & Brothers, 1954.

15. Федоров Б. Менеджмент внедрения информационных технологий в систему управления предприятием [Электронный ресурс] / Б. Федоров, В. Макаренко. – Режим доступа : www.cfin.ru/itm/it_eval_meths.shtml.

16. Шуть О.Н. Информация как экономический ресурс [Электронный ресурс] / О.Н. Шуть. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/bandurin/article/sbrn02/09.shtml>.

17. BS Integrator. Комплексная система управления предприятием [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.BSU.com.ua.

18. Плескач В. Л. Информационные технологии та системи / В. Л. Плескач,

Ю. В. Рогушина, Н. П. Кустова. – К. : Книга, 2004. – 519 с.

19. Організаційно-методичні засади інформаційного забезпечення управління підприємствами: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 [Електронний ресурс] / К.С. Жадько; Нац. металург. акад. України. — Д., 2004. — 19 с.

20. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Мельниченко Світлана Володимирівна ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2008. - 554 арк.

21. Сакалош Т. В. Ринок інформаційно-комунікаційних технологій: особливості, структура, чинники / Т. В. Сакалош // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 6 (40). – С. 52–55.

22. Сакалош Т.В. Ринок інформаційно-комунікаційних товарів та послуг: структура, аналіз та вивчення попиту / Т. В. Сакалош // Економічний вісник НТУУ „КПІ”. – 2007. – № 4. – С. 262–269.

Надён А. А., Долгих В. В.

Оценка информационного и коммуникационного обеспечения стратегически приоритетных направлений инновационной деятельности предприятия

В статье рассмотрены стратегические цели внедрения информационно-коммуникационных технологий в деятельность машиностроительного предприятия, проблематичность учета влияния всех внутренних и внешних факторов на деятельность предприятия преодолено путем обеспечения руководства предприятия достоверной, актуальной и оперативной информации для принятия оптимальных управлинських решений. Предложен новый подход к формулированию целей, суть которого заключается в постановке цели не в виде статической величины, а в виде динамической меняющейся переменной, т.е. определение целей не в абсолютных показателях на конкретную дату, а в виде непрерывного процесса улучшения.

Ключевые слова: цель, стратегия, информационно-коммуникационное обеспечение, инновационная деятельность, предприятие.

Nadyon G., Dolgikh V.

Information and communication evaluation of strategic-priority innovation activity

The article deals with the strategic goal of implementing information and communication technologies in building enterprise activity, the difficulty of taking into account the influence of internal and external factors for enterprises overcome by providing the management accurate, current and operational information for making optimal decisions upravlinskyh. A new approach to the formulation of objectives, the essence of which lies in setting goals not as a static value, but as a dynamically changing variable, ie, setting goals is not in absolute terms for a specific date, and as a continuous process improvement.

Keywords: objective, strategy, information komunikatsine security, innovation, enterprise.

Рецензент: Калінеску Т. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

Стаття подана
22.05.2012 р.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ: АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНІСТІ ПІДГОТОВКИ І ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

У статті розглянуто проблеми професійної підготовки і перепідготовки персоналу для підприємств. Запропоновано впровадити Програму спільної професійної навчальної діяльності на хімічних підприємствах регіону - «Малу академію хімічного профілю» та створити спеціальний фонд «Group DF», який буде призначатися для впровадження розробок ученими різних факультетів інститутів та наскрізної підготовки майбутніх спеціалістів. Досліджено організацію професійного навчання на виробництві ПрАТ "Сєверодонецьке об'єднання "Азот".

Ключові слова: кластер, хімічне підприємство, підготовка, перепідготовка, трудові ресурси, персонал, кадри, фахівці, кваліфіковані працівники, наскрізне професійне навчання, «Group DF».

Постановка проблеми. Однією з основ ефективного функціонування будь-якого підприємства є забезпечення професійно-кваліфікаційного рівня його персоналу. Специфіка підприємств хімічної промисловості пред'являє високі вимоги до кваліфікації кадрів, що обумовлене високим технічним рівнем, технологічною складністю виробництва і безперервними виробничими процесами. У свою чергу, недостатній професіоналізм робітників, фахівців і керівників може стати не лише очевидним гальмом технічного прогресу і зростання ефективності, але і перетворитися на основний чинник ризику, можливості аварій з тяжкими наслідками, враховуючи високу насиченість території регіону хімічними підприємствами. Тому на підприємствах хімічної промисловості виникає гостра потреба в сучасних висококваліфікованих працівниках.

Питання підготовки в Україні кваліфікованої робочої сили, як у системі професійної освіти, так і на виробництві стає досить значущим для забезпечення конкурентоспроможності і стійкого розвитку підприємств хімічного комплексу.

Про важливість професійного розвитку свідчить той факт, що провідні зарубіжні компанії витрачають на професійне навчання і підготовку кадрів на виробництві значні кошти – до 10% фонду оплати праці [1]. Ці кошти розглядаються не як додаткові витрати, а як інвестиції, які в майбутньому забезпечать зростання прибутку. В Україні це значення складає 2% від фонду оплати праці, при цьому

щомісячні витрати на професійне навчання одного працівника складають менше двох гривень [2].

Періодичність підвищення кваліфікації в середньому по Україні все ще залишається більш ніж удвічі нижче нормативної, а в окремих галузях – в 10 і більше разів. У країнах ЄС періодичність підвищення кваліфікації працівників складає 3-5 років, в Японії – близько 1 року [3].

Приведені факти свідчать про те, що рівень кваліфікації значної кількості працівників в нашій країні не відповідає вимогам сучасного виробництва, а система професійної підготовки кадрів потребує подальшого розвитку і вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності розвитку персоналу і професійного навчання висвітлені в роботах багатьох українських і російських учених: О.В. Александрова, Л. М. Гатовського, О.Г. Журавльова, Е.П. Качан, А.Я. Кибанова, О.В. Крушельницької, Г.О. Ковальова, Д.П. Мельнічук, В.В. Музиченко, Я.Р. Рейльян, В.А. Розанова, В.П. Чичканова, Д.Г. Шушпанова, Г.В. Щєкіна й ін. Не дивлячись на наявність відповідних регулюючих законодавчих актів, розроблених методик і наукових досліджень в області підготовки і підвищення кваліфікації персоналу, традиційна система професійного навчання не здатна створити умови для швидкої, гнучкої і якісної підготовки кадрів, а це зумовлює подальший пошук шляхів організації професійного навчання з врахуванням потреб

конкретного підприємства і ситуації на ринку праці.

Серед основних недоліків вітчизняної системи професійної освіти і підготовки кадрів - відсутність цілеспрямованої державної стратегії і політики у сфері професійної підготовки кадрів з урахуванням галузевої і територіальної специфіки.

Для сприяння підприємствам в організації професійного навчання працівників необхідно організувати роботу по вивченню потреб ринку праці в кваліфікованих кадрах і, відповідно, сформувати напрями профільної підготовки, відновити систему професійної орієнтації молоді, що вчиться, об'єднавши зусилля навчальних закладів і працедавців.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність професійної спрямованості підготовки кадрів для хімічного підприємства за рахунок профільної освіти, за участю підприємств в підготовці і перепідготовці фахівців для власних потреб.

Виклад основного матеріалу. На території Луганщини виділяються шість спеціалізованих економічних районів, які зараз прийнято називати кластерами. Ведучим є Северодонецько-Лисичанський кластер, спеціалізація якого – нафтопереробна і хімічна промисловість. Зниження обсягів виробництва, погіршення умов і якості зайнятості привели до втрати раніше створеного кадрового потенціалу хімічних підприємств регіону. На думку фахівців, промисловий інвестор може зіткнутися в Луганській області з дефіцитом підготовлених працівників. Виявилось, що за останні роки їх сотнями вербували на роботу до Росії і країн Далекого зарубіжжя, де зосереджено хімічне виробництво. Повернути працівників назад в те ж час неможливо – багато хто вже підписав довгострокові контракти, а для підготовки кваліфікованого працівника, потрібні час і фінансові інвестиції. Тому зараз хороших, кваліфікованих робітників мають ті підприємства, які готові інвестувати в «людський капітал», навчати і «ростити» власні кадри з урахуванням стратегічних планів розвитку свого підприємства.

За роки незалежності в країні стався перекид у сфері підготовки кадрів, розрив між попитом і пропозицією робочої сили. На українських підприємствах хронічно не вистачає кваліфікованих робітників по виробничих професіях, зокрема робітників з інструментом - 22% від спільної кількості вільних робочих місць, по обслуговуванню, експлуатації і контролю за роботою технологічного устаткування, машин - 16% [4]. Насторожує той факт, що число фахівців, що закінчили вуз у 2010 році в 2 рази вище, ніж у 2000 році. Така тенденція ілюструє проблему можливого перенасичення ринку праці людьми з повною вищою освітою, яка в недалекому майбутньому, ймовірно, приведе до істотного спотворення структури пропозиції робочої сили. Звідси має місце отримання тільки робочого місця фахівцями тих, що закінчили ВУЗ, на підготовку якого витрачені як державні, такі й особисті кошти. А це є неефективним в умовах ринкових стосунків. Тобто, щоб отримати інженерну або керівну посаду молодий фахівець повинен пропрацювати на робочому місці 2-5 роки, за цей час потрапити до резерву кадрів на керівні посади і то це не означає, що йому «світить» підвищення по кар'єрних сходах. Така ситуація складається як з випускниками технікуму так і з випускниками інституту хімічних спеціальностей. Це приводить до отримання мінімуму заробітної плати і як результат - випускники вищих навчальних закладів отримують низькооплачувану роботу, у них немає матеріальної зацікавленості продовжувати там роботу, адже у багатьох створюється нова сім'я, з'являються діти, проблеми з житлом, оплатою комунальних послуг та ін. У пошуках великих заробітків багато фахівців просто вирушають з цього підприємства.

Більш того, частка оплати праці на одиницю реалізованої продукції хімічного виробництва в 2010 році склала 7,8%, тоді як в європейських країнах цей показник складає більше 30%. Подальше стимулювання підприємств за рахунок дешевої робочої сили витісняє кваліфікованих робітників на зарубіжні ринки, знижує стимули персоналу до праці, а також скорочує за-

цікавленість працедавців у модернізації виробництва.

Вирішення проблеми підготовки кадрів для хімічних підприємств можливо за рахунок перебудови системи освіти, переходу на нові організаційні і методологічні форми підготовки фахівців на основі тісної інтеграції науково-технічного і виробничого потенціалів.

Ринок праці сьогодні диктує впровадження нових підходів до підготовки фахівців. Мотивація в здобуванні професійної освіти в нашій країні просто катастрофічно падає. Завдання першочергової ваги полягає в тому, щоб підняти престиж робочих професій, змінивши стосунки суспільства до робочих спеціальностей, у тому числі і в ЗМІ. У висококваліфікованого робітника має бути гідна заробітна плата, нормальні умови праці, можливості професійного і соціального зростання, певні соціальні гарантії. Цю ситуацію можна виправити, встановивши систему взаємодії і співпраці з'єднавши інтереси держави, освітніх установ і працедавців.

На початок навчального року в Україні здійснюють освітню діяльність 991 професійно-технічний навчальний заклад, із загальним контингентом учнів, слухачів більше 406 тисяч осіб [4]. На підставі отриманих ліцензій, кваліфікованих робітників готують більше 1 тис. відомчих і приватних навчальних закладів. До професійно-технічної освіти відноситься і система професійного навчання кадрів на виробництві, в якій щорічно навчається більше 1,1 млн. працівників підприємств і організацій, в т.ч. близько 20 тис. незайнятого населення за направленням служб зайнятості.

Не дивлячись натакий потужний потенціал, розгалужену багаторівневу систему надання освітніх послуг населенню, професійно-технічна освіта не здатна вирішити ключову проблему – привести підготовку кваліфікованих робітників в професійно-технічних навчальних закладах відповідно до потреб ринку праці. Необхідна оптимізація ме-

режі професійно-технічних навчальних закладів різних типів, професійної спрямованості і форм власності з урахуванням демографічних прогнозів, регіональної специфіки і потреб ринку праці.

Вперше за роки незалежності для підготовки робочих професій, підприємства отримали Державну цільову програму розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки [5], об'єм фінансування якої більше 3,5 млрд. гривень. Другою новацією в професійно-технічній освіті є створення Національної рамки кваліфікацій [6]. Виконання Програми забезпечить: створення системи якості професійно-технічної освіти, модернізацію фінансового забезпечення і управління професійно-технічною освітою, підвищення престижності робочих професій, вдосконалення мережі професійно-технічних навчальних закладів шляхом їх укрупнення і спеціалізації.

Важливо також встановити систему взаємодії і співпраці шкіл та установ професійного навчання всіх рівнів в реалізації навчальних програм профільної підготовки учнів шкіл, можливо через мережу міжшкільних учбово-виробничих комбінатів. Немало молодих людей витратили час і гроші на отримання професій, але ринок не має на них попиту, внаслідок чого вони вимушені були перекваліфіковуватися і переучитися, щоб не залишитися без роботи. Учні та їх батьки повинні володіти повною інформацією про перспективні потреби ринку праці, про систему професійної й вищої освіти, щоб з урахуванням цієї інформації вибрати напрям профільної підготовки в школі для кожного учня відповідно до його індивідуальних схильностей і здібностей.

Для вирішення цього завдання пропонується реалізувати проект профільного навчання на базі багатобічної співпраці "школа – училище – ВНЗ – підприємство". Раніше вже були спроби такої співпраці. Проте з розвалом Союзу ця робота перейшла на задній план. А на

сьогодні, у зв'язку з приватизацією, ліквідацією і перепрофілювання багатьох підприємств, цей ланцюжок був загублений. Тому головна метапрограми безперервної освіти – підготовка якісних фахівців, які отримуватимуть максимум знань і навиків, починаючи зі школи, забезпечують безперервний приток висококваліфікованих фахівців, адаптованих до роботи на хімічному виробництві. Для вирішення даної проблеми, на нашу думку, необхідна розробка механізму взаємозв'язку шкіл, ПТУ, ВНЗ і підприємств, що дозволяє ВНЗ проводити моніторинг ринку праці, прогнозувати потреби підприємств і готувати фахівців з урахуванням цих потреб і закономірностей розвитку підприємства.

Навчання старшокласників у профільних класах ліцею – перший ступінь програми безперервної освіти "школа - училище - ВНЗ - підприємство", дасть можливість поглибленого вивчення предмету, направлене на розвиток інтелекту, знайомство з хімічним виробництвом і професією хіміка. Як відзначають керівники багатьох підприємств, українські школярі досить здатні добре підготовлені теоретично, але практично вони не бачать лабораторій, не мають можливості самостійно проводити дослідження. Важливою умовою успіху в організації профільної підготовки учнів є співпраця з установами професійної освіти. Для інтенсивнішого і ефективнішого вивчення хімії в середній школі компанією «Group DF» (Дмитра Фірташа) буде профінансовано видання нового підручника і створення фільмів, що наочно пояснюють роль хімії в житті людини, а також складні хімічні реакції. У зв'язку з цим школи, які підготували призерів Всеукраїнської олімпіади по хімії і ПТУ, які готують фахівців для хімічної промисловості, отримають нові хімічні лабораторії. Крім того, вчителі хімії, які підготували переможців олімпіади, протягом наступного навчального року отримуватимуть учительську стипендію, засновану «Group DF».

Другий ступінь програми безперервної освіти «школа-училище-ВНЗ-підприємство» – робота зі студентами, яка в профільних ВНЗ будується за декількома напрямками: іміджеві й профорієнтаційні заходи, мотивація талановитих студентів, цільова спонсорська допомога, проходження практики на виробничих об'єктах. У підтвердженні вищенаведеного, планується, що на хімічних підприємствах промисловою групою «Group DF» буде створено спеціальний фонд, який буде призначений для впровадження розробок ученими хімічного факультету Національного технічного університету, Харківського політехнічного інституту, а також Технологічного інституту СХУ ім. В. Даля.

Закінчивши профільний ВНЗ і витримавши конкурсний відбір, молодий фахівець приходить на підприємство з прикладними знаннями і навиками, завдяки яким може легше адаптуватися на виробництві. При цьому освіта його продовжується, під керівництвом виробників-наставників він посягає практичну сторону своєї професії, набуває якостей, які дозволяють йому зростати як професіоналові. Це третій ступінь. Саме молодим фахівцям передбачені адаптаційні курси, програми навчання і наставництва, участь в науково-технічних конференціях і багато що інше – робиться все, щоб кожен новий співробітник міг повною мірою розкрити свій професійний і творчий потенціал.

Розробка механізму взаємозв'язку школи, вузів і підприємств, буде направлена на розвиток партнерських зв'язків, що включають: залучення школярів до спільної роботи з ученими і фахівцями-виробничниками, здійснення спільних наукових проектів; створення сучасних профільних навчально-практичних центрів; впровадження ефективних форм мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності; надання цільової спонсорської допомоги талановитим учням, студентам, педагогам; скорочення термінів адаптації випускників ВНЗ до

конкретних виробничих умов; вклад підприємств у модернізацію навчального устаткування; участь професіоналів у процесі навчання. Програма спільної професійної освітньої діяльності дасть можливість створити фірмове навчання «Малу академію хімічного профілю» — ефективний ланцюжок поетапною, починаючи зі школи, підготовки фахівців для хімічних підприємств.

Іншим не менш важливим напрямом подолання дефіциту робочих кадрів і підвищення професійного рівня працівників є навчання персоналу на виробництві. В той же час об'єми цього навчання залишаються незначними. У 2010 р. кількість працівників, які пройшли професійне навчання і підвищення кваліфікації, складала 1160,4 тис. осіб, або 10,6% від облікової чисельності штатних працівників. Зі всієї кількості працівників, які минали навчання протягом 2010 р., професійну підготовку і перепідготовку отримали 216,5 тис. осіб, або всього 2,0% облікової кількості штатних працівників. Підвищення кваліфікації за різними формами навчання (на виробничо-технічних курсах, курсах цільового призначення, через стажування, спеціалізацію, довгострокове і короткострокове навчання) в 2010 р. в Україні минули 943,9 тис. осіб, або 8,6% облікової кількості штатних працівників підприємств [4].

Мета створення в Україні ефективної системи професійного навчання персоналу на виробництві, яка сприятиме підвищенню якості робочої сили до рівня міжнародних вимог, передбачає Закон України "Про професійний розвиток працівників" [7]. Законом введені нові поняття, такі як неформальне професійне навчання працівників, формальне професійне навчання працівників, підтвердження кваліфікації працівників, а також визначені правові, організаційні і фінансові основи функціонування системи професійного розвитку співробітників, проведення їх атестації.

Серед підприємств, які успішно використовують механізм соціального партнерства в організації професійного навчання на виробництві, ПрАТ "Севєродонецьке об'єднання "Азот". Система підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів ПрАТ "Севєродонецьке об'єднання "Азот" здійснюється згідно законодавчій базі, що діє, за стандартом, складеним на підставі "Типового положення про безперервне професійно-економічне навчання" і регламентується положеннями про професійну підготовку кадрів [8, с. 142]. Ця система встановлює форми і методи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів, направлені на підвищення якості професійного складу працівників, готують кадровий резерв керівників структурних підрозділів підприємства.

Визначення потреби в навчанні, розвитку і постійному підвищенні знань і компетенції, входить у функції відділу кадрів і Навчального центру. Необхідність навчання визначається на основі заявок керівників структурних підрозділів. Стимулювання професійної підготовки персоналу організацій регулюється Законом України «Про оподаткування прибутку на підприємствах», яким передбачено, що витрати на вказану діяльність можуть включатися у валові витрати у розмірі 3% фонду оплати праці звітного періоду [9].

Професійним навчанням на підприємстві щорік охоплюється 2-3 тисячі осіб. Навчальний центр не лише організовує навчальний процес на «Азоті», але й надає освітні послуги стороннім організаціям, юридичним і фізичним особам відповідно до ліцензії. Для забезпечення потреб підприємства в кваліфікованих кадрах створені і функціонує сучасна навчальна база – 17 обладнаних всім необхідним спеціалізованих навчальних кабінетів. За шістьдесятирічний період своєї роботи, Учбовим центром було підготовлено близько 200 тисяч осіб, у тому числі представників

ближнього і далекого зарубіжжя. Це був перший в країні спеціалізований навчальний центр, де не лише проводилося навчання фахівців, але і розроблялася нормативно-технічна документація для хімічної галузі.

ПрАТ "Севєродонецьке об'єднання Азот" укладає довгострокові договори з вищими і середніми навчальними закладами про підготовку молодих кваліфікованих кадрів за профілем підприємства. На підприємстві створені філії кафедр Технологічного інституту СНУ ім. В. Даля (м. Севєродонецьк). Практикується виїзний захист дипломних проектів на підприємстві, що дозволяє найкраще відбирати молодих фахівців для роботи на підприємстві. Навчальний центр організовує і проводить виробничу практику студентів вузів, технікумів і училищ, що вчать, на підставі договорів, у'язнених з начальними закладами і відповідно до "Положення про виробничу практику студентів" СТП 3-163-2007. Тільки за останніх 5 років на «Азоті» різні види практики минули більше 6,6 тисяч осіб.

Розвиток нафтохімічного виробництва в регіоні на базі Севєродонецького «Азоту», створення центру хімічної науки, так званої «силіконової технологічної долини» України, на базі науково-дослідних і навчальних закладів міст Севєродонецька і Рубіжного, дасть можливість зберегти кадри, з подальшим перенавчанням частки персоналу, відновити величезний науковий і кадровий потенціал, залучати молодих учених.

Для підприємства підвищення професійного рівня кадрів відібується насамперед на зростанні продуктивності праці, підвищенні якості і конкурентоспроможності продукції, зниженні рівня травматизму. Для працівника зацікавленість в професійному розвитку і підвищенні кваліфікації полягає у зростанні заробітної плати (після підвищення розряду, категорії), просуванні після служби, підвищення конкурентоспроможності і мобільності на ринку праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Специфіка підприємств хімічної промисловості пред'являє підвищені вимоги до кваліфікації кадрів, оскільки їх недостатній професіоналізм може стати не лише очевидним гальмом технічного прогресу, але і перетворитися на чинник ризику аварій з тяжкими наслідками.

2. Очевидно, що в підвищенні якості робочої сили зацікавлені держава, підприємство і сам працівник. В умовах підвищення конкуренції, серйозних змін в соціальних стосунках між працівниками, працедавцями і державою необхідно радикально переглянути механізм партнерства у сфері професійного навчання.

3. Працедавці спільно з державними органами повинні брати участь в моніторингу ринку праці і прогнозуванні його розвитку, формувати соціально-економічне замовлення на підготовку фахівців (у тому числі перелік спеціальностей для установ професійної і вищої освіти), а також брати участь у фінансуванні навчання працівників.

4. Розробка механізму взаємозв'язку школи, вузів і підприємств, дозволить навчальному закладу прогнозувати потреби підприємств і готувати фахівців з врахуванням цих потреб і закономірностей розвитку підприємства. Багатоступінчаста програма профільної підготовки персоналу «школа-училище-ВНЗ-підприємство» забезпечить тісну взаємодію системи освіти і виробництва, а на цій базі створити фірмове навчання - «Малу академію хімічного профілю».

4. Система професійного розвитку персоналу на виробництві мають бути безперервними і відповідати сучасним вимогам (при фінансовій підтримці як держави, так і самих підприємств). «Навчання впродовж життя», як один з принципів процесу Болонського, розкриває цей механізм взаємодії між системою освіти і підприємством, що вимагає подальшого дослідження і вивчення цієї проблеми.

Література

1. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу: навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2002. - 351 с.

2. Праця України: Статистичний збірник. – К.: Державній комітет статистики України, 2007.

3. Праця України: Статистичний збірник. – К.: Державній комітет статистики України, 2008.

4. “Статистичний щорічник України за 2010 рік”. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://library.oseu.edu.ua/docs/StatSchorichnyk%20Ukrainy%202010.pdf]

5. Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки. Ухвала КМ., Програма від 13.04.2011 № 495. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/

6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінет

Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п].

7. Закон України “Про професійний розвиток працівників” від 12.01.2012 № 4312-VI. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/]

8. Управління ресурсами підприємства: методичні підходи та досвід у хімічній промисловості: монографія/ Г.З. Шевцова, Т.А. Петешова, Н.В. Швець, О.О. Хандій, Є.В. Іванова, Д.О. Попов, О.В. Браславська, І.М. Бугайова. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 212 с.

9. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28.12.1994 № 334/94-ВР. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws].

Снопенко Г.Г., Бугаєва И.Н.

Обеспечение предприятия трудовыми ресурсами: аспект профессиональной направленности подготовки и переподготовки персонала в условиях современных экономических изменений

В статье рассмотрены проблемы профессиональной подготовки и переподготовки персонала для предприятий. Предложено внедрить Программу совместной профессиональной учебной деятельности на химических предприятиях региона - «Малую академию химического профиля» и создать специальный фонд «Group DF», который будет предназначаться для внедрения разработок учеными различных факультетов институтов и сквозной подготовки будущих специалистов. Исследовано организацию профессиональной учебы на производстве ЧАО "Северодонецкое объединение "Азот".

Ключевые слова: кластер, химическое предприятие, подготовка, переподготовка, трудовые ресурсы, персонал, кадры, специалисты, квалифицированные работники, сквозная профессиональная учеба, «Group DF».

Snopenko G., Bugayovoy I.

Providing of enterprise labour resources: aspect of the professional orientation of preparation and retraining of personnel in the conditions of modern economic changes

In the article the problems of professional preparation and retraining of personnel are considered for enterprises. It is suggested to inculcate Program of joint professional educational activity on the chemical enterprises of region - the «Small academy of chemical type» and to create the special fund of «Group DF», that will target at introduction of developments the scientists of different faculties of institutes and through preparation of future specialists. Organization of professional study is probed on a production CHAO the "Severodonetsk association "Nitrogen".

Keywords: cluster, chemical enterprise, preparation, retraining, labour resources, personnel, shots, specialists, skilled employees, through professional studies, «Group DF».

Рецензент: Даніч В. М. – д.е.н., професор, декан факультету менеджменту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

*Стаття подана
13.04.2012 р.*

ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ СИСТЕМ З АКТИВНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається структура потенціалу систем з активними елементами з погляду цілей управління. У розширювальному розумінні потенціал предстает комплексним, багатоваріантним, стохастичним параметром системи, що відображає діалектику її внутрішніх станів при взаємодії із зовнішнім оточенням. Класифікація видів потенціалу повинна починатися з виділення позитивного і негативного потенціалу з погляду корисної функції системи, а так само активного і пасивного – з погляду елементів системи. У такому формулюванні цілі управління набувають чітко вимірюваного характеру.

Ключові слова: потенціал, система, управління, активний елемент, мотивація.

Постановка проблеми. Загально прийнято розглядати потенціал будь-якої системи в контексті певної мети її функціонування, тобто в нерозривному зв'язку з управлінням. Звідси саме діяльність людини стає критерієм, а точніше – породжує систему критеріїв, на підставі яких відбувається не тільки кількісна оцінка потенціалу будь-якої системи, але і класифікація його видів.

Проте функціоналістський підхід до визначення потенціалу не дозволяє до кінця розкрити його зміст; для глибшого осмислення суті цього поняття необхідно абстрагуватися від «корисної функції» і розглянути потенціал в ширшому значенні – як сукупність можливих станів системи незалежно від ступеня відповідності цих станів цілям управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно потенціал системи розглядається як екзогенна характеристика сукупності її ендогенних параметрів, або як можливий «вихід» за наявності певного «входу». Функціоналістський підхід до змісту поняття «потенціал» визначає і безліч його видів: ресурсний, виробничий, трудовий, інтелектуальний, управлінський та ін. [2, 5, 6, 11, 17]. «Найширшим» в сенсі включення всіх перерахованих видів є економічний потенціал [1, 7, 10, 12, 22, 23]. Ієрархічна структура економічного потенціалу, пропонує Отенко П.И. [15], базується на умовній класифікації (ресурсний, організаційний і управлінський), що проблематичне через нечіткі критерії виділення перерахованих видів потенціалу. Куліков П.М., продовжуючи цю наукову тра-

дицію, розглядає економічний потенціал як оцінний показник ступеня розвитку суб'єкта господарювання і, одночасно, індикатор його адаптаційної здатності [10, С. 95]. Проте змістовна суть цієї дефініції залишається досить нечіткою, що не тільки означає проблематичність оцінки потенціалу відкритих систем з активними елементами, але і суттєву невизначеність мети управління.

Мета статті – дати розширене трактування змісту категорії «потенціал» і визначити структуру потенціалу систем з активними елементами з погляду корисної функції системи.

Виклад основного матеріалу. У розширювальному розумінні потенціал предстает комплексним, багатоваріантним, стохастичним параметром системи, що відображає діалектику її внутрішніх станів при взаємодії із зовнішнім оточенням. У зовнішньому оточенні потенціал системи виявляється або може виявитися, зокрема, і як певна функція; усередині системи це виражатиметься певним станом, а внутрішньо-системна функція означає самоорганізацію (спрямованість функції не в зовнішнє середовище, а на саму систему).

У такому ракурсі з погляду цілей управління потенціал є сукупністю негативних, нейтральних і позитивних можливих станів системи, а саме управління – зовнішнім чинником, що підвищує вірогідність «зсуву» системи з простору негативних станів в цільовий підпростір, межі якого обкреслюються цілями управління. Саме управління обумовлює необхідність виділення позитивного і негативного потенціала

лу системи з витікаючою необхідністю визначення спектру коректуючих дій.

Таким чином, в широкому значенні потенціал системи визначається множиною її можливих досить стійких станів, а позитивний потенціал – сукупністю тих станів системи, результатом яких буде реалізація її корисної функції. У цьому значенні метою управління є корисний потенціал системи, а конкретно – підвищення

вірогідності і стійкості тих її станів, які забезпечують ефективне виконання операційної функції. Очевидно, що корисний потенціал залежить від ендогенних характеристик системи як на рівні системної якості, так і на рівні окремих елементів. Звідси витікає його ієрархічна структура як системного потенціалу, в межах якого реалізується елементний потенціал.

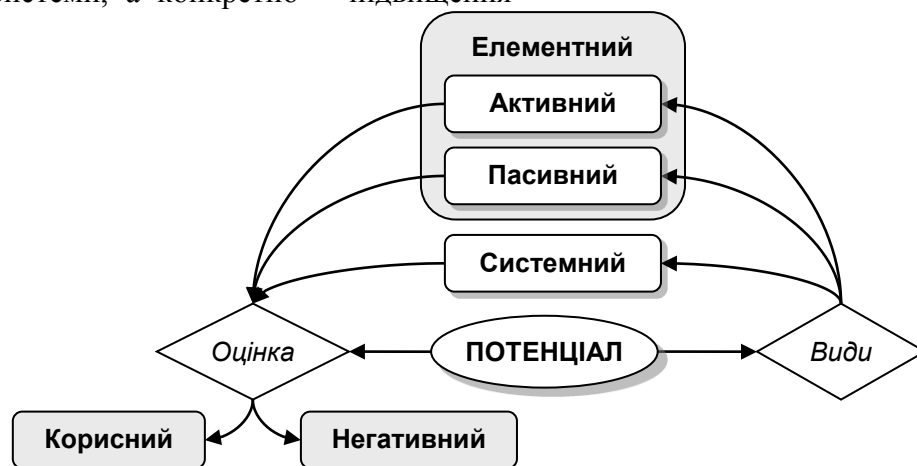

Рис. 1. Структура потенціалу системи з активними елементами

Потенціал як рівень системної якості зовні виражається втратами корисного потенціалу елементів в процесі функціонування, а внутрішньо є станом зв'язків між ними. У цьому значенні значно конкретніше формулюється задача оцінки негативного потенціалу системи, ніж визначення її корисного потенціалу. Тоді метою управління повинна бути мінімізація негативного системного потенціалу за рахунок виявлення втрат в системі, діагностики і усунення їх причин. Класифікація видів потенціалу повинна починатися з виділення позитивного і негативного потенціалу з погляду корисної функції системи, а так само активного і пасивного – з погляду елементів системи (рис. 2).

У цьому значенні будь-яка економічна система як система з активними елементами є носієм активного потенціалу, що безпосередньо впливає на сукупний корисний потенціал системи. Ресурсний потенціал, що розглядається у вузькому значенні – як сукупність речовинних чинників – є пасивним потенціалом, не здіб-

ним до самореалізації без участі активних елементів системи.

У разі механічних систем, що не володіють активним потенціалом, їх корисна функція реалізується в результаті зовнішньої дії; у разі систем з активними елементами їх свідомі дії визначаються не тільки сукупністю їх здібностей, навиків, знань (пасивним потенціалом, як у разі механічних систем), але і мотивацією до реалізації власного пасивного потенціалу.

Пасивний потенціал будь-якої системи відрізняється від активного нездатністю ухвалювати рішення і вибирати спосіб дій (функціонування); його функція в системі чітко визначена і якість її реалізації залежить від фізичного стану пасивного елементу і його зв'язків з іншими елементами системи. Оцінка корисного потенціалу залежить від існуючої, зовнішньої по відношенню до елементу, системи критеріїв. У разі активних елементів зовнішня система критеріїв доповнюється внутрішньою: оцінка корисного потенціалу відбувається не тільки на рівні управління, але і самим активним елементом.

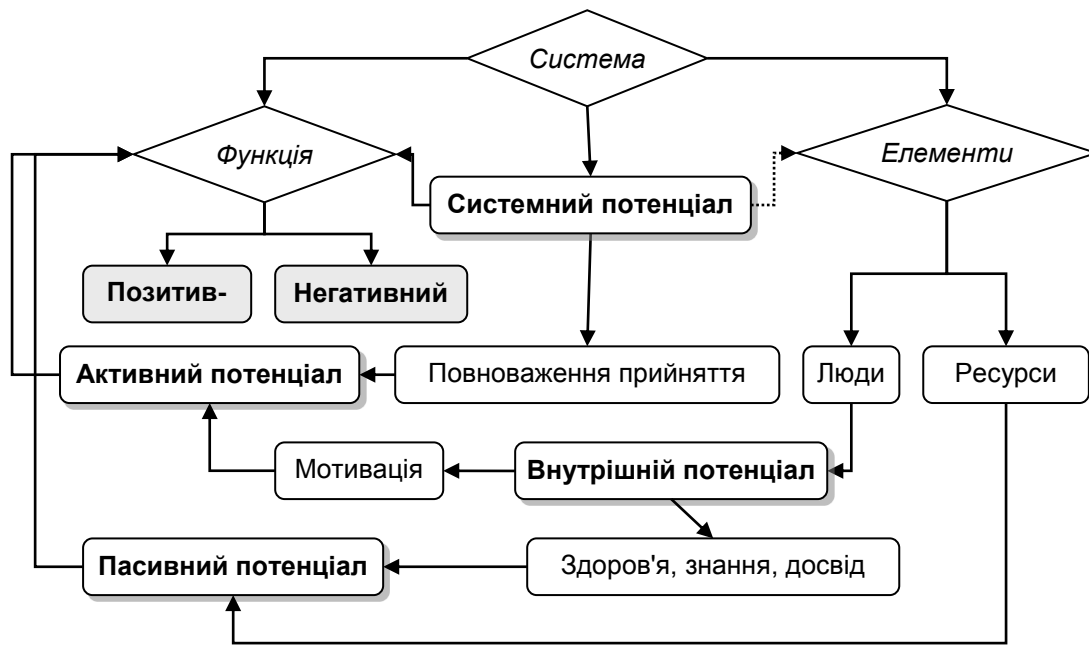

Рис. 2. Управленческая классификация видов потенциала

Отже, активний потенціал відрізняється, в першу чергу, ступенем свободи в прийнятті рішень щодо власної поведінки як елементу системи, по-друге – наявністю внутрішньої мотивації, що впливає на рівень активності і знак цієї активності (позитивна або негативна активність елементу з погляду корисної функції системи в цілому). При цьому мотивація активного елементу системи є його станом також, як і його пасивний потенціал – здоров'я, навички, знання; проте при цьому мотивація є менш стійким станом активного елементу, ніж його пасивний потенціал. Звідси очевидним чином витікає динамічний характер потенціалу системи з активними елементами, що зовні виявляється в значній варіації продуктивності і означає необхідність більшого об'єму управління для підтримки стану, що забезпечує виконання корисної функції.

Системним параметром, що визначає рамки реалізації потенціалу активних елементів, є розподілена система прийняття рішень, обмежуюча активність кожного елементу певним обсягом повноважень. Це системний (зовнішній) потенціал ξ_j j -го активного елементу, який повинен знаходитися в певному співвідношенні з його внутрішнім пасивним потенціалом λ_j , визначуваним станом здоров'я, освітою і

професіонально-кваліфікаційними характеристиками, і внутрішнім активним потенціалом μ_j , визначуваним мотивацією до реалізації пасивного внутрішнього потенціалу. Це є причиною значної варіації сукупного потенціалу системи з активними елементами не тільки за рахунок варіації їх фізичних можливостей в часі (стотлюваність, стрес, захворювання і т.д.), динаміки їх професіонально-кваліфікаційних характеристик, але і за рахунок динаміки станів, визначуваних самооцінкою індивіда, його самопозиціонуванням в системі соціальних зв'язків.

Отже, пасивним потенціалом системи є її ресурсний потенціал як в сенсі сукупності речовинних чинників, так і в сенсі сукупних здібностей активних елементів до реалізації корисної функції в системі з урахуванням системних обмежень:

$$P^{\text{II}} = \sum_i \pi_i + \sum_j \min(\lambda_j, \xi_j),$$

де P^{II} – сукупний пасивний потенціал системи з активними елементами; π_i – потенціал i -го пасивного елементу (ресурсу); λ_j – пасивний внутрішній потенціал j -го активного елементу, ξ_j – його зовнішній потенціал в сенсі повноважень прийняття рішень.

Активний внутрішній потенціал суб'єкта як елементу системи визначається його мотивацією до реалізації пасивного внутрішнього потенціалу, а сукупний потенціал активних елементів системи є інтегральною величиною:

$$\Pi^L = \int_0^N \mu_j \cdot \min(\lambda_j, \xi_j),$$

де Π^L – сукупний потенціал активних елементів системи; N – число активних елементів системи; λ_j – пасивний внутрішній потенціал j -го активного елемента, $0 \leq j \leq N$; ξ_j – його зовнішній потенціал в сенсі повноважень прийняття рішень; μ_j – індекс його активного внутрішнього потенціалу ($-1 < \mu_j < 1$).

Сукупний потенціал системи з активними елементами характеризується виробничою функцією $\Psi(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z; \Pi^L)$, визначальної можливий обсяг доданої вартості, який може бути створений за участю наявного пасивного ресурсного потенціалу і інтегрального значення потенціалу активних елементів:

$$\Pi = \Psi\left(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z, \int_0^N \mu_j \cdot \min(\lambda_j, \xi_j)\right), \quad (1)$$

де Π – сукупний потенціал системи з активними елементами; Ψ – виробнича функція системи; π_i – потенціал i -го пасивного елемента (ресурсу); N – число активних елементів системи; λ_j – пасивний внутрішній потенціал j -го активного елемента, $0 \leq j \leq N$; ξ_j – його зовнішній (системний) потенціал; μ_j – індекс його активного внутрішнього потенціалу ($-1 < \mu_j < 1$).

Припустимо, що існує якась ідеальна система прийняття рішень, забезпечуюча найефективніше використання пасивного ресурсного потенціалу, і якась сукупність активних елементів із стійко позитивним індексом мотивації, рівним одиниці: $\mu_j = 1$, і повною відповідністю внутрішнього потенціалу зовнішньому: $\lambda_j = \xi_j$. Хай при цьому сукупний потенціал системи рівний $\Psi^*(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z)$. Тоді стає очевидним, що в реальній дійсності потенціал си-

стеми з активними елементами завжди буде менше або рівний $\Psi^*(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z)$:

$$\Pi \leq \Psi^*(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z), \quad (2)$$

або:

$$\Pi = \Psi^*(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z) - \Omega(\{\mu_j\}, \{\xi_j\}, \{\lambda_j\}), \quad (3)$$

де, якщо зберегти в силі припущення про досконалість системи делегування повноважень, значення Ω визначається підмножиною активних елементів, для яких справедлива хоча б одна з двох умов:

$$\mu_j < 1 \quad , \quad \text{або:} \quad \xi_j > \lambda_j \quad , \quad \text{тобто:}$$

$$\Omega = \sum_{j=1}^N \psi_j(\mu_j - 1, \lambda_j - \xi_j),$$

де:

$$\psi_j(\mu_j - 1, \lambda_j - \xi_j) = \begin{cases} 0, & \mu_j = 1 \wedge \lambda_j \geq \xi_j \\ < 0, & \mu_j < 1 \vee \lambda_j \leq \xi_j \end{cases}. \quad (4)$$

Це дозволяє визначити негативний потенціал системи з активними елементами (у припущенні «ідеальної» системи делегування повноважень) з погляду її корисної функції. Таким чином, якщо метою управління вважати зниження негативного потенціалу системи, то за рахунок чіткіших критеріїв задача стає конкретнішою, ніж у разі, коли метою є підвищення корисного потенціалу керованої системи. Більш того, це дозволяє визначити потенціал як адитивну функцію:

$$\Pi = \Psi^*(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z) + \sum_{j=1}^N \psi_j(\mu_j - 1, \lambda_j - \xi_j) \quad (5)$$

У припущенні «ідеальної» розподіленої системи прийняття рішень. При цьому індивідуальний негативний потенціал ψ_j активного елемента j виражається в зниженні ефективності використання ресурсів, або зниженні доданої вартості, виробленої даним ресурсним потенціалом системи (зниження продуктивності праці, збільшення браку, відходів і т.д.).

Негативний пасивний ресурсний потенціал характеризується зносом устаткування, моральною зношеністю технологій, зниженням якості сировини або джерел енергії і т.д., що безпосередньо відображається на виробничій функції $\Psi^*(\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_Z)$:

$$\Pi_{-}^{\Pi} = \Psi_{t}^{*}(\pi_{1}, \pi_{2}, \dots, \pi_{z}) - \Psi_{t-1}^{*}(\pi_{1}, \pi_{2}, \dots, \pi_{z}) \quad (6)$$

У цьому ракурсі потенціал системи управління є зовнішнім по відношенню до керованої системи, і може бути охарактеризований з погляду здатності впливати як на негативний, так і на позитивний потенціал керованої системи. Визначимо потенціал системи управління як її здатність генерувати рішення, що забезпечують зростання корисного і зниження негативного потенціалу керованої системи:

$$\begin{cases} \Psi^{*}(\pi_{1}, \pi_{2}, \dots, \pi_{z}) \rightarrow \max \\ \sum_{j=1}^N \psi_j(\mu_j - 1, \lambda_j - \xi_j) \rightarrow \min \end{cases} \quad (7)$$

У такому формулюванні не тільки цілі управління набувають чітко вимірюваного характеру, але і спрощується оцінка управлінського потенціалу.

Література

1. Андрухова О.О. Сутність та підходи до формування економічного потенціалу промислового підприємства / О.О. Андрухова // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. — 2008. — № 6. — Т.1. — С. 260–263.
2. Берсуцкий А.Я. Влияние интеллектуальных и информационных ресурсов на эффективность потенциала предприятия / А.Я. Берсуцкий // Академічний огляд — 2009. — № 1. — С. 103–106.
3. Ворсовський О.Л. Теоретико-методологічні основи потенціалу підприємства / О.Л. Ворсовський // Економіка та держава. — 2008. — № 8. — С. 42–44.
4. Железняк В.В. Аналіз існуючих підходів до розуміння сутності економічного потенціалу в контексті дослідження розвитку поглядів сучасних науковців на цю категорію / В.В. Железняк // Держава та регіони. — 2009. — № 6. — С. 91–95.
5. Калінеску Т.В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток : монографія / Т.В. Калінеску, Ю.А. Романовська, О.Д. Кирилов. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2007. — 272 с.
6. Козловський В.О. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та основні підходи до визначення / В.О. Козловський, І. В. Причепа // Вісник Хмельницького національного університету. — 2008. — № 5. Т.2. — С. 160–164.
7. Козловський С.В. Роль стратегічного економічного потенціалу в управлінні факторами розвитку сучасних економічних систем / С.В. Козловський // Економіка та держава. — 2010. — № 2. — С. 55–58.
8. Краснокутська Н.С. Дефініція поняття “потенціал підприємства” в контексті розвитку мікроекономічної теорії / Н. Краснокутська // Вісник КНТЕУ. — 2008. — № 5. — С. 54–64.
9. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства як об’єкт управління в перебігу еволюції теорії стратегічного управління / Н. С. Краснокутська // Вісник СумДУ. Серія Економіка. — 2009. — № 1. — С. 169–176.
10. Куликов П.М. Теоретические подходы к определению сущности экономического потенциала предприятия / П. М. Куликов // Бизнес Информ. — 2009. — № 1. — С. 93–97.
11. Кучеренко Т. Баланс в контексті з ресурсною концепцією капіталу / Т.Кучеренко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. — 2009. — № 1. — С. 148–159.
12. Лагун М.І. Економічний потенціал як основа розвитку бізнесу / М.І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. — 2008. — № 5. — С. 77–82.
13. Микитенко В.В. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства / В.В. Микитенко, І.А. Ігнатієва // Вісник економічної науки України. — 2005. — № 2. — С. 77–80.
14. Мокроусова Т.О. Фактори підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів / Т.О. Мокроусова // Формування ринкових відносин в Україні. — 2005. — № 4. — С. 86–88.
15. Отенко И.П. Методологические основы управления потенциалом предприятия: Научное издание. — Харьков: Изд. ХНЭУ, 2004. — 216 с.
16. Отенко И. П. Механизм управления потенциалом предприятия: Научное издание / И. П. Отенко, Л. М. Малярец. — Харьков: Изд. ХГЭУ, 2003. — 220 с.

17. Прохорова В.В. Ресурсний потенціал економічного зростання / В.В. Прохорова // Науковий вісник Ужгородського університету. — Вип. 28, ч.2. — 2009. — С. 120–125.

18. Россюанська О.В. Системне формування стратегічного потенціалу підприємства: автореф. дис. ...канд. екон. наук: спец. 08.06.01. — економіка, організація і управління підпр. / О.В. Россюанська. — Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2006. — 19 с.

19. Сабадирьова А. Л. Організаційні основи потенціалу підприємства / А. Л. Сабадирьова // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 6. — Т. 3. — С. 274–280.

20. Сабадирьова А. Л. Основні методологічні аспекти становлення теорії потенціалу підприємства / А. Л. Сабадирьова

// Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. — 2009. — № 37. — С. 274–280.

21. Чуприна Е.А. Потенциал конкурентоспособности национальной экономики Украины и пути его повышения / Е.А. Чуприна, К.С. Чуприн // Бизнес Информ. — 2009. — № 9. — С.31–35.

22. Шаманська О.І. Загальна система формування економічного потенціалу / О.І. Шаманська // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 2(92). — С. 109–114.

23. Шевченко Д. К. Проблемы эффективности и пользования экономического потенциала. — Владивосток.: Изд-во Дальневосточного унта, 1986. — 280 с.

Филиппова И. Г., Сумцов В. Г.

Оценка потенциала систем с активными элементами: управленческий аспект

В статье рассматривается потенциал систем с активными элементами с точки зрения целей управления. В расширительной трактовке потенциал предстает комплексным, многовариантным, стохастическим параметром системы, отражающим диалектику ее внутренних состояний при взаимодействии с внешним окружением. Классификация видов потенциала должна начинаться с выделения позитивного и негативного потенциала с точки зрения полезной функции системы, а затем активного и пассивного – с точки зрения элементов системы. В такой формулировке цели управления приобретают четко измеряемый характер.

Ключевые слова: потенциал, система, управление, активный элемент, мотивация.

Filippova I., Sumcov V.

Potential's evaluation of the systems with active elements: management's aspect

Potential of the systems with active elements is examined in the article from point of aims of management. In wide interpretation the potential appears as the multivariate, complex, stochastic parameter reflecting dialectics of system's internal states at interaction with the external surrounding. Potential's types classification implies at first the selection of positive and negative potential from point of useful function of the system, and then the selection of active and passive potential of the system's elements. In such formulation the purposes of the management becomes expressly measurable.

Keywords: the potential, a system, management, the active element, motivation.

Рецензент: Рамазанов С. К. – д.е.н., д.т.н., професор, завідувач кафедри «Економічна кібернетика», декан факультету інноваційної економіки та кібернетики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

*Стаття подана
10.04.2012 р.*

РОЗРОБЛЕННЯ ПРИКЛАДНОЇ МЕТОДИКИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розроблено прикладну методику структурно-функціональної діагностики рівня економічної захищеності промислового підприємства, що фіксує, на відміну від системно-комплексної діагностики, як диференційований, так і сумарний дестабілізуючий вплив загрозливих факторів на величину поточного рівня кожної складової економічного захисту господарюючого суб'єкта в сфері інноваційної, фінансово-кредитної та інвестиційної діяльності.

Ключові слова: структурно-функціональна діагностика, рівень економічної захищеності, промислове підприємство, сфери діяльності.

Постановка проблеми. Для більшості вітчизняних підприємств із зародженням такої категорії як «економічна захищеність» нагальною проблемою постає розроблення прикладної методики діагностики її рівня. Це пов'язано, насамперед, з можливістю відокремлення цієї категорії від класичного вже усталеного поняття як «економічна безпека» підприємства і розробки дієвого, проте, самостійного механізму діагностичного оцінювання вузько сформованого економічного явища для більш вчасного виявлення негараздів, що дестабілізують його захищеність і, по можливості, попередження в подальшому падіння її кількісного виміру в межах помірно безпечної підприємницької діяльності в розрізі інноваційної, фінансово-кредитної та інвестиційної сфер діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато уваги діагностиці та оцінюванню загалом економічної безпеки та її рівня приділяли такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Л.П. Артеменко, Т.Г. Бень, Н.С. Вавдіюк, О.Д. Василик, Т.Г. Васильців, Я.Д. Вишняков, С.В. Казанцев, Е.В. Камишнікова, А.Ф. Кіт, Е.М. Короткова, І.О. Кошкіна, В.В. Кулішов, О.О. Кучеренко, Л.О. Лігоненко, С. М. Марущак, І.І. Нагорна, Й.М. Петрович, А.С. Поліщук, Н.М. Сигітова, С.А. Харченко, Г.О. Швиданенко, З.В. Якубович та багато інших. Проте, не завжди їм вдавалось чітко розмежувати це поняття з локально диференційованою кате-

горією «економічна захищеність», а також зробити акцент на процесі діагностування та оцінювання основних її складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вкрай несприятливі умови господарювання, які склались на даний момент на ряді промислових підприємств, вимагають додаткового пошуку заходів контролю стану поточних їх захисних функцій через впровадження оптимальних методів діагностики саме такого явища як «економічна захищеність» з метою прискореного прийняття на них ефективних рішень щодо стабілізації ситуації, що виникла. Ефективна методика діагностики рівня економічної захищеності промислового підприємства має сприяти на практиці без суттєвих витрат часу раціонально контролювати навіть незначні зміни у стані економічної захищеності багатовекторної системи створення механізму фінансової стабілізації і раціональнішого управління ресурсами за рахунок підтримання певного економічного потенціалу на суб'єкті господарювання, що на даний момент вкрай важливо, насамперед, для тих підприємств, що належать до стратегічно важливих для держави галузей промисловості.

Мета статті. Розроблення ефективної прикладної методики структурно-функціональної діагностики рівня економічної захищеності підприємства та

виявлення її переваг по відношенню до системно-комплексної діагностики.

Виклад основного матеріалу.

Встановлено, що високий економічний потенціал промислового підприємства у цій ситуації максимально корелюється з його станом економічної захищеності, дозволяючи в пролонгованому вигляді зберегти досить високий її рівень. Взагалі під економічним потенціалом розуміють: 1) «сукупну здатність підприємства досягати стану рівноваги, використовуючи достатню кількість і якість ресурсів» [1]; 2) «здатність підприємства забезпечувати своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів» [2]; 3) «сукупну здатність підприємства здійснювати економічну діяльність, спрямовану на досягнення максимально можливого фінансового результату за умови забезпечення високого ступеня фінансової стійкості і платоспроможності» [3; 4].

Розроблення прикладної методики структурно-функціональної діагностики рівня економічної захищеності промислового підприємства дозволяє поглибити діагностичне оцінювання діяльності виробничої структури за вибраним масивом структурних елементів у розрізі кількісного виміру їх ступеню локального економічного захисту на основі індивідуального економічного потенціалу. Загалом під структурно-функціональною діагностикою рівня економічної захищеності промислового підприємства слід розуміти відповідну методику діагностичного оцінювання кількісного виміру стану захисту економічного потенціалу підприємства, що виробляє промислову продукцію, від наслідків дії дестабілізуючих чинників, яка може існувати: незалежно, на основі або у складі системно-комплексної діагностики економічної захищеності, проте, на відміну від неї ґрунтується не тільки на виконанні критеріїв і принципів інтегрованого економічного захи-

сту, але й на поглибленому функціональному аналізі структурних елементів, які впливають на загальний рівень економічної захищеності всіх підрозділів підприємства через контроль вузлових фінансово-економічних результатів за основними видами підприємницької діяльності та оцінюють його через низку показників-індикаторів в межах основних властивостей господарюючого суб'єкта, фіксуючи їх найменші відхилення від нормативних значень.

Напрямок структурно-функціональної діагностики рівня економічної захищеності господарюючого суб'єкта залежить від сформованого механізму забезпечення економічного захисту, всі функціональні елементи якого враховують характер послідовного перебігу у часі низки економічних подій, якість яких відображається на кількісних відхиленнях у той чи інший бік введених індикаторних показників від діапазону їх нормативних значень, і відповідають за зв'язок між всіма структурними підрозділами підприємства, що безпосередньо впливають на його діяльність і економічну захищеність, причому, як досліджено, вони не завжди між собою функціонально залежні. Проте, при комплексному впливі на інтегрований рівень економічного захисту підприємства фіксується чітко виражена пряма функціональна залежність між кількісним виміром кожного індивідуального рівня складової економічної захищеності з загальним рівнем економічного захисту господарюючого суб'єкта. Навіть при незначному зменшенні або збільшенні кількісного виміру величини хоча би одного з рівнів складових економічної захищеності виробничо-господарської структури це знаходить відображення на коливанні величини поточного рівня загальної економічної захищеності підприємства та дозволяє максимально точно прослідкувати її динаміку у часі.

При запровадженні системно-комплексної діагностики рівня економічної захищеності виробничо-

господарської структури на основі інтеграції критеріїв прийняття оптимальних економічних рішень та властивості трансверсальності в аспекті повноцінного економічного захисту на прикладі трьох введених сфер підприємницької діяльності: інноваційної, фінансово-кредитної та інвестиційної [5] встановлено, що цей вид діагностики максимально підходить для експрес-діагностування контрольного значення реального стану економічного захисту підприємства, штучно згортаючи його рівень до відповідної цілчисленної величини, яка максимально точно не дозволяє помилитись у правдоподібності прийняття рішення щодо оцінки поточного рівня економічної захищеності підприємства.

З цього можна зробити висновок, що при застосуванні властивості трансверсальності навіть мінімально допустимої похибки в розрахунках при системно-комплексній діагностиці бути не може, так як у цій ситуації мінімальна похибка може відповідати лише цілому одиничному значенню, що не припустимо. До того ж інтегрована структура критеріїв прийняття оптимальних економічних рішень на підприємстві хоча і впливає на загальну величину його рівня економічної захищеності та дає змогу на основі розробленого секторального алгоритму побудови векторного критерію оптимальності продіагностувати узгодженість фінансового результату підприємства з цільовою виробничою функцією для прийняття виваженого оптимального економічного рішення, проте, не фіксує сумарного дестабілізуючого впливу факторів на рівень економічної захищеності промислового підприємства загалом.

Тому для точнішої діагностики економічної захищеності промислового підприємства рекомендується застосувати структурно-функціональну діагностику її рівня, завдання якої оцінити кількісний вплив дестабілізуючих факторів на рівень інноваційної, фінан-

сово-кредитної та інвестиційної захищеності через врахування відхилень основних груп показників-індикаторів від їх нормативних значень.

Для розроблення поглибленої прикладної методики структурно-функціональної діагностики економічної захищеності підприємства рекомендується спочатку запровадити узагальнену модель з ієрархічною структурою діагностичного оцінювання стану економічного захисту з елементами, які можуть періодично оновлюватись та удосконалюватись для діагностики її рівня. Ця модель має: 1) відповідати за формування функціональних блоків, тобто масивів структурних елементів, які оптимально підходять для апарату діагностики та розглядати їх деталізацію за кожною введеною складовою захисту; 2) включати вибрану методику діагностики рівня економічної захищеності; 3) містити механізм виявлення допустимої похибки розрахункової величини рівня економічної захищеності, при якій стан економічного захисту на виробничому суб'єкті не буде змінюватись.

В процесі структурно-функціональної діагностики економічної захищеності важливо використати оптимально підібраний розрахунковий апарат для визначення величини кожного рівня складової економічної захищеності господарюючого суб'єкта.

У нашому випадку відносна величина фіксації сумарного дестабілізуючого впливу факторів (V_{in}), що відображається на кількісному вимірі рівня інноваційної складової економічної захищеності промислового підприємства, враховуючи відхилення профільних показників ($|\Delta_j^{in}|$), може бути розрахована таким чином:

$$V_{in} = \frac{|\Delta_1^{in}|}{N_1^{in}} + \frac{|\Delta_2^{in}|}{N_2^{in}} + \dots + \frac{|\Delta_k^{in}|}{N_k^{in}} = \sum_{j=1}^k \frac{|\Delta_j^{in}|}{N_j^{in}}, \quad (1)$$

де N_j^{in} - нормативні значення рекомендованої групи показників-індикаторів j -ої

кількості, які приймають участь в процесі діагностики рівня інноваційною захищеності промислового підприємства.

Відносна величина фіксації сумарного дестабілізуючого впливу факторів ($V_{\phi\kappa}$), що відображається на кількісному вимірі рівня фінансово-кредитної складової економічної захищеності промислового підприємства, враховуючи відхилення профільних показників ($|\Delta_j^{\phi\kappa}|$), може бути розрахована таким чином:

$$V_{\phi\kappa} = \frac{|\Delta_1^{\phi\kappa}|}{N_1^{\phi\kappa}} + \frac{|\Delta_2^{\phi\kappa}|}{N_2^{\phi\kappa}} + \dots + \frac{|\Delta_k^{\phi\kappa}|}{N_l^{\phi\kappa}} = \sum_{j=1}^l \frac{|\Delta_j^{\phi\kappa}|}{N_j^{\phi\kappa}}, \quad (2)$$

де $N_j^{\phi\kappa}$ - нормативні значення рекомендованої групи показників-індикаторів j -ої кількості, які приймають участь в процесі діагностики рівня фінансово-кредитної захищеності промислового підприємства.

Аналогічно, відносна величина фіксації сумарного дестабілізуючого впливу факторів ($V_{инв}$), що відображається на кількісному вимірі рівня інвестиційної складової економічної захищеності промислового підприємства, враховуючи відхилення профільних показників ($|\Delta_j^{инв}|$), може бути розрахована таким чином:

$$V_{инв} = \frac{|\Delta_1^{инв}|}{N_1^{инв}} + \frac{|\Delta_2^{инв}|}{N_2^{инв}} + \dots + \frac{|\Delta_k^{инв}|}{N_l^{инв}} = \sum_{j=1}^m \frac{|\Delta_j^{инв}|}{N_j^{инв}}, \quad (3)$$

де $N_j^{инв}$ - нормативні значення рекомендованої групи показників-індикаторів j -ої кількості, які приймають участь в процесі діагностики рівня інвестиційної захищеності промислового підприємства.

Тоді рівні складових економічної захищеності промислового підприємства $R_{ин}$, $R_{\phi\kappa}$, $R_{инв}$ за участю впливу сумарних дестабілізуючих факторів будуть розраховуватись у такий спосіб, відповідно:

$$R_{ин} = L_r^V - V_{ин} = L_r^V - \sum_{j=1}^k \frac{|\Delta_j^{ин}|}{N_j^{ин}}, \quad (4)$$

$$R_{\phi\kappa} = L_r^V - V_{\phi\kappa} = L_r^V - \sum_{j=1}^l \frac{|\Delta_j^{\phi\kappa}|}{N_j^{\phi\kappa}}, \quad (5)$$

$$R_{инв} = L_r^V - V_{инв} = L_r^V - \sum_{j=1}^m \frac{|\Delta_j^{инв}|}{N_j^{инв}}, \quad (6)$$

де $R_{ин}$ - рівень інноваційної захищеності промислового підприємства; $R_{\phi\kappa}$ - рівень фінансово-кредитної захищеності промислового підприємства; $R_{инв}$ - рівень інвестиційної захищеності промислового підприємства; L_r^V - локалізована r - мірна шкала для виміру рівнів складових та загального рівня економічної захищеності промислового підприємства з врахуванням відносної величини сумарного дестабілізуючого впливу факторів ($L_r^V = 10$).

Таким чином, інтегрований рівень економічної захищеності промислового підприємства ($R_{ЕЗ}$), на який впливають рівні інноваційної, фінансово-кредитної та інвестиційної захищеності, з допустимою розрахунковою похибкою ($\pm \Delta$) можна представити у вигляді запропонованої функціональної залежності виду:

$$R_{ЕЗ} = \sqrt[3]{R_{ин} \times R_{\phi\kappa} \times R_{инв}} \pm \Delta, \quad (7)$$

Свою чергою, з врахуванням відносної величини сумарного дестабілізуючого впливу факторів на кожну складову економічного захисту формула (7) трансформується у функціональну залежність виду:

$$R_{ЕЗ} = \sqrt[3]{\left(L_r^V - \sum_{j=1}^k \frac{|\Delta_j^{ин}|}{N_j^{ин}}\right) \times \left(L_r^V - \sum_{j=1}^l \frac{|\Delta_j^{\phi\kappa}|}{N_j^{\phi\kappa}}\right) \times \left(L_r^V - \sum_{j=1}^m \frac{|\Delta_j^{инв}|}{N_j^{инв}}\right)} \pm \Delta, \quad (8)$$

або в згорнутому вигляді:

$$R_{ЕЗ} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \left(L_r^V - \sum_{j=1}^z \frac{|\Delta_j^i|}{N_j^i}\right)} \pm \Delta, \quad (9)$$

де $|\Delta_j^i|$ - абсолютні відхилення за модулем розрахункових значень рекомендованих показників-індикаторів від своїх

нормативних значень, які приймають участь в процесі діагностики стану економічної захищеності за інноваційною, фінансово-кредитною та інвестиційною складовою; N_j^i - нормативні значення рекомендованої групи показників-індикаторів, які приймають участь в процесі діагностики стану економічної захищеності за інноваційною, фінансово-кредитною та інвестиційною складовою; n - кількість діагностованих складових економічної захищеності промислового підприємства (у нашому випадку $n = 3$); z - кількість вибраних показників-індикаторів для діагностики стану еко-

номічної захищеності промислового підприємства (у випадку кожної складової економічної захищеності універсально їх кількість може бути різною: для інноваційної складової $z = k$, для фінансово-кредитної складової $z = l$, для інвестиційної складової $z = m$; $\pm \Delta$ - допустима похибка при розрахунку рівня економічної захищеності промислового підприємства, що суттєво не змінює стан економічного захисту в межах фіксації відповідного низького, середнього або високого рівня економічної захищеності (рис. 1).

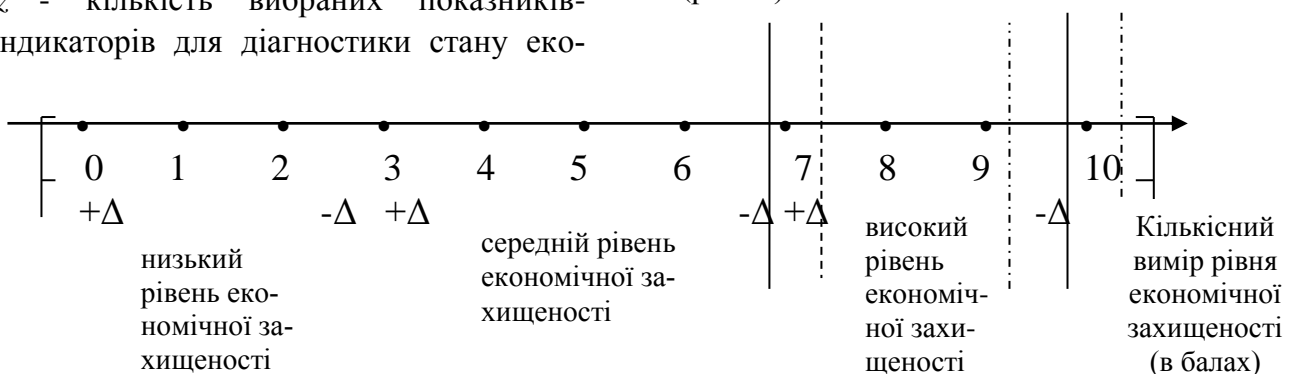

Рис. 1. Локалізована шкала виміру рівня економічної захищеності промислового підприємства

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблена прикладна методика структурно-функціональної діагностики рівня економічної захищеності промислового підприємства дозволяє максимально точно кількісно визначити величину поточного рівня економічного захисту на основі введених структурних елементів складових економічної захищеності, що є профільними індикаторними показниками, та управляти на їх основі, в залежності від величини їх абсолютних відхилень від нормативних значень, подальшою діяльністю суб'єкта господарювання з прийняттям рішення про можливу профілактику падіння рівня економічного захисту нижче допустимого значення та усунення основних, найбільш впливових факторів на його спадаючу динаміку.

Ідеально, коли економічна захищеність суб'єкта господарювання має бути адекватною протидії наслідку будь-якої загрози з боку внутрішнього і зовнішнього середовищ підприємства, або вчасно гальмувати диссонансні дії різного характеру, викликані цими загрозами, зберігаючи фінансову рівновагу за основними фінансово-економічними результативними показниками.

Подальші дослідження передбачають визначення величини допустимої розрахункової похибки при структурно-функціональній діагностиці рівня економічної захищеності підприємства, що дозволяє зберегти незмінний стан загального економічного захисту. У даній ситуації моделювання допустимої похибки можна припустити, що буде базуватись на матриці ймовірнісних переходів,

яка несе інформаційну пам'ять про минулі та теперішні стани перехідної системи суб'єкта господарювання в розрізі подолання різноманітних загроз, які постійно надходять в його простір з внутрішнього і зовнішнього середовищ.

Література

1. Нужний К.М. Сутнісна характеристика економічного потенціалу підприємства / К.М. Нужний, О.Ю. Бобкова // Матеріали II Межд. науч.-практ. конференции «Европейская наука XXI века – 2007», 16-31 мая 2007 г., Т.3. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – С. 727.

2. Марушков Р.В. Оценка использования экономического потенциала предприятия: автореф. дис. к.э.н. :

08.00.05 / Р.В. Марушков – М.: 2000. – 19 с.

3. Економічний потенціал підприємства: методологія та організація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kr-diplom.kiev.ua/.../ref014.htm

4. Бачевський Б.Є. Визначення економічного потенціалу підприємства / Б.Є. Бачевський, І.А. Пастушкова, Є.А. Яцура. – Східноукраїнський Національний Університет ім. В. Даля. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znp/2011_7/21VER.pdf

5. Хома І. Б. Структурно-функціональна діагностика рівня економічної безпеки машинобудівного підприємства [монографія] / І.Б. Хома. - Львів: Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2010. – 232 с.

Хома І. Б.

Разработка прикладной методики структурно-функциональной диагностики уровня экономической защищённости промышленного предприятия

В статье разработана прикладная методика структурно-функциональной диагностики уровня экономической защищённости промышленного предприятия, фиксирующая, в отличие от системно-комплексной диагностики, как дифференцированное, так и суммарное дестабилизирующее влияние угрожающих факторов на величину текущего уровня каждой составляющей экономической защиты хозяйствующего субъекта в сфере инновационной, финансово-кредитной и инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: структурно-функциональная диагностика, уровень экономической защищённости, промышленное предприятие, сферы деятельности.

Khoma I.

Methods' development of structural-functional diagnostics of economic protectability level of industrial enterprise

Applied methods of structural-functional diagnostics of the level of economic protectability of industrial enterprise, fixing, as opposed to system-integrated diagnostics, both the differentiated and cumulative effect of destabilizing factors threatening for the value of each component of the current level of economic protection of the economic entity in the field of innovation, financial-credit and investment activity is developed in this paper.

Keywords: structural-functional diagnostics, level of economic protectability, industrial enterprise, scope of activity.

Рецензент: Алексеев І. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Фінанси» Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів.

*Стаття подана
20.03.2012 р.*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ

У статті запропоновано систематизацію інструментів управління трудовим потенціалом регіону, до яких віднесено класифікацію компонентів-показників оцінки трудового потенціалу, баланс трудових ресурсів регіону, типологію регіонів відповідно до показників оцінки та балансу трудових ресурсів регіону.

Ключові слова: трудовий потенціал регіону, управління, оцінка, показники, ефективність зайнятості, інструментарій, систематизація, класифікація, баланс трудових ресурсів, типологія.

Постановка проблеми. Ринкові умови вносять істотні зміни до процесу управління трудовим потенціалом регіону, який характеризує здібності регіону до виробництва суспільного продукту і, відповідно, можливості підвищення економічного потенціалу регіону.

Проте в результаті стихійної лібералізації ринку праці посилилися і з'явилися нові форми неефективного використання трудових ресурсів, посилилися диспропорції між потребами економіки та пропозицією робочої сили. Незадовільні умови праці, низький рівень його оплати сприяли міграції фахівців за межі країни, а також з сфери виробництва і науки в торгівлю, сферу державного управління і фінансів. Таки основні напрямки кризи в сфері труда, яки в умовах конкретній території мають свої особливості. Наприклад, Луганська область характеризується зменшенням чисельності населення за рахунок природного та міграційного скорочення. У структурі економічно активного населення області зросла кількість осіб старше за працездатний вік, у структурі незайнятого населення більш за третину – молодь у віці до 35 років, зростає навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце.

Для ефективного управління трудовим потенціалом регіону зростає значущість систематизації інструментарію дослідження, оцінки та управління трудовим потенціалом регіону, підвищення ефективності зайнятості трудових ресурсів регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан наукових досліджень у сфері праці, хоча і демонструє пе-

вний прогрес, отримавши освітлення відвідних проблем в роботах учених: Лібанової Е., Генкина Б. [4], Балацького О. [5], Шабуновой О. [8], Приймака В. [9] і ін., проте питання управління трудовим потенціалом регіону у контексті систематизації інструментарію не отримали достатнього розвитку.

Мета статті. Систематизація економічного інструментарію управління трудовим потенціалом регіону, що сприяє підвищення ефективності зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу. При формуванні та систематизації економічного інструментарію щодо управління трудовим потенціалом регіону враховувалися наступні основні наукові категорії.

Систематизація – процес впорядкованого розташування яких-небудь об'єктів (елементів, предметів, знаків і тому подібне), що здійснюється за схожістю або відмінністю властивих ним ознак на основі задалегідь встановлених причинно-наслідкових зв'язків [1].

Класифікація – один з видів систематизації, розподіл об'єктів по групах на основі встановлення схожості та відмінності між ними. Метою класифікації є віднесення одиничних предметів, явищ, процесів до відповідного типу, класу, групи або закону. Кінцевий результат класифікації – встановлення належності даного одиничного до відповідного загального [2]. Класифікація — процес угруповання об'єктів дослідження або спостереження відповідно до їх загальних ознак. В результаті розробленої класифікації створюється класи-

фікована система (часто звана так само, як і процес — класифікацією) [3].

Поняття «систематизація» значно ширше за класифікацію, стосовно к трудовому потенціалу регіону, окрім останньої, включає і інші елементи. Систематизація інструментарію управління трудовим потенціалом регіону включає комплекс системних інструментів (елементів), які застосовуються для вирішення завдань оцінки, забезпечення зростання і розвитку трудового потенціалу регіону.

Передумовою систематизації інструментарію щодо управління трудовим потенціалом регіону є виявлення причинно-наслідкових зв'язків між його елементами, оскільки лише розкривши причинно-наслідкові зв'язки різних сторін формування і використання системних інструментів, можна визначити, як змінюється процес управління трудовим потенціалом регіону, за рахунок чого, а саме яких чинників, відбувається розвиток цих процесів, можливе

підвищення ефективності зайнятості населення регіону.

До основних інструментів (елементів) управління трудовим потенціалом регіону (рис. 1) віднесені:

класифікація показників оцінки трудового потенціалу регіону, що включає його якісні і кількісні характеристики, та забезпечення розвитку трудового потенціалу регіону через показники ефективності зайнятості населення регіону;

баланс трудових ресурсів регіону, що включає систему показників чисельності формування і розподілу трудових ресурсів регіону;

типології регіонів (міст і районів), які побудовані за показниками оцінки і розвитку трудового потенціалу регіону, представленим в класифікації, і показниками балансу трудових ресурсів, сприяючи виявленню резервів розвитку трудового потенціалу регіону.

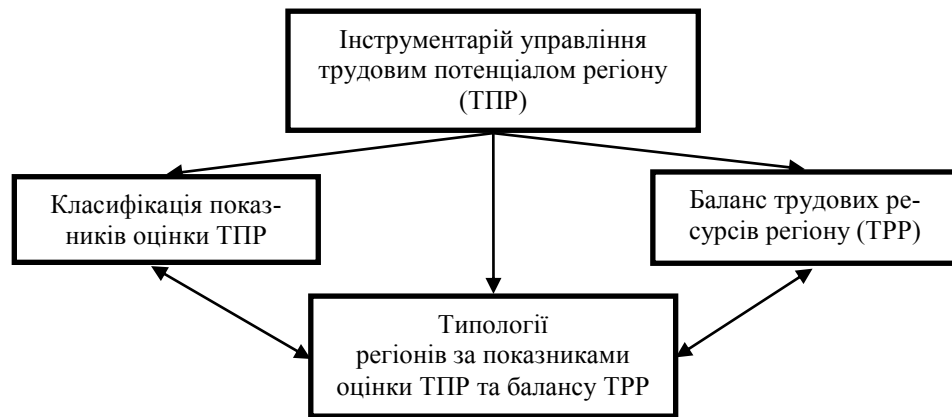

Рис.1. Система інструментів управління трудовим потенціалом регіону

Підчас систематизації інструментарію управління трудовим потенціалом реалізується ознака системності, яка полягає у наступному: кожному з системних інструментів управління трудовим потенціалом притаманні властивості, які не повністю реалізуються при дії поза зв'язком з іншими системними інструментами; інструменти управління трудовим потенціалом, які використовуються системно, забезпечують таку результативність дій, яка не властива жодному з них, узятому окремо.

Характеризуючи сутність і призначення основних інструментів (елементів) інструментарію управління трудовим потенціалом регіону, слід зазначити наступне.

Типології регіонів є інструментом управління, що дозволяє здійснювати територіальні угруповання на основі одного або комплексу важливих показників з позиції ефективного управління трудовими ресурсами. Типології регіонів за відповідними показниками є ефективним інструментом виявлення резервів ринку праці і зайнятості населення, можливості

підвищення рівня трудового потенціалу регіону

Особливим інструментом є баланс трудових ресурсів регіону, за допомогою якого розкриваються джерела формування робочої сили, реальні зв'язки і пропорції в розподілі трудових ресурсів. Баланс представлений системою показників, що характеризують чисельність трудових ресурсів і їх використання. Розробка балансу трудових ресурсів в регіоні дозволяє визначити прихід і витрату, вступ і розподіл ресурсів в розрізі: галузей, міст і районів області, при цьому зв'язок між окремими показниками виражається у формі рівності підсумків, отриманих в результаті різних зіставлень.

Розглядаючи питання класифікації показників оцінки трудового потенціалу регіону слід враховувати, що більшість дослідників виділяють в структурі трудового потенціалу кількісну і якісну сторону. Найбільш дискусійним є якісний склад трудового потенціалу. До компонентів трудового потенціалу відносять: здоров'я; мораль і вміння працювати в колективі; творчий потенціал; активність; організованість; освіту (знання); професіоналізм (уміння); ресурси робочого часу [4, с. 18]. Якісними характеристиками трудових ресурсів являються: освіта, професійна та кваліфікаційна структура, культурний рівень, етнічна структура, здоров'я, міграційна мобільність [5, с. 181].

Складовими елементами якісної структури трудового потенціалу є: інтелектуально-професійний потенціал (кваліфікаційно-освітній рівень, рівень самоосвіти); творчий (здібність до генерації нових ідей, методів, образів, вистав); фізичний (рівень здоров'я і фізичні здібності індивідів); мотиваційний (визначає бажання індивіда реалізувати весь потенціал, що має, в даній зоні додатка праці) [6,7].

До базових характеристик якості трудового потенціалу (за оцінкою Інституту соціально-економічного розвитку територій РАН) відносяться: фізичне і

психічне здоров'я; когнітивний (освітньо-кваліфікаційний) потенціал; творчі здібності; комунікабельність; культурний і етичний рівень; потреба в досягненні [8, с.17].

Наведені показники-характеристики оцінки трудового потенціалу, які засновані на соціально-економічних характеристиках людського потенціалу, мають безпосереднє відношення до регіону. Можна передбачити, що зв'язок вказаних якостей здатний забезпечити усесторонню підготовленість працездатного населення до підвищення ефективності праці. Проте оцінку окремих якостей стосовно регіону вельми тяжко та можливо лише через опит населення, негативним фактором якого є велика трудомісткість в порівнянні з застосуванням статистичних даних.

Деякі автори, використовуючи статистичні дані, оцінюють трудовий потенціал регіону за великим переліком показників [9].

Виходячи з наявності офіційних статистичних даних, стосовно регіону, можливою є оцінка трудового потенціалу регіону, якій передують систематизація і розробка класифікації показників трудового потенціалу регіону, що враховують вимоги віддзеркалення найбільш значимих його компонентів та представлення угруповання чинників трудового потенціалу за найбільш пріоритетними ознаками. Така класифікація містить наступні групи показників: кількісні характеристики трудового потенціалу регіону - чисельність трудових ресурсів регіону, працездатного та зайнятого населення; якісні характеристики трудового потенціалу регіону – рівень зайнятості та безробіття працездатного населення, освітній і професійно – кваліфікаційний рівні населення регіону; рівень здоров'я; природний і міграційний приріст населення; ефективність зайнятості населення регіону, яка, у свою чергу, характеризується системою показників.

Ефективність зайнятості населення регіону забезпечується системою показ-

ників, до яких відносяться: збалансованість індексів зростання валового регіонального продукту і зайнятості; збалансованість структури економіки і зайнятості, що досягається за рахунок раціональної структури, пропорцій розподілу працівників за видами економічної діяльності; зайнятість в галузях,

що забезпечують науково-технічний прогрес; уявлення збалансованості рівнів безробіття населення у віці 15 - 70 років, населення працездатного віку та зареєстрованого в службі зайнятості.

Динаміка основних показників, що впливають на ефективності зайнятості населення [10; 11], наведено в табл. 1

Т а б л и ц я 1

Динаміка показників, що впливають на ефективності зайнятості населення регіону, %

Перелік показників	2000	2005	2010
Луганська область			
Випередження, відставання (-) індексу ВРП в порівнянні із зайнятістю населення	5,5	-3,1	2,9
Зайнятість в галузі, що забезпечує науково-технічний прогрес	0,33	0,34	0,28
Уявлення збалансованості рівнів безробіття населення:			
у віці 15- 70 років	11,2	7,8	7,2
працездатного віку	11,8	8,2	7,8
працездатного віку, зареєстрованого в службі зайнятості	3,9	2,3	1,1
Україна			
Випередження, відставання індексу ВРП в порівнянні із зайнятістю населення	5,1	10,3	17,9
Зайнятість в галузі, що забезпечує науково-технічний прогрес	0,59	0,51	0,44
Уявлення збалансованості рівнів безробіття населення:			
у віці 15- 70 років	11,6	7,2	8,1
працездатного віку	12,4	7,8	8,8
працездатного віку, зареєстрованого в службі зайнятості	4,2	3,2	1,6

Дослідження ефективності зайнятості населення регіону за допомогою порівняння індексів ВРП і зайнятості населення по Луганській області свідчить про те, що за період з 2000 по 2010 р. в 2005 і 2008 рр. мало місце відставання індексів ВРП від зростання зайнятості відповідно на 3,1% і 1.3%. В Україні по даному показнику спостерігається позитивна тенденція. Оцінка ефективності зайнятості населення в контексті збалансованої структури розподілу працюючих за видами діяльності, галузях економіки, яка наводить до мінімуму «стикувальних» втрат, в економіці Луганської області в галузевому розрізі не супроводжувалися розширенням сфери вживання праці, що призвело до диспропорцій структури регіонального валового продукту і зайнятості населення в пріоритетних галузях економіки регіону, у тому числі в промисловості. Сталося зниження долі зайнятих в порівнянні з 2005 роком

в основних сферах діяльності: промисловості - на 2,8% (з 43,9% до 41,1%), сільському господарстві - на 1,5% (з 5,6% до 4,1%), будівництві - на 0,5% (з 4,2% до 3,7%).

Ефективність зайнятості визначається також рівнем зайнятості в галузях, що забезпечують науково-технічний прогрес і, перш за все, в галузі «Наука і наукове обслуговування». Коефіцієнт зайнятості фахівців, які виконують науково-дослідні роботи в Луганської області, знизився в порівнянні з попереднім періодом, склавши в 2010 р.- 0,28%; у 2005 р. – 0,34%; у 2000 р. – 0,33% в загальній зайнятості населення. Чисельність науковців по Луганської області в 2010 р. скоротилася в порівнянні з 2005 роком на 589 чол. або на 16%, в порівнянні з 2000 р. – на 304 чол. або на 9%. По Україні зайнятість в цій галузі відповідно знизилася на 15% і 25,8%.

Порівняння загального рівня безробіття в області (2010 р.–7,2 %, у 2005 р. – 7,8 %, у 2000 р.–11,2 %) з рівнем безробіття працездатного населення (2010 р. – 7,8 %, у 2005 р. – 8,2 %, у 2000 р. – 11,8 %) свідчать про стійке випередження безробіття працездатного населення регіону в порівнянні із загальним рівнем безробіття по регіону. Аналогічною являється ситуація, яка пов'язана з безробіттям, зареєстрованим державною службою зайнятості.

З метою виявлення резервів зростання трудового потенціалу регіону побудовані та проаналізовані типології за основними показниками оцінки трудового потенціалу та балансу трудових ресурсів регіонів. У типології сукупність міст

та районів Луганської області групуються за трудовими показниками у вигляді кластерів: I-ий кластер – міста і райони, які мають показники кращі ніж обласні, II-ий кластер - міста і райони, рівні показників яких гірші ніж обласні. Аналіз співвідношення показників сфери праці міст і районів в порівнянні з обласними даними дозволяє передбачити, що міста і райони області II-го кластера мають найбільші резерви поліпшення трудових показників, що виявляються на основі відхилення рівнів показників 1-го і II-го кластерів відповідних міст і районів, що показано на прикладі наступних типологій, які побудовані за показниками (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Типологія міст, районів Луганської області по рівню зареєстрованого безробіття, 2010 р.

Кластер	Регіони	Рівень безробіття, %	Кластер	Регіони	Навантаження на 1 робоче місце, чол.
	Міста			Міста	
I	Краснодон	0,4	I	Луганськ	1
	Луганськ	0,4		Краснодон	4
	Красний Луч	0,7		Красний Луч	7
	Ровеньки	0,8		Лисичанськ	7
	Сєверодонецьк	0,9		Ровеньки	8
	Антрацит	1,0		Стаханов	8
	Брянка	1,0		Рубіжне	13
	Алчевськ	1,1		Алчевськ	15
II	Стаханов	1,4	II	Первомайськ	17
	Свердловськ	1,8		Свердловськ	18
	Кіровськ	1,9		Антрацит	19
	Лисичанськ	1,9		Сєверодонецьк	19
	Первомайськ	1,9		Брянка	21
	Рубіжне	2,2		Кіровськ	63
I	Райони		I	Райони	
	Лутугінський	0,5		Лутугінський	7
	Перевальський	0,8		Перевальський	20
II	Слав'яносербський	1,7	II	Слав'яносербський	33
	Старобільський	1,8		Кременський	49
	Станично-Луганський	2,0		Новопсковський	102
	Кременський	2,3		Марківський	125
	Попаснянський	2,5		Міловський	133
	Новоайдарський	2,6		Сватівський	158
	Сватівський	3,0		Білокуракінський	161
	Новопсковський	3,9		Біловодський	164
	Міловський	4,1		Станично-Луганський	195
	Білокуракінський	5,3		Попаснянський	303
	Біловодський	5,6		Троїцький	346
	Марківський	7,3		Новоайдарський	407
	Троїцький	8,1		Старобільський	-

Зареєстрованого безробіття працездатного населення регіону, зареєстрованого в центрі зайнятості (рівень безробіття по області складає 1,1%) та навантаження незайнятих на одне вільне робоче місце, що розраховано через відношення кількості зареєстрованих в службі зайнятості громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, до кількості вільних робочих місць, вакантних посад, заявлених підприємствами, установами і організаціями (навантаження незайнятих на одне вільне робоче місце по області – 11 чол.).

Найбільш високий рівень зареєстрованого безробіття серед міст: в м. Рубіжне - 2,2%, в районах - 8,1% (Троїцький район), найнижчий рівень безробіття серед міст: у Краснодарі і Луганську - 0,4%, серед районів: в Лутугінському районі - 0,5%. Таким чином співвідношення максимального і мінімального рівнів зареєстрованого безробіття в містах області складає 5,5 разу, в районах - 16 разів, що підтверджує наявність резервів зниження безробіття, як серед міського, так і серед сільського населення.

Найбільш високий рівень навантаження на одне вільне робоче місце серед міст склав 63 чол. (м. Кіровськ), серед районів - 407 чол. (Новоайдарський район), а найнижчий – в містах Луганськ (1 чол.) на одне вільне робоче місце, у Лутугінському районі – 7 чол. Співвідношення максимального і мінімального рівнів навантаження на одне вільне робоче місце в містах складає 63 разів, в районах - більш ніж 58 раз. Використання типології дозволяє виявляти резерви поліпшення трудових показників міст і районів одного кластера (першого або другого), а також між кластерами; можливе порівняння показників двох і більш типологій, сприяючих більш глибокому дослідженню проблем підвищення зайнятості населення регіону на основі явлення збалансованості певних показників трудового потенціалу регіону та ринку праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування систе-

матизації інструментарію підчас управління трудового потенціалу регіону дозволить забезпечити підвищення трудового потенціалу та зайнятості населення регіону через: збір і аналіз інформації про ключові показники оцінки трудового потенціалу на основі їх класифікації; дослідження збалансованості економіки регіону і зайнятості населення; розкриття джерел формування робочої сили і пропорції в розподілі її по видах діяльності, галузями економіки, між окремими регіонами на основі балансу трудових ресурсів; вивчення можливостей підвищення ефективності зайнятості населення через виявлення резервів зниження безробіття і ранню діагностику запобігання дисбалансів у сфері ринку праці на основі типологізації регіонів.

Використання інструментарію управління трудовим потенціалом регіону сприятиме виявленню резервів розвитку трудового потенціалу регіонів, міст та районів та відповідно підвищенню їх економічного потенціалу.

Література

1. Бахмутский А. Доминант понятия «система». В сб. «Системные исследования и управление открытыми системами». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zhurnal.lib.ru>
2. Суровикина С.А. О систематизации и обобщении знаний в школьных учебниках. – образования». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psyinfo.ru>
3. Електронна енциклопедія. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
4. Генкин Б.М. Основы организаций труда: учеб. пособие / Б.М. Генкин, В.М.Свистунов. – М.: Норма, 2008. – 400 с.
5. Балацкий О.Ф. Социально-экономический потенциал региона: монография /под общ. ред. проф. Балацкого О.Ф./ Балацкий О.Ф. – Сумы: Университетская книга, 2010. – 364 с.
6. Бушуева И.В. Потребительский комплекс и трудовой потенциал городского рынка труда. - [Електронний ресурс]. –

Режим доступу:
<http://www.bimarketing.ru/journ>

7. Ялбачева Е.В. Методические аспекты системы оценки трудового потенциала региона. - [Электронный ресурс]. - Режим доступу: <http://region.mcnip.ru>

8. Шабунова А. А. Трудовой потенциал региона: учеб. пособие для вузов / А. А. Шабунова, Е. А.Чекмарева. - Вологда: ИСЭТ РАН, 2010. - 107 с.

9. Приймак В. Якісні зміни трудового потенціалу регіонів України // Україна: аспекти праці. - 2006. - №7. - С. 3-7.

10. Статистичний щорічник Луганської області за 2010 рік. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Луганській області. - Луганськ, 2010. - 490 с.

11. Державна служба статистики України, 1998- 2011. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Ахромкін Е. Н.

Систематизация инструментария управление трудовым потенциалом региона

В статье предложена систематизация инструментов управления трудовым потенциалом региона, к которым отнесено классификацию компонентов-показателей оценки трудового потенциала, баланс трудовых ресурсов региона, типологию регионов соответственно показателям оценки и баланса трудовых ресурсов региона. Проведен анализ эффективности занятости населения Луганского региона. Определена динамика основных показателей, что влияют на эффективности занятости населения и типологию городов, районов Луганской области по уровню зарегистрированной безработицы.

Ключевые слова: трудовой потенциал региона, управления, оценка, показатели, эффективность занятости, инструментарии, систематизация, классификация, баланс трудовых ресурсов, типология.

Ahromkin E.

Systematization of tool management by labour potential of region

In the article the systematization of instruments in management by labour potential of region is offered, to which classification of components-indexes estimation of labour potential, balance of labour resources in region, typology in regions, is delivered according to the indexes of estimation and balance of labour resources in region. The analysis of efficiency employment of population in the Lugansk region is conducted. The dynamics of basic indexes is certain, that influence on efficiency of employment population typology of cities, districts in the Lugansk region on a registered unemployment rate.

Keywords: labor potential of the region, management, evaluation, performance, efficiency employment, tools, classification, the balance labour resources, typology.

Рецензент: Заблодська І. В. – д.е.н., професор, директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ.

*Стаття подана
15.03.2012 р.*

ЗМІНА ТРАДИЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ГОСПОДАРСЬКОГО ПОСТУПУ

У статті з урахуванням вимог часу обґрунтовано зміни яких зазнав зміст праці та як змінилися вимоги до наповнення трудових функцій. Здійснено порівняльну характеристику традиційних та нових форм зайнятості й виокремлено нові підходи до організації процесу трудової діяльності у зв'язку із зростанням рівня її інтелектуалізації та гуманізації. Зроблено акцент на доцільності застосування неієрархічних форм управління, які в умовах швидких трансформаційних змін уже не визначають колишнього статусу працівника на підприємстві.

Ключові слова: вторинна зайнятість, ієрархічна структура, мережева організація праці, традиційні форми зайнятості, телепрацівник, фрілансер.

Постановка проблеми. У процесі переходу українського суспільства від радянської командно-адміністративної до соціально орієнтованої ринкової економіки відбулася докорінна трансформація традиційних підходів до організації процесу трудової діяльності, що дозволяє говорити про зростання всезагального характеру праці, зокрема в умовах повсюдної кооперації. Актуальність обраного напрямку дослідження обумовлена необхідністю кардинальних соціально-економічних перетворень, які б забезпечили населенню можливості раціональної та вільно обраної зайнятості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням впливу господарського поступу, у керуванні розширення можливостей глобального інформаційного простору, на розвиток ринку праці приділялося немало уваги у працях А.М. Колота, Е.М. Лібанової, С.В. Сіденко, О.А. Грішньої, І.Л. Петрової, Л.С. Лісогор, О.Ф. Новікової та ін. Однак постійні зміни систем працевлаштування спонукають дослідників неодноразово повертатися до цієї теми та узагальнювати нові особливості розвитку національного ринку праці.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змін яких зазнала традиційна система зайнятості та виокремленні нових підходів до організації процесу трудової діяльності.

Виклад основного матеріалу. В умовах швидких трансформаційних перетворень спостерігається надмірна демократичність в організації трудового процесу. І саме тому цілком логічно постає питання готовності населення України та колишніх

радянських республік до таких змін. Адаже доволі тривалий період домінуючою була традиційна форма зайнятості на одному робочому місці, заводі чи фабриці, що забезпечувала робочі місця одночасно для значної частини населення. Така зайнятість передбачала чітку регламентацію умов праці та відпочинку, а також постійну присутність працюючого на робочому місці. Домінантою в цих умовах стала жорстка система контролю за дотриманням правил внутрішньо-трудового розпорядку, співробітники повинні були працювати в офісі в рамках суворого дисциплінарного контролю і під пильним наглядом начальника. Усі вказівки та розпорядження здійснювались централізовано, не прослідковувалась можливість прояву творчості та ініціативи, яка пригнічувалась одразу ж. Праця здебільшого носила чітко регламентований характер та заохочувалась утилітарними стимулами.

Можливості, що їх сьогодні пропагує інформаційний простір стосовно зайнятості населення є надзвичайно урізноманітненими і потребують самоорганізації та дисципліни, відхід від шаблонного мислення. Однак не кожен із нас готовий до таких змін. Бо якщо, радянська система гарантувала стабільну зайнятість, передбачала працю від «години до години» (чітко регламентований робочий графік, скажімо з 9.00 до 17.00), й стабільний розмір її оплати, кожен працюючий мав впевненість у соціальному захисті, забезпеченні соціальної допомоги в разі хвороби, отриманні путівки на оздоровлення, поступове отримання житла на протязі трудового життя (у

порядку черги) за рахунок підприємства, держави, то новітні гнучкі форми зайнятості порушують традиційне уявлення про організацію трудового процесу та соціального забезпечення. У результаті чого нівелюються нормативні підходи до умов та безпеки праці (табл. 1).

Різноманітність форм господарювання та посилення мобільності ринку праці на тепер знімають чимало обмежень, а саме «потолок» (верхню межу) в оплаті праці, заборону праці на двох і більше ро-

ботах, обмеження можливостей працевлаштування в інших регіонах країни тощо. Якщо за часів Союзу, законним вважалося лише одне місце працевлаштування і одна трудова книжка, то нині ми можемо спостерігати за появою множинних форм зайнятості, які передбачають окрім основного місця працевлаштування й роботу за сумісництвом одночасно у декількох установах чи організаціях, що інколи і суперечить трудовому законодавству.

Т а б л и ц я 1

Порівняльна характеристика традиційних та нових форм працевлаштування й організації праці*

	<i>Традиційні форми працевлаштування</i>	<i>Нові форми організації праці</i>
Позитивні сторони	<ul style="list-style-type: none"> - стандартне навантаження протягом дня; - стабільність оплати праці та гарантія соціального захисту; - стандартизована, безперервна, поступальна кар'єра, яка становить кінцеву трудову біографію (кар'єру), що являє собою послідовну зміну місць роботи і посад; - постійне місце роботи, що передбачає обов'язкову спільну працю людей у певному фізичному просторі аж до виходу на пенсію; - повний соціальний пакет, гарантована пенсія. 	<ul style="list-style-type: none"> - свобода вибору місця і сфери докладання праці, що сприяє реалізації особистого інтересу у працевлаштуванні та посилює можливість самореалізації; - можливість більше часу проводити із сім'єю; - робота у звичній (домашній) обстановці; - економія коштів на транспортні витрати та часу пов'язаним із добиранням до місця праці; - можливість вести спосіб життя незалежний від «кабінетного крісла» та офісних стандартів; - можливість паралельного виконання домашніх та суспільних обов'язків; - множинність джерел заробітків.
Негативні сторони	<ul style="list-style-type: none"> - умови праці є чітко регламентованими і не ведуть до розширення індивідуальних можливостей для праці та збільшення її самостійності й гнучкості; - відсутність можливості оптимізації балансу часу між роботою та відпочинком (наявність чіткої стандартизації); - позбавлення у більшості випадків можливості отримання додаткових джерел заробітку, прояву ініціативи та творчості; - рутинність (постійно повторювані операції). 	<ul style="list-style-type: none"> - інтенсифікації темпу роботи та її монотонності; - часто працюючи за комп'ютером ми забуваємо про час; - низький рівень рухової активності та доволі часте емоційне перенавантаження (роздратованість); - порушення біологічного ритму людини - мова йде про працю у нічний час; - зменшення живого спілкування з працівниками, інтересобистісне відчуження, пов'язане з постійним спілкуванням із комп'ютером; - розладі стану здоров'я, спричиненого дією шкідливих факторів, джерелом яких є ВДТ; - постійна перенапруженість органів зору; - постійно працюючи за комп'ютером вдома людина забуває про свій естетичний вигляд, керуючись наступними мотивами: навіщо купляти одяг чи робити зачіску, якщо я все рівно сиджу вдома; - низький рівень соціальної захищеності; - відсутня можливість участі у повсякденному житті фірми.

* складено автором

Вторинна зайнятість, поширення якої набуває дедалі більших масштабів за-

вдяки розвитку гнучких форм зайнятості, визначає базові детермінанти професійної

мобільності та обґрунтовує бажання людини в максимізації особистісних доходів, попередньо інвестуючи у набуття власних професійних навиків (освіту, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію).

Про стимули поширення вторинної зайнятості свідчить офіційна статистика. Так, якщо в 2007 році у режимі скороченого робочого дня чи тижня працювало 505,5 тис. осіб, то в 2009 році – вже 2063,3 тис. осіб. У галузевому розрізі найвища частка таких осіб спостерігається в таких видах економічної діяльності, як «Діяльність транспорту та зв'язку (додат-

кові транспортні послуги та допоміжні операції)» – 57,6% до середньооблікової кількості штатних працівників, «Будівництво» – 49,1%, «Лісове господарство» – 36%.

На умовах неповної зайнятості найвища частка прийняття на роботу осіб спостерігається в таких видах економічної діяльності, як «Діяльність пошти та зв'язку» – 19,5% до облікової кількості штатних працівників, «Діяльність готелів і ресторанів» – 9,6%, «Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури і спорту» – 9,6%, «Освіта» – 8,2% [4, с. 109, 111, 119].

Т а б л и ц я 2

Вплив господарського поступу на модифікацію змісту праці й вимог до наповнення трудових функцій*

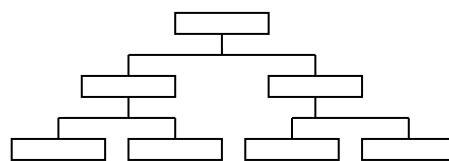
	Чинники трансформації	Зміна вимог
1	2	3
1.	Інформатизація суспільства та зростання значимості інформаційних технологій	Автоматизація та комп'ютеризація суттєво впливають на інтенсивність, складність, ступінь механізації та монотонність праці, вимагають умінь працювати в умовах постійного кількісного зростання інформаційних потоків та дефіциту часу
2.	Незворотні процеси ерозії стаціонарних структур професійної зайнятості	Із апріорно життєздатної стаціонарної структури професійної зайнятості становиться дискретною, залежною не від плану набору кадрів, а від попиту на кваліфіковану робочу силу
	Тривала зміна технологічних платформ	Поступово зменшується чисельність некваліфікованої робочої сили шляхом скорочення частки трудомістких та шкідливих для здоров'я людини робочих місць
3.	Розширенні профілю професій і суміщення спеціальностей	Перехід до багатопрофільної праці сприяв формуванню професійно рухливого робітника, посилив зменшення соціально-професійної дистанції між різними категоріями персоналу, впровадження в систему організації праці сумісництва функцій та професій, колективних й індивідуальних форм праці та появу нових професій
4.	Поява нового класу працюючих – «працівників інтелектуальної праці» як альтернатива поняттю «пролетаріат»	Неминучим наслідком розвитку системи інформаційних технологій стало перетворення кількості робітників, зайнятих виробництвом, передачею та використанням знань у домінуючу групу в загальній кількості зайнятих. Характерною особливістю якої стала орієнтованість на оперування інформацією і знаннями, фактичну незалежність від факторів власності на засоби виробництва, високу мобільність і прагнення до діяльності, яка відкриває перспективи для самореалізації, навіть за умови втрати тимчасової матеріальної вигоди
5.	«Пірамідальна» соціально-економічна структура поступається місцем мережеві структурі (рис. 1)	Поступово розмиваються кордони між компаніями, зникають традиційні розмежування між внутрішніми і зовнішніми членами організації, власними та закордонними ресурсами, великими і дрібними фірмами
6.	Зростання кількості зайнятих у сфері інформаційних технологій	Переважає у галузевій структурі нематеріальних форм виробництва та нових видів економічної діяльності

Продовження табл. 2

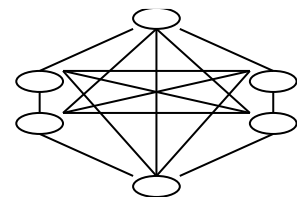
1	2	3
7.	Зникнення часових і просторових бар'єрів у використанні робочої сили	Відсутність в більшості випадків, потреби у фізичному переміщенні працівників. Створюються практичні можливості цілодобової роботи не через найм нових працівників, а шляхом перерозподілу завдань серед наявних працівників, які знаходяться у різних часових поясах (сучасний варіант міжнародного поділу праці)
8.	Мобільність інтелектуального продукту як підґрунтя для розвитку дистанційних трудових відносин	Представники чималого числа професій можуть знайти роботодавця за тисячі кілометрів від своєї домівки, передавати через Інтернет вироблений ними інтелектуальний продукт і отримувати за нього зарплатню на свій банківський рахунок
9.	Поява потреби в навчанні протягом усього життя	Органічне поєднання професійної освіти дорослих із загальною освітою, сприяє «приспосуванню» до професії та створенню підстав для успішної адаптації до життя в постійно змінному суспільстві. Втрачає значення традиційний розподіл життя людини на періоди навчання, праці і професійної дезактуалізації.
10.	Посилення значимості знань та інформації	Знання, інформація та заснована на них висококваліфікована праця являються на сьогодні основним виробничим ресурсом і визначають лівову частку вартості продуктів та послуг, які дедалі більше являються «інтелектуальними»
11.	Зміна форм організації праці	Поява нестандартних форм організації праці сприяє більш раціональному використанню робочої сили. З їх допомогою до процесу виробництва залучаються різні категорії населення: пенсіонери, домогосподарки, особи, які володіють професіями, що не користуються попитом на ринку праці, але які пройшли перенавчання. Метою таких методів є раціоналізація робочого місця, зниження монотонності виконання виробничих завдань, підвищення рівня задоволеності роботою, покращення системи мотивації праці

* складено автором

Індустріальна економіка

Інформаційна економіка

Ієрархічна структура

Мережева структура

Ієрархічні рівні →	багато	багато
Поділ праці →	широкий	незначний
Становище працівників →	можливість заміни, залежність	ангажованість, лояльність, інформованість
Мережеві зв'язки →	незначні	широкі
Робочі процеси →	незначні	гнучкі, ситуативні, організовані на період виконання проекту
Вплив та влада →	залежать від ієрархічного рівня	залежать від знань та умінь
Можливості співпраці →	незначні	доволі широкі
Організаційна орієнтація →	на економіку підприємства	на особистий інтерес, колектив
Ціль діяльності →	максимізація випуску	оптимізація вигоди

Рис. 1. Структурні зміни в індустріальній та інформаційній економіці [2, с. 87]

Зміни у змісті організації трудового процесу призводять до того, що з'являються неієрархічні форми управління працею, нові явища, коли отримана освіта і посада працівника фактично не визначають його колишнього статусу на підприємстві, можуть носити тимчасовий характер як наслідок динамічного оновлення виробничих завдань, впровадження інновацій, зміни змісту і видів трудової діяльності.

Процес глобалізації накладає особливий відбиток на диференціацію розвитку системи трудових взаємовідносин (табл. 2). Фундаментальною основою глобалізації вважається революція у засобах комунікації та зв'язку, які суттєвим чином вплинули на зміну характеру інтелектуальної, культурної і технологічної взаємодії не лише окремих регіонів, а й країн. Важливою прерогативою інформаційної економіки стає поява підприємств нового типу, які функціонують у глобальній мережі Інтернет та використовують працю окремо функціонуючих і територіально відокремлених робітників. У результаті чого значення великих підприємств як форм організації трудової діяльності і місце, де безпосередньо здійснюється основний об'єм роботи, знижується. Ще чверть століття тому кожний п'ятий працівник [1] у США був зайнятий на одній із 500 найбільших фірм, то в сучасних умовах така зайнятість є прийнятною лише для кожного із десяти.

Швидке збільшення рівня застосування інформаційних технологій на робочому місці створило можливості для розширення автономії співробітника, в тому числі можливість більше працювати з дому, але в той же час призвело до інформаційного перевантаження, розмитих меж між роботою і неробочим часом, і посприяло впровадженню більш складного контролю і спостереження за співробітниками.

У науковому обігу з'являються нові поняття «мережева організація праці» та «мережевий працівник» у ролі якого може виступати телепрацівник, фрілансер (вільний працівник) та мобільний працівник. Нова мережева організація праці на світанку нової економіки і постіндустріалізації фігурувала під іменами «гуманізації праці», «ротації робіт», «розвитку людських ресурсів», «збагачення праці» тощо. Доволі інтенсивними темпами прослідковуються тенденції професіоналізації праці та зростання рівня її демократизації.

Дослідження останніх тенденцій засвідчує, що сьогодні українські користувачі мережі найчастіше використовують Інтернет вдома (рис. 2), що свідчить про неухильне зростання рівня інформатизації та комп'ютерної грамотності, які створюють хороші перспективи для зайнятості населення й належної організації процесу праці.

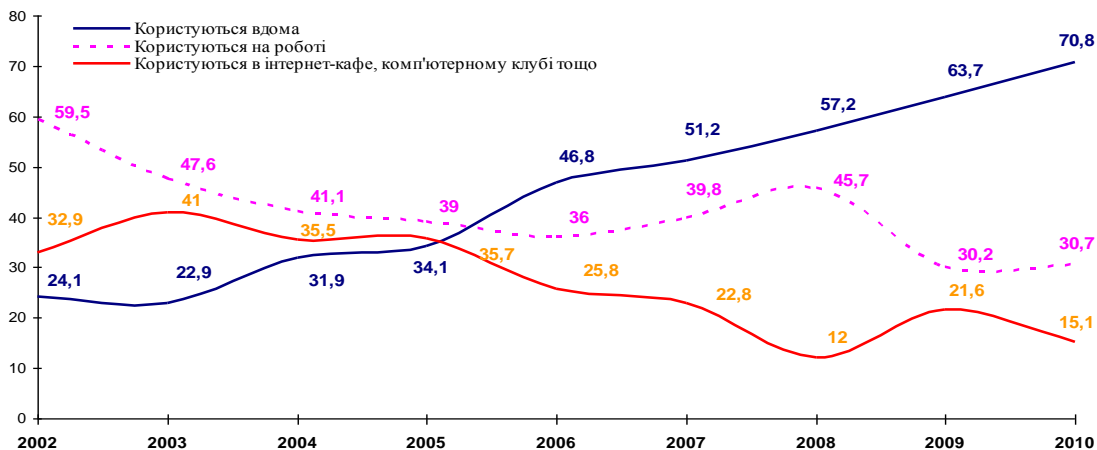

Рис. 2. Місця користування Інтернетом, %*

* складено автором на основі: [3, с. 46]

Змінилася система цінностей і традиційних підходів до працевлаштування. Поява в надрах інформаційного суспільства класу «інформаційних працівників» потребує подолання стереотипів організації трудового процесу характерних індустріальній системі господарювання. Сучасного працівника уже не цікавить одноманітна і надмірно структу-

рована робота, домінантою стає праця, яка дає можливість привносити елементи творчості та виявляти ініціативний характер. Більшість працюючих прерогативу віддають постматеріалістичним цінностям відкидаючи на задній план виключно матеріальну наживу. Сучасна людина скоріше надасть перевагу менш оплачуваній роботі, яка дає можли-

вість максимально реалізувати свої здібності, звільнитись від виконання рутинних операцій, самостійно приймати рішення. Разом з тим прагнення людей присвячувати якнайбільше часу родині, самоосвіті, спорту, хобі має враховуватись при прийнятті рішень щодо організації праці на підприємстві.

При цьому основні задачі стимулювання пов'язуються із залученням усіх можливостей працівника, які відображають його майстерність, освітній рівень, досвід роботи, прагнення до творчості та самореалізації. Основними елементами класичних програм гуманізації праці стають: розвиток різноманітних форм господарювання, заходи щодо пристосування матеріально-технічної бази виробництва до людини, покращення якості та умов праці, раціоналізація її режимів та відпочинку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, як бачимо відхід від традиційних форм працевлаштування, які передбачали шаблонне, одноманітне виконання повторюваних операцій (за станком чи конвеєром) і чітко регламентовану зайнятість значно розширив спектр можливостей організації процесу трудової діяльності у керунку її інтелектуалізації та гуманізації.

Гук Н. А.

Изменение традиционных подходов к организации трудовой деятельности под воздействием хозяйственного продвижения

В статье с учетом требований времени обоснованно изменение которых испытало содержание труда и как изменились требования к наполнению трудовых функций. Осуществлена сравнительная характеристика традиционных и новых форм занятости и выделена новые подходы к организации процесса трудовой деятельности в связи с ростом уровня ее интеллектуализации и гуманизации. Сделан акцент на целесообразности применения неиерархических форм управления, которые в условиях скорых трансформационных изменений уже не определяют прежний статус работника на предприятии.

Ключевые слова: вторичная занятость, иерархическая структура, сетевая организация труда, традиционные формы занятости, телеработник, фрилансер.

Huk N.

A change of traditional going is near organization of labour activity under act of economic advancement

The articles deals with the changes, which were in the system of employment according to the requirements of time. The comparative characteristics of traditional and new forms of employment have been made a new approaches to the organization of work according to increasing level of it's intellectualization and humanization. Have been singled out emphasise was made on appropriate use of non-hierarchical forms of management which in the conditions of the rapid transformational changes don't yet determine the former status of an employee at the enterprise.

Keywords: second employment, hierarchical structure, network organization of labour, traditional forms of employment, teleworker, frilanser.

Рецензент: Шевчук Л. Т. – д.е.н., професор, завідувач відділу територіальних суспільних систем і просторовому розвитку Інституту регіональних досліджень НАН України, м. Львів.

Подальші наукові розвідки у даному керунку слід спрямувати на визначення нових перспективних напрямів забезпечення продуктивної зайнятості, які б сприяли розвитку вітчизняного ринку праці з урахуванням вимог глобального інформаційного простору.

Література

1. Бехтель М. Будущее труда. Размышления, взгляды, перспективы. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – <http://embassy.debis.ru/ru/library/internationalones/arbeitszukunft>
2. Вайбер Р. Эмпирические законы сетевой экономики / Р. Вайбер // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – №4. – С. 87 – 88.
3. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О.А. Ожеван, С.Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.
4. Праця України у 2009 році. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2010. – 342 с.

МАТЕМАТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

У статті надано авторське бачення інформаційно-інноваційної активності персоналу підприємства. Означено граничні ресурсні інваріанти та інваріанти розвитку персоналу. Наведено системно-ситуаційну модель управління інформаційно-інноваційною активністю персоналу у просторі граничних ресурсів та станів розвитку. Запропонована математична інтерпретація інформаційно-інноваційної активності персоналу підприємств відповідно до системно-ситуаційних станів, яка забезпечує аналіз економічних показників (індикаторів), пропонує методи ліквідації невизначеностей та прийняття рішень щодо шляхів перспективного (ефективного) економічного розвитку трудової активності населення регіональної громади.

Ключові слова: персонал, інформаційно-інноваційна активність, математична інтерпретація, ситуаційний стан, інваріанти.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання удосконалення системи і методів управління та організації виробничих відносин перш за все повинне бути спрямовано на забезпечення всебічної інформатизованості та обізнаність персоналу, що обумовить підвищення ефективності суспільного виробництва. Реалізувати таке завдання наразі можна тільки шляхом впровадження у всі виробничі відносини економіко-математичних методів, використання каталізаторів інтелектуальних можливостей населення, тобто постійного підвищення рівня знань.

Соціально-економічні і політичні обставини, які склалися сьогодні в ряді країн світу, зокрема й в Україні, тобто в тих країнах, які встали на шлях реформування та впровадження інноваційних моделей розвитку, не дозволяють однозначно визначити цілі та методи своєї розбудови. Тому виникає необхідність на основі аналізу світового досвіду з урахуванням своїх національних особливостей та досягнутого рівня економічного розвитку навчитись визначати стратегічну мету свого ефективного спрямування та змоделювати шляхи її досягнення.

Слід зазначити, що існує багато моделей і методів, які використовуються в процесах розвитку підприємницької діяльності та економіки країни в цілому. Проте в основному їхнє використання дозволяє вирішувати поточні (ситуаційні) проблеми. Як показала практика, цього цивілізованій державі, яка прагне зайняти гідне місце у

світовому просторі, недостатньо. Ефективний шлях розвитку можна визначити тільки тоді, коли використовується системний підхід до процесів постановки та розв'язання будь-яких завдань.

З появою нового виду суспільного розвитку, яке у світі дістало назву інформаційного суспільства, з подальшим формуванням суспільства інноваційного розвитку з'явилося багато проблем щодо його організації, тобто розробки ефективної політики, стратегії і тактики розвитку. Це пояснюється тим, що відбувається структурний перерозподіл зайнятості населення у бік інформаційної сфери, суспільно корисної діяльності та сфери послуг, інформація набуває статусу четвертого після землі, капіталу та праці фактора економічного відтворення і основою всіх виробничих відносин. Звідси основним зовнішнім проявом сучасного суспільства стає інтенсивне насичення всіх сфер його життєдіяльності знаннями – через наявність та вільну можливість використання інформаційних продуктів і послуг (ІПП) та інформаційних комп'ютерно-телекомунікаційних технологій (КТІТ).

Втілення будь-якої інноваційної стратегії засновано на формуванні й реалізації цілей двох типів [1, с. 413]:

1. Системних політико-стратегічних довгострокових цілей як меж досконалості, тобто ідеалів, кінцеве досягнення яких неможливе, але перманентне наближення до них забезпечує об'єктові прогресивний розвиток. У цьому випадку

цілі-ідеали відіграють роль системоутворюючих інваріантів, тобто властивостей об'єкта, відносно яких цей об'єкт являє собою систему.

2. Ситуаційно-поточних цілей як бажаних і досяжних у плановий період результатів. На практиці ці цілі можуть формуватися еволюційним чи креаційним (творчим) шляхом, тобто інноваційним методом. Еволюційний метод цілепокладання – це прогнозування можливого майбутнього, виходячи з досягнень минулого. В основі інноваційного методу визначення поточних цілей лежать системоутворюючі цілі-ідеали як орієнтир для поточних цілей.

Таким чином, інноваційний розвиток стає орієнтованим на просування до межі його досконалості, на відміну від змагальної (наздоганяючої) стратегії, за якої конкуруючі об'єкти прагнуть перебороти досягнення один одного, а не досягти межі досконалості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виходячи з того, що знання – це вірне відображення дійсності в мисленні людей [2, с. 111], впливає, що знання є функція минулої, поточної й майбутньої дійсності. У свою чергу вірне і, як наслідок, адекватне відображення дійсності є моделлю цієї дійсності. Звідси інформатизація відповідно до цільового підходу вимагає свого втілення як процесу імітаційного моделювання розвитку дійсності з урахуванням наслідків конструктивного чи, навпаки, – деструктивного перетворення цієї дійсності.

Мистецтво правильно формулювати та вирішувати проблеми – це реалізувати стратегію і тактику своєї діяльності. Цьому питанню присвячено дослідження Р. Акоффа «Мистецтво вирішення проблем» [3], в якому в повній мірі відображений механізм визначення та вирішення соціотехнічних та економічних проблем.

Застосування вчення Р. Акоффа для визначення системи сучасних проблем, тобто шляхів і методів формування сучасного суспільства – суспільства інформатизації та інтеграції України у світовий економічний та том, який описує сутність сучасного українського суспільства інформатизації і його складові. Це тотожні понят-

тя, які сприймаються як одне й те саме і не мають змістового розмежування.

Усвідомлення понятійного апарату механізму формування сучасного суспільства дозволить більш наближено до сутності такого процесу сформулювати стратегічне завдання та проблеми, які необхідно вирішити на шляху досягнення останнього. Аналіз сутності таких термінів з погляду на процеси формування сучасного суспільства дозволяє запропонувати таке їхнє тлумачення [1, с. 414 – 415]:

- інформація – це семіотичне (знакове) або сигнальне уречевлення повсякденних потреб людини;

- інформатизація – це консолідація (поєднання, інтеграція) природного та штучного інтелекту для підсилення можливостей в процесі досягнення цілей;

- суспільство інформатизації – це суспільство знання орієнтованого або інноваційного розвитку, головною метою якого є підвищення рівня інформаційної культури та знань і перетворення останніх з потенціалу в безпосередній ресурс економічного розвитку шляхом удосконалення підсилювачів інтелектуальних можливостей людей і машин та уречевлення інформаційних і телекомунікаційних технологій засобами обчислюваної техніки;

- інновація – це ідея, яка має на меті отримати економічний сенс і бути використана суспільством. Іншими словами – це результат трансформації ідеї, досліджень, розробок, нове або удосконалене науково-технічне або соціально-економічне рішення, що потребує суспільного схвалення через використання його в практичній діяльності людей;

- інноваційне суспільство – це суспільство масової творчості, яке в своїй основі опирається та використовує знання, а в управлінсько-виробничих процесах орієнтується на споживача та його потреби;

- інноваційна діяльність – це процес здійснення інновацій, який охоплює створення та впровадження нової продукції, нових технологічних процесів і форм організації виробництва, нового ринку, нових процесів управління і розв'язання соціально-економічних завдань з використан-

ням відповідних фінансових інструментів та організаційних структур, нових потреб людини в духовній сфері.

Слід зазначити, що Україна стала на шлях формування суспільства інформатизації наприкінці 90-х років минулого століття і отримала державну підтримку таких дій через прийняття ряду законодавчих та нормативно-правових актів: закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [4], «Про Національну програму інформатизації» [5], Указ Президента України «Про державну підтримку інформатизації України» [6] та інші. В цих документах інформатизація трактується як процес опанування суспільством сучасними засобами, інструментарієм інформатики та засобами економічного аналізу. Основні напрями Національної програми включають дванадцять розділів, шість з яких відображають галузеву структуру управління економікою, інші – напрями робіт у сфері формування інфраструктури інформатики, фундаментальних досліджень та розробок, управління й правового забезпечення інформатизації, підготовки кадрів та міжнародної співпраці. Проте, більш ніж десяти років виконання завдань цієї Програми, результати її реалізації залишають бажати кращого. Цьому є об'єктивне пояснення – завдання та шляхи реалізації Програми визначались виходячи тільки із необхідності розв'язати ситуаційні завдання, тобто із поточних ситуацій соціально-економічного розвитку країни.

Мета дослідження. Виходячи з вищенаведеного, метою даного дослідження є математична інтерпретація інформаційно-інноваційної активності персоналу підприємств відповідно до системно-ситуаційних станів, яка б забезпечувала механізм виконання аналізу економічних показників (індикаторів), пропонувала методи ліквідації невизначеностей та прийняття рішень щодо шляхів перспективного (ефективного) економічного розвитку трудової активності населення.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння того, як необхідно реформувати економіку країни необхідно усвідомити, що в процесі розвитку кожна держава, нація, суспільство або його індивід завжди

знаходиться у конкретно визначеному системному стані між двома граничними станами або полюсами - позитивним і негативним. Позитивний полюс – це межа досконалості (про що йшлося на початку даного розділу). Негативний полюс – це межа катастрофи або небезпеки, тобто передчасне припинення існування об'єкта спостереження по відношенню до фізичного або статистичного його стану, який встановлено певними закономірностями або суспільними нормами. Якщо до межі досконалості необхідно постійно прагнути, то регресивний напрям розвитку об'єкта спостереження, тобто наближення до межі катастрофи, необхідно попередити та запобігати. Це можна вирішити тільки шляхом системного розв'язання проблем розвитку об'єкта спостереження.

Будь-який об'єкт спостереження соціотехнічного або економічного розвитку можна віднести до класу одноцільових або багатоцільових (глобальноцільових) систем, оскільки для нормального функціонування у конкурентному середовищі він повинен маги мету та механізм її досягнення. Різниця в цих системах полягає тільки в тому, що об'єкти, які належать до одноцільових систем, визначають та просуваються до однієї визначеної мети, а ті, що належать до багатоцільових систем, визначають глобальну (стратегічну) мету і на шляху її розв'язання визначають та вирішують комплекс проблем, які супроводжують процеси досягнення глобальної мети.

Таким чином, модель формування та розвитку суспільства інформатизації з подальшою орієнтацією на інноваційні засади розвитку є багатоцільовою, спрямованою до ідеалу системою, організація життєдіяльності якої базується на визначенні та реалізації системи поточновизначених цілей для досягнення глобальної мети, яка визначається граничними ознаками досконалості та небезпеки.

У багатоцільових системах, які прагнуть до ідеалу, якщо не вдасться реалізувати поточну задачу в деякій ситуації, то вона може бути змінена, але з обов'язковою умовою сприяти продовженню наближення до тієї ж самої глобально визна-

ченої мети. Таким чином, якщо система послідовно відмовляється від виконання визначених задач і шукає інші, більш ефективні, для досягнення своєї головної мети, то ця система однозначно буде вважатися такою, що прагне до ідеалу, а економічний об'єкт, відповідно, таким, що прогресивно розвивається.

З викладеного випливає, що тільки багатоцільові системи можна вважати за такі, які мають потенціал прагнути до ідеалу або досягнення глобально визначеної мети, оскільки на шляху своєї життєдіяльності здійснюють вибір із декількох цілей. При цьому вони здатні просуватись до ідеалу, кожного разу обираючи нову мету після досягнення попередньої або після невдачі у її реалізації, а також послідовно відмовляються від поточно визначеної мети, так би мовити, в ім'я досягнення глобально визначеної мети.

Як відомо, ідеалу досягти неможливо, проте до нього завжди необхідно прагнути, оскільки, по-перше, це природний прогресивний стан розвитку будь-якого об'єкта, а по-друге, може настати момент, коли ідеал стає реально доступним і перестає ним бути, висуваючи новий.

Для формування сучасного суспільства пропонується розглянути одну з можливих моделей управління об'єктом розвитку – модель системно-ситуаційного характеру. Причому досягти прискореного та ефективного формування сьогоdnішнього й майбутнього суспільства можливо лише шляхом створення та прогресивного функціонування ринку ІПП як основи створення сприятливих умов отримання, обробки та обміну інформаційними ресурсами, підвищення рівня знань та інформаційної культури. Все це, у свою чергу, є запорукою прискореного розвитку всіх галузей та сфер економіки, створення позитивного іміджу України та інтеграції її у світовий економічний простір.

Звідси пропонується механізм побудови системно-ситуаційної моделі інформаційно-інноваційної активності персоналу, який базується на консолідації системного та ситуаційного уявлень об'єкта моделювання.

Системне уявлення визначається через такі системоутворюючі інваріанти:

граничні ресурсні інваріанти:

час (Т) – гранично невідтворюваний ресурс, який задається стаціонарними інтервалами (минулого, поточного та майбутнього) часу (СІЧ), упорядкованих відповідно $T^{Mn} < T^p < T^{Mo}$;

знання (З) - гранично невичерпний ресурс, упорядкований відносно часу. Так, $Z(T^{Mn}) < Z(T^p) < Z(T^{Mo})$ у припущенні, що знання з часом збільшуються (накопичуються);

граничні інваріанти розвитку:

межа досконалості (P^n) інформаційно-інноваційної активності персоналу, яка визначається ознаками рівня досконалості персоналу (середовище чистої тудової конкуренції);

межа небезпеки (P^k), досягнення якої приводить до суттєво передчасного зникнення функціональних ознак об'єкта моделювання – катастрофи. Для інформаційно-інноваційної активності персоналу межею катастрофи може бути ситуація її винищення, принаймні через недосконалу конкуренцію.

Слід підкреслити, що названі межі виконують роль системоутворюючих інваріантів у тому чи іншому інтервалі часу і залишаються незмінними за будь-яких змін інших властивостей об'єкта моделювання.

Таким чином, представлене системне уявлення дає індикативні межі для формування, регулювання та вдосконалення інформаційно-інноваційної активності персоналу в процесі його розвитку через побудову відповідного організаційно-економічного механізму як системи.

Ситуаційне уявлення інформаційно-інноваційної активності персоналу як об'єкта моделювання представляється через визначення його суттєвих властивостей в динаміці минулого (T^{Mn}), поточного (T^p), тенденцій у майбутньому (T^{Mo}) та цільового (P^n) його станів, які задаються стаціонарними інтервалами часу (СІЧ).

Консолідація системного та ситуаційного уявлень, яка представляється через визначення системоутворюючих інваріантів для певного стаціонарного інтервалу

часу, наприклад T^n : $P^J(T^n)$, $P^K(T^n)$ та визначення ситуаційних станів для деякого моменту часу в обраному стаціонарному інтервалі:

$$t_i \in T^n \quad P^M(t_i \in T^n), P^I(t_i \in T^n), P^T(t_i \in T^n), P^C(t_i \in T^n), \quad (1)$$

що дає можливість створити цілеспрямований проблемно-діагностичний механізм формування та розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу.

Під проблемою в цьому моделюючому механізмі слід розуміти негативне відхилення деякого із перерахованих ситуаційних станів від бажаного стану (стратегічно цей стан адекватний стану досконалої інформаційно-інноваційної активності персоналу) в той чи інший момент розглядуваного стаціонарного інтервалу часу ($t_k \in T^n$).

У загальному вигляді проблемно-діагностичний механізм можна представити в контексті математичного моделювання як систему підмножин декартових добутків множини системоутворюючих інваріантів $\{(P^D, P^K)\}^2 \subseteq Z^{инв}$ та множини ситуаційних часових станів на цільовий стан:

$$\{(P^M, P^I; P^T \times P^C)\} \subseteq Z^{сит} \text{ та } Z^{инв} \times Z^{сит}. \quad (2)$$

Звідси можна вирахувати:

$$R_1 \subseteq \{(P^D_j) \times \{(P^K_j) \subseteq \{(P^D_1, (P^K_1), \dots, (P^D_j, (P^K_j)\}, \quad (3)$$

де: R_1 множина проблем політики розвитку ринку ІПП;

P^D_1, \dots, P^D_j – множина значень (кількісних чи якісних) системоутворюючих змінних інваріанта досконалості;

P^K_1, \dots, P^K_j – множина значень системоутворюючих змінних інваріанту безпеки;

P^D_j, \dots, P^K_j – проблема політики розвитку об'єкта моделювання, тобто проблема визначення межі досконалості P^D_j , та межі безпеки P^K_j , інформаційно-інноваційної активності персоналу відносно деякої змінної P_j . Наприклад, числа продавців та покупців однойменної інформаційної продукції.

$$R_2 \subseteq Z^{инв} \times Z^{сит} = \{P^D, P^K\} \times \{P^M, P^I, P^T, P^C\} = \{(P^D, P^M), (P^D, P^I), (P^D, P^T), (P^D, P^C), (P^K, P^M), (P^K, P^I), (P^K, P^T), (P^K, P^C)\}, \quad (4)$$

де перші чотири двоелементні множини складають клас стратегічних проблем удосконалення об'єкта моделювання;

останні чотири двоелементні множини – клас стратегічних проблем безпеки об'єкта моделювання;

R_2 – клас стратегічних проблем небезпечного цілеспрямованого до досконалості розвитку об'єкта моделювання.

$$R_3 \subseteq \{P^M, P^I, P^T\} \times \{P^C\} = \{(P^M, P^C), (P^I, P^C), (P^T, P^C)\}, \quad (5)$$

де R_3 – клас тактичних цільових проблем розвитку об'єкта моделювання;

(P^M, P^C) – підклас цільових проблем розвитку об'єкта моделювання у минулому СІЧ;

(P^I, P^C) – підклас цільових поточних проблем розвитку об'єкта моделювання;

(P^T, P^C) – підклас упереджуючих превентивних цільових проблем розвитку об'єкта моделювання.

Основною метою визначення та здійснення заходів щодо подолання цих проблем є запобігання поточних проблем розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу як об'єкта моделювання.

Цілком очевидно, що необхідною умовою для визначення класів, підкласів та одиничних проблем є визначеність (якісна чи кількісна) системних та ситуаційних ознак, притаманних об'єкту моделювання.

В узагальненому вигляді проблемно-діагностична модель розвитку економічного об'єкта (інформаційно-інноваційної активності персоналу) показана на рис. 1, з якого видно, що об'єкт дослідження в процесі свого функціонування, тобто циклічного виконання функції (зміни станів: цільовий поточний – очікуваний – цільовий ...) динамічно змінює свій стан розвитку в одному з протилежних напрямів (меж досконалості чи безпеки) своєї діяльності.

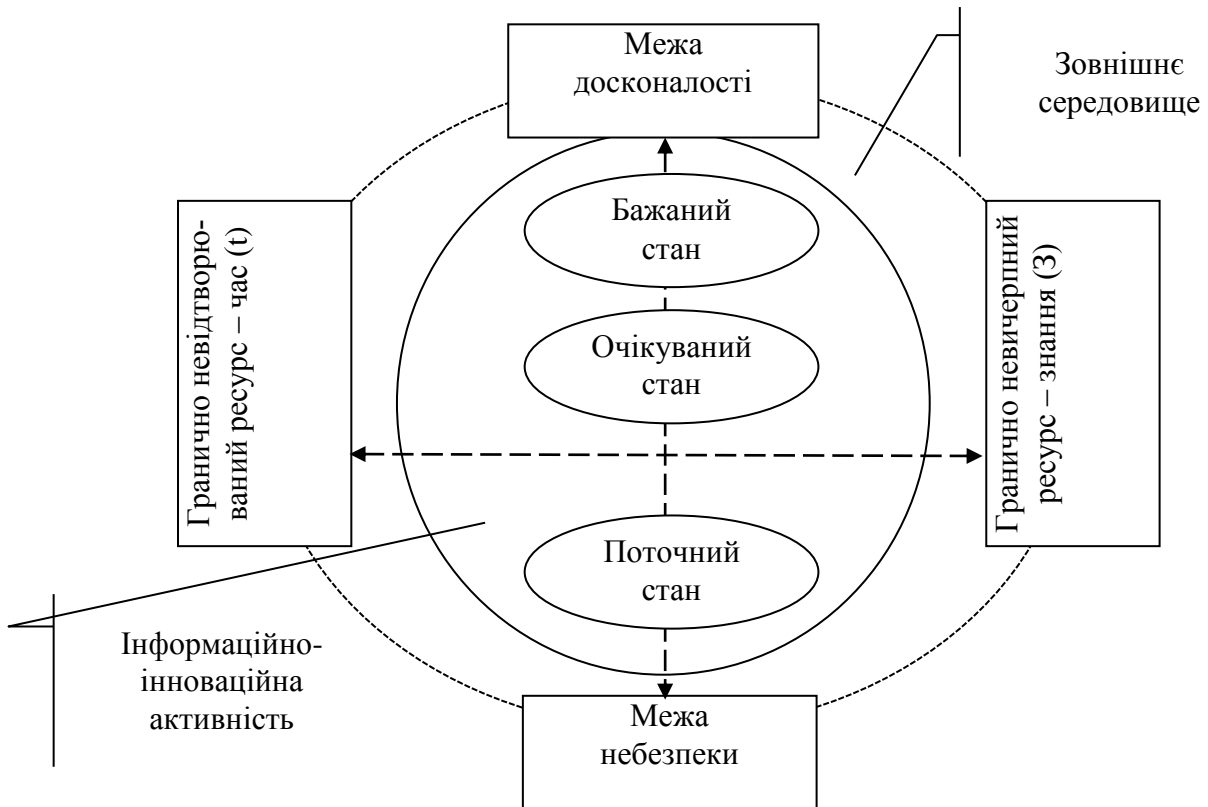

Рис. 1. Проблемно-діагностична модель розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу

Використовуючи запропоновану модель і усвідомлюючи рівень розвитку об'єкта дослідження, можна визначити де, в якому місці знаходиться останній і які проблеми виникають або можуть виникнути на шляху його розвитку, тобто

можна визначити систему проблем, які реально існують або можуть виникнути на шляху досягнення інформаційно-інноваційної активності персоналу (табл. 1).

Таблиця 1

Фрагмент системи проблем розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу

Проблеми розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу	Визначення проблеми
1. Превентивні проблеми небезпеки	$\Delta P^{KT} = P^K - P^T $
2. Поточні проблеми небезпеки	$\Delta P^{KP} = P^K - P^P $
3. Цільові проблеми небезпеки	$\Delta P^{KP} = P^K - P^C $
4. Превентивні проблеми досконалості	$\Delta P^{DT} = P^D - P^T $
5. Превентивні цільові проблеми	$\Delta P^{TP} = P^T - P^C $
6. Поточні цільові проблеми	$\Delta P^{KT} = P^K - P^T $
7. Поточні проблеми досконалості	$\Delta P^{PD} = P^P - P^D $
8. Цільові проблеми досконалості	$\Delta P^{CD} = P^C - P^D $

Із викладеного видно, що розв'язання такої системи проблем і є основою створення організаційного механізму формування напрямів та шляхів розвитку

інформаційно-інноваційної активності персоналу.

Так, для розвитку інноваційної активності і побудови на цій основі суспільства інформатизації з подальшою оріє-

нтацією на інноваційні засади розвитку головним ресурсом є знання та інформація. Причому знання – це гранично невичерпний ресурс, який по мірі використання прогресивно збільшується, оскільки чим більше відомі знання використовувати (збирати, аналізувати тощо), тим більше їх з'являється як результат накопичення інформації і отримання в процесі її обробки нових знань.

Звідси знання (З) – це додатковий критерій системно-ситуаційної моделі розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу, який можна поділити на три складові частини: відомі, прогалини та таємниці. Перші – це вербалізовані (виражені словами) знання, які людина отримує в процесі навчання у школі, середніх та вищих навчальних закладах. Далі, по мірі свого розвитку та допитливості, підвищення інтелекту людина прагне до розширення своїх знань шляхом виявлення прогалин суспільного та науково-технічного розвитку, визначає науково-дослідницьку проблему, розв'язує її, досягає поставленої мети і «заповнює» прогалини в знаннях певної галузі наукової або виробничої діяльності. Знання, які ще не представлені людству, а, скоріш за все, не отримані, не обґрунтовані законами або поточним (перспективним) станом суспільного розвитку, є таємницею, які будуть чи не будуть розкриті.

Іншим характерним ресурсом для цієї моделі є час (t). Причому ресурсом гранично невідтворним, оскільки те, що не було зроблено (досягнуто) у визначений часовий період, не наздогнати, а частіше, особливо за нинішні обставин швидкісних змін та розвитку інформаційних технологій – і неможливо цього зробити. Для того щоб з ресурсом «час» можна було конструктивно працювати, його необхідно поділити на стаціонарні інтервали: минулий, теперішній, майбутній, або тенденції.

Таким чином, маємо системно-ситуаційну модель управління інформаційно-інноваційною активністю персона-

лу у просторі граничних ресурсів та станів розвитку. Використання цієї моделі дозволяє максимально точно теоретично визначити стан інноваційної активності у певному стаціонарному часовому інтервалі, проаналізувати внутрішнє та зовнішнє інформаційне середовище і визначити політику, стратегію й тактику її розвитку.

Наочне з'ясування запропонованої системно-ситуаційної моделі доцільно провести на моделі, яка консолідує інформацію стосовно того об'єкта, до якого ця системно-ситуаційна модель, застосовується, з різних аспектів і представляє, з одного боку, відомості (інформацію) про інформаційно-інноваційну активність персоналу, а з іншого – методика її моделювання.

Так, у системі математичної інтерпретації відображена сукупність економічних показників розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу (P_1, P_2, \dots, P_n). Крім того, наведені системно-ситуаційні параметри (індикатори) інформаційно-інноваційної активності персоналу у вигляді матричної моделі універсуму знань (МодУЗ), яка є комбінаторною системою визначеностей (невизначеностей) повного різновиду станів інформаційно-інноваційної активності персоналу як об'єкта моделювання. Повний різновид станів інформаційно-інноваційної активності персоналу може бути заданий системою універсуму станів (МодУС) (табл. 2).

Системно-ситуаційна інформація щодо індикаторів, виходячи із визначення самого поняття «інформація» невизначеність, ентропія, ймовірність, - відображає стани невизначеності при формуванні мети розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу, системні інваріанти (індикатори) розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу (досконалість Д, катастрофа – К) та ситуаційні (часові) її стани (минулий – М, поточний – П, тенденції (майбутній) – Т).

**Математична інтерпретація універсуму станів
інформаційно-інноваційної активності персоналу**

№	Проблеми розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу	Стаціонарні інтервали часу (T^C)
Системно-ситуаційні стани		
1.	Системний інваріант досконалості – стан ідеалу (P^A)	$P^A (T^C)$
2.	Системний інваріант небезпеки – стан катастрофи (P^K)	$P^K (T^C)$
3.	Ситуаційно-цільовий (бажаний) стан (P^II)	$P^II (t_1 \in T^C)$
Ситуаційно-часові стани		
4.	Минулий стан (P^{Mn})	$P^{Mn} (t_1 \in T^C)$
5.	Поточний стан (P^{II})	$P^{II} (t_{1+k} \in T^C)$
6.	Майбутній стан (P^{Mb})	$P^{Mb} (t_{1+k+r} \in T^C)$

Як відомо, до універсуму нічого не можна додати, бо настає ситуація появи надлишкової і непотрібної інформації, і нічого не можна відняти без втрати властивостей універсуму. Ця система має чітко визначений різновид класів системно-ситуаційних станів (у нашому випадку п'ять: системоутворюючих інваріантів, які не залежать від часу – межі досконалості і небезпеки, та ситуаційні показники стаціонарних інтервалів часу – минулий, поточний, тенденції). Виходячи з цього, перед нами п'ять класів змінних, визначеність або невизначеність яких оцінюється через «0» або «1», тобто окреслюється потужність множини – універсуму знань ситуації: 2^5 , що дорівнює 32 можливим станам визначеностей розвитку інформаційно-інноваційної активності персоналу.

Кожний із станів описується одними і тими самими системно-ситуаційними характеристиками (параметрами), які відповідають конкретному стаціонарному інтервалу часу. Їхній перелік складається з урахуванням того, що будь-який об'єкт спостереження при виконанні моніторингового дослідження описується великою кількістю показників та характеристик. І якщо хоч один показник відсутній або немає достатньої кількості інформації хоча би з одного

можливого стану, то виникає ситуація невизначеності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, представлена математична інтерпретація інформаційно-інноваційної активності персоналу відповідно до системно-ситуаційних станів, яка забезпечує механізм виконання аналізу економічних показників (індикаторів), методи ліквідації невизначеностей та прийняття рішень щодо шляхів перспективного (ефективного) економічного розвитку. Ця інтерпретація стає економічним підґрунтям для реального формування та регулювання будь-якої інноваційної активності, а також може бути використана для розв'язання економічних задач будь-якою економічного і соціотехнічного об'єкта розвитку. Її використання дозволить своєчасно визначити стан та перспективи розвитку об'єкта спостереження, попередити (уникнути) кризових ситуацій, що відчутним чином вплине на підсумкові економічні показники суб'єктів підприємництва та країни в цілому.

Література

1. Волков О. І. Економіка та організація інноваційних досліджень : підруч. / О. І. Волков, М. Г. Демешко, А. П.

Грегол — К.: "Центр учбової літ-ри", 2007. — 662 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2009. — 1736 с.

3. Акофф Р. Искусство решение проблем / Р. Акофф. — М. «Мир», 1982. — 224 с.

4. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» № 3610-VI від 07.07.2011 р.

//Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 7. — С. 53.

5. Закон України «Про Національну програму інформатизації» № 2289-VI від 01.06.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. 2010. — № 33. — С. 471.

6. Указ Президента України «Про державну підтримку інформатизації України» № 437/2011 від 08.04.2011 р. // Офіційний вісник Президента України. — 2011. — № 10. — С. 79.

Надён А. А., Лихоносова А. С.

Математическая интерпретация информационно-инновационной активности персонала

В статье предложено авторское видение информационно-инновационной активности персонала предприятия. Определены предельные ресурсные инварианты и инварианты развития персонала. Приведены системно-ситуационную модель управления информационно-инновационной активностью персонала в пространстве предельных ресурсов и состояний развития. Предложенная математическая интерпретация информационно-инновационной активности персонала предприятий в соответствии с системно-ситуационными состояниями, которая обеспечивает анализ экономических показателей (индикаторов), предлагает методы ликвидации неопределенности и принятия решений относительно путей перспективного (эффективного) экономического развития трудовой активности населения региона.

Ключевые слова: персонал, информационно-инновационная активность, математическая интерпретация, ситуационный состояние, инварианты.

Nadyon G., Likhonosova G.

Mathematical interpretation of information and innovation activity staff

The article provided the author vision information and innovation activities of personnel of the enterprise. Defined the boundary invariants and invariants of resource development. Given system-situational model of information and innovative activity personnel in the space of boundary conditions and resource development. The mathematical interpretation of information and innovation activity of people working under the system-situational conditions, which provides analysis of economic indicators (indicators) offers methods eliminate uncertainty and make decisions on how prospective (effective) economic activity rate of the regional labor community.

Keywords: personnel, information and innovation activity, mathematical interpretation, situational state invariants.Отменить изменения.

Рецензент: Рамазанов С. К. — д.е.н., д.т.н., професор, декан факультету інноваційної економіки і кібернетики, завідувач кафедри «Економічна кібернетика» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

*Стаття подана
30.04.2012 р.*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ

У статті розглянуто наукові підходи до визначення готовності персоналу підприємства до інноваційної активності. Розглянуто фактори, що здійснюють вплив на готовність персоналу до інноваційної діяльності: підтримуючі, підсилюючі, блокуючі. Визначено, що готовність персоналу до інновацій виражає міру готовності персоналу до реалізації комплексу завдань, що забезпечують функціонування підприємства в умовах впровадження інноваційної технології, а також здатність виконувати інноваційні перетворення.

Ключові слова: готовність, персонал, підприємство, інновація, інноваційна активність, критерії.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення української держави відбувається модернізація всіх сфер життя країни, що висуває все більші вимоги до розвитку суспільства, його переходу від соціально-економічної моделі індустріального типу до інноваційної, виходу на нові рубежі, що ведуть до фази інформаційного суспільства прогресивного напрямку – інновації знань.

Необхідність активізації інноваційної діяльності в Україні є очевидною, що зумовлено потребою переходу до інноваційного типу розвитку, неодмінною умовою входження на рівних у світову економічну систему. І для цього необхідні цілеспрямовані зусилля держави на формування сприйнятливої до інновацій економічної системи, створення механізму економічної взаємодії суб'єктів господарювання, за якого б конкурентні переваги здобувалися лише завдяки активній інноваційній діяльності та ефективним інноваційним рішенням.

Останнім часом серед учених поширюється думка про те, що моделі суспільного зростання безпосередньо залежать від інвестицій в освіту, в інноваційні процеси і адаптацію знань як основне джерело зростання продуктивності та ключового чинника економічного оздоровлення, підвищення добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі поняття «інновація» розглядається багатьма вченими, має різні трактування, які постійно доповнюються. Треба зазначити, що інновації розглядаються з різних точок зору: у

зв'язку з технологіями, комерцією, соціальними системами, економічним розвитком і формуванням політики. Відповідно, у науковій літературі існує широкий спектр підходів до визначення інновацій. Поняття економічної інновації було розроблено Й. Шумпетером в роботі «Теорія економічного розвитку» (1912 р.). В своїх роботах він трактував інновацію як нову якість засобів виробництва, яка досягається шляхом певних поліпшень існуючого обладнання, введення нових засобів виробництва або систем його організації [1].

Українські вчені А. Г. Загородній та В. М. Чубай [2, с. 122] визначають інновацію як процес впровадження ідей з елементами новизни, нових або вже існуючих теоретичних та практичних напрацювань у різні функціональні напрямки діяльності підприємств, який спричиняє суттєві зміни, що окремо або в сукупності призводять до появи вагомих економічних чи інших результатів.

Н. М. Притуляк і В. О. Романишин [3, с. 53] розглядають інновації як ефективне використання нововведення у вигляді нових технологій, видів продукції та послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного або іншого характеру.

Відповідно до міркувань П. С. Харіва [4, с. 13] інновація – це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних організаційних чи соціально-економічних новинок, котрий може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу.

Цікавим є підхід, запропонований В. Тарасевичем, який стверджує, що інновації – це «не елементарні феномени, а надскладні й переважно самоорганізуючі системи з розгалуженою структурою внутрішніх і зовнішніх взаємодій між не стільки традиційними елементами, що утворюють певну цілісність, скільки когерентними інтерактивними процесами, що детермінують динамізм системи» [5, с. 65].

На думку Ю. Макогона та Є. Медведкіної [6, с. 46], інновація – це використання результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу діяльності виробництва, економічних, правових і соціальних відносин у сфері науки, культури, освіти та інших сфер діяльності суспільства.

Досліджуючи різні варіації поняття «інновація», стає зрозумілим, що використання цього терміна є дуже багатограним. Тож у подальшому під «інновацією» ми будемо розуміти процес впровадження наукових розробок, спрямований підвищення ефективності соціально-економічного розвитку підприємства.

Поширення інноваційних змін на підприємствах, їхній перехід на інноваційний шлях розвитку актуалізують завдання управління інноваційними процесами. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема дослідження готовності персоналу до інноваційної активності та отримання інноваційних знань, тобто готовності та здатності здійснювати вперше або відтворювати (сприймати) актуальну ідею чи інновацію з метою отримання соціального ефекту. Як показує практика, безконфліктне впровадження в організацію інноваційних змін є швидше винятком, ніж правилом.

Тому **метою** статті є узагальнення теоретичних підходів щодо дослідження готовності персоналу підприємств до інноваційної активності та інноваційних знань.

Виклад основного матеріалу. Вирішальним фактором ефективного впровадження інновації є персонал підприємства та його ставлення до неї. Управління інноваційними знаннями є одним із інструментів формування й розвитку інноваційного середовища підприємства, під яким розу-

міється сукупність механізмів, інструментів, процесів інфраструктурних елементів і людського капіталу, що забезпечують інноваційну діяльність підприємства. Тому завдання керівників при впровадженні інновації – сформувати психологічну готовність персоналу, яка проявляється в усвідомленні виробничої та економічної необхідності здійснення нововведення, особистої та колективної значущості нововведення, а також способів особистого включення у здійснення нововведення.

Виділяють шість форм відносини працівників до нововведень: прийняття нововведення та активну участь в його реалізації, пасивне прийняття нововведення, пасивне неприйняття нововведення, активне неприйняття нововведення, виступи проти, активне неприйняття, пов'язане з наданням протидії нововведенню, крайні форми неприйняття нововведення (ігнорування і саботаж впровадження нововведення) [7, с.226–240].

Термін «готовність» як характеристика певного стану суб'єктів та діяльності досить часто використовується в повсякденному житті, і порівняно рідше в науковій сфері. Готовність виражає внутрішній стан суб'єкта (окремого індивіда чи групи індивідів), що забезпечує успішне здійснення ним діяльності [8, с. 29].

Готовність до діяльності включає усвідомлені та неусвідомлені установки, моделі вірогідної поведінки, визначення оптимальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей в їх відповідності до майбутніх труднощів і оцінку необхідності досягнення певного результату [9, с. 55].

Готовність персоналу підприємства до змін репрезентує рівень усвідомлення працівниками через поінформованість, сутності і наслідків впровадження інновацій, а також рівень зацікавленості працівників у результатах реалізації інновацій [10, с. 430].

Готовність до нововведень на підприємстві формується з декількох складових [11, с. 52]: розуміння важливості проблеми та знання реальної ситуації; готовності персоналу до інновацій (бажання, досвід, здібності); фінансових можливостей підприємства (наявності власних коштів або доступних фінансових джерел поза підприємством);

рівня технологічної оснащеності підприємства; бажання і вміння користуватися запозиченою компетенцією (ідеї, проекти, консультації); інформаційної готовності (рівень розвитку та якість інформаційної системи); організаційно-функціональної готовності.

Поряд з готовністю вчені також розглядають поняття сприйнятливості. Так, О. М. Кузьменко та І. М. Літвінова зазначають, що «сприйнятливість до нововведень – здатність працівників або підприємства сприймати нововведення. Вона визначається часом впровадження конкретного нововведення або загальним числом нововведень, прийнятих до освоєння даним працівником або даним підприємством до певного моменту часу» [12].

Сприйнятливість підприємства до інновацій визначається сукупністю особово-психологічних характеристик працівників підприємства, характеристик організаційної структури (структурні змінні) та характеристик зовнішнього оточення [12].

На думку І. В. Хлизової [13, с. 169] готовність в аспекті компетентного підходу представляє собою сукупність певних знань, умінь і навичок, в яких людина повинна бути обізнаною і якими вона може користуватися у виконанні компетенції.

Під готовністю до інновацій персоналу І. Загашев розуміє систему характеристик фахівця, які обумовлюють його ефективність і спрямованість у реалізації інноваційних проектів [14].

Інноваційна готовність також розглядається як міра готовності персоналу використовувати свій людський капітал для реалізації комплексу завдань, що забезпечують функціонування підприємства в умовах інноваційної діяльності, а також здатність виконувати інноваційні перетворення [15, с. 8].

Зміст готовності до інновацій може бути представлено в семи варіантах [16, с. 419]:

– готовність піти за лідером. Якщо переважає даний аспект готовності до інновацій, то працівник підтримує організаційне нововведення за умови, що є лідер, який буде пояснювати, брати на себе відповідальність, контролювати;

– готовність за умови матеріальної винагороди. Даний працівник буде активно підтримувати інновацію і прикладати зусилля, якщо вона, в його уявленні, обіцяє матеріальну вигоду. Для таких працівників, на-

віть якщо реальна вигода не гарантована, необхідно створити відчуття, що винагорода можлива;

– готовність за умови можливості взяти на себе відповідальність за інновацію. Є працівники з яскраво вираженими лідерськими нахилами, які підтримують нововведення, якщо воно допомагає реалізувати їм себе як керівника, взяти на себе відповідальність за справу;

– готовність за умови особистісної та професійної самореалізації. Працівник готовий підтримати нововведення, інновацію, якщо вона, в його поданні, пов'язана з особистісною та професійною самореалізацією і може допомогти йому відчувати себе на більш високому професійному рівні;

– готовність за умови відсутності серйозних змін. Працівник готовий підтримати інновацію, якщо вона в його уяві не несе відчутних змін у звичну діяльність;

– готовність на підставі минулого досвіду. Працівник підтримує інновації, оскільки вони пов'язані з успіхом участі в інноваціях у минулому;

– готовність на основі позитивного емоційного сприйняття всього нового. Даний працівник в принципі добре сприймає все нове і на перших стадіях впровадження інновації він буде її підтримувати, але якщо почуття новизни «зійде нанівець», він може «переключитися» на щось інше.

О. П. Соснюк розглядає психологічну готовність до інноваційної діяльності як особливий вид особистої активності [17, с. 52]. Ядром структурної організації психологічної готовності до інноваційної діяльності виступає особистісна позиція суб'єкта професіоналізації, що є інтегральною властивістю особистості, яка визначається системою ціннісних орієнтацій, установок та мотивів, якими керується особистість під час виконання діяльності [17, с. 52].

Відокремлюють декілька груп факторів, що здійснюють вплив на готовність персоналу до інноваційної діяльності: підтримуючі, підсилюючі, блокуючі [7, с. 126–127]. До підтримуючих факторів належать: надання необхідної свободи при розробці нововведення, забезпечення новаторів необхідними ресурсами і устаткуванням, підтримка з боку вищого менеджменту підприємства; проведення систематичних дискусій і вільного, заохочувального обміну ідей; підтримка ефективних комунікацій з колегами, ін-

шими підрозділами, зовнішніми науковими організаціями, вузами; поглиблене взаєморозуміння в середовищі персоналу підприємства.

Підсилюючими факторами вважаються [7, с.126–127]: розвиток і підтримка менеджментом прагнення працівників до постійного підвищення кваліфікації; можливість висловлювати власну думку про проведені зміни; подолання бар'єрів і «розмивання меж» між функціональними обов'язками; систематичне проведення нарад робочих груп; постійна підтримка атмосфери сприйнятливості до змін.

Факторами, що блокують інноваційну діяльність є [7, с.126–127]: недовіра менеджерів до ідей, що висувуються знизу; необхідність безлічі узгоджень по новим ідеям; втручання інших підрозділів в оцінку новаторських пропозицій; дріб'язкова опіка та контроль кроків новатора; кулуарне прийняття рішень по новаторській пропозиції; виникнення у менеджерів вищого та середнього рівня синдрому «всезнаючих експертів».

Діагностичне дослідження співробітників підприємства для побудови ефективної системи управління інноваціями будується таким чином. Передусім, для створення ефективної інноваційної політики необхідно виявити установки співробітників по відношенню до праці. У кожного із співробітників є свої очікування від роботи, рівень готовності до прийняття, розробки і впровадження інновацій, готовність до ризику, креативність, мотиви, цінності і вірування про якість і спосіб виконання роботи.

При вивченні рівня потенціалу інноваційної активності у співробітників підприємств, можна використовувати наступний діагностичний матеріал: методику діагностики міри готовності до ризику, інтерв'ювання, моделювання робочої ситуації, глибоко-діагностичне інтерв'ювання, експертну оцінку, сценарні методи оцінки, складання індивідуально кожним представником вищого рівня управління «дерева пріоритетних цілей організації» і «дерева цінностей», методику «Ціннісні орієнтації», виявлення усвідомленості різних компонентів мотиву, опитувач «МАС», діагностику мотиваційної структури особи, діагностику мотивації досягнення, вивчення мотивації професійної діяльності, діагностику мотивації професійного самовдосконалення співробітника, бесіди, анкетування, інтерв'ю, ранжування, ме-

тод парного порівняння, оцінку принципів роботи організації за допомогою критеріїв успішного виконання роботи, порівняння критеріїв оцінки принципів на основі парних порівнянь, післяопераційний аналіз діяльності, спостереження, метод 360 градусів, декомпозиційні методи «дерева функцій» [18–24].

Інноваційна готовність персоналу підприємства визначається відношенням персоналу до нововведень, відношенням до нових знань і передового досвіду і може аналізуватися [25]:

– оцінкою сприйнятливості до інформації про нововведення (використання інформації про нові технології, участь підприємства в конференціях і виставках, професійних семінарах з усіх напрямів діяльності, організація нових освітніх курсів для співробітників) і готовністю регулярно накопичувати, вивчати, застосовувати на практиці отриману інформацію;

– оцінкою сприйнятливості до передового досвіду, наявному і створюваному усередині підприємства, і досвіду конкурентів, готовність вивчати цей досвід, вимірювати свої й чужі досягнення і порівнювати їх (бенчмаркінг);

– оцінкою сприйнятливості до самих нововведень, нових технологій (сприйнятливості до проведення випробувань на базі технологічних нововведень, активністю в проведенні дослідної експлуатації нового устаткування тощо), сприйнятливості до інноваційного процесу і інноваційної діяльності і готовністю долати труднощі освоєння нововведень;

– оцінкою рівня самоактуалізації співробітників підприємства і наявністю потреб до інтелектуальної праці, освітнього і кар'єрного зростання, до вирішення ситуацій, проблем і завдань, до участі в проектах, готовності включати нововведення у свій робочий процес.

Е. Н. Голованова виділяє п'ять груп критеріїв оцінювання готовності персоналу до інноваційної активності, які приведені в табл. 1 [8, с. 29-30]. Критерії сформовані з позицій сприйняття персоналу як цінного людського капіталу підприємства, тобто сукупності корисних знань і якостей, що використовуються в роботі, і мотивації до їхнього використання [8, с. 29].

Критерії, наведені в табл. 1, найбільш логічно оцінювати у відсотках з використан-

ням методу експертного опитування. Метод експертного опитування й обробки ґрунтується на використанні принципу «доброго вимірника». Цей принцип означає, що виконуються наступні гіпотези:

1) експерт є сховищем великого об'єму раціонально обробленої інформації, і тому він може розглядатися як якісне джерело інформації;

2) групова думка експертів близька до істинного рішення проблеми.

Якщо ці гіпотези вірні, то для побудови процедур опитування і алгоритмів обробки можна використовувати результати теорії вимірів і математичної статистики.

Для виконання наведених вище гіпотез до опитування необхідно залучити власників, керівників, сторонніх експертів з суміжних і аналогічних областей діяльності, а

також важливо почути думку самого персоналу, якому належить працювати з інноваційними технологіями на підприємстві.

Інноваційна готовність за кожною групою експертів ($j=1\dots 3$) оцінюється за формулою [8, с. 30]:

$$IG = \frac{K_1 + \frac{\sum_{i=1}^4 K_{2i}}{4} + \frac{\sum_{i=1}^5 K_{3i}}{5} + \frac{\sum_{i=1}^3 K_{4i}}{3} + \frac{\sum_{i=1}^4 K_{5i}}{4}}{5}, \quad (1)$$

де IG – рівень інноваційної готовності персоналу, %; K_j – відповідні критерії, наведені у табл. 1;

i – змінний індекс підсумовування, залежить від кількості аспектів, пов'язаних з кожним критерієм.

Таблиця 1

Критерії оцінювання інноваційної готовності персоналу з позицій теорії людського капіталу

Назва групи критеріїв	Позначення групи критеріїв	Опис групи критеріїв
1. Кількісний склад персоналу	K1	наявність достатньої кількості персоналу для обслуговування інноваційної технології.
2. Базові знання і навички персоналу	K2	– наявність необхідного базового рівня освіти; – наявність здібностей зрозуміти нову технологію; – здатність зрозуміти суть і наслідки змін; – сумлінність і надійність виконавців.
3. Професійний досвід, знання і якість	K3	– наявність у персоналу досвіду використання технологій; – практична участь у впровадженні інновацій; – здатність до постановки цілей і завдань; – здатність до раціонального використання ресурсів; – здатність до взаємозамінності співробітників.
4. Мотивація персоналу до використання свого людського капіталу	K4	– наявність бажання брати участь в інноваціях, схвальне відношення до змін (відсутність опору); – наявність стимулів, для здійснення інноваційної діяльності; – бажання обмінюватися і переймати досвід.
5. Система комунікацій персоналу, обмін досвідом	K5	– наявність системи своєчасного інформування про зміни; – доступ до інформації на споріднених підприємствах; – взаєморозуміння співробітників між собою і з керівниками; – взаємодопомога.

Джерело: [8, с. 29–30]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, поняття «готовність персоналу до інновацій» виражає міру визначеності персоналу щодо реалізації комплексу завдань, що забезпечують функціонування підприємства в умовах впровадження інноваційної технології, а також здатність виконувати інноваційні перетворення. Досліджено різні підходи щодо оцінки готовності персоналу до інноваційної активності підприємства і отримання інноваційних знань. Подальші

розробки будуть спрямовані на дослідження готовності населення до інноваційної активності.

Література

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. А. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 456 с.
2. Загородній А. Г. Інновації як об'єкт стратегічного аналізу / А. Г. Загород-

ній, В. М. Чубай // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — №9(111). — С. 120—126.

3. Притуляк Н. М. Інновації як стратегічний елемент інтелектуальних активів // Н. М. Притуляк, В. О. Романишин / Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 10. — С. 45—55.

4. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П. С. Харів. — Тернопіль: «Економічна думка», 2003. — 326 с.

5. Тарасевич В. О синергетике инноваций / В. Тарасевич // Экономика Украины. — Экономика Украины: Политико-экономический журнал. — 2009. — № 4. — С. 65—73.

6. Макогон Ю. Стратегія інноваційного розвитку України в контексті інтеграції до Європейського Союзу / Ю. Макогон, Є. Медведкіна // Журнал європейської економіки. — 2008. — Березень. — Т. 7 (№1). — С. 43—56.

7. Бычин В. Б. Персонал в управлении радикальными нововведениями в организации / В. Б. Бычин. — М.: Информ-Знание, 1999. — 400с.

8. Голованова Е. Н. Выбор критериев оценки готовности персонала к внедрению инновационных технологий с позиций теорий человеческого капитала / Е. Н. Голованова // Экономика сегодня: проблемы и пути решения: материалы международной научной конференции. — Ставрополь: Центр научного знания «Логос», 2011. — С. 29—31.

9. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. — М., 2005. — 448 с.

10. Князь С. В. Оцінювання інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства на засадах активізування маркетингової діяльності / С. В. Князь, О. В. Князь, Ю. О. Андріанов // Вісник НУ «Львівська політехніка». Логістика. №594. — Львів: НУ «Львівська політехніка». — 2007. — С.429—439.

11. Хан Т. Ф. Готовность предприятий к решению задач энергосбережения / Т. Ф. Хан // Бизнес-Информ. — 2010. — №. 1. — С. 48—55.

12. Кузьменко О. М. Потенціал розвитку інноваційної діяльності промислового підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Кузьменко, І. М. Літвінова // Вісник Східноукраїнського національного університету

імені Володимира Даля. — 2011. — №10(1). — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSU/NU/2011_10_1/Kuzmenko.pdf.

13. Хлызова И. В. Реализация модели развития готовности к сплочению персонала у будущих менеджеров / И. В. Хлызова // Вестник Томского государственного университета. — 2010. — №332 (март). — С. 169—172.

14. Загашев И. Психологические аспекты внедрения образовательных инноваций / И. Загашев // Развитие критического мышления в высшей школе: технология и подходы. Сборник статей. — М.: 2007. — С.98—100.

15. Ванин Е. В. Повышение эффективности внедрения инноваций на предприятии путем инвестирования средств в человеческий капитал: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством (управление инновациями) / Е. В. Ванин. — Нижний Новгород, 2001. — 28 с.

16. Загашев И. О. Психологическая готовность к инновациям как условие эффективности внедрения системы управления качеством / И. О. Загашев // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Т. 12. — 2010. — №5(2). — С. 418 — 420.

17. Соснюк О. П. Методологічні принципи формування психологічної готовності особистості до інноваційної діяльності / О. П. Соснюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». — 2006. — №24—25. — С. 49—52.

18. Истратова О. Н. Справочник психолога-консультанта организации / О. Н. Истратова, Т. В. Эксакусто. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. — 638 с.

19. Камерон К. Диагностика и изменение корпоративной культуры / К. Камерон, Р. Куин. — [пер. с англ.] — СПб.: Питер, 2002. — 310 с.

20. Капустин П. А. Управленческое консультирование для руководителей / П. А. Капустин. — СПб.: Издательский дом «Бизнес-пресса», 2000. — 320 с.

21. Морозова Г. Б. Психологическое сопровождение организации и персонала / Г. Б. Морозова. — СПб.: Речь, 2006. — 400 с.

22. Платонова Д. А. Взаимосвязь корпоративной культуры и системы управ-

ления персоналом предприятия / Д. А. Платонова // Психология и современное общество: взаимодействие как путь взаиморазвития. Материалы 3-ой Международной научно-практической конференции. — СПб.: СПбИУиП, 2008. — Ч.2, С. 97—101.

23. Рольф Ван Дик. Преданность и идентификация с организацией / В. Д. Рольф. — [пер. с нем.] — Харьков: Гуманитарный Центр, 2006. — 142 с.

24. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. Построение, эволюция,

совершенствование / Э. Шейн. — [пер. с англ.] — СПб.: Питер, 2000. — 330 с.

25. Пищин О. Н. Методика оценки инновационной активности предприятия сотовой подвижной радиосвязи [Электронный ресурс] / О. Н. Пищин // Электроника и информационные технологии. — 2009. — Спец. выпуск (6). — Режим доступа: http://fetmag.mrsu.ru/2009-2/pdf/Pishchin_Cellular.pdf

Недобега Е. А., Наталенко М. А.

Теоретические основы определения готовности персонала предприятий в инновационной активности

В статье рассмотрены научные подходы к определению готовности персонала предприятия к инновационной активности. Рассмотрены факторы, которые оказывают влияние на готовность персонала к инновационной деятельности: поддерживающие, усиливающие, блокирующие. Определено, что готовность персонала к инновациям выражает степень готовности персонала к реализации комплекса задач, обеспечивающих функционирование предприятия в условиях внедрения инновационной технологии, а также способность выполнять инновационные преобразования.

Ключевые слова: готовность, персонал, предприятие, инновация, инновационная активность, критерии.

Nedobega E., Natalenko M.

The theoretical basis for determining availability of personnel of enterprises in innovative activity

The article deals with scientific approaches to assess the readiness of personnel assum-It brought to innovative activity. The factors that influence the willingness of staff to innovation: supporting, reinforcing, block-kiruyuschie. It was determined that the willingness of staff to innovation is the degree of readiness of personnel to implement a set of objectives for the operation of enterprises in the introduction of innovative technologies, as well as the ability to perform in-innovative conversion.

Keywords: readiness, personnel, enterprise, innovation, innovative activity criteria.

Рецензент: Третяк В. В. – д.е.н., профессор кафедры «Міжнародна економіка» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

*Стаття подана
01.04.2012 р.*

ПРОБЛЕМНЫЕ МОМЕНТЫ РАЗВИТИЯ РЫБНОЙ ОТРАСЛИ В СЕВЕРНОМ РЕГИОНЕ

Статья рассматривает проблемы уменьшения водных биологических ресурсов. Понижающаяся производительность экосистем типична для многих промышленных стран и регионов мира. Промышленность сегодня определяет взаимозависимость человека и природы. Истощение рыбных запасов во внутренних водоемах, на литорали и в прибрежных рыбных промыслах легко спрогнозировать для России. Загрязнение поверхности продолжается и прогрессирующее незаконное рыболовство в течение последних 15-20 лет ведет к ситуации, когда рыбный рынок региона (ранее более известный своими элитными рыбными видами и большими рыбными запасами), состоит на 95-97% из импортной рыбы. В то же самое время, внутреннее рыбозаведение на базе иностранного опыта показывает, что без современных технологий нельзя удовлетворить запросов потребителей в разнообразных рыбных продуктах, но и также стать базовой основой рыбной популяции в «живой природе» и развития легального рыболовства.

Ключевые слова: рыба, рыболовство, рыбный промысел, рыбозаводчик, рыбозаведение, ресурсы, виды, технология, эффективность, программа, отрасль, реконструкция, воспроизводство, регион, республика, Коми, РФ, среда, экосистема, исследование, развитие, продуктивность, модель.

Постановка проблемы. Полноценное развитие рыбохозяйственной отрасли региона за период реформ, как и годами ранее, сдерживалось отсутствием экономических методик, материалов методического характера для определения эффективности хозяйственных и бюджетных мероприятий, необходимых при разработке и осуществлении целевых региональных программ системного характера, а также ряда иных документов и схем охраны водных биологических ресурсов, обосновывающих очередность или этапность мероприятий с учетом достижения нормативных качественных показателей состояния водной среды и рыбных ресурсов, правил, временных режимов и норм их рационального использования.

Исследования показывают, что развитие рыбной отрасли Республики Коми может быть как довольно успешное, так и (или) наоборот. Основная научная задача состоит не только в увеличении объема улова рыб, а в обеспечении необходимых условий сохранения водных биологических ресурсов и улучшении качественных состояний водной среды. Сегодня в бассейне р. Печора средний многолетний вылов семги достигает 300–350 т. По данным органов статистики улов рыбы в целом за годы реформ колебался от 0,1 до 0,4 тыс. т.

СевПИНРО оценивает численность нерестового стада семги в 55–56 тыс. особей. Промысловая квота по бассейну р. Печора составляет всего 45 т рыбы: 13,5 т семги; 2 т сига; 30 т ряпушки. Ее бассейн обеспечивает 80% регионального улова рыбы. Среднегодовой вылов за десятилетие оценивается также Министерством природных ресурсов и ООС, но более скромными цифрами – 89 т. Среднегодовые промысловые уловы в бассейне р. Вычегда составляют 80 т рыбы. В бассейне р. Мезень – 12 т. Рыбохозяйственный фонд региона состоит из 3,5 тыс. рек длиной более 10 км и общей протяженностью 84 тыс. км, 2 тыс. озерных водоемов площадью 47 тыс. га. Сотрудниками ИБ КНЦ УрО РАН в рамках выполняемых хоздоговорных работ проведено обследование водоемов региона. Среди них – Косминские озера (Большое (900 га) и Малое (м. 350 га)), оз. Заостровское, оз. Светлое, оз. Малые Кобыляки, оз. Лодыгино, оз. Ларьково (840 га), оз. Б. Харбей (2180 га), Шаньгинские озера, а также протоки (пр. Харловая и др.) и реки с сопутствующими водоемами (рр. Хабариха, Сула, Пижма). С целью получения подробных характеристик озер пригодных для рыбного хозяйства была проведена инвентаризация по топографической карте масштаба 1:1000000 с аэровизуальным со-

проведением озерного фонда. Установлено, что 90% озер бассейна р. Печора имели площадь от 10 до 50 га.

Принципиальным вопросом является то, что проблемы развития рыбной отрасли Республики Коми требуют комплексных мер решения поставленных задач, которые в свою очередь связаны с важнейшими научно-практическими заданиями, такими как: разработка долгосрочной программы по развитию рыбной отрасли, увеличение мощностей рыборазведения с рациональным использованием водных объектов, сохранением экологического равновесия и т.д.

Анализ последних исследований и публикаций. Социальный и экономический рост региона на основе развития рыбохозяйственной отрасли, представлен табличными данными издания «Экономист». В своей деятельности редакция журнала руководствуется уставом, положениями действующего издательского и авторского права. Она следит за соблюдением научных критериев и требований, выработанных многолетней историей и неподвластных какой-либо конъюнктуре. Журнал выходит с марта 1924 г., и его редакция подчеркивает известный экономической общественности факт, что в издании нет платных публикаций. Материалы принимаются в редакционный портфель в соответствии с их содержательностью, научной аргументированностью, актуальностью и нацеленностью на поиск решения насущных задач социально-экономического развития страны и ее ре-

гионов. Поэтому предоставленные изданием данные о рыбном хозяйстве регионов Севера обладают большой степенью достоверности [1].

В качестве примера региональных и международных публикаций отметим еще более подробные сведения о проведенных исследованиях по проблеме, которые можно найти в отчетах по международной программе P R I S M (PECHORA RIVER BASIN INTEGRATED SYSTEM MANAGEMENT), осуществлявшейся в 2001-2007 гг. Отраслевые материалы и практические сведения по проблеме содержатся также в Схемах развития рыбного хозяйства в республике (Гидрорыбпроект), отчетах Комирыбвода, ГосНИОРХа, в ТЭО Росгидрорыбпроекта и других хозяйственных организаций.

Исследованиями, в частности, установлено, что рыбохозяйственный фонд региона состоит из множества рек общей протяженностью более 80 тыс. км, из тысяч озерных водоемов площадью 47 тыс. га, из отдельных прудов и водохранилищ. Особенно интенсивно исследования рыбохозяйственного фонда проводились в бассейне р. Печора. Озерный фонд региона характеризуется в основном пойменными озерами – старицами. Рыбопромышленное значение имели 236 рек и около 619 озер. Для примера нами ниже приведены материалы исследования отдельных рыбохозяйственных водоемов бассейна: озера поймы р. Печора у Бугаева в 1952 г. (рис. 1) и реки Светлый Вуктыл в 2001 г. (рис.3).

Рис. 1. Исследование рыбохозяйственных объектов и природных ландшафтов северных регионов (озерка поймы р. Печора – типичное безымянное озеро из множества озер в пойме реки)

Нарушение гидрологического режима приводит к сокращению ихтиофауны, загрязнению морей отходами добычи (нефти, золота, полиметаллов), к сокращению биомассы рыб ценных пород, которая составляет от 20 до 40% биомассы совокупного рыбного стада. Загрязнение нерестилищ приводит к снижению поголовья рыб. Часть рыб теряется из-за браконьерства в районах разведки и разработки энергоресурсов. Научные работники и гидрологи имеют большие сложности в получении информации о режимах и загрязнении водоемов, поскольку уменьшилось количество статей гидрологической направленности в центральных журналах [2].

На состояние окружающей среды оказывает значительное влияние сельское хозяйство. Внесение несбалансированных доз минеральных удобрений, применение ядохимикатов, работа животноводческих комплексов без очистных сооружений наносят экологический ущерб, в первую очередь – водным ресурсам [3].

На территориях российского Севера расположено более 100 тыс. источников загрязнения воздуха. Из них лишь 31% оборудован очистными устройствами. В воздушный бассейн выбрасывается более 11 млн. т загрязняющих веществ. В воздух поступают специфические загрязнители и тяжелые металлы, которые накапливаются в тундровых и лесных биоценозах, водных экосистемах и способствуют их разрушению.

Загрязненность воздуха в промышленных центрах по многим специфическим и особо токсичным ингредиентам (сероводород, углеводороды, меркаптаны, бензапирен и др.) превышает ПДК иногда в разы, что воздействует на леса и на природную среду. Накопление загрязняющих веществ при плохих условиях разложения из-за низкоэнергетических климатических условий в природной среде происходит интенсивнее, чем в умеренной полосе.

При подсчетах средних многолетних характеристик атмосферы обычно опираются на теоретически принятую устойчивость атмосферных процессов в течение длительных периодов времени (до

35-40 лет). Однако это свойство присуще макрообъектам и не в полной мере отражает атмосферные характеристики для мезообъектов. Кроме этого предполагается, что равновесный режим также присущ и локальным атмосферным объектам в определенные интервалы времени. Спорные предпосылки могут приводить к довольно противоречивым выводам, отражаться на практике.

Еще в дореформенный период по мере роста экономики наблюдался процесс увеличения загрязнения. За период экономического спада загрязнение уменьшилось, но происходило напластовывание поступающих загрязнений на не вполне разложившиеся старые. Поэтому к экономическому развитию отраслей в северных регионах России необходимо подходить осторожно с учетом устойчивости, социальных аспектов и на научной основе, принимая во внимание экологическую составляющую (рис. 2). По оценкам специалистов человечество еще не научилось эффективно использовать ресурсы погоды. Только на одни синоптические прогнозы в мире ежегодно расходовалось более 31 млрд. долл. без учета побочных эффектов. Нет должного учета влияния изменений погоды на настроение и поступки людей, на затраты, связанные с необходимостью принятия мер предосторожности, содержанием сил ГО и МЧС, сохранением снегоочистительного оборудования, поддержанием в рабочем состоянии водохранилищ и иных социальных объектов, на бытовые затраты из семейных бюджетов граждан.

Почти все государства имеют собственные официальные метеорологические органы и службы погоды. Имеется также множество международных организаций типа ВМО, ВСП и Программа изучения глобальных атмосферных процессов. Однако на региональных уровнях этого оказывается не всегда достаточно. Поэтому специалисты до сих пор приветствуют расширение объема знаний об атмосферных процессах, даже на уровне собирания народных примет о погоде, изменениях климата.

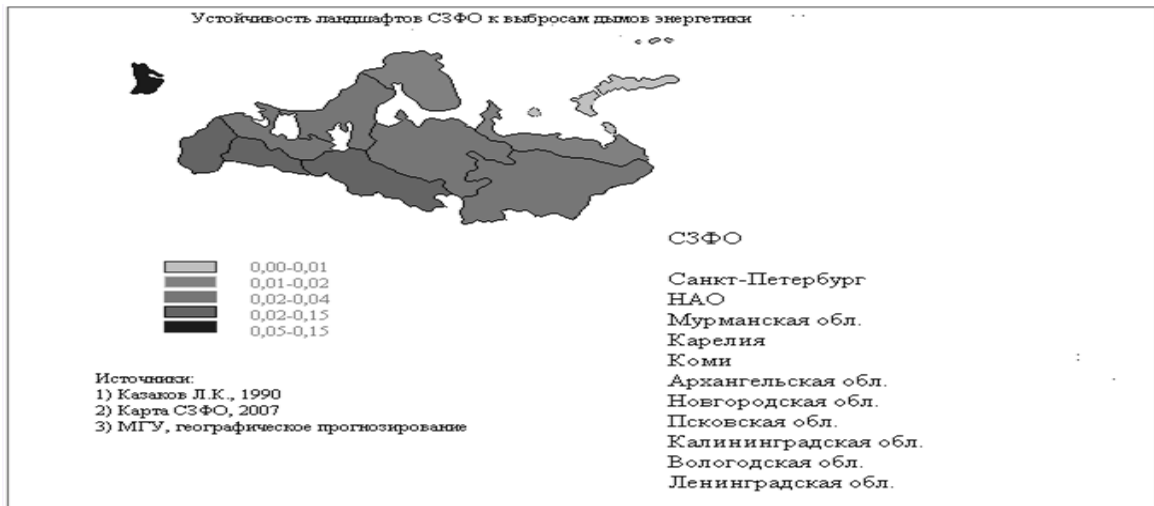

Рис. 2. Устойчивость ландшафтов регионов Северо-западного федерального округа к выбросам дыма энергетики

Для нормального функционирования рыбохозяйственной отрасли требуется разработать нормативы нагрузки на природную среду, определять мощности, исходя из этих нагрузок. Для определения степени оптимальности доли очищаемых отходов (A) и ставок удельного ущерба от сброса (θ) при установленном нормативе ПДК вредных веществ в водных объектах, используемых для рыбохозяйственных целей (mg/l), или допустимом загрязнении (s) предлагается использовать формулу (1)

$$(A = 1 - s / \theta). \quad (1)$$

К сожалению, многие такие нагрузки еще не определены. Состояние водоемов и природной среды в промышленных центрах регионов Севера таково, что наращивание мощностей там не может быть возможным без ухудшения параметров природной среды.

В обеспечении устойчивого социального и экономического развития северных регионов России значительное место отводится экологическому образованию и смежным с ним типам профессионального и общего образования, появлению новых дисциплин экологического и естественнонаучного профиля в вузах и школах региона. Следует также отметить, что экологопросветительская деятельность в заповедниках и национальных парках региона приобретает характер организации экологического лагеря для школьников. На это выделяются значительные финансовые и материальные ресурсы, в том числе на приобретение резиновых лодок и спасательных жилетов, ценного полевого снаряжения (биноклей, палаток, спальных мешков) и видеокамер с микрофонами.

Рис. 3. Река Светлый Вуктыл (бассейн р. Печора, место обитания атлантического лосося)

Решению проблем помогает сравнительно высокий уровень образования. По данным статистики региона достояни-

ем Коми края являются и его труженики. В республике выше, чем в среднем по Рос-

сии, удельный вес населения с профессиональным образованием.

Проблема внедрения и использования платежей за использование рыбных ресурсов в целях повышения эффективности хозяйствования и аппарата управления не нова, имеет за собой, по крайней мере, более пяти столетий. Так, «заслуживает внимания следующий момент. 14 марта 1499 г. Иван III выдал грамоту митрополитскому дому на беспошлинный провоз рыбы по территориям, среди которых были Белоозеро и Переяславль, подсудные Дмитрию Ивановичу в 1498 г. Таким образом, правительство Ивана III сокращало объем земель, на которые распространялись полномочия ... [определенного] курса и ... той политической линии» [4]. Следует сказать, что, несмотря на значимость проблемы, и до сих пор отсутствуют обоснованные наукой и проверенные на практике методические рекомендации по расчету платежей за использование биоресурсного потенциала регионов. Так, согласно НК РФ (части первая и вторая) установлены ставки сбора за каждый объект водных биологических ресурсов дифференцированно по бассейнам и объектам. По Северному бассейну (Белое море, внутренние морские воды, территориальное море, часть континентального шельфа РФ и шельф Карского моря, а также Баренцево море в районе архипелага Шпицберген) установлены следующие ставки сбора в рублях за одну тонну: треска – 5000, пикша – 3500, гребешок – 7000, сельдь – 400, камбала – 300, палтус – 7000, морской окунь – 7500, мойва – 50, креветка – 1000, краб камчатский – 60000, прочие объекты – 200. По рекам, озерам и водохранилищам ставки сбора в рублях за одну тонну были следующие: осетровые – 5500, семга, чавыча, кета осенняя амурская, кижуч, нельма, таймень, нерка, балтийский лосось – 5000, байкальский белый хариус, угорь, чир, муксун – 2100, кунджа, голец, паляя, форель всех видов, ленок, сиг, омуль, пыжьян, пелядь, мальма, усач, черноспинка, рыбец (сырть), жерех, хариус, шемая, белый амур, толстолобик, кутум, сом, минога – 1200, крупный частик (за исключением судака) – 150, судак – 1000, рипус,

тарань, вобла, ряпушка – 80, прочие объекты водных биологических ресурсов – 20. Для сравнения, розничная цена марта 2012 г. по сети магазинов «Норд» региона для минтая (б/г, св/м) была на уровне 78000 руб./т и для путассу (св/м) – 62000 руб./т.

Кроме этого ставки сбора устанавливаются в размере 0 рублей в случаях пользования в целях охраны здоровья, ветеринарии, воспроизводства объектов водных биологических ресурсов по решению органа исполнительной власти, изучения запасов и промышленной экспертизы.

Сумма сбора за пользование объектами водных биологических ресурсов определяется по каждому объекту как произведение соответствующего количества объектов водных биологических ресурсов и установленных ставок сбора. Платежи уплачиваются либо при получении лицензии (разрешения), либо в виде разового и регулярных взносов. Сумма разового взноса составляет 10 процентов суммы сбора. Плательщиками сбора являются организации и физические лица, имеющие лицензию на пользование объектами водных биологических ресурсов во внутренних водах и на море [5].

Такое налогообложение влияет на потребление рыбы и состояние рыбных запасов. В регионе отмечается увеличение производства пищевых продуктов и улова рыбы. Производство рыбы соленой (без сельди) за пятилетие уменьшилось со 169 до 109 тонн, но производство сельди всех видов обработки увеличилось в разы, со 143 до 290 тонн, при росте производства сельди соленой со 135 до 224 тонн. Потребление рыбы и рыбопродуктов на душу населения региона в год за пятилетие выросло с 18 до 19 кг. Значительно выросло потребление рыбных консервов и привозимых из-за пределов региона рыбопродуктов. Часть продукции используется в качестве кормовых добавок для скота и птицы в хозяйствах всех категорий, а также в качестве корма для домашних животных. Однако при положительных моментах в потреблении рыбной продукции населением численность стада рыб ценных пород за годы реформ значительно сократилась.

При пользовании водными биоресурсами на территории РФ и в ее исключительной экономической зоне (ИЭЗ) объектами налогообложения становятся российские и зарубежные хозяйствующие субъекты, осуществляющие экономическую деятельность на акваториях. Предусмотрена плата за пользование водными ресурсами открытого моря, анадромными видами рыб по всему их ареалу. Налогообложение исходит из минимальных и максимальных размеров ставок платы за право пользования такими ресурсами. Конкретные размеры ставок при этом устанавливаются органами законодательной власти субъектов РФ на конкурсной основе и с учетом контроля. Распределение поступивших средств между федеральным бюджетом и региональными бюджетами подвержено изменениям. Субъектам РФ дано право самостоятельно устанавливать размеры ставок платы за пользование биоресурсами внутренних водоемов. Представители коренных и малочисленных народов Крайнего Севера, Сибири и Дальнего Востока освобождаются от уплаты сборов, но органам власти субъектов федерации дана возможность предоставления льгот в пределах сумм плат, поступающих в региональные бюджеты. Плата для отечественных рыбопромышленников установлена дифференцированной, для иностранных – в зависимости от соблюдения международных договоров.

Цель статьи. В Налоговом кодексе РФ были заложены налоги, связанные с использованием биологических ресурсов, но там не раскрыты методы и методики исчисления на базе системного подхода к использованию биоресурсного потенциала. Значительный вклад в понимание проблемы могут принести работы известного российского экономиста Е.В. Балацкого. Известно, что «чрезмерное повышение налоговых ставок на доходы подрывает стимулы к инвестициям, снижает трудовую активность и вызывает переход легальной экономики в теневую». Поэтому «кривая Лаффера» ис-

пользуется сторонниками теоретической модели «экономика предложения» для обоснования данного положения. Однако еще в начале XXI в. Е.В. Балацкий указал на факт, что данная зависимость в определенных условиях не имеет места, хотя эта зависимость получила широкое хождение среди экономистов разных стран. На практике теоретические построения привели к ошибкам экономической политики.

Так, ученые РАН указали, что увеличение налогов и сборов свыше «оптимума Лаффера» для экономики региона отрицательно сказывается на ВРП. Рост объема налогов приводит к запаздыванию реакции ВРП на изменение фискального рычага на 1-4 месяца, при нормативе в 1 месяц. Кроме того, возможной становится ситуация, при которой рост госрасходов бюджета за счет прироста налогов и сборов тормозит прирост ВРП. Нарушение логической связи бюджета с инвесторами ослабляет позиции сторонников «теории предложения», и при этом теряется осмысленность государственного подхода к управлению каналами кредитной системы.

Изложение основного материала.

Развитие рыбохозяйственной отрасли, как и многих других отраслей, опирается в проблему непропорциональной динамики финансовых результатов функционирования отраслей под влиянием изменения цен, которая связана с проблемой непропорциональной динамики добавленной стоимости (ДС) и ее части в форме выплаченной зарплаты. Остальные части ДС, такие как валовая прибыль, валовые смешанные доходы и налоги на продукты минус субсидии на продукты, проходя большей мерой через бюджетную систему, реализуются при пониженных инвестициях в различных формах оплаты труда бюджетников, в пособиях и пенсиях, в разнообразных льготах и выплатах населению. При этом отмечается повышенная дифференциация доходов. В результате в отраслях

устанавливаются уровни оплаты труда, которые, по всей вероятности, не способствуют процессам экономического роста и развития в регионе. Изучение динамики макро- и отраслевых показателей имеет важный теоретический аспект. Приведенную ситуацию с формированием линий спроса и предложения в регионе можно формализовать с помощью математики.

Аналогичную приведенному нами выше выражению (1) формулу (2) можно также было получить, преобразовав предложенную в работе по прогнозированию проф. Е.Г. Ясиным и другими экономистами математическую формулу для выражения темпов прироста (r):

$$(r = Y_t / Y_{t-1} \times 100\% - 100\%). \quad (2)$$

После процедуры переноса и последующего деления полученного выражения, имеем:

$$(Y_t / Y_{t-1} = 1 + r / 100\%). \quad (3)$$

Для полного сходства с приведенным ранее остается только предположить, что максимум текущего игрека (Y_t), например, уже достигался годом ранее ($t-1$), а полная удельная цена (ставка) к показателю ($-r = w_r$) равна 100%.

Для проведения модельных расчетов достаточно удобно пользоваться основными индикаторами регионального социального или отраслевого развития по соответствующим потребителям или социально-демографическим группам населения, приводимыми ежегодно статистическими службами.

В статье указанного выше журнала «Экономист» за № 3 также содержатся подробные сведения об экономических стимулах по развитию рыбной промышленности одного из регионов Северо-Западного Федерального Округа (СЗФО). Там отмечен факт увеличения удельного значения экспортной доли в деятельности рыбной промышленности. Всего за несколько лет она выросла с 43,7 до 48,6%. Разность между крайними значениями составляет почти 4 процентных пункта. В журнале эти данные приводятся наряду с другими сведениями для

оценки последствий такой политики и объяснения своей проводимой коммерческой политики.

На основе математического расчета установлена цена процента, она найдется на базе определения разности 2063,9–1658,9 в удельных единицах и последующего деления выражения на 4 (таким образом определяется ставка для расчета по формальным правилам). Для проверки правильности проведенных вычислений можно воспользоваться отношением двух показателей (47,7 / 1296,7). Посредством подстановки данных в теоретическую формулу получаем следующее выражение $(1 - 4/100)$, которое можно рассматривать как долевое отношение или процентное выражение (почти 95%). Научные данные отчетов определяют это соотношение на реальном уровне как 83,3%. Но, по отношению к расчетным данным это значение на 12 процентных пункта меньше. Чем можно объяснить такое расхождение показателей? Ответ, возможно, содержится в научно-практической статье А. Петрикова, одного из руководителей сельскохозяйственной отрасли РФ, приведенной в том же третьем номере журнала «Экономист». При оценивании состояния дел и эффективности использования им отмечено нецелевое использование около 10% территорий.

На основе этого оценивания напрашивается вывод, что расхождение показателей, может быть, связано в значительной степени с проблемой использования и акваторий северных регионов России. В этом деле значительный вес имеет правовой подход и оформление положений устойчивого экономического роста. Например, в проекте Федерального закона «О внутренних водах, территориальном море и прилегающей зоне РФ» и в пакете морских законов РФ по поводу регулирования и определения режима деятельности в прибрежных акваториях определен правовой статус акваториальных зон. Согласно ему принадлежащая стране прибрежная полоса разде-

лена на три крупные области: внутренние воды; территориальное море; прилегающая зона РФ.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Увязываются с перспективным развитием рыболовства в бассейне р. Печора. Уменьшение водных биологических ресурсов и понижающаяся производительность экосистем типична для многих промышленных стран и регионов мира. Промышленность сегодня определяет взаимозависимость человека и природы. Истощение рыбных запасов во внутренних водоемах, на литорали и в прибрежных рыбных промыслах легко спрогнозировать для России. Загрязнение поверхности продолжается и прогрессирующее незаконное рыболовство в течение последних 15-20 лет ведет к ситуации, когда рыбный рынок региона (ранее более известный своими элитными рыбными видами и большими рыбными запасами), состоит на 95-97% из импортной рыбы. В то же самое время, внутреннее рыборазведение на базе иностранного опыта показывает, что без современных технологий нельзя удовлетворить запросов потребителей в разнообразных рыбных продуктах, но и также стать базовой основой рыбной популярности в «живой природе» и развития легального рыболовства.

Всесторонний анализ местной информации и опыта рыборазведения на Европейском Севере позволяет спрогнозировать, что промышленное рыборазведение в регионе имеет большие перспективы. Окружающая среда и условия климата, особенно на юге республики, присутствие искусственных водоемов и термических источников, дают возможность вести товарное рыборазведение, чтобы производить еще большее разнообразие видов рыб. Независимые эксперты по рыборазведению из Мурманска, Архангельска и Карелии рекомендовали рыбную ферму на базе электростанции в г. Сосногорск в качестве базовой стройки для опробования рыборазведения и современных технологий, для образования

стад родительских особей определенных видов рыб. Кроме того, реконструкция и расширение этой рыбной фермы позволяют производить там молодняк для других рыбных ферм региона. Анализ рыбного рынка показал возможность его расширения через производство коммерческой рыбы, такой как, например, форель, бестер и т.п.

Разведение местных видов рыб и коммерческой рыбы также имеет хорошие перспективы, объясняющие как положительный, так и отрицательный до реформенный опыт организации «Комирыбпром» и возможности рыборазведения на современных технологиях. Это, предпочтительно, должно опираться на выращивание рыбы в водных бассейнах и в рыбных садках. В последних молодая рыба погружена в искусственные накопительные емкости без какого-либо специального дорогого оборудования. Эта форма рыборазведения – сезонная, доступная для частных лиц и для организаций. При ней уже в ближайшие 2-3 года становится возможным производить ежегодно 200-300 т рыбы.

Проблема воспроизводства коммерческой рыбы в регионе на сегодня неотложная, с целью сохранения природного рыбного генетического стада и для решения некоторых социально-экономических проблем. Внутреннее рыборазведение на базе иностранного опыта показывает, что систематический выпуск молодой рыбы в естественные водоемы поддерживает коммерческие запасы и увеличивает эффективность промышленных рыбных промыслов в регионе. Это также помогает решать проблемы спортивного и развлекательного лова рыбы. Конечно, искусственная рыбохозяйственная деятельность будет эффективной только после организации надежной рыбоохраны, предохраняющей рыб от браконьерства.

Съезд коми народа принял решение по развитию рыбной промышленности. Глава РК организовывал рабочую группу для разработки целевой респуб-

ликанской программы по воспроизводству коммерческих видов рыб и реконструкция рыбных промыслов и назначил ответственных исполнителей для разработки этой программы. ИБ КНЦ УрО РАН был избран главной научно-исследовательской организацией для разработки программы. Кроме того, были привлечены 4 института и несколько экспертов и практиков рыбозаготовки в качестве соисполнителей программы. Такая целевая республиканская программа была составлена, представлена на согласования и поставлена заказчику в министерство сельского хозяйства и продовольствия региона.

Предложенная программа рассматривает различные аспекты рыбной промышленности в РК. Она вкратце анализирует состояние рыбных ресурсов, рыбных промыслов, сохранение запасов и показатели, определяющие количество рыбы в современных условиях. Она посвящена законодательным вопросам в части использования водных инспекций федеральной или региональной юрисдикции. Программа имеет отношение к опыту рыбозаготовки Карелии и НАО. Она предлагает внутреннее рыбозаготовление на базе иностранных технологий, пригодных и перспективных для РК. Программа оценивает современное состояние рыбных ферм и путей повышения их эффективности. В целом, программа развития рыбной промышленности в РК – независимый компонент программы развития рыбной промышленности в Российской Федерации.

Выполнение целевой республиканской программы, с одной стороны, резервирует уникальные отмели и популяции лосося и сига в регионе. С другой стороны, она обеспечивает республиканский рыбный рынок и его продвижение. Развитие рыбной промышленности позволяет увеличить эффективность промышленного и любительского рыболовства, обеспечить более полное использование существующих рыбных промыслов, современных технологий и создание

новых вакансий в республиканской экономике.

Общая часть программы и приложения содержат предложения по современным технологиям коммерческого рыболовства и перспективного садково-пастбищного рыбозаготовления, паспорта искусственных бассейнов, которые должны повысить их рыболовное и общественное значение после проведения специализированных мер в целях рыбопродуктивной отрасли, и определенные методические принципы руководства и рекомендации по кормлению различных видов рыб на разных этапах жизненного цикла [6]. 11% рост капитала и 10% спад капиталовложения показывает модель ретропрогноза отрасли [7].

Литература

1. «Экономист» // Журнал. – 2012. - № 3. – С.12 – 17.
2. III Всероссийская морская научно-практическая конференция «Стратегия развития России и национальная морская политика в арктике». Арктика – 2010. (Кольский НЦ РАН, Мурманский государственный технический университет и др., 2010) (Спирягин В.И., тезисы доклада: «Методологические вопросы прогнозирования экономики природопользования и поддержания экологического равновесия»).
3. Отчет о работе Коми бассейнового управления по охране и воспроизводству рыбных запасов и регулированию рыболовства (сырьевая база)/ Министерство рыбного хозяйства (Главрыбвод). Исп.: Осипова Т.С. (ст. ихтиолог Комирыбвода), Безмен Т.А. (ст. ихтиолог ПИГ), Антонов С.А. (ст. инженер-мелиоратор ПИГ). – Сыктывкар: Комирыбвод, 1988. – 59 с. (Прил. на 4 стр.– «Деятельность товарных рыбоводных хозяйств»).
4. Зимин А.А. Россия на рубеже XV-XVI столетий: очерки социально-политической истории. – М.: Мысль, 1982. – 333 с. – С. 176.

5. Налоговый кодекс Российской Федерации. Части первая и вторая. Текст с дополнениями и изменениями на 15 октября 2006 года. – М.: Эксмо, 2006. – 800 с.

6. Pechora River basin Integrated System Management, Institute of Biology, Komi Science Centre, Ural Division, Russian Academy of Science. Work packages

B2, B1 & B3 – Fish and fishery in the Pechora basin Phase 1. Final report. Authors: V.I. Ponomarev A.B. Zakharov Yu.P. Shubin

7. Прикладное прогнозирование национальной экономики/ Под ред. В.В. Ивантера, И.А. Буданова, А.Г. Коровкина, В.С. Сулягина. – М.: Экономистъ, 2007. – 896 с.

Спірягін В. І., Мустафасєв А. А.

Проблемні моменти розвитку рибної галузі у Північному регіоні

Стаття розглядає проблеми зменшення водних біологічних ресурсів. Знижується продуктивність екосистем типова для багатьох промислових країн і регіонів світу. Промисловість сьогодні визначає взаємозалежність людини і природи. Виснаження рибних запасів у внутрішніх водоймах, наліторалі і в прибережних рибних промислах легко спрогнозувати для Росії. Забруднення поверхні триває й прогресуюче незаконне рибальство протягом останніх 15-20 років веде до ситуації, коли рибний ринок регіону (раніше більш відомий своїми елітними рибними видами і великими рибними запасами), складається на 95-97% з імпортової риби. У той же самий час, внутрішнє риборозведення на базі іноземного досвіду показує, що безсучасних технологій не можна задовольнити запитів споживачів в різноманітних рибних продуктах, але і також стати базовою основою рибної популяції в «живій природі» і розвитку легального рибальства.

Ключові слова: риба, рибалка, рибальство, риборозвідник, риборозвід, ресурси, види, технологія, ефективність, програма, галузь, реконструкція, репродукція, регіон, республіка, Комі, РФ, середа, екосистема, дослідження, розвиток, продуктивність, модель.

Spiryagin W., Mustafaev A

Problematic Moments of the Development of the Fish Industry in the Northern Region

The article deals with reduction of aquatic biological resources and decreasing productivity of ecosystems. It is typical for many industrial countries and regions of the world. The industry dominates the man–nature interrelations. Exhaustion of fish stock in inland water bodies, littoral shelves and offshore fisheries is easily forecasted for Russia. Contamination of surface waters and progressive illegal fishing in the last 15-20 years lead to situation when fish market of the Komi Republic (earlier famous for its elite fish species and large fish stocks) consists of 95-97% imported fish. At the same time, domestic and foreign fish-breeding experience testifies that modern fish-breeding technologies not only cover the demand of consumers in diverse fish products but also form a baseline for “wildlife” fish populations and the development of legal fishing.

Keywords: fish, fishing, fishery, fish-breeder, fish-breeding, resources, species, technology, efficiency, program, industry, reconstruction, reproduction, region, republic, komi, rf, environment, ecosystem, research, development, productivity, model.

Рецензент: Попова Л. А. – д.е.н., професор, заступитель директора Института социально-экономических и энергетических проблем Севера Коми научного центра Уральского отделения Российской академии наук, г. Сыктывкар, Республика Коми, Россия.

Статья подана
23.03. 2012 г.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

В роботі визначено та досліджено теоретичні основи та практичні засади концептуальних складових здатних забезпечити ефективне формування та розвиток економічного потенціалу промислово розвинених регіонів. Надано оцінку динаміці та стану використання інноваційного потенціалу підприємств Донецького регіону в порівнянні з окремими машинобудівними підприємствами України, надано порівняльну характеристику економічних результатів їх господарювання. Інноваційний потенціал промислового регіону визначено як базовий фактор забезпечення суспільного розвитку в країні у довгостроковій пролонгованій перспективі.

Ключові слова: потенціал, інноваційний потенціал, регіон, розвиток, формування, складові, чинники, підприємство.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток потенціалу регіонів є складовою частиною інноваційного розвитку економічної системи України і важливим аспектом відтворення виробничих відносин, що полягає у оновленні складу і побудови основних фондів системоутворюючих підприємств, удосконаленні організації їх використання як на стадії формування, так і науково-технічної підготовки виробництва.

Важливість формування й розвитку інноваційного потенціалу для сучасної України переоцінити неможливо. Адже саме завдяки інноваціям може бути досягнуте економічне зростання вже в найближчій перспективі та пролонговане в стратегічній. Сприйняття інноваційного розвитку як основоположного чинника економічного підйому знайшло своє відображення у фундаментальних дослідженнях зарубіжних вчених – Р. Акоффа, П.Друкера, Ф.Портера, Б.Санто, Б.Твісса, про що йдеться в монографії [9].

Поширення світових інтеграційних й глобалізаційних процесів потребують забезпечення конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників, що неможливо без ефективного використання потенціальних можливостей виробничих систем всіх рівнів без виключення – від окремого суб'єкту господарювання до регіону та держави в цілому, тобто обрана тема даної роботи є своєчасною та актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам і перспективам фор-

мування й розвитку інноваційного потенціалу регіональних систем присвячено багато робіт, в яких досліджено зміст, чинники, напрями, стратегії і методи забезпечення цих процесів, визначений їх вплив на розвиток держави і регіонів, окремих галузей і підприємств.

Провідними українськими дослідниками означених напрямів інноваційного розвитку регіонів є М.Я. Азаров, О.М. Азарян, В.П. Александрова, І.В. Алексеєв, О.І. Амоша., С.С. Аптекарь, С.Д. Бушуєв, В.М. Геєц, В.М. Гончаров, М.І. Долішній, В.В. Дорофійенко, М.О. Козоріз, М.М. Лепа, В.М. Хобта М.Г. Чумаченко, О.О.Шубін, Ф.О.Ярошенко [1,4,5,9,10,11].

Даній проблемі присвячена науково-дослідна робота «Розробка теоретико-методичних засад функціонування, розвитку та управління інноваційним потенціалом регіону», державний реєстраційний номер 0110U006871, в рамках якої й отримані представлені в статті результати.

Проте ще залишаються недостатньо розробленими проблеми формування й розвитку інноваційного потенціалу на рівні промислово розвинених системоутворюючих регіонів, розвиток яких безпосередньо представлений провідними підприємствами.

Для підприємства інноваційний розвиток означає забезпечення виробництва певних товарів і надання послуг на певних сегментах регіонального й державного ринку. Реалізація таких завдань підприємств вимагає забезпечення всіма видами ресур-

сів і досягнення як найкращого їх використання.

Проблеми визначення концептуальних складових і розробки методів, які нададуть можливість аналізувати і контролювати показники формування й розвитку інноваційного потенціалу регіону і впливати на організацію виробництва, оцінювати ефективність роботи системи утворюючих підприємств з боку власника, інвестора, кредитора і з боку державних органів управління все ще залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження, викладеного в даній роботі, є розробка теоретичних засад, практичних рекомендацій щодо визначення концептуальних засад формування і розвитку інноваційного потенціалу промислового регіону.

Виклад основного матеріалу. Реалізація визначеного Урядом курсу [1,6], на впровадження інноваційної, або, як зараз визначають, структурно-інноваційної моделі, розвитку економічної системи України і її регіонів потребує суттєвого нарощування й підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу. Під останнім ми розуміємо інтеграцію науково-технічного потенціалу, освітнього і виробничого потенціалу інноваційно активних регіонів та підприємств, що їх утворюють в рамках національної інноваційної системи.

В даний час все більшу роль в забезпеченні поступового розвитку суспільства відіграють фактори, пов'язані з використанням новітніх досягнень в області науки та техніки.

Усвідомлення все більш зростаючого впливу інновацій на економічні результати діяльності провідних підприємств регіону вимушує керівництво приділяти вагомому увагу цьому питанню що проявляється, наприклад, у самому формуванні інноваційного потенціалу [4].

Спонукаючи конієптуальні мотиви до інноваційної діяльності можна розділити на внутрішні та зворотні, на такі що мають об'єктивну та суб'єктивну природу. До внутрішніх можна віднести необхідність заміни застарілих технологій (об'єктивна причина) або прагнення групи

талановитих інженерів реалізувати свій творчій потенціал (суб'єктивна причина).

Набір внутрішніх спонукаючих мотивів інноваційної активності особистим для кожної окремої компанії і в деяких випадках відіграє рішучу роль в тому, щоб сформувати інноваційний потенціал. Так, для нової компанії побудова та освоєння новизни може бути єдиною можливою концепцією щодо заволодіння певним сегментом ринку.

На рівні підприємства з інноваціями пов'язане вагоме зниження витрат, підвищення якості і збільшення випуску продукції, отримання високого прибутку на вкладений капітал у випадку успішного завершення проекту, збереження людського труду та навколишнього середовища [4].

Багато авторів кажуть про отримання додаткового та максимального прибутку як домінуючої мотивації здійснення інноваційної діяльності у ринкових умовах. Отримання прибутку забезпечує тимчасова монополія на використання досягнення, захищена комерційною таємницею та патентом. С часом така монополія ліквідується, а умови господарювання вирівнюються. Але сам процес встановлення тимчасової монополії за рахунок впровадження новизни постійно відбудовується в ході конкурентної боротьби [8, с. 25].

Посилююча на світовому ринку конкуренція приводить до скорочення життєвого циклу виробу. Це відбувається завдяки скороченню циклу «початок досліджень – впровадження нового виробу». Відповідно скорочується і час потенційної реалізації надприбутку в цінах по раніше випущеному виробу. У зв'язку з цим при плануванні впровадження нових виробів критерієм ефективності є не стільки очікуєма ціна виробу, скільки досяжний прибуток і пов'язана з ним оптимальна тривалість терміну життя виробу на ринку [4].

Як свідчить аналіз, на підприємствах, які проводять активну інноваційну політику, відмічається ріст конкурентоспроможності продукції, обсягу продажу на внутрішньому та зовнішньому ринках, збільшення прибутку, спад собівартості ство-

реної продукції за рахунок економії енергоресурсів, зменшення шкідливих викидів в навколишнє середовище, удосконалення умов труда робітників [2, с. 22-25].

Таким чином, основна маса інновацій реалізується компаніями різних рівнів і масштабів в рамках певної території – регіону, як засіб кращого рішення вироблених та комерційних завдань.

Наведені ринкові мотиви, обумовлюють формування інноваційної діяльності компаніями, не в повному обсязі розкривають об'єктивну необхідність та передумови її формування українськими підприємствами. Це пояснюється тим, що українська економічна система перебуває в стані трансформації і їй властиві як елементи командно-адміністративної системи (висока ступінь монополізації економіки, «стари» кадри), так і почавши формуватися, але не отримавши повного розвитку нові економічні відносини.

Виділимо, спираючись на існуючі розробки [5, с.48], наступні концептуальні складові формування інноваційного потенціалу системоутворюючих підприємств промислових регіонів України :

- виготовлення нових предметів споживання, які мають платоспроможний попит, і будуть являтися постійно діючим стимулом формування та ефективного розвитку інноваційного потенціалу підприємств;

- об'єктивно незбіжний перехід до виготовлення товарів на основі матеріалоенергозберігаючих технологій, з однієї сторони , а з іншої – дозволяючий економити витрату енергії, води та інших ресурсів у споживача;

- існуючі в українській економічній системі диспропорції роблять незбіжними проведення структурних перетворень, що потребує ріст інноваційної активності підприємства;

- дуже незадовільний, а іноді і просто аварійний стан виробничої бази багатьох підприємств України обумовлює необхідність проведення корінної реконструкції на основі техніки нових поколінь;

- як свідчить досвід роботи вітчизняних виробників, ринкова конкуренція вимушує диверсифікувати навіть підпри-

ємства-монополісти. Для багатьох підприємств диверсифікація і надалі буде являтися рятівним колом, дозволяючим залишатися на плаву, очевидно, що освоєння виробництва нових для підприємства продуктів, які можуть бути затребувані ринком, обумовлює необхідність формування інноваційного потенціалу;

- посилюючи потреби до охорони навколишнього середовища будуть вимушувати підприємства випускати продукцію, відповідачу жорсткими стандартами;

- обмежені можливості придбання інновацій на стороні як на увазі відсутності фінансових ресурсів, так і відсутності доступу до існуючих інновацій буде спонукати підприємства орієнтуватися на активізацію власної інноваційної діяльності;

- в разі відсутності власних нарботок, що дозволяють виробляти новітню техніку і товари, держава, мабуть, не буде запобігати проникненню високотехнологічної продукції зарубіжних фірм на національний ринок;

- процеси реструктуризації підприємств зобов'язують їх формувати свій потенціал з урахуванням впровадження можливих, а у багатьох випадках і незбіжних, новинок;

- постійна зміна податкового, інвестиційного, митного та інших розділів законодавства роблять вітчизняні підприємства вимушеними впроваджувати новинки. І це підприємства просто повинні урахувати при розробці свого інноваційного потенціалу;

- слід урахувати, що постійно будуть присутні суб'єктивні фактори, підштовхуючи формувати інноваційний потенціал: прагнення талановитих вчених, інженерів, конструкторів само реалізуватися в розробці та впровадженню винаходів, національних пропозицій, «ноу-хау»;

- всі ці обставини будуть не просто обумовлювати об'єктивну необхідність формування інноваційного потенціалу, але й реально впливати на його розвиток вже найближчим часом.

Зміст і темпи розвитку будь-якої компанії є результатом боротьби протилежних інтересів, тенденцій, факторів. Від успішного усунення існуючих протиріччя

залежить успішність розвитку компанії в той час, як саме наявність протиріч підштовхує підприємства до впровадження інновацій з ціллю усунення існуючих протилежностей і на кінець підвищенню ефективності функціонування компанії.

Кожна компанія для розв'язки протиріч і усунення існуючих проблем розробляє комплекс заходів на перспективу, які представляють собою новинки (інновації), що дозволяє їй досягти потенційних цілей. Характер, якість та кількість інновацій які компанія використовує для досягнення своїх цілей дозволяє судити про інноваційний потенціал компанії.

Напрями розвитку процесу формування потенціалу сучасних підприємств зосереджуватимуть увагу на ресурсному та галузевому аспектах. Вибір таких аспектів на нашу думку зумовлено наступним:

- галузевий розподіл підприємств є традиційним для нашої економіки;
- ресурсна сегментація відображає найпоширеніший підхід до вивчення категорії «інноваційний потенціал».

В основу аналізу галузевих особливостей формування інноваційного потенціалу системоутворюючих підприємств регіону покладено специфічність технологічних процесів, особливості організації виробництва, відмінності в характеристиках кінцевого продукту та ресурсів для його виробництва, а також ринків збуту тощо.

Залежно від характеру споживання сировини всі промислові підприємства підрозділяють на підприємства добувної та обробної промисловості. У свою чергу, вони поділяються на кілька великих галузей, що в системі створюють національну економічну систему.

Таким чином, слід зазначити, що розвиток промисловості України безпосередньо залежить від переходу до інноваційної моделі економіки, тобто підприємства вже на регіональному рівні повинні формувати й розвивати інноваційний потенціал, використовуючи певну концепцію такого формування й розвитку.

Розвиток інноваційних процесів в Україні в даний час визначається загальним станом її економічної системи, яка в останні десятиліття XX ст. переживала

глибоку системну кризу, що змінилася в 2003 р. деяким поживленням у функціонуванні економічної системи держави.

Особливо слід зазначити значне зростання виробництва в машинобудівному комплексі. Стан машинобудування як фондоутворюючої галузі є визначальним чинником при реалізації інноваційних процесів у всіх сферах народного господарства, підвищенні рівнів ресурсозберігання, продуктивності праці, екологічній безпеці промислового виробництва і обороноздатності країни [10, с. 25].

У 2006 році вперше за роки незалежності отримано зростання у промисловому секторі, виробництво машинобудування, ремонту і монтажу машин і устаткування в порівнянні з попереднім роком збільшилося на 35,8% (виробництво машин і устаткування – на 21,4%). У 2006 р. зростання виробництва машинобудування склало 35,8% – це більше, ніж в якій-небудь іншій галузі промисловості [4,11]. Зростання виробництва відзначалося до чергової хвилі кризи – 2-ге півріччя 2008 року.

Аналізуючи сучасний стан інноваційної діяльності промисловості України, необхідно звернути увагу на інерцію в організації наукових досліджень і розробок, прагнення зберегти діючі впродовж десятиліть інституційні структури, що відповідають вимогам адміністративно-командної економіки. Перетворення останніх років, не дивлячись на зміни у формах власності, ліквідацію більшості галузевих міністерств, виникнення нових організаційних структур тощо, до теперішнього часу не торкнулися принципів основ тієї інституційної системи, яка була характерна для радянської науки [3, с. 125].

Істотним аспектом розвитку економіки повинна стати зміна характеру стратегій окремих галузей і формування на їх основі нової економічної політики для галузей національної економіки в цілому. При цьому визначаючим є розвиток тих галузей, які виступають своєрідним локомотивом, забезпечують інші галузі прогресивними засобами виробництва. Однією з таких галузей завжди було машинобудування, і саме рівень розвитку його іннова-

ційного потенціалу є показовим щодо прогресивності і перспективності розвитку промислово розвинених регіонів й економіки в цілому.

Для сучасних підприємств характерний високий рівень застарілих технологій, нестача грошових ресурсів, архаїчна організаційно-технічна структура. Це визначає низьку технологічну сприйнятливість багатьох підприємств машинобудування.

В цілому впровадження технологічних процесів за останні 10 років знизилася більш ніж в 5 разів, зокрема маловідходних і ресурсозберігаючих – більш ніж в 4 рази.

На дослідження і розробки були витрачені засоби майже кожним четвертим інноваційно-активним підприємством або 4,3% загальної чисельності промислових підприємств. Найбільший об'єм витрат на НДДКР доводиться на підприємства машинобудування – 204,9 млн. грн. (26,3 % об'єму інноваційних витрат).

Машинобудівна промисловість України є могутньою галуззю національної економіки, яка охоплює більше десяти тисяч виробничих підприємств і науково-дослідних організацій.

При цьому вчені відзначають, що нерациональна структура української економіки, що характеризується дуже низькою часткою машинобудування у ВВП (оцінюється на рівні 5 %), справедливо вважається слабким місцем, оскільки саме ця галузь є двигуном прогресу, інформаційного розвитку, інших перетворень [4].

Стан інноваційної діяльності підприємств машинобудування характеризує показник кількості знятої з виробництва застарілої продукції. В цілому по Україні вона різко знизилася – з 635 видів в 1990 р. до 38 видів в 2010 р., або на 94 %. При цьому майже весь об'єм продукції був знятий в 2005 р. внаслідок відсутності попиту, що свідчить про її низький технічний рівень. Кількість же видів продукції, знятих в результаті освоєння нових, за вказаний рік склала лише близько 1 % [9,11].

У Донецькому регіоні машинобудівна галузь представлена 230 підприємствами. У об'ємі товарної продукції питома вага машинобудування і металообробки складає 7,4 %. Це четверте місце після металургії

(53 %), паливної промисловості (15,4 %) і електроенергетики (10,7 %). У регіоні сконцентровано майже 2012 промислових підприємств (зокрема 800 крупних) гірничодобувної, металургійної, хімічної промисловості, енергетики, важкого машинобудування, будівельних матеріалів.

Проте, не дивлячись на певні позитивні зрушення, рівень інвестування національної економіки залишається ще дуже низьким. Останніми роками інвестиції не перевищують 14% ВВП (1998 р. – 13,6%, 2002 р. – 13,5%, 2003 р. – 13,7%, 2004 р. – 13,6%, 2005 г. – 13,9%), тоді як для забезпечення стійкого економічного зростання вони повинні складати 18-20% ВВП [4,9,11].

Хоча Україна тільки за роки незалежності змогла привернути в економіку 3,9 млрд. дол. прямих іноземних інвестицій (ПІІ), вона має один з найнижчих в Європі і серед країн СНД показник об'єму ПІІ на душу населення – трохи більше 70 дол. США в рік [4].

Протягом останніх 4-х років інвестиції прийшли в 22 базові галузі, близько 60 % з них доводяться на машинобудування, вугільну і хімічну промисловість.

У 2010 році, внаслідок кризи 2008 р., збитковими стають багато машинобудівних підприємств України, що займаються виробництвом та ремонтом будівельних машин, машин спеціального призначення (табл. 1, для дослідження обрані адекватні за масштабами підприємства).

Практично всі досліджені підприємства мають морально і фізично застарілі основні фонди (табл. 2). Проведений аналіз інноваційно-технічного стану і ефективності використання основних фондів машинобудівних підприємств в 2011 році свідчить про необхідність їх інтенсивнішого оновлення, зокрема, шляхом заміни.

Дані табл. 2 показують, що за минулий період приріст основних засобів тільки у ЗАТ «Горлівський завод будівельних машин» склав 109 %, тобто було перевищення основних засобів в порівнянні з попереднім періодом. На решті підприємств в аналізованому періоді основні засоби скоротилися і склали 96 %, 94 % і 85 % попереднього періоду. Основною причиною зменшення кількості основних засобів стало їх списання, ліквідація зношених основних засобів і недостатнє їх оновлення.

Т а б л и ц я 1

Динаміка показників діяльності окремих машинобудівних підприємств

Підприємство	Фактичний прибуток (+) або збиток (-) звітного року, тис. грн.			
	2003	2004	2005	2010
ВАТ «Калуський завод будівельних машин», м. Калуш	-3379,0	+34,0	+514,200	-1599,100
ЗАТ «Бетонмаш», Слов'янськ	-	+1000,0	-4518,2	-6567,8
ЗАТ «Горлівський завод будівельних машин», м. Горлівка	+848,1	+15,0	-1857,0	-3806,5
ВАТ «Будівельних машин», м. Маріуполь	-26661,7	+15475,5	-17160,0	-59358,8

Коефіцієнт зносу основних засобів в 2011 р. на підприємствах склав 0,54, 0,55, 0,68, 0,80, що говорить про крайній знос основних засобів підприємств. Нормативним значенням даного коефіцієнта вважається постійне його зниження по відношенню до попередніх періодів.

Коефіцієнт оновлення основних засобів на підприємствах склав: 11%; 11%;

81%; 21% відповідно, тобто нові основні засоби підприємства практично не придбавали через відсутність фінансових ресурсів.

Коефіцієнт вибуття основних засобів на підприємствах перевищує або відповідає коефіцієнту оновлення, що говорить про те, що старі основні засоби постійно списуються з виробництва, тоді як нові не купуються.

Т а б л и ц я 2

Оцінка технічного стану і ефективності використання основних фондів досліджуваних машинобудівних підприємств України станом на 1 січня 2012 р.

Підприємство	Оновлення, %	Вибуття, %	Приріст, %	Знос, %	Придатність, %	Пит. вага ОФ в майні, %	Пит. вага активної частини ОФ, %	Фондовіддача*	Фондомісткість*
ВАТ «Калуський завод будівельних машин»	1,0	1,0	96,0	54,0	46,0	35,4	70,1	1,73	0,58
ЗАТ «Бетонмаш»	1,0	6,0	94,0	55,0	45,0	58,9	67,5	0,56	1,79
ЗАТ «Горлівський завод будівельних машин»	8,0	10,0	109,0	80,0	20,0	55,3	60,0	0,15	6,67
ВАТ «Будівельних машин»	2,0	7,0	85,0	68,0	32,0	58,7	65,7	2,33	0,43

* Значення показників фондовіддачі і фондомісткості розраховане виходячи з величини чистого доходу (виручки) від реалізації продукції

Найбільшу питому вагу у складі основних засобів на підприємствах займає їх активна частина. Низьке оновлення активної частини може привести до погіршення якості продукції, що випускається, зниженню її конкурентоспроможності і, як наслідок, до скорочення об'ємів реалізації продукції. Показники фондовіддачі і фондомісткості на підприємствах також свідчать про необхідність оновлення основних фондів підприємств.

Оновлення основних фондів, технічне і технологічне переоснащення підприємств сприяє підвищенню ефективності виробництва і сприяє збільшенню його прибутковості. Тому підприємства в цілях виживання в ринкових умовах повинні розробляти власні концепції використання інноваційного потенціалу, припускаючи впроваджен-

ня принципово нових тактичних рішень і технологій і забезпечуючи винятковість техніки, що випускається, за рахунок впровадження «ноу-хау» в її якісні параметри і споживацькі характеристики [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для забезпечення позитивної динаміки економічного зростання, яка сьогодні спостерігається в Україні, необхідне подолання багатьох негативних тенденцій в розвитку промислових підприємств, на підставі власних концепцій формування та розвитку інноваційного потенціалу кожного, що у сукупності трансформується у регіональну концепцію. Значною мірою це визначається ефективним управлінням, одним з інструментів якого є оцінка і аналіз виробничо-господарської діяльності.

Серед причин надзвичайно низького

рівня інноваційної активності підприємств машинобудування основними є недолік засобів на фінансування нововведень, неповне використання підприємством свого інноваційного потенціалу, відстале матеріально-технічне і інформаційне забезпечення.

Література

1. Азаров Н.Я., Ярошенко Ф.А., Бушуев С.Д. Инновационные механизмы управления программами развития : монография / Н.Я. Азаров, Ф.А.Ярошенко, С.Д. Бушуев – К.: Саммит-Книга. 2011. – 528 с.
2. Богиня Д., Волинський Г. Державне регулювання перехідних процесів // Економіка України. – 2002. – № 5. – С. 12– 21.
3. Бреус С.В. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №5. – С. 121-128.
4. Гончаров В.М., Коверга С.В., Солоха Д.В., Грозний І.С. Формування стратегії управління інноваційним потенціалом промислового підприємства : монографія / В.М. Гончаров, С.В. Коверга, Д.В. Солоха. І.С. Грозний – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2008 – 202 с.
5. Долішній М., Козоріз М. Моделі державного регулювання в ринковій економіці // Економіка України. – 2002. – № 6. - С. 13–22.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2005р. №40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 36. – Ст. 266.
7. Наливайко А.П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія. – К: КНЕУ, 2004. – 227 с.
8. Панасюк Б. Деякі підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер // Економіка України. – 2002. – № 3. - С. 10-20.
9. Солоха Д.В. Формирование и реализация инновационного потенциала в условиях устойчивого развития промышленного региона : монография / Д.В. Солоха – Донецьк : СПД Купріянов В.С., 2010 – 608 с.
10. Хобта В.М. К вопросу о разработке и реализации инновационного развития // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Економічна. – 2006. – Вип.76. – С. 5-9.
- 11.Шубин О.О., Азарян О.М., Солоха Д.В., Белякова О.В. та ін. Потенціал регіону: вектори формування та використання: монографія / О.О. Шубин, О.М. Азарян, Д.В. Солоха, О.В. Белякова та ін. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2011 – 658 с.

Солоха Д.В.

Концептуальные составляющие формирования и развития инновационного потенциала промышленного региона

В работе определены и исследованы теоретические основы и практические основы концептуальных составляющих способных обеспечить эффективное формирование и развитие экономического потенциала промышленно развитых регионов. Предоставлено оценку динамике и состояния использования инновационного потенциала предприятий Донецкого региона в сравнении с отдельными машиностроительными предприятиями Украины, предоставлено сравнительную характеристику экономических результатов их хозяйствования. Инновационный потенциал промышленного региона определен как базовый фактор обеспечения общественного развития в стране в долгосрочной пролонгированной перспективе.

Ключевые слова: потенциал, инновационный потенциал, регион, развитие, формирование, составляющие факторы, предприятие.

Solokha D.

Conceptual components of the formation and development of innovative potential of the industrial region

In the work are defined and studied theoretical bases and practical basis of conceptual components to ensure effective formation and development of the economic potential of the industrialized regions. Given the assessment of the dynamics and the state of use of innovative potential of the enterprises of Donetsk region in comparison with the individual machine-building enterprises of Ukraine, given the comparative characteristic of the economic results of their work. Innovative potential of the industrial region is defined as a basic factor of support of the social development in the country in the long term the extended term.

Keywords: potential, the innovative potential of region, development, formation, the contributing factors, the company.

Рецензент: Кошкаръов О. П. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства» Макіївського економіко-гуманітарного інституту, м. Макіївка.

Стаття подана 29.04. 2012 р.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

В статті розглянуто підходи до визначення машинобудівного комплексу та наведено власне бачення терміну «машинобудівний комплекс регіону». Розглянуто поняття комплекс, галузь, вид економічної діяльності та наведено власне їх трактування. Визначено взаємозв'язок між цими поняттями в контексті машинобудівного комплексу та наведено структурну схему машинобудівного комплексу регіону. Проведене дослідження створює теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження машинобудівного комплексу регіону та забезпечення його економічного росту.

Ключові слова: машинобудування, комплекс, регіон, галузь, вид економічної діяльності, ринок.

Постановка проблеми. Промисловість є однією з провідних галузей економіки, яка утворює фундамент науково-технічної трансформації, економічного зростання і соціального прогресу суспільства [1]. Машинобудівний комплекс відіграє велике значення у промисловості. Так, у галузевій структурі світової промисловості машинобудування посідає перше місце: машинобудування (40% всієї продукції), хімічна промисловість (більше 15%), харчова (14%), легка промисловість (9%), металургія (7%) [1]. Це передусім пов'язано з тим, що машинобудівний комплекс випускає знаряддя праці для виробництва інших галузей господарства, забезпечує велику зайнятість населення та займає провідне місце у розвитку науково-технічного прогресу, є одним з найбільш важливих бюджетоутворюючих комплексів, що забезпечує зміцнення економічної стабільності та незалежності регіону та всієї країни. Одним з пріоритетних напрямів розвитку промисловості є розвиток машинобудівного комплексу: підвищення ефективності його функціонування, забезпечення стабільного економічного росту у ньому. Адаптація машинобудівного комплексу до сучасних умов можлива при наявності нових методів управління, адаптації до науково-технічного прогресу. У зв'язку з цим виникає потреба у дослідженні машинобудівного комплексу регіону, його змісту та сутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням машинобудівного комплексу присвячено праці багатьох вчених: Гавкалова Н.Л., Занора В.О., Костенко О.К., Любченко Н. Л., Кузь Т. та інших.

У літературі наводиться велика кількість визначень машинобудування як галузі, комплексу, виду економічної діяльності, ринку, однак всі визначення мають схожі значення. На нашу думку, велика частка визначень переплуталась. У зв'язку з цим, виникає потреба розглянути визначення машинобудування, комплексу, галузі, ринку, виду економічної діяльності. Дослідити як вони співвідносяться в контексті розгляду машинобудівного комплексу України.

Метою статті є визначення машинобудівного комплексу регіону, розмежування понять комплекс, галузь, вид економічної діяльності, ринок.

Виклад основного матеріалу. Машинобудівний комплекс – основна ланка в індустріальній системі держави. Йому належить особлива роль у розв'язанні соціальних проблем, утвердженні позицій України на міжнародному ринку, в широкомасштабному переоснащенні народного господарства на основі сучасної техніки і технологій [2].

До визначення машинобудівного комплексу (машинобудування) існує багато підходів. У деяких працях [3; 4, с. 180; 5, с. 774; 6, с. 181; 7, с. 191] машинобудівний комплекс розглядається як сукупність галузей промисловості, у інших [8, с. 45; 9, с. 38; 10, с. 80; 11, с. 126; 12, с. 151; 13, с. 284] – як окрема галузь промисловості, крім того, існують думки, що машинобудівний комплекс це сукупність підприємств з виробництва засобів виробництва та знарядь праці [14, с. 22], що це міжгалузевий господарський комплекс [15, 16]. Отже, виникає потреба в розмежуванні понять «комплекс» та «галузь» для подальшого визна-

чення машинобудівного комплексу. Але, для повного розуміння сутності машинобудівного комплексу недостатньо визначитися з термінами «комплекс» та «галузь», дослідження необхідно доповнити визначеннями «ринок» та «вид економічної діяльності».

Для вирішення поставленого завдання розглянемо деякі підходи до трактування цих понять. Під комплексом розуміється: інтеграційна структура, що характеризує взаємодію різних галузей та їх елементів, різних стадій виробництва і розподілу продукту [17, с. 8; 18, с. 11]; система економічно взаємо пов'язаних галузей виробничої або невиробничої сфери (сфери нематеріального виробництва) [19]; регіональне поєднання підприємств інноваційного, кластерного типу різних галузей на основі виробничо-технологічних, управлінських та інших зв'язків з метою виробництва конкурентноспроможної продукції, з подальшим споживанням її як у регіоні базування комплексу, так і за його межами [20, с. 55-66]; сукупність декількох галузей, що виробляють взаємозамінну продукцію (паливно-енергетичний) або послідовно споживають певну вихідну сировину, включаючи її видобуток або виготовлення (лісовиробничий, агропромисловий), або тих, що відіграють важливу загальнодержавну економічну, соціальну чи іншу проблему (військово-промисловий, продовольчий комплекси) [21].

Ми погоджуємося з наведеними визначеннями комплексу, та пропонуємо його трактувати як сукупність галузей виробничої та невиробничої сфер, спрямованих на виробництво продукції схожого технологічного призначення та подальше сервісне обслуговування цієї продукції.

Розглядаючи поняття «галузь», можна виділити наступні визначення: сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю продукції, що випускається, технології виробництва, основних фондів, професійної підготовки працюючих і потреб, що задовольняються [17, с. 8]; група якісно однорідних господарських одиниць (підприємств, організацій, установ), що характеризуються особливими умовами виробництва в системі суспі-

льного розподілу праці, однорідною продукцією і виконують спільну (специфічну) функцію в національному господарстві [18, с. 11]; якісно порівняно однорідна група господарських одиниць, які характеризуються особливими умовами виробництва і єдністю призначення виробленої продукції, характером споживаних сировини і матеріалів, технічною базою виробництва, особливостями технологічних процесів і професійним складом кадрів [22, с. 108]; сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності [23, ст. 260.].

Погоджуючись з наведеними визначеннями галузі відмітимо, що галузь – це сукупність однорідних господарських одиниць [18, с. 11] з виготовлення однорідної продукції (товарів, робіт, послуг) за схожим технологічним процесом.

Отже, розглянувши поняття «комплекс» та «галузь», можемо сказати, що комплекс значно ширше за галузь та може включати у себе декілька галузей, по технології виробництва комплекс набагато ширше, та технологічно різноманітніший за будь яку галузь, комплекс може включати у себе не тільки сукупність певних галузей, а й окремі підприємства та організації, що не входять до вище згаданих галузей, але виробляють технологічно схожу продукцію.

При аналізі Українського законодавства та статистичної інформації відносно машинобудівного комплексу зустрічається поняття «вид економічної (господарської) діяльності». Так, у пункті 6 Ст.259 Господарського кодексу України вказується на єдність понять «вид господарської діяльності» та «вид економічної діяльності», та дається визначення виду господарської діяльності як об'єднання ресурсів (устаткування, технологічних засобів, сировини та матеріалів, робочої сили) для створення виробництва певної продукції або надання послуг [23, ст. 259]. У свою чергу у Ст.3 цього ж Кодексу під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, вико-

нання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [23, ст.3].

З метою забезпечення системи державного управління народним господарством обліково-статистичною інформацією, яка задовольняє потреби учасників господарських відносин в об'єктивних даних про стан і тенденції соціально-економічного розвитку, господарські та фінансові взаємозв'язки на міждержавному, державному, регіональному і галузевому рівнях, а також впровадження міжнародних стандартів у галузі обліку і звітності та переходу на міжнародну систему обліку і статистики Кабінет Міністрів України затверджує заходи щодо розвитку національної статистики України і державної системи класифікації техніко-економічної та соціальної інформації. Складовою частиною державної системи класифікації і кодування техніко-економічної та соціальної інформації є класифікація видів економічної діяльності (КВЕД), яка затверджується центральним органом виконавчої влади з питань стандартизації та має статус державного стандарту [23, ст. 259]. Так, у КВЕД виділяються основний, допоміжний та другорядні види економічної діяльності [24]: основний вид економічної діяльності - це визначальна ознака у формуванні та стратифікації сукупностей статистичних одиниць для проведення державних статистичних спостережень. Органи державної статистики розраховують основний вид економічної діяльності на підставі даних державних статистичних спостережень відповідно до статистичної методології за підсумками діяльності підприємств за рік; допоміжні види економічної діяльності - це види діяльності, які виконують переважно у сфері послуг, а їх результати використовує сам суб'єкт задля обслуговування його основного та другорядних видів економічної діяльності (керування підприємством, бухгалтерський облік, транспортування, складування, закупівля, збут, ремонт, технічне обслуговування тощо); другорядні види економічної діяльності - це будь-які інші (крім основного) види економічної діяльності суб'єкта з виробництва товарів або надання послуг.

Відповідно до КВЕД під економічною діяльністю розуміється процес виробництва продукції (товарів і послуг), який здійснюють з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо. Економічну діяльність характеризують витрати на виробництво, процес виробництва та випуск продукції [24]. Отже, при проведенні статистичних спостережень за машинобудівним комплексом та зіставленні національної статистичної інформації з міжнародною, необхідно використовувати класифікатор видів економічної діяльності. Однак, необхідно мати на увазі, що КВЕД за межами статистичної системи не завжди може відповідати потребам користувачів та не є обов'язково достатнім критерієм для виконання умов, передбачених нормативними актами [24].

Продукція машинобудівного комплексу реалізується на ринку, а отже необхідно дослідити й визначення ринку машинобудівної продукції. У економічній літературі існує багато визначень ринку, але у даному дослідженні нас цікавить ринок машинобудівної продукції як галузевий ринок та товарний ринок. Розглянемо визначення товарного ринку: згідно зі Ст.1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» ринок товару (товарний ринок) - це сфера обороту товару або взаємозамінних товарів, на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція. Товарний ринок є частиною відтворювального процесу і охоплює сферу обігу товарів (робіт, послуг), в результаті якого у визначений час і в певних територіальних межах останні від виробника або продавця переходять до покупця [25, ст.1]; сфера товарного обігу, де за допомогою купівлі-продажу товарів реалізуються суспільні потреби [26, с. 437]; сукупність економічних відносин, що складаються в процесі виробництва та обміну з метою реалізації товару, середня ланка у сфері «виробництва» – «споживання» [27, с. 4]. Галузевий ринок це: агреговані товарні ринки, причому агрегування здійснюється на основі пропозиції товарів-замінників на ринку. Оскільки галузеві ринки визначають на основі товарних, то більшість еко-

номістів дотримується думки, що до галузевого ринку належать виробники та споживачі, які пропонують і купують однорідний товар та його замітники [28, с. 38.]; ринок, що включає продаж однорідного товару і його найближчих заміників [29, с. 81]; ринок, що поєднує два процеси – виробництва й обміну, загальною метою яких є досягнення оптимального рівня споживання певного товару чи послуги [30]. Враховуючі, що для аналізу економіки галузеві ринки визначаються за видами економічної діяльності згідно з КВЕД [24], можемо сказати, що ринок машинобудівної продукції можна поділити на ринки: машин та устаткування, електричного, електронного та оптичного устаткування, транспортних засобів та устаткування.

Ринок відрізняється від галузі тим, що ринок – це сукупність підприємств, що задовольняють одну й ту саме потребу, а галузь – це сукупність підприємств зі схожою технологією випуску продукції. Галузь значно ширше за ринок, оскільки підприємства однієї й тієї ж галузі можуть

продавати свою продукцію на різних ринках.

Спираючись на проведені дослідження можемо сказати, що машинобудівний комплекс регіону – це важливий комплекс народного господарства регіону, що визначає рівень його науково-технічного прогресу, об'єднує сукупність галузей виробничої та невиробничої сфер до яких входять підприємства та організації з розробки, виготовлення та ремонту засобів виробництва та знарядь праці, транспортних засобів, електричної та електронної апаратури, електроустаткування, оборонної продукції та реалізує свою продукцію на ринках машин та устаткування, електричного, електронного та оптичного устаткування, транспортних засобів та устаткування, ринках товарів та послуг підприємств з ремонту та обслуговування машинобудування та науково-дослідницьких, конструкторсько-технологічних організацій.

Схематично машинобудівний комплекс регіону зобразимо на рис. 1.

Рис. 1. Структурна схема машинобудівного комплексу регіону

Як бачимо, машинобудівний комплекс, це складна система, правильне розуміння якої допоможе визначити проблеми та перспективи розвитку окремих його складових.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи проведені дослідження визначимо машинобудування як комплекс, як галузь, як вид економічної діяльності, як ринок машинобудівної продукції: машинобудування як ком-

плекс - сукупність галузей виробничої та не-виробничої сфер; машинобудування як галузь - сукупність господарських одиниць з виготовлення однорідної продукції та схожим технологічним процесом; машинобудування як вид економічної діяльності - процес виробництва продукції з використанням певних ресурсів; машинобудування як ринок машинобудівної продукції – сукупність підприємств, задовольняючих схожу потребу.

Проведене дослідження створило теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження стану машинобудівного комплексу та забезпечення його економічного росту.

Література

1. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року. Проект [Електронний ресурс]: Міністерство промислової політики України. — Режим доступу: <http://industry.kmu.gov.ua/control/u/>
2. Постанова «Про Концепцію державної промислової політики України» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1469 (1469-2000-п)) [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. - від 27.09.2000. - Режим доступу <http://www.uazakon.com/document/sparhtml>.
3. Костенко О.К. Специфіка еколого-економічної діяльності в машинобудуванні [Електронний ресурс] / О.К. Костенко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. - 2011. - №44 (Випуск IV). - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum.
4. Любченко Н. Л. Загальний стан машинобудівної галузі Хмельницької області / Н. Л. Любченко // Зб. наук. пр. / Черкас. держ. технол. ун-т. Сер. : Екон. науки. - 2009. - №22 (Ч.2). - С. 180 – 183.
5. Советский энциклопедический словарь / [Гл. ред. А.М. Прохором]. - М.: Сов. Энциклопедия, 1982. - 1600 с., ил.
6. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вив. Диск / [С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренка, Я.Б. Олійник та інші]. - К.: КНЕУ, 2000. - 364 с.
7. Хвесик М.А. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: Навч. посібн. / М.А. Хвесик, Л.М. Горбач, П.П. Пастушенко. - К.: Кондор, 2005. - 344 с.
8. Гавкалова Н.Л. Аналіз стану машинобудування в регіональному аспекті / Н.Л. Гавкалова // Зб. наук. пр. «Економічний простір». - 2011. - №48/1. - С.45-53.
9. Занора В.О. Стан підприємств машинобудівної галузі України / В.О. Занора // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». - 2011. - №3. - С.37-41.
10. Кузь Т. Деякі аспекти покращення комерційної діяльності підприємств машинобудівного комплексу / Т. Кузь // Галицький економічний вісник. — 2010. — №4(29). — С.80-85. - (Проблеми мікро-та макроекономіки України).
11. Голиков А.П. Размещение производительных сил и регионалистика. Учебное пособие. / А.П. Голиков, А.Г. Дейнека, Н.А. Казакова – Харьков: ООО «Олант», 2002. – 320с.
12. Желтиков В.П.. Экономическая география. Серия «Учебники и учебные пособия». / В.П. Желтиков, Н.Г. Кузнецов, С.Г. Тяглов. - Ростов н/Д: Фейкс, 2001. – 384 с.
13. Ковалевський В.В. Розміщення продуктивних сил: Підручник. / В.В. Ковалевський, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. – 546с.
14. Ефименко В.И. Экономическая и социальная география Украины в таблицах и опорных конспектах / В.И. Ефименко. – Луганск: «Шлях», 1999. – 64 с.
15. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика [Електронний ресурс]: Підручник. / Д.М. Стеченко. — К.: Вікар, 2006. — 396 с. - Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/224>.
16. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / [Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина]. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 308 с.
17. Грузинов В.П., Грибов В.Д. Экономика предприятия: Учебник. Практикум / В.П. Грузинов, В.Д. Грибов. - М.: Финансы и статистика, 2005. - 336 с.: ил.
18. Экономика предприятия: Учебник/ [Под ред. проф. Н.А. Сафронова]. - М.: «Юрист», 1998. . 584 с.
19. Межотраслевой комплекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.finam.ru/dictionary/wordf01>
20. Зеленчук В.Р. Концептуальні підходи до визначення регіонального промислового комплексу як феномену ринкової

економіки / В.Р. Зеленчук // Наук. зб. КНУ «Економічна та соціальна географія». – 2007. – Вип. 57. – 332 с.

21. Социально-экономическая география Украины [Электронный ресурс] / [Под ред. О. Шабля] — Львов: Свит, 1998.—640с. - Режим доступу: <http://bookcheba.com/page/geogx246.html>.

22. Международный маркетинг: Учеб. пособие / Н.И. Перцовский, И.А. Спиридонов, С.В. Барсукова; Под ред. Н.И. Перцовского. — М.: Высшая школа, 2001 г.—239 с.

23. Господарський кодекс України: за станом на 19.01.2012 / Відомості Верховної Ради України. - 2003. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/sh15/page>

24. Класифікація видів економічної діяльності (Наказ Держспоживстандарту України 11.10.2010 N 457) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.42130.2&no break=1>

25. Закон України «Про захист економічної конкуренції» / Відомості Верховної Ради України. - 2001 Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>

Чумакова Т. М.

Сущность и содержание машиностроительного комплекса региона

В статье рассмотрены подходы к определению машиностроительного комплекса и приведено собственное видение термина «машиностроительный комплекс региона». Рассмотрены понятия комплекс, отрасль, вид экономической деятельности и дано их определение. Определена взаимосвязь между этими понятиями в контексте машиностроительного комплекса и приведена структурная схема машиностроительного комплекса региона. Проведенное исследование создает теоретическую основу для дальнейшего исследования машиностроительного комплекса региона и обеспечения его экономического роста.

Ключевые слова: машиностроение, комплекс, регион, отрасль, вид экономической деятельности, рынок.

Chumakova T.

Machine-building complex in the region, his essence and content

Approaches to the determination of machine-building complex are discussed in the article. Definition of "machine-building complex of the region". The concepts of complex, industry, economic activity, and given their definition. Determined the relationship between these concepts in the context of machine-building complex and shown a block diagram of machine-building complex in the region. This study provides a theoretical basis for further study machine-building complex ering in the region and ensure its economic growth.

Keywords: mechanical engineering, complex, region, sector, economic activity, market.

Рецензент: Максимов В. В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ.

*Стаття подана
17.04. 2012 р.*

**В Луганській обласній універсальній науковій бібліотеці
імені О. М. Горького проведено**

**РЕГІОНАЛЬНИЙ СЕМІНАР ДО ДНЯ НАУКИ
«ЛУГАНЩИНА ЕКОНОМІЧНА»**

З ініціативи Управління науки та освіти Луганської обласної державної адміністрації та спільними зусиллями Луганського філіалу Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України й Луганської обласної універсальної наукової бібліотеці імені О. М. Горького проведено регіональний семінар, присвячений Дню науки «Луганщина економічна». На обговорення були винесені актуальні питання розвитку науки Луганщини, відзначені кращі розробки, презентовані збірники, монографії науковців Луганщини. Співробітники бібліотеки представили на відкритій інформаційного майданчику ряд презентацій електронних ресурсів, експозицію про світ захоплень людей науки.

Під час проведення семінару було означено науковий дискурс щодо сучасного стану та перспектив розвитку наукового потенціалу Луганщину. Розпочала засідання з вітальним словом Заблодська Інна Володимирівна, доктор економічних наук, професор, директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України, яка виступила також з презентацією нових економічних видань, у яких досліджено індустріальні проблеми розвитку регіону, означено напрями маркетингового забезпечення його конкурентоспроможності, засади економічного та соціального розвитку міста.

Крім того у засіданні прийняли активну участь Чаленко А. Ю., кандидат технічних наук, науковий співробітник Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН, Даніч Віталій Миколайович, доктор економічних наук, професор, декан факультету менеджменту СНУ ім. В. Даля, Чернявська Євгенія Іванівна, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та управління персоналом СНУ ім. В. Даля, Матросова Людмила Миколаївна, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та прикладної статистики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка та провідні вчені-економісти науково-дослідного інституту соціально-трудова відносин та Луганського національного аграрного університету.

Свою позицію з приводу напрямів розвитку наукового потенціалу регіону було наведено доктором економічних наук, професором Калінеску Тетяною Василівною, завідувачем кафедри оподаткування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Маючи вагомий досвід організації наукових заходів та особистого прийняття участі у науково-практичних конференціях різного рівня, Тетяною Калінеску було підкреслено необхідність та доцільність проведення подібних заходів з формуванням національної й регіональної суспільної свідомості, спрямованої на зміцнення принципів самоорганізації та самодостатності, на чолі ідентичності соціально-економічних вад суспільства та світових тенденцій глобалізації.

Поширення результатів подібних наукових семінарів можливе через організацію наукових форумів. З цією ініціативою виступила Т. В. Калінеску, запропонувавши науково-дискусійну платформу у вигляді сторінок періодичного фахового видання «Часопис економічних реформ», де всі обізнані й зацікавлені особи мають можливість висловити власні думки з приводу сучасного стану й напрямів подальшого розвитку наукового потенціалу регіону. Крім того, під час виступу професором Т. В. Калінеску було зазначено суттєву вагомість наукових розробок у галузі соціально-економічної мобілізації суспільства, моделювання сталого соціально-економічного розвитку регіону відповідно рівню моральності регіональної громади, а також орієнтування творчого потенціалу сучасних науковців на формування концептуального підґрунтя сталого розвитку на засадах самодостатності та самоорганізації.

З метою практичного відображення наявних наукових здобутків, продовження дослідних робіт у зазначеній сфері та активізації творчого пошуку, Т. В. Калінеску внесено пропозицію щодо докладання спільних зусиль для організації й функціонування науково-дослідного інституту розвитку людини.

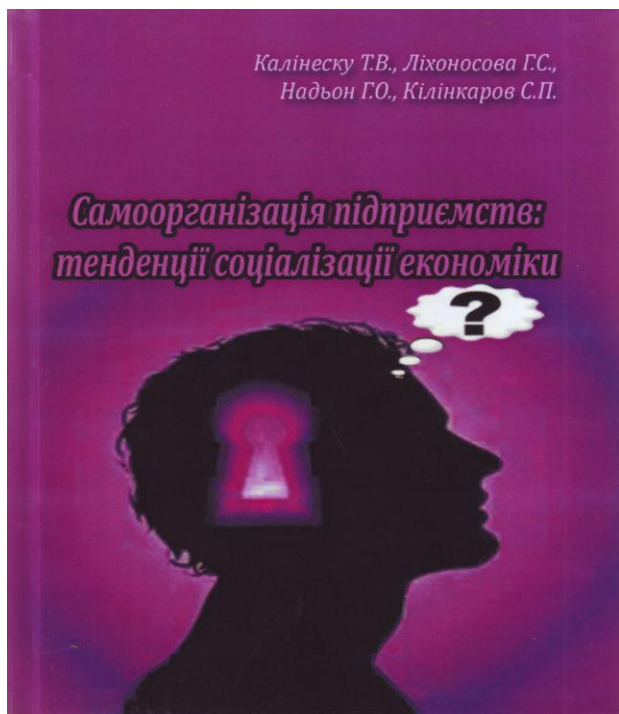

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Шановні науковці, викладачі, практичні фахівці, державні службовці, керівники та працівники підприємств, молоді вчені та всі, хто не байдужий до значних наукових подій, якими є вихід в світ новітніх розробок у галузі економічної діяльності у вигляді нових видань економічної літератури, спеціально для Вас створено відповідну рубрику.

ПРОПОНУЄМО ВАШІЙ УВАЗІ

Самоорганізація підприємств: тенденції соціалізації економіки : монографія / Т. В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, Г. О. Надьон, С. П. Кілінкаров. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 396 с.

Пропонована монографія є систематизованою науковою працею, у якій представлено погляди на проблеми самоорганізації підприємств як поштовху до соціалізації діяльності сучасних підприємницьких структур. Монографія буде корисною як для науковців, працівників владних установ, фахівців промислових підприємств, так і для студентів, аспірантів, які шукають нові підходи до вирішення проблем оптимального підприємництва на засадах соціального партнерства відповідальності бізнесу.

Заблодська І. В., Дроботенко С. П.

Моніторинг реалізації стратегії економічного та соціального розвитку регіону: монографія / І.В. Заблодська, С.П. Дроботенко та ін. – Луганськ: Вид-во «Нюлідж», 2012. – 157 с.

У монографії наведено результати моніторингу показників досягнення цілей за державними пріоритетами щодо розвитку регіону та регіональних стратегічних цілей. Проведено компаративний аналіз прогнозних і фактичних показників розвитку Луганської області та ситуаційний аналіз її соціально-економічного розвитку. Надано оцінку рівня реалізації стратегії економічного та соціального розвитку Луганської області Здійснено моніторинг реалізації регіональних програм та громадської думки. Розроблено пропозиції щодо подальшого виконання пріоритетних напрямів та оперативних цілей стратегії економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року.

Розглянуті засади соціальної компетентності організації сприятимуть стійкому розвитку територій та проявляться в поліпшенні соціально-економічних показників життєдіяльності населення, досягненні гармонійної єдності інтересів власників бізнес-структур та персоналу підприємств.

З огляду на актуальність розглянутих тем, новизну підходів до їх розв'язання та практичну значущість наданих рекомендацій, монографія виступає науковою та методичною основою для подальших ґрунтовних соціально-економічних досліджень у сфері самоорганізації підприємств, усунення протиріч управлінської діяльності, розширення способів впровадження наукових розробок у практичну діяльність суб'єктів господарювання та модернізації традиційних наукових підходів тлумачення економічної думки. Окремі матеріали монографії також можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці фахівців з економіки підприємства, менеджменту організацій, економічної кібернетики, управління персоналом та усіх, хто навчається за економічними спеціальностями.

І.В. Заблодська, С.П. Дроботенко

**МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ
СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ТА
СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

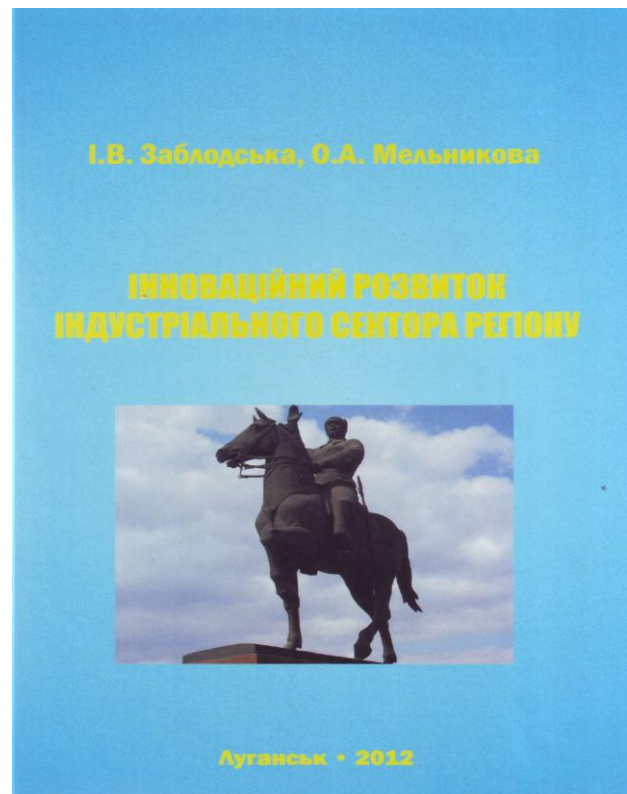

Луганськ • 2012

Інноваційний розвиток індустріального сектора регіону : монографія / **І. В. Заблодська, О. А. Мельникова.** – Луганськ. вид-во «Ноулідж», 2012. – 284 с.

У монографії досліджено теоретичні основи інноваційного розвитку індустріального сектора регіону та розроблено науково-практичні рекомендації щодо маркетингового забезпечення інноваційного розвитку регіону на основі встановлених домінант. Розширено теоретичні положення сутності і змісту індустріального сектора, під яким слід розуміти сукупність видів промислової діяльності, які характеризуються прогресивністю технологічної структури і рівнем інноваційного розвитку та забезпечують економіку та соціальну сферу регіону необхідними товарами і послугами, визначають місце промисловості в економіці регіону. Визначено умови інноваційного розвитку індустріального сектора регіону як таких що забезпечують створення та впровадження інновацій. Дістало подальшого розвитку узагальнення світового досвіду інноваційного розвитку індустріального сектору економіки провідних країн світу шляхом визначення особливостей формування екзогенного макросередовища. Здійснено позиціонування індустріального сектора регіонів в економіці України на основі їх ранжування за ступенем індустріалізації та розрахунку параметричного рангу інноваційною розвитку. Проаналізовано

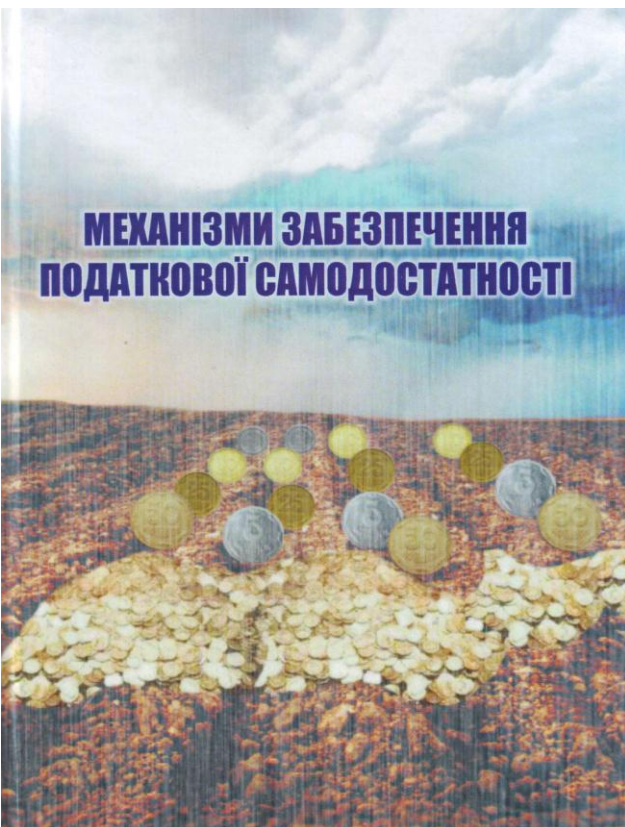

та оцінено стан і динаміку розвитку індустріального сектора регіону на прикладі Луганської області шляхом поєднання міждисциплінарних методів і прийомів фінансового, виробничого, інвестиційного, кадрового і маркетингового аналізу.

Механізми забезпечення податкової самодостатності: монографія / [Колектив авторів] за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 247 с.

Монографія є логічним продовженням наукових дискусій та розкриває значну кількість проблемних питань щодо забезпечення податкової самодостатності регіонів України. Розкрито аспекти державного регулювання щодо забезпечення податкової самодостатності регіонів та суб'єктів господарювання; моделювання бюджетно-податкової політики на основі принципів самостійності й самодостатності; мотиваційні механізми і стимули забезпечення податкової самодостатності; індикатори податкової достатності щодо забезпечення соціально-економічних потреб та інтересів суспільства; пенсійна реформа в Україні та шляхи її національного запровадження; тенденції реформування податкової системи України та її інтеграція у європейський економічний простір.

Монографія призначена для науковців, працівників податкової служби, фахівців промислових підприємств, студентів, аспірантів, які шукають нові підходи до вирішення сучасних проблем оподаткування.

Гончарову

Валентину

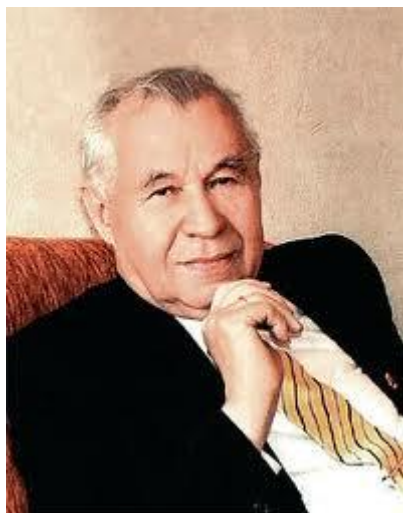
Миколайовичу

доктору економічних наук, професору, заслуженому діячу науки і техніки України, Академіку Академії економічних наук України, Міжнародної академії науки і практики організації виробництва,

завідувачу кафедри економіки підприємства та управління трудовими ресурсами Луганського національного аграрного університету

**Незабаром
виповнюється
75 років!**

Вітаємо ювіляра!

З нагоди урочистої події в житті науково-обізнаної спільноти – Дня народження видатного науковця, визнаного не лише на теренах України, а й далеко за її межами, Валентина Миколайовича Гончарова, вітаємо шановного ювіляра та присвячуємо сповідь про його блискавичний шлях до виданої особистості та справжнього майстра свого діла!

Про талановитих, різнобічно обдарованих особистостей розповідати нелегко. Завжди існує небезпека щось перебільшити, забути, не вловити головне, точно і влучно відтворити характер людини, її інтелект, масштабність діянь й мислення. Взагалі особистості яскраві, стрімко залучають оточуючих людей в свою орбіту і викликають замилювання, зустрічаються не так вже й часто. Однією з таких особистостей, безсумнівно, є Валентин Миколайович Гончаров, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, який очолює наразі кафедру економіки підприємства та управління трудовими ресурсами Луганського національного аграрного університету.

Ні в кого, хто б не зустрічався з Валентином Миколайовичем, не залишається сумнівів в тому, що він володіє

вражаючою сили харизмою. Йому притаманна унікальна здатність налаштовувати до себе кожного, хто з ним спілкується. Може, це пояснюється тим, що він має не тільки різючу суміш особистої чарівності, але й уміння знайти підхід до кожного співрозмовника незалежно від його стану, віку та рангу. В університетському колективі студенти, професорсько-викладацький склад та співробітники Валентина Миколайовича відгукуються про нього вкрай шанобливо.

Наукова школа проф. Гончарова В.М. з жовтня 2007 року працює в Луганському національному аграрному університеті на кафедрі економіки підприємства та управління трудовими ресурсами. За цей час Валентином Миколайовичем підготовлено вісім кандидатів економічних наук і два доктори економічних наук, які успішно захистили свої дисертації у Вченій раді ЛНАУ, у створенні якої активну участь брав саме Валентин Миколайович. Всього ним підготовлено 40 кандидатів економічних наук і 6 докторів, в їх числі вчені з Індії, Ефіопії, Німеччини, Куби. На кафедрі, яку він очолює створена і функціонує аспірантура і докторантура з підготовки наукових кадрів у галузі економіки та менеджменту.

Лише за часи роботи Валентина Миколайовича в ЛНАУ їм і співробітниками його кафедри видано 12 монографій, 3 навчальних посібники видані з грифом Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України, 4 навчальних посібники для студентів економічного факультету, опубліковано 90 статей у збірниках наукових праць провідних, спеціалізованих навчальних центрів України, 55 статей видано в країнах Європи. Загалом за часи наукової діяльності Гончаровим В. М. опубліковано близько 400 наукових праць, у тому числі 38 монографій, 5 навчальних посібників, 45 статей опубліковано в Німеччині, Греції, Норвегії, Чехії, Болгарії, Угорщини, Польщі, Словаччини та інших країнах світу.

Маючи такий досвід у науково-педагогічній діяльності Валентин Миколайович був запрошений виступати опонентом по захисту кандидатських і докторських дисертацій більше п'ятдесяти разів у наукових центрах України таких, як Київ, Одеса, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжя. Крім того, його запрошували опонувати докторські дисертації в спеціалізованих вчених радах до м. Воронеж, Челябінськ і Москва.

На запрошення парламентського комітету України Валентин Миколайович брав участь у розробці Закону України «Про оренду» в 1992 р., за що нагороджений відповідною грамотою. У 2007 р. асамблея ділових кіл України за великий внесок у розвиток економічної науки нагородила Гончарова В. М. міжнародною нагородою – орденом Луки Паччіолі.

Особистість Валентина Миколайовича яскраво відома світової наукової громадськості. Враховуючи великий внесок у розвиток економічної науки проф. Гончаров В.М. в 2004 р. обраний членом-кореспондентом Європейської академії науки, мистецтв і літератури ЮНЕСКО (м. Париж, Франція); академіком Міжнародної академії науки і практики організації виробництва (м. Москва, Росія); академіком Міжнародної академії наук та економічної безпеки (м. Санкт - Петербург); академіком Міжнародної академії праці і зайнятості населення (м. Челябінськ, Росія); академіком Академії економічних наук (м. Донецьк, Україна); членом-кореспондентом інженерної академії України. У грудні 2011 р. Президія Міжнародної академії науки і практики організації виробництва за заслуги і великий особистий внесок у розвиток науки організації виробництва, успіхи у впровадженні наукових досягнень в практику і активну роботу в академії присвоїв проф. Гончарову В.М. звання почесного члена академії з врученням пам'ятної медалі.

Ім'я Валентина Миколайовича занесене до словника "Біографії вчених світу" Міжнародним біографічним центром з опублікуванням короткої біографічної довідки про життєвий шлях. Він також включений в список «2000 видатних інтелектуалів ХХ століття» Міжнародного біографічного центру (м. Кембридж, Англія). І це цілком заслужено, так ця людина своїм розумом і працездатністю, доводить це на ділі. Талант організатора і керівника проявляються в Валентині Миколайовича у всіх сферах його життєвого шляху – будь-то виробнича, наукова чи політична, він неодмінно досягає висот і визнання. У двадцять три роки – головний інженер автобусного парку, у двадцять п'ять – його директор, потім аспірантура і успішний захист кандидатської дисертації в Московському інституті управління ім. С. Орджонікідзе, згодом завідування кафедрою організації і планування виробництва Луганського машинобудівного інституту (зараз Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля), якій він беззмінно керував 25 років з 1974 по 1999 рік.

Вінцем наукових досліджень став захист докторської дисертації, після якої про Валентина Миколайовича Гончарова в наукових колах України, країн СНД та Східної Європи заговорили як про творця наукової школи інвестиційної та інноваційної стратегії менеджменту в системі управління бізнесом і підприємництвом, а також наукової школи гуманізації праці та його мотивації, створення якої було викликано переходом України на нові суспільно-комерційні відносини, які зажадали розробки нових теоретичних установок і методологічних підходів, що втілюють в собі кращі національні традиції і світовий досвід соціально-трудових відносин. І, нарешті, він академік Академії підприємництва та менеджменту України, Міжнародної академії науки і практики організації виробництва (Росія), Академії економічних наук України, Міжнародної академії наук "Екологія і безпека життєдіяльності" (Росія), Академії праці і зайнятості (Росія).

В. М. Гончаров – відомий фахівець в сфері менеджменту, автор і керівник багатьох наукових досліджень теоретичних і прикладних проблем: управління науково-технічним прогресом, економіки підприємств, менеджменту, організації виробництва. Глибоке знання цих проблем, розуміння їх взаємозв'язку та взаємодії дозволило йому створити новий напрям у науці - адаптація підприємств до умов, які динамічно змінюються, і очолив наукову школу з адаптації промислових підприємств до впливу науково-технічних нововведень.

Виконуючи велику просвітницьку роботу, Валентин Миколайович неодноразово був запрошений читати лекції з різних аспектів економічної науки в закордонних університетах, зокрема Валентин Миколайович читав лекції студентам Техаського і Тайлерського університетів (США), Дрезденського, Лейпцизького і Ерфрутського університетів (Німеччина), Печського університету (Угорщина), Софійського університету (Болгарія), Солонікського університету (Греція).

Протягом усієї своєї наукової діяльності професор В.М. Гончаров здійснює керівництво держбюджетними та науково-дослідними госпдоговірними роботами по координаційним планам Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Він здійснює керівництво міжнародним проектом з модернізації машинобудівних підприємств з такими країнами, як Росія, Україна, Греція, Ірландія і Німеччина за програмою Європейського Союзу. Використовуючи свій науковий авторитет серед учених близького та далекого зарубіжжя, проводить велику роботу з отримання міжнародних грантів для розвитку наукових досліджень в різноманітних галузях економіки і техніки, проводив роботу з організації, підготовки та реалізації проектів науково-технічного співробітництва з Польщею, Німеччиною, Індією Чехією, В'єтнамом, Грецією, Японією.

Масштабність особистості Валентина Миколайовича, його потенціал та авторитет підкреслюється тим, що він є Почесним громадянином американських міст Хандерсена і Кілгор (штат Техас, США), нагороджений платиновою медаллю Сабо-Бендегуса суспільством НТО машинобудування Угорщини, золотою медаллю імені М. Ломоносова Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності (Росія), золотою медаллю імені М. І. Туган-Барановського (України).

З впевненістю можна сказати, що Валентин Миколайович володіє рідкісним талантом керівника, який дозволяє йому бути завжди попереду, часто випереджаючи час. Він справжній згусток енергії, невідомо звідки постійно черпає сили і натхнення, до того ж у будь-якій справі – природжений лідер. Безсумнівним доказом цього є те, що саме завдяки таланту, зусиллям і комунікабельності Валентина Миколайовича кафедра організації і планування виробництва Луганського машинобудівного інституту, яку він очолив у 1974 р., стала відома не тільки в вищих колишнього СРСР, а й в країнах СНД. Під його керівництвом кафедра стала одним з центрів дослідження в галузі науково-технічного прогресу в Україну з досить високим науковим потенціалом кадрів та їх великим практичним досвідом економічної та організаційної роботи на найбільших машинобудівних підприємствах.

Портрет Валентина Миколайовича був би не повний, якщо не сказати про його енциклопедичні знання, про те, що він жваво цікавиться і художньою літературою – йому присвоєно звання "Почесний дарувальник" Луганської обласної бібліотеки ім. М. Горького і звання "Почесний читач" бібліотеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, і про те, що він не байдужий до мистецтва і театру, в якому є Почесним глядачем, що він невтомний і неперевершений в організації та проведенні різних заходів. У 1997р. Валентина Миколайовича обрано почесним громадянином м. Луганськ.

Варто відзначити, що хоча професіоналізм є цінним фактором успіху, найцінніше в людині є його доброта, що сама собою притягує до нього й є найбільш вірною на шляху до успіхів, риса характеру Гончарова В. М. Успіхів досягає той, хто прагне зробити щасливим інших і схильний на час забути про свої особисті інтереси.

Вітаючи Валентина Миколайовича Гончарова з ювілеєм, хочеться щиро побажати йому й надалі такої ж невичерпаної енергії, творчої наснаги, оптимізму, нових наукових та життєвих здобутків, добра й благополуччя!

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ахромкін Євген Миколайович	Доктор економічних наук, завідувач магістратури державного управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Білоусова Марія Миколаївна	Аспірант кафедри «Економіка підприємства та управління трудовими ресурсами» Луганського національного аграрного університету (м. Луганськ)
Бугайова Ірина Миколаївна	Старший викладач кафедри «Економіка підприємства» Технологічного інституту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк)
Гук Наталія Андріївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Теоретична та прикладна економіка» Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (м. Дрогобич)
Гончаров Олександр Миколайович	Докторант в галузі державного управління Луганського інституту Міжрегіональної академії управління (м. Лугасньк)
Дрозняк Ольга Володимирівна	Здобувач кафедри «Адміністрування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Долгіх Володимир Валерійович	Аспірант кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Калінеску Тетяна Василівна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Криклій Олена Анатоліївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Банківська справа» ДВНЗ «Українська академія банківської справи» Національного банку України (м. Суми)
Костирко Лідія Андріївна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Костирко Руслан Олександрович	Доктор економічних наук, професор кафедри «Бухгалтерський облік» Державної академії статистики, обліку та аудиту (м. Київ)
Кучер Руслан Вікторович	Асистент кафедри «Грошовий обіг та кредит» Буковинського державного фінансово-економічного університету (м. Чернівці)
Лепьохіна Інна Олександрівна	Кандидат економічних наук, докторант Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)
Ліхоносова Ганна Сергіївна	Кандидат економічних наук, старший викладач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Мартинов Андрій Анатолійович	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Мустафасв Азіз Агасалімович	Кандидат економічних наук, науковий співробітник Інституту соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі наукового центру Уральського відділення Російської Академії Наук (м. Сиктивкар, Республіка Комі, Росія)
Надьон Ганна Олександрівна	Доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Адміністрування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Наталенко Михайло Олександрович	Фінансовий директор ПАТ «Луганськтепловоз» (м. Луганськ)
Недобєга Олена Олександрівна	Старший викладач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Ніконова Дар'я Олексіївна	Студент спеціальності «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Павленко Людмила Дмитрівна	Асистент кафедри «Банківська справа» ДВНЗ «Українська академія банківської справи» Національного банку України (м. Суми)
Павловська Вікторія Анатоліївна	Аспірант кафедри «Економіка та підприємництво» Донецького університету економіки та права (м. Донецьк)

Полагнин Дмитро Дмитрович	Асистент кафедри «Грошовий обіг і кредит» Буковинського державного фінансово-економічного університету (м. Чернівці)
Романовська Юлія Анатоліївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Самородов Борис Вадимович	Кандидат технічних наук, докторант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
Снопенко Георгій Григорович	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економіка підприємства» Технологічного інституту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк)
Солоха Дмитро Володимирович	Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри «Екологічний менеджмент» Донецького державного університету управління (м. Донецьк)
Спірягін Василь Ігорович	Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі наукового центру Уральського відділення Російської Академії Наук (м. Сиктивкар, Республіка Комі, Росія)
Сумцов Віктор Григорович	Кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Управління персоналом та економічної теорії» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Филиппова Ірина Гаріївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Управління персоналом і економічна теорія» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Хома Ірина Борисівна	Кандидат економічних наук, докторант, доцент кафедри «Фінанси» Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)
Чернякова Тетяна Михайлівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)
Чумакова Тетяна Михайлівна	Асистент кафедри «Економіка підприємства» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 2(6), 2012

Відповідальний за випуск
Літературний редактор

В. В. Третяк
З. І. Андропова

Технічний редактор
Оригінал-макет

Т. М. Дроговоз
Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 25.05.2012 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 19,98. Обл. вид. арк. 20,2.
Тираж 300 екз. Вид. № 2852. Замов. № 2587

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а
Телефон: 8 (0642) 41-34-12. **Факс:** 8 (0642) 41-31-60
E-mail: uni@vugu.lugansk.ua
http://vugu.lugansk.ua

Надруковано у видавництві «Ноулідж»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК №2884 від 26.06.2007 р.
91051, м. Луганськ, кв.Якіра, 3/316,
тел./факс (642) 71-09-43, e-mail: nickvnu@gmail.com

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі
ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей в науково-виробничий журнал
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження та категорії читачів науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- загальнодержавна;
- науковці, практикуючі фахівці, викладачі, докторанти, аспіранти, студенти вищих навчальних закладів та ділова еліта країни.

Тематичні рубрики:

- теорія та методологія економічного розвитку;
- економіка та підприємництво;
- податки та бюджетна політика;
- фінанси та банківська справа;
- управління сучасним підприємством;
- облік та аудит;
- менеджмент;
- економіка регіону;
- соціальна економіка;
- міжнародна економіка;
- економічна кібернетика;
- організація виробництва.

Програмні цілі науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 6 до 10 сторінок формату А4 (210x297 мм).

Шрифт Times New Roman Суг № 14;

Міжрядковий інтервал 1,5.

Поля сторінок: усі – 20 мм (колонтипули не передбачаються).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Рукопис має бути підписаний всіма авторами.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ

- **рецензія доктора економічних наук** (завірена відповідним чином);
- **довідка про автора**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація, де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **електронний варіант статті** (файл на CD-R чи CD-RW) у форматі Microsoft Word з розширенням «.doc чи .rtf». Диск потрібно підписати.

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

тел. (0642) 500-749.

Відповідальний секретар

кандидат економічних наук, Ліхоносова Ганна Сергіївна

тел. (0642) 500-748.

Статті подаються поштою за адресою: кафедра оподаткування Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, кв. Молодіжний 20-А, м. Луганськ, 91034 або надсилаються на e-mail:

lihonosova@bk.ru чи info@taxation.lg.ua

Сподіваємося на плідну співпрацю!

